John Carter Brown

15

NAAUKEURIGE VERSAMELING

DER

GEDENK-WAARDIGSTE

REYSEN

Na

OOST EN WEST-INDIEN,

Mitsgaders andere Geweſten gedaan;

ZEDERT HET JAAR 1547 TOT 1556.

De namen der Reyſigers ſtaan agter de volgende Tijtel uytgedrukt.

15

RPJCB

NAAUKEURIGE VERSAMELING
DER GEDENK-WAARDIGSTE
ZEE EN LAND-REYSEN
NA
OOST EN WEST-INDIEN,
Mitsgaders andere Geweſten, ter eerſter Ontdekking en ſoo vervolgens van verſcheyde Volkeren, meerendeels door Vorſten, of Maatſchappyen derwaarts geſonden, gedaan;

ZEDERT HET JAAR 1547 TOT 1556.

Waar van eenige noyt gedrukt, andere nu eerſt uyt haar Oorſpronkelijke Taalen overgeſet, en ſommige merkelijk verbeterd zijn; *Zijnde een waaragtige en bondige Beſchrijving van veele vreemde Koningrijken, Landſchappen en Steeden, der ſelver Benamingen, Gelegentheden, Sterktens, Stroomen, Zee-Havens, Goud- en Silver-Mijnen, Peerl-Viſſeryen, en menigvuldige Wonderen;* Benevens de Oorlogs-daden en Gedenk-waardige Bedrijven der Ontdekkers, in het op-doen deſer Landen voorgevallen; voorts hunne gevaarlijke en ſeldſame Ontmoetingen, merk-waardige Geſchiedeniſſen, grouwſame Verwoeſtingen, voorname Volk-Plantingen en Veſtiging der Koopmanſchappen aldaar.
Alles doorgaans met nodige Land-Kaarten, menigte Konſt-Printen, en bequame Regiſters verrijkt.

In het ligt gegeven
TE LEYDEN,
Door PIETER VANDER AA,
Boekverkoper in de St. Pieters Koor-ſteeg, in PLATO. 1707.
Alwaar deſelve te bekomen zijn.

Met Oktroyen van de Heeren Staten van Holland, 's Lands van Utregt, en Staten Generaal.

RPJCE

De VOYAGIEN in dit Deel begrepen, zijn de volgende.

Anno

1547 en 1549 De voorname Scheeps-togten van *Jan Staden* van *Homburg* in *Heſſen*, na *Brazil*, Bevattende des ſelven wonderbaarlijke en gevaarlijke bejegeningen; gevankenis onder de Menſchen-eeters, ſeldſame gevallen; nette beſchrijving van *Brazil*, ſoo des Lands, als der Menſchen, Dieren, Gewaſſen, &c.

1556 De ſeer aanmerklijke en vermaarde Reys van *Johannes Lerius* na *Brazil* in *America*. Bevattende veele ſeldſaame gevallen, hem op ſijnen Togt, en in dit Geweſt bejegend; naauwkeurige beſchrijvingh van 't Landſchap der *Tuppin Imbæ;* en haar wonderlijke Zeeden, ten tijde der eerſte aankomſt van de *Françoiſen* in dit Werelds-deel, enz. Nevens een verhaal van den ellendigſten honger, in ſijne te rugge-komſt na *Frankrijk* op 't Schip uytgeſtaan.

De voorname

SCHEEPS-TOGTEN

van

JAN STADEN,

Van Homburg in Heſſen, na

BRAZIL,

gedaan Anno 1547 en 1549.

JOHN CARTER BROWN

Bevattende des ſelven wonderbaarlijke en gevaarlijke bejegeningen; Gevankenis onder de Menſchen-eeters; ſeldſame Gevallen; nette Beſchrijving van BRAZIL, ſoo des Lands, als der Menſchen, Dieren, Gewaſſen, &c.

Nu eerſt uyt 't Hoogduytſch vertaald na den egten laatſten vermeerderden Druk.

Met een groot getal na 't leven afgebeelde kopere Platen, en een volkomen Regiſter,

Noyt te vooren ſoo by ons geſien.

TE LEYDEN,
By PIETER VANDER AA, Boekverkoper, 1706.

Met Privilegie.

RPJCB

VOOR-BERIGT
aan den
LESER.

EEn groot onderſcheyd is'er in 't leeſen der *Reys-beſchrijvingen* des ouden tijds, en der geene die hedenſdaags uytkomen; inſonderheyd van ſulke, die van *Weſt-Indien* handelen. In de *Nieuwe* (voor ſoo veel deſelve niet ſpreeken van noch noyt te vooren ontdekte Landen) ſien wy d'*Americanen* niet voor geſteld in haren eygenen aart, gelijkſe waren voor, by, en korts na d'ontdekking deeſes *Weerelddeels*, maar meerendeel, d'eene *Natie* meer, d'andere min, door den omgang met de daar gekomene *Chriſtenen*, wat bezadigder; niet meer ſoo woeſt, niet ſoo ſeldſaam, niet ſoo grouwlijk in haren aart, gewoonten, en bedrijven, als voor deeſen.

Maar in de Togten, van d'*Europianen* gedaan, in, en korts na d'eerſte Vinding deeſer Landen, en de Beſchrijvingen der ſelve, ſien wy d'Inwooners voor geſteld in haar' *eygene Natuurlijke* geſtalte, Zeeden, Godsdienſten, en Gebruyken, gelijkſe waren voor datſe door de gemeenſaamheyd met, ja ook dwang van andere Volkeren, daar aangekomen, wat meer *gecivilizeert* ſijn geworden. Waarom dan ook regte Liefhebbers der *Hiſtorien*, *Land*- en *Volk-beſchrijvingen* ſig meer verluſtigen, en redenen van grooter verwondering vinden, in 't leeſen der *Oude*, als der *Nieuwe* derwaarts gedane Togten. Ondertuſſchen evenwel ſijnſe *beyde noodwendig*, om (nevens meer andere oorſaken) een tegen-een-ſtelling van 't oude 't hedenſdaagſche te konnen maken.

Ontrent veertig jaren na d'eerſte ontdekking van *Brazil* heeft *Jan Staden* van *Homburg* een Togt derwaarts gedaan. Sijn ongeluk deed hem vallen in de handen der Menſchen-eetende *Natie*, genoemd *Tuppin Imbæ*, doemaals d'*Europianen* noch weynig bekend, voor ſoo veel den eygenen aart en de zeeden der Inwooners, d'inwendige geſtalte des Lands, &c. betreft. Hy heeft ons derhalven een beſchrijving van dit Volk na gelaten, ſoo alsſe noch in haar' eygentlijke woeſtheyd waren.

De ſonderlinge ſeldſaamheden ſijns verhaals in dit werk ver-

oorſaakte, dat veele in ſijn Vaderland *Duytſchland*, ook in andere Naburige Landen, in ſijn Verhaal geen geloof wilden geven, om dat die dingen haar als ongelooflijk voorquamen, en al te wonderlijk in d'ooren klonken. Derhalven maakte den doemaals in *Duytſchland* ſeer beroemden *D. Dryander*, voornaam *Mathematicus* en *Geographus*, voor den eerſten Druk een Opdragt, (die hier bygevoegd is) waar in hy door kragtige Bewijsredenen weg nam al de twijffelingen, die de *Leeſers* mogten op vatten, dat den Reyſiger eenigſins de waarheyd mogt te buyten gegaan hebben.

Wy ſullen'er by doen, dat de vermaarde *Johannes Lerius*, eenen onder de *Gereformeerde Theologanten*, Anno 1556, en alſoo byna ter ſelver tijd als *Staden* onder de *Tuppin Imbæ* gevangen gehouden wierd, door de Kerk te *Geneve* na *Brazil* geſonden, die onder deſelve *Natie* der *Tuppin Imbæ*, ſeer gemeenſaam heeft om gegaan, als een *Franſman*, en derhalven haren Vriend, ten aanſien van der ſelver wonderbare Zeeden, en der andere dingen, die veele ſoo ongelooflijk ſchijnen, byna in alles ſeer wel met *Staden* over-een-koomd; 't welk een genoegſaam bewijs is van de geloofwaardigheyd deeſer beyde Schrijvers. Deeſe over-eenkoming kan de *Leeſer* ſelfs na ſien, in de *Reys-beſchrijving* van *Lerius*, die waarlijk ſeer aanmerklijk is.

Deeſe Reys van *Staden*, is volgens den laatſten vermeerderden en verbeterden druk overgeſet, die wy meenen, den *Leeſer* behaaglijk te ſullen ſijn, en hem te konnen dienen tot een byſondere verluſtiging. Deſen *Reyſiger* noemd in de Nareden agter deſe *Voyagie*, veele geloofwaardige Perſoonen, die getuygen konden ſijn, van ſijn Verhaal; dewelke hem ſouden gehekeld hebben, ſoo hy de waarheyd niet had geſchreeven.

Op-

AAN DEN

Doorlugtigen, Hoog-gebooren Vorſt en Heer,

PHILIPPUS,

Land-Graaf van Heſſen: Graaf te Catzenelebogen, Dieſt, Ziegenhain, en Nidda, &c. &c. &c.

Mijnen Genadigſten Vorſt en Heere,

DOe den Almagtigen God, my de Genade verleende, dat ik van mijne gedane Reyſen, behouden weder in mijn Vaderland, te rug was gekomen, had uwe Vorſtelijke Doorlugtigheyd niet alleen een, en meermalen de goedertierenheyd van mijn mondeling het voornaamſte mijner Voorvallen, aan te willen hooren, maar gebood my ſelfs, dat ik die Togten door den Druk gemeen moeſt maken; 't welk aanſtonds in 't werk ſtelde; maar om dat mijn eenvoudige ſtijl van ſchrijven, Uwe Vorſtelijke Doorlugtigheyd niet mogte mishagen; ſoo gaf ik alvoorens mijne Aantekeningen over aan den geleerden Heer *Dryander*, met bede van deſelve te willen overſien, en te verbeteren, daar 't noodig was; 't welk door ſijn Ed: geſchiede. Waar na ik de eere genoot, om die aan Uwe Vorſtelijke Doorlugtigheyd te mogen toe eygenen; en dewijl dien eerſten Druk, (ſchoon ettelijke duyſend Exemplaren daar op waren aangeleyd) aanſtonds verkoft wierd, ſoo hebbe, eer 't weder ter Drukpers ging, 't ſelve naaukeurig van nieuws overſien, en op veele plaatſen merkelijk verbeterd; Ik gebruyke de vrymoedigheyd als voorheenen, van deſen laatſten Druk aan Uwe Vorſtelijke Genade met alle eerbied, weder op te dragen, in hoope dat het Uwe Hoogheyd moge wel gevallen, wenſchende dat den Beſtierder van 't Geheel al Uwe Vorſtelijke Genade, veele jaren met alle Zegeningen wil bekroonen, ook na Ziel en Ligchaam geven wat beſt is. Blijve met de alderdiepſte eerbied,

Uwe Vorſtelijke Doorlugtigheyds Alderootmoedigſten geboren Onderdaan,

JAN STADEN.

Aan den

Doorlugtigen, Hoog-geboren Vorſt en Heer,

PHILIPPUS,

Land-Graaf van Heſſen: Graaf te Catzenelebogen, Dieſt, Ziegenhain, en Nidda, &c. &c. &c.

Mijnen Genadigſten Vorſt en Heere.

GEnaade en vreede in *Chriſtus Jeſus*, onſen Heere en Saligmaaker; Genaadige Vorſt en Heer, de Koninglijke Propheet *David*, zegt in den 107 Pſalm. *Die met Scheepen op de Zee vaaren, en drijven hunnen Handel in groote wateren; die des Heeren werken bevonden hebben, en ſijne wonderen in de Zee. Wanneer hy ſprak, en eenen ſtormwind verwekte, die de Baaren verhief: en ſy naar den Hemel opvoeren, en in den afgrond daalden; dat hare ziele van angſt vertzaagde, dat ſy tuymelden en waggelden als eenen dronken Man, en wiſten geenen raad meer. En ſy tot den Heere riepen in hunne nood; en hyſe uyt hunnen angſt voerde: en ſtilde het onweder, dat de Baaren ſig leyden; en ſy blijde wierden, dat het ſtille geworden was; en hyſe te Lande bragte, naar hunnen wenſch; die ſullen den Heere danken voor ſijne goedheyd, en voor ſijne wonderen, die hy aan den Menſchenkinderen doet; en hem by de Gemeynte prijſen, en by de Ouden roemen.*

Aldus danke ik den Almagtigen Schepper des Hemels, der Aarde en Zeën, ſijnen Zoone *Jeſus Chriſtus*, en den H. Geeſt, voor de groote Genaade en Barmhertigheyd, my onder den *Braſiliaanſchen* woeſten Landaard verleent, wiens Inwoonders de *Tuppin Imbæ*, genoemt, dat Menſchen eeters ſijn, my gevangen hadden; en wiens Gevangen ik negen Maanden was, van daar ik na veelvuldige elenden, en uytgeſtaane lijf-en levens gevaaren, wederom in uwe V. G. Vorſtendom, mijn waardſte en liefſte Vaderland, na verloop van eenige jaren aangekomen ben, om uwe V. G. mijne gedaane Reyſe, en Scheeps-togt, onderdaaniglijk toe te eygenen, gelijk ik die hier

ten

ten kortſte opgeſtelt hebbe, of het uwer V. G. gevallig was, deſe mijne Zee-en Land-reyſe te laaten voorleeſen, om de ſeldſame Geſchiedeniſſen die my wedervaaren ſijn. Op dat dan uwe V. G. aan de waarheyd deſes niet twijffelen mogte, wil ik uwe V. G. een Paſpoort, ten deſen berigte dienſtig, aanbieden. Gode ſy alleen de eere; en ik beveele my hier mede uwe V. G. in alle onderdaanigheyd.

In *Wolfshagen*, den 20 van *Somermaand*, 1556.

Uw V. G.

Gebooren Onderdaan,

JAN STADEN van *Homberg* in *Heſſen*, Burger te *Wolfshagen*.

Getuyg-ſchrift voor den eerſten druk, van den Heer Dryander.

Aan den Welgebooren Heer, Heer

PHILIPPUS,

Graave te Naſſauw en Sarburg, enz.

D. Dryander, wenſcht ſijnen Genaadigen Heere veel Heyls, met aanbiedinge van ſijnen dienſt.

JAN STADEN, den Uytgeever deſer *Voyagien*, en ſijner Geſchiedeniſſe, hem in *America* wedervaaren, heeft my verſogt, deſen ſijnen arbeyd voor af t'overſien, en te verbeeteren, waar ſulks van nooden waar. Dit verſoek, heb ik om verſcheyde redenen bewilligt; Eerſtelijk, vermits ik des Schrijvers Vader, meer dan vijftig jaren gekent hebbe, want wy geſamentlijk in eene Stad, namentlijk te *Wetter*, gebooren en opgevoed ſijn, en ik hem aldaar, en te *Homburg* in *Heſſen*, waar hy tegenwoordig woonagtig is, niet dan voor een opregt, vroom en eerlijk Man kenne, die mede iets van de

goede wetenſchappen geleert heeft; en alſo het gemeene ſpreek-woord ſegt, dat den Appel allerwegen naar den Boom aart, ſoo vertrouwe ik dat JAN STADEN, deſes eerlijken Mans Soone, in deugd en vroomheyd ſijnen Vader, in Aart gelijk ſal ſijn. En ten tweede neeme ik deſen arbeyd op my, dit Geſchrifte t'overſien; te meer, vermits ik naar wiskunſtige Stoffe, gelijk de Beſchrijving van Landſchappen, Togten en Reyſen, ſoo in dit Boek voorgeſtelt worden, greetig my te verluſtigen ben, alſoo ik luſt ſcheppe met ſoodanige ſaaken om te gaan, wanneer ik beſpeure, dat men met waarheyd en opregtigheyd, de voorgevallene Dingen voorſtelt; nademaal ik dan geenſins twijffele, dat deſen JAN STADEN, ſijne opgeſtelde Geſchigte en Scheeps-togt, uyt geene ontleende aantekeningen, by een gebragt heeft, maar dat hyſe uyt eygene ervaarentheyd, ſonder eenige valsheyd voorſtelt, nademaal hy'er geenen roem noch weereldlijke eere, dan alleen Godes lof en eere, en ſijne dankbaarheyd voor de genootene weldaad wegens ſijne Verloſſinge, in geſogt heeft. En alſoo dit ſijne voornaamſte oorſaak gaf, deſe Geſchigten in 't ligt te brengen, op dat een yder ervaaren kon, hoe genaadiglijk, en onverhoopt, d'allerhoogſte God, hem uyt dus veele gevaaren, gered hadde, als hy geduurende negen Maanden, dagelijks te dugten ſtond, dat hem de woeſte *Braſiliaanen* van 't leven beroofden, en eeten mogten; en eyndelijk wederom in ſijn lieve Vaderland in *Heſſen*, overbragt.

Wegens deſe onuytdrukkelijke Barmhartigheyd Gods, wilde hy, naar ſijn gering vermogen, Gode dankbaar ſijn, en de hem wedervaarene weldaad, God ter eere, algemeen maaken; en vermits hem ſijne genegentheyd dus aanport, word in d'ordre der voorſtelling vereyſcht; dat hy ſijn geheel wedervaaren van negen jaren, dat hy Uytlandig is geweeſt, hoe ſig alles toegedraagen hebbe, beſchrijve. En nademaal hy dit eenvoudiglijk ſonder opgepronkte redenen voorſtelt, geeft het my te meer geloove, dat alles opregt geſchreeven ſy, ook konde hy'er geen voordeel by beoogen, de loogen voor waarheyd op te diſſchen. Daarbeneven is hy nevens ſijne Ouders in deſe Landen eenen Ingeſeten, en geenen omſwerver, ſulks hy van loogenen t'overtuygen ware, die genen uyt deſelve Geweſten komende, ſouden hem des niet ongehekelt laaten.

Dit nu is my eene vaſte waarburg, dat ſijne Beſchrijving, waar en opregt ſy, des wil ik verder eenige melding doen, wat de reden

reden is, dat dese en diergelijke Geschigtbeschrijvingen, by eenigen weynig geloove vinden. Eerstelijk hebben de Reysigers, door hunne ongerijmde loogens, en valsche aantekeningen, nevens hunne verdigte saaken, het daar toe gebragt, dat men meede de ware Beschrijvers, die uyt verre en vreemde Landen komen, weynig geloof geest, sulks het een spreekwoord geworden is; wie liegen wil, die liege van verre afgelegene dingen, want niemand derwaarts gaat om dit t'ervaaren, en eer hy de moeyte om dit te doen ondergaan wil, valt het gemakkelijker te gelooven. 't Soude nu egter ongerijmd sijn, dat de waarheyd om der loogenen wille verdonkert wierde; en men lette, dat wanneer ymand eenige aangeweese saake, onmogelijk scheen, sulks die gelooft wierde, dat dit by verstandige Lieden overwoogen wordende, voor het sekerste geagt worden sal, dat uyt een of twee voorbeelden, uyt de Sterrekunde genomen, genoeg doen sal.

Wy, die alom in *Duytschland*, en desselfs Grensen woonen, weeten door ervaarentheyd, hoe lange de Somer en Winter, nevens de twee jaargetijden Herfst en Lente, van duur sijn; insgelijks hoe lange of kort, de langste dag des Somers, en de kortste des Winters, en van gelijken den nacht te agten sy. Wanneer nu gesegt wierde, dat'er eenige Gewesten op den Aardkloot waren, alwaar de Zon in een gantsch half jaar niet onder ging, en den langsten dag by dese Inwoonders ses maanden, als meede den langsten nacht van duur was; als ook dat'er Plaatsen op den Aardboden gevonden wierden, alwaar de Jaargetijden dubbelt waren, sulks men'er twee Winters en twee Somers bespeurde; als meede dat de Zon nevens andere Starren, hoe kleynse ons in 't ooge schijnen, egter de kleynste grooter, dan de gantsche Aarde sy, en dese onsigtbaarlijk vielen. Wanneer nu een eenvoudig Mensch, dit voorgestelt wierde, sekerlijk ware het by hem te verachten, en voor eene ongelooflijke saake te houden, die hem onmogelijk scheen. Nademaal dan dese natuurlijke saak, den Sterrekundigen seker sy, moet derhalven niet volgen, vermits de Onkundigen dit onwaarheyd achten, dat sulks soo sijn moet; slegt stond de weetenschap der Sterrekunde onderschraagt, wanneerse dese Hemelsche Ligchaamen, door aanwijsing der Zon en Maan verduysteringen, op seekere dagen en uuren te geschieden, niet betoogen konde, en reeds eenige honderd jaren vooraf aantoonen.

't Voorwendsel deser eenvoudige Lieden is; wie heeft in den

Hemel geweeſt, deſe dingen geſien en afgemeeten? Wy antwoorden: nademaal de genoegſaame ervaarniſſe met de betoogingen overeenſtemt, ſoo moet men dit even ſoo ſeeker achten, als niet faalen kan, dat twee en drie byeengevoegt, het getal van vijf uytmaaken. En uyt de ſekere gronden en beveſtigingen deſer konſt, moet volgen, dat men afmeeten, en bereekenen kan, hoe hoog, en in afſtand, de Maan, en alle Planeeten, Dwaalſterren ſijn, en d'uytgeſtrektheyd ten Sterren-Hemel is; ſelfs mede van hoedanig eene grootheyd de Zon, Maan en andere Hemelſche Ligchaamen geacht worden, en met d'overeenkominge der Meet-en Sterrekunde, reekent men ſeer eygentlijk af, hoe uytgebreyd, rond, breed en lang, het Aardrijk ſy; dat egter alles voor eenvoudige Lieden verborgen is, en ongelooflijk geacht word. Deſe onkunde nu, is den geenen ook ligtelijk ten goede af te neemen, vermits ſy niet veel in de Wijſgeerte ervaaren, en geoeffent ſijn. Maar dat hoogwaardige en geleerde Lieden, aan deſe waar bevondene dingen twijffelen, is verachtelijk en meede ſchaadelijk, nademaal den gemeenen Man op hen het ooge heeft, en hunne dwaalinge daar door geſterkt word, ſeggende: wanneer het waarachtig was, ſoude ſulks door deſen of geenen Schrijveren niet-wederſproken ſijn; derhalven, enz.

Dat nu *Auguſtinus* en *Lactantius Firmianus*, die Geleerden waren, en nevens de Godsgeleerdheyd in goede weetenſchappen wel ervaaren, egter twijffelden, en niet gedoogen wilden, dat'er *Antipodes*, Tegenvoeters, waren, Lieden die d'andere zijde des Aardkloots bewoonden, en dus met hunne Voeten tegens d'Onſen gingen, ſonder met hun van d'Aarde naar den Hemel toekeerende Ligchaam af te vallen, enz. Alhoewel dit toen ſeldſaam aan te merken was, word het nu allerwegen by den Geleerden goed gekeurt, ſchoon deſe gemelde hooggeleerde Mannen, dit altoos wederſtreeft hebben. Want het beſtendig waar ſijn moet, dat den geenen, die op den middellijn, uyt des Aardkloots middelpunt getrokken, woonen, Tegenvoeters ſijn moeten, en het voorſtel waarachtig is; *Omne verſus cœlum vergens, ubicunque locorum ſurſum eſt?* dat is, alles ſig naar den Hemel ſtrekkende, waar is dan het boven of beneden der Plaatſen? Men behoeve ſelfs niet naar het benedendeel in de nieuwe Weereld, *America*, over te ſteeken, om de Tegenvoeters te ſoeken, want deſen vind men mede in 't halve opperdeel des Aardkloots; wanneer men dan by elkan-

kanderen vergelijkt, dat d'uyterſte Landſchappen in 't Weſten, dat *Spanje* is, tegen die van 't Ooſten, alwaar *Indiën* legt; maaken deſe Inwoonders met elkanderen byna Tegenvoeters uyt.

Dat men nu het ſijn van Tegenvoeters voor lange heeft konnen betoogen, onaangeſien dat ten tijde van *Auguſtinus*, *America* noch niet bekent was, egter warenſe duſdanig te vinden. Eenige Godsgeleerden, en byſonderlijk *Nicolaas de Lyra*, anders voor een deftig Man geacht, dreeven, dat den Aardkloot halverweege in 't water driftig was, ſulks dat dit halfdeel, waar op Wy woonen, boven 't water uytſtak, en 't andere Deel duſdanig van de Zeên, en Wateren ingeſlooten vond, dat'er niemand woonen kon. Dit alles nu word met de Weereldkunde ſtrijdig gevonden, en te meer, door de veelvuldige Scheeps-togten der *Spaanjaarden* en *Portugeezen*, gantſch anders ervaaren, ſoo dat den Aardkloot allerweegen bewoond word, en ſelfs onder de *Zona torrida*, verſengde Lugtſtreek, dat onſe Voorvaders en oude Schrijvers, wederſproken hebben. Wordende ons nu dagelijks uyt deſe Landen, de Specerijen, Suykeren, Paarlen, en diergelijke andere Waaren, overgebragt.

Deſe ſeldſaamheyd der Tegenvoeters, en voor af getoonde Hemel-meeting, heb ik deſwegen willen bybrengen, om de voorige drangreden te beveſtigen, men konde veel meer diergelijke ſaaken aantoonen, ſoo men den Leeſer met te breedvoetig te ſijn, niet verdrietig viel. Doch konnen veele diergelijke bewijſredenen, in het Boek van den hooggeleerden *Caſparus Goldwurm*, geleeſen worden. Tot welk Boek, en veele anderen, diergelijke ſaaken beſchrijvende, als ſijne *Libri Galeotti de rebus vulgo incredibilibus*, enz. wy den geneegen Leeſer overwijſen.

Het ſy hier meede dan genoeg, dat het niet alles geloogen is, indien'er yets den gemeenen Man vreemd voorkomende, word aangeteekent; als dat deſen Landaard naakt gaat, geen huyſchelijk Vee ten onderhoud heeft, en niets dat by ons ten gebruyke dient, onder hen gebeſigt word.

Op dat deſe Voorreden afgebroken worde, ſal meede aangetoont werden, wat deſen JAN STADEN, bewoogen heeft, ſijne beyde Scheeps-togten in druk uyt te geeven. Veelen mogten hem dit ten quaade duyden, als wilde hy hier meede ſig berugt, en eenen grooten naam maaken, dat ik gantſch anders

anders in hem beſpeure, en vaſtelijk geloove, dat ſijn oogmerk gantſch anders gedoelt heeft. Als voornamentlijk, vermits hy ſoo veele elenden, en wederwaardigheden uytgeſtaan hebbende, waar in hy ſoo dikmaals in gevaar ſijns Levens geraakte, tot hy eyndelijk onverhoopt weder geloſt wierd, en in ſijn Vaderland gekomen is.

Waar meede nu deſe JAN STADEN, ſig niet ondankbaar, voor de betoonde weldaad van ſijnen God erlangt, betoonen wilde, ſoo hadde hy ſig voorgenomen, deſe Beſchrijvinge in druk uyt te geeven; was dit nu ſijn voorneemen niet geweeſt, hadde hy veel liever de moeyten en koſten daar toe konnen ſpaaren.

Schoon nu deſe Beſchrijving door den Schrijver den Doorlugtigen, en Hooggebooren Vorſt en Heer, Heere *Philippus*, Landgraaf van *Heſſen*, Graave van *Katſenelboogen*, *Dieſt*, *Ziegenheim* en *Nidda*, ſijnen Genaadigen Landvorſt en Heere, is opgedraagen, en in ſijner Genaade Naame ten druk bevordert, die lange te vooren, door den Hooggemelden Vorſt, in 't by ſijn van my en veele anderen, ondervraagt is, waar van ik dan breedelijk ſijnentweegen berigt gegeeven hebbe. En nademaal ik uwe Genaade, voor eenen byſondere Beminnaar duſdaaniger Sterrekundige en Weereldkundige Weetenſchappen aangeſien heb, deſwegen achte ik raadſaam deſe Voorreden uwe Vorſtelijke Genaade, onderdaaniglijk toe te eygenen, die verhoope genadiglijk ſal aangenomen worden. Waarmeede ik my uwer Genaade onderdaanig beveele.

In *Marburg* op *S. Thomas* dag, 1556.

DE

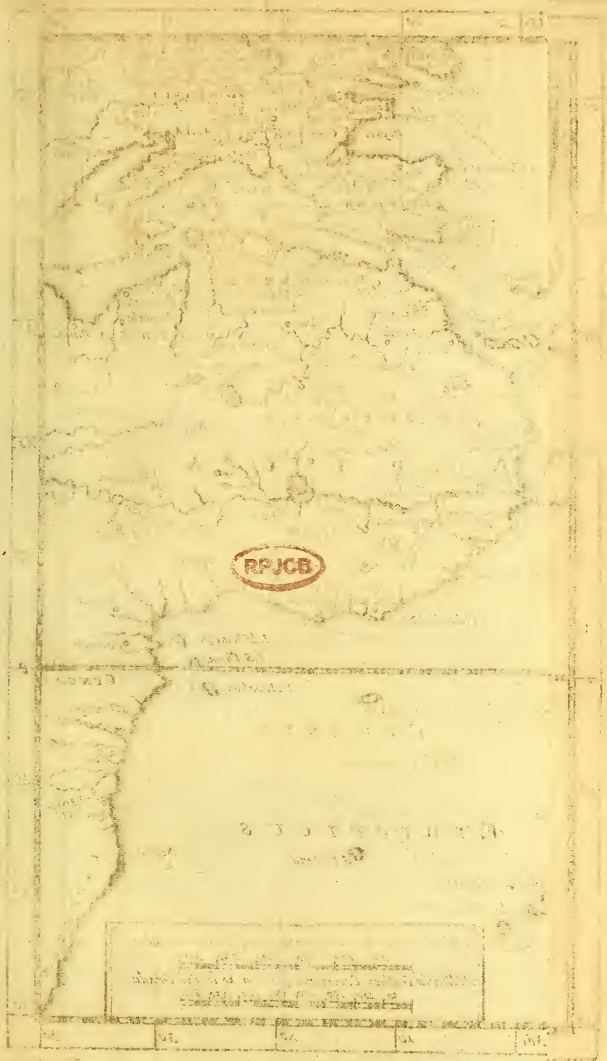
RPJCB

Uytgevoerd te LEYDEN door PIETER VANDER AA met Privilegie.

Ian Staden

De voorname

SCHEEPS-TOGTEN

van

JAN STADEN

van *Homburg* in *Hessen*,

na

BRAZIL;

Nevens des selven wonderbaarlijke en gevaarlijke bejegeningen.

Ik Jan Staden van Homburg in Hessen, voorgenomen hebbende / onder Gods gelepde / Indien te besigtigen / ben van Breemen na Holland gevaren. Te Campen quam ik by Scheepen / welke na Portugal wilden / om Zout te laden. 'k Voer met haar af / en wy quamen den 29 April Anno 1547 aan by de Stad S. Ubes, na dat wy vier weeken op 't water waren geweest. Van daar trokken wy na Lissebon, vijf mijlen van S. Ubes, en ik ging een gerupme tijd ter Herberg leggen by een Waard / een Duytscher van geboorte / genoemd de Jonge Leuhr. Afvaart van Campen na Lissebon in Portugal.

Ik seyde hem / dat ik uyt mijn Vaderland Duytschland was getrokken / om / indien ik gelegenheyd vond / na Indien te varen. Hy gaf my tot antwoord / dat ik te laat quam; vermits des Konings Scheepen al op reys waren. 'k Bad hem / wijl ik de tijd verspuynd had / dat hy my op een andere wijs wou voort helpen; wijl hy / de Spraak kondig sijnde / daar toe beter occasie had als ik. Hy bragt te weeg / dat ik voor Busschieter wierd aangenomen in een Schip / waar van de Capitain was genoemd Pinta- Aankoomst aldaar. Begeeft sig voor Constapel op een Schip;

varende na Brazil.

do, gereed / om na Brazil te zeylen / tot 't drijven van Koophandel. Had ook Commissie, om te mogen neemen de Scheepen / welke op Barbaryen met de Witte Mooren handelden. Desgelijks om Prijs te maken de Fransche Scheepen die in Brazil met de Wilden koopmanschapten. Dan noch sou hy voor den Koning derwaarts voeren eenige Gevangene / welke straf verdiend hadden / doch gespaard wierden / om de nieuw-gevondene Landen daar meede te besetten. Ons Schip was wel voorsien van allerley Krijgs-rustingen / welke te Water gebruykt worden. Die Duytschers waren'er in / Hans van Bruchhuysen, Henrik Brand van Breemen, en ik.

Afvaart van Lissebon.

Madera.

Wy zeylden dan van Lissebon af / met noch een kleyn Schijpje / ook onsen Capitain toe behoorende. Eerst quamen wy aan by 't Eyland Eilga de Madera, onder 't Gebied des Konings van Portugal; bewoond van Portugeezen; vruchtbaar van Wijn en Zuyker. Hier namen wy uyt de Stad Funchal meer Proviande in ons Schip.

Capo de Geel, of Gel.

Dese volgens voeren wy van dit Eyland af na de Stad Capo de Geel, of Gel. Staat nu onder een Koning / of Xeriffe, der Witte Mooren. De Portugeezen hadden'er sig voor deesen meester van gemaakt / doch deesen Xeriffe heeftse haar weer ontweldigt. By de nu genoemde Stad meenden wy te sullen veroberen de Scheepen / welke met d'Onchristenen Koophandel dreeven. Begaven ons derwaarts; en vonden onder 't Land veele Castilianse Visschers / welke ons berigteden / dat by Capo de Gel Scheepen lagen.

De Portugeezen nemen hier een Schip,

Doe wy genaaderd waren / quam een wel geladen Schip uyt de Haven / 't welk wy vermeesterden / doch 't volk ontvlood met de Boot. Een andere leedige Boot sagen wy op 't Land staan / die wy afhaalden / als ons seer dienstig tot 't genomene Schip.

met Waren van groote waarde bevragt.

De Witte Mooren quamen seer sterk aanrijden / om ons in dit voornemen te verhinderen / doch derfden / wegens ons Geschut / niet na by komen. Wy namen 't dan / en voeren met onsen

Bupt /

Bupt / welke bestond in Zuyker / Amandelen / Dadelen / Boks-huyden / Gom van Arabien, en andere dingen / waar meer 't Schip rijkelijk bevragt was / weer na Eilga de Madera, en sonden ons kleyn Schip na Lissebon, om van den Koning te weeten / hoedanig wy ons te dragen hadden ontrent de genomene Prijs; wijl 't Schip toe behoorde Kooplieden van Valencee en Castilien. Sijne Majesteyt deed ons aanseggen / dat wy den Bupt in 't gemelde Eyland laten / en onse reys voort setten souden. Ondertusschen sou hy behoorlijk ondersoek doen / hoe 't met deese saak gelegen was.

Wy volgden dien last / en voeren weer na Capo de Gel, om te sien / of wy noch meer konden bekomen; doch ons voornemen verpeelde / en de Wind viel ons tegen. 's Nagts voor Aller-heyligen-dag zeylden wy onder een groote Stormwind van Barbaryen na Brazil. Doe wy ontrent 400 mijlen hadden afgelegt / vertoonden sig veele Visschen rondom ons Schip; welke wy met den Angel optrokken. Sommige der selve noemden de Schips-lieden Albakoren; welke groot waren; andere Boniten; en deese kleyner; noch andere Doraden. Meenigten van andere waren'er / soo groot als Haringen. Hadden aan beyde de zijden Vleugelen als de Fledermupsen. Wierden seer vervolgd van de grooter Visschen. Als'se deselve agter haar gewaar wierden / verhievense sig upt 't Water met groote hoopen; vloogen ontrent twee vademen hoog / somtijds soo verr' als men sien kon / en vielen dan weer in de Zee. Dikmaal vonden wy haar 's morgens in 't Schip leggen / daarse 's nagts onder 't vliegen ingevallen waren. De Portugeezen noemense in hare Spraak Pesce Bolader.

Varen na Brazil.

Visschen.

Albakoren.

Boniten.

Doraden.

Vliegende Visschen.

Vervolgens quamen wy by de Linie Æquinoctial. Hier hadden wy seer groote hitte / vermits de Son regt boven ons hoofd stond / wanneer 't ontrent de middag was. In eenige dagen hadden wy geenen Wind; maar 's nagts quamen dikmaal groote Onweeren van Donder en Blixem / met Regen en Wind. Snellijk quamense op; haast

Linie Æquinoctial.

Kalmte, en Onweeren.

warense voorby. Wy moesten blijtig wagt houden / als wy onder Zeyl waren / om van deese schaadlijke Buyen niet overvallen te worden.

Tegenwinden en Stormen.

Als'er dan weer Wind quam / waayden 't een Stozm / eenige dagen na malkander / en was ons gantsch tegen. Vreesden derhalven / indien dit lang sou duren / dat wy honger souden moeten lijden. Op seekere Nagt / by een groote Stozmwind / en terwijl wy ons in nood bevonden / verscheenen ons veel blauwe Ligten in 't Schip / welker weergade ik te vooren nopt gesien had. Waar de Golven vooz in 't Schip sloegen / daar gingen de Ligten ook. De Portugeezen verseekerden ons / dat dit een teken van aanstaande goed We'er was; van God gesonden / om ons in ons gevaar te vertroosten: waar op een gemeene Danksegging wierd gedaan; en de Ligtjens verdweenen weer. Men noemde se Santelmo, of Corpus Santon.

Ligtjens in 't Schip, een goed voor-teken,

't welk ook volgde.

Doe nu den dag aanbzak / besadigde 't Onweer / en wy kreegen een goede Wind; waar upt wy met'er daad bemerkten / dat deese Ligten sijn te houden vooz een Wonder-werk Gods. Wy zeylden dan voozspoedig voozt / en kreegen den 28 Januarius een hoek Lands in 't gesigt / genoemd Capo de S. Augustin. Noch 8 mijlen gevoozderd sijnde / quamen wy by de Haven Fernambucq, sijnde 85 dagen op See geweest / sonder eenig Land gesien te hebben.

Capo de S. Augustin.

Fernambuc.

't Vlek Marin.

Hier hadden de Portugeezen een Vlek gebouwd / genoemd Marin, waar in Hoofdman was eenen Artokosio. Aan deesen leverden wy onse Gevangene over; en losteden eenige Goederen / welkese behielden. Van hier wilden wy af zeylen na een Plaats / daar wy weer meenden in te laden.

Oproer der Wilden tegens de Portugeezen.

Ondertusschen waren de Wilden oproerig gewozden tegens de Portugeezen, welkese te vooren gehoorsaamd hadden; doch dooz de Portugeezen selfs hier toe veroorsaakt waren. Den Hoofdman des Lands bad ons om Gods Wil / ons te willen begeven in 't Vlek Garasu, vijf mijlen van de Haven Marin, daar wy lagen / vermits de Wilden sig onder-

J. Mother Sculp.

derwonden / 't genoemde Vlek in te nemen ; en d'Inwooners van Marin konden d'andere niet te hulp komen / wijlse bekommerd waren / van de Wilden ook aangetast te sullen worden.

Wy quamen dan die van Garasu te hulp met 40 Mannen uyt ons Schip/welke in een kleyn Scheepje derwaarts voeren. 't Vlekje lag op een Stroom der Zee / sig twee mijlen wegs Landwaarts in strekkende. Ontrent 90 weerbare Christenen waren'er in ; dan noch 30 Mooren en Braziliaansche Slaven / Lijfeygene der Inwooners. 't Getal der Wilden, welke ons belegerden / wierd gerekend op 8000. Ons Vlek / gedurende de beleegering / was maar alleen versterkt met een Staketsel van Hout.

deselve beleegerende in 't Vlek Garasu.

Om 't gedagte Portugeezsch Vlek / waar in wy ons beslooten bevonden / lag een Bosch / waar in de Wilden twee Sterkten hadden gemaakt van dikke Boomen. Hier in namense 's nagts hare toevlugt / om ons daar te verwagten / indien wy een uytval op haar wilden doen. Daarenboven haddense Gaten in d'Aarde gemaakt rondom haar Vlek / waar in sy sigh by dagh onthielden / en van waar uyt sy tegens ons schermutseerden. Als wy op haar schooten / vielense gesamentlijk op d'aarde neer / om alsoo 't gevaar der Kogelen t'ontwijken.

Sterkten der Wilden,

hoedanig toegesteld.

Kortlijk / sy hadden ons soodanig beleegerd / dat wy noch af noch aan komen / noch in noch uyt konden. Sy quamen digt by ons Vlek / en schooten veele Pijlen in de hoogte / om deselve te doen neervallen in 't Vlek / en ons te treffen. Dan noch haddense Pijlen / waar aan Boomwol en Wasch was gebonden / in brand gestoken / om de Daken onser Huysen daar door in vlam te brengen. Voorts dreygdense / ons te willen op eeten / soo haastse ons bequamen.

Besluyten de Portugeezen seer nauw.

Hare Brand-pijlen.

Wy hadden noch maar weynig spijs in voorraad ; en deselve was haast verteerd. Want in dit Gewest is 't de gewoonte / op elken / of om den anderen dag/ varssche Wortelen te halen / om Meel

Gebrek van Voorraad by de Belegerde.

of Koeken daar van te bereyden / maar nu konden wy tot deselve niet komen. Als wy derhalven sagen / dat wy gebrek souden moeten lijden / voeren wy met twee Barken af na 't Vlek Tammaraka, om van daar Proviande te halen. Doch de Wilden hadden groote Boomen over 't Riviertje gelegt; ook stondense in meenigten aan beyde de zijden des Oevers / om deeser wijs onse Vaart te verhinderen. Egter verbraken wy dit beletsel met geweld; maar bleeven ondertusschen op 't drooge sitten.

Varen na 't Vlek Tammaraka.

Listigheden der Wilden.

De Wilden konden ons wel in de Barken geen leed doen; doch wierpen uyt hare Schans veel droog Hout tusschen den Oever en onse vast-sittende Kielen; meenende 't selve aan te steeken / dan een deel Peeper / die hier in 't Land wast / daar in te werpen / en ons door deu damp uyt de Barken te verjagen. Docg 't wou haar niet gelukken; want by 't weerkomen van de Vloed voeren wy na 't Vlek Tammaraka; en d'Inwooners voorsagen ons van Leeftogt.

om haar te verhinderen;

een en andermaal;

Dus voeren wy weer na ons beleegerd Vlek; maar aan de voorige plaats hadden de Wilden onse Vaart weer verhinderd. Gelijk te vooren / soo ook nu / haddense Boomen over 't Riviertje gelegt; onthielden sig aan de kanten; op welkese twee Boomen / beneden aan de Stam / op weynig na hadden door gehouwen; en boven aan deselve haddense gebonden seekere dingen / genoemd Sippo, wassende als de Hop / doch sijn dikker. Die verstrekten haar als voor een Touw / waar van 't eynd aan haare Schans quam. Haar voornemen was / wanneer wy aanquamen / en weer door breeken wilden / met de Sippo de Boomen om verr' te trekken / welke dan op onse Barken souden vallen.

doch te vergeefs.

Andere harer behendigheden.

Ondertusschen voeren wy voort / en braken door. Den eersten Boom viel na hare Schans; den anderen even agter ons Schipje in 't water. Doe wy den arbeyd der breeking begonden / riepen wy onse Medgesellen in 't Vlek toe / datse ons te hulp souden komen. Fluks riepen de Wilden noch luyder / soo

soo dat die van binnen in 't beleegerde Vlek onse woorden noch verstaan / noch hooren; ook ons niet sien konden / wegens 't Geboomt / 't welk tusschen beyden stond. Anders waren wy soo na by haar gekomen / datse ons gemaklijk hadden konnen hooren en sien; indien 't geschreeuw der Wilden sulks niet had verhinderd.

Eyndlijk bragten wy 't daar toe / dat wy de Proviande in 't Vlek Garasu kreegen. De vyanden siende / datse niets konden verrigten / versogten vreede / en trokken weer af. Deese beleegering duurde by na een maand. Van de Wilden waren eenige dood gebleeven; van de Christenen niemand. Doe wy nu sagen / dat de Wilden sig tot rust hadden begeven / trokken wy weer na ons groot Schip / 't welk voor Marin lag. Hier namen wy water in; ook Meel van de Wortel Mandioca tot Victualie; en wierden van den Oversten deses Vleks bedankt voor onse gedane bystand. Eyndlijk verlaten de Wilden de beleegering.

Wy voeren 40 mijlen van daar na een Haven / genoemd Buttugaris, voornemens sijnde / ons Schip met Brazilien-hout te bevragten; ook / om de Wilden meer Proviande af te roven. Daar gekomen sijnde / vonden wy een Fransch Schip / beesig / om 't gemelde Brazilien-hout in te laden. Wy vielen op 't selve aan; in hope van'er meester van te worden; doch sy verdierven onse groote Mast / en ontzepten ons. Eenige van ons Scheepsvolk waren dood geschooten / andere gewond geworden. Hier op beslooten wy / weer na Portugal te varen; wijl wy niet weer komen konden in de Haven / daar wy meenden Victualie te bekomen. Gevegt tegens een Fransch Schip, en geleedene schade.

De Wind was ons tegen; en vermits wy seer weynig leef-togt hadden / soo moesten wy grooten honger lijden. Sommige aten de Huyden van Bokken / welke wy in ons Schip hadden. Wy kreegen yeder dag niet meer als een weynig Braziliaansch Wortel-meel en een Mutsje Water. Waren 108 dagen op de Zee. Te rugg' vaart na Portugal.

Den 12 Augustus bevonden wy ons by d'Eylanden Azores, behoorende den Koning van Portugal. Lijden honger en dorst.

Bekomen Buyt.

Hier Ankerden wy/ rusteden wat/ en stelden ons om Visch te vangen. Sagen een Schip in Zee; voeren daar na toe / om te verneemen van waar het quam / en bevonden / dat het een Zee-rover was; die sig wel ter weer stelde / doch wy kreegen d'overhand / en Enterden 't Schip / doch 't volk ontquam 't met de Boot. In deese Prijs was veel Wijn en Brood / waar meede wy ons weer verquikten.

Voortreys.

Vervolgens quamen wy by vijf Scheepen / behoorende den Koning van Portugal, die by de gemelde Eylanden souden wagten op de Scheepen uyt Indien, om de selve na Portugal te begeleyden. Wy bleven daar eenigen tijd/ en convoyeerden een Indisch Schip na 't Eyland Tercera. Hier hadden sig veele Scheepen by een versameld / welke gesamentlijk uyt de nieuw-gevondene Landen waren gekomen. Eenige wilden na Spaanje, andere na Portugal. Dus voeren wy/ in Compagnie van byna honderd Zeilen/ van Tercera af / en quamen te Lissebon aan / den 8 van de Maand October Anno 1548., na dat wy 16 Maanden op de reys waren geweest.

't Eyland Tercera.

Koomst te Lissebon.

Ik bleef een tijd lang te Lissebon, om wat te rusten. Nam voor / met de Spaanjaarden te varen na de Gewesten der Nieuwe Weereld, welkese besaten. Begaf my derhalven in een Engelsch Schip na Puerto Santa Maria, daar dit Schip Wijn wou inladen. Van hier reyste ik na de Stad Sevilla; daar ik drie Scheepen vond / welke toegerust wierden/ om te zeylen na 't Landschap Rio de la Plata, gelegen in America. Soo dit Gewest la Plata, als de Goudrijke Provintie Peru, voor eenige jaren eerst ontdekt/ sijn beyde Vast Land.

Vertrek na Spaanje,

om na de Spaansche West-Indien te gaan.

Om 't selve nog verder in te neemen / waren voor eenige jaren Scheepen derwaarts gesonden; waar van 't eene weer te rugg' was gekomen / versoekende meerder Hulp; en verhaalde hoe Goud-rijk dit Gewest was. Den Capitain, of Hoofdman/ over de gemelde drie Scheepen / wierd genoemd Don Diego de Senabrie, van den Koning geordonneert ten Oversten des gemelden Landschaps. Ik begaf my in een deeser Scheepen / sijnde van alles wel voorsien.

De

RPJCB

De Bevelhebber nam afscheyd van sijne Vrienden op 't Land; en liet sig desgelijks aan Boord setten. Wy voeren van Sivilien na S. Lucar, daar de Rivier van Sevilla in de Zee loopt. Hier wagteden wy op een goede Wind / om onse Reys voort te setten.

De tweede

SCHEEPS-TOGT

van

JAN STADEN

van *Homburg*, uyt *Spaanje* na *America*.

ANno 1549 den vierden dag van 't Paasch-Feest, zeylden wy van S. Lucar af / dog de wind was ons tegen. Doe desselve weer goed wierd / Havenden wy te Lissabon in Portugal; en voeren na de Canarische Eylanden. Hier Ankerden wy by 't Eyland Palma, en namen eenige Wijn voor ons Schip in. Ook maakten de Stierlieden een accoord, indiense op de Zee van malkander mogten geraken / waarse dan weer by een souden komen / namentlijk op den 28 Graad ten Zuyden de Linie Æquinoctial. Afvaart van S. Lucar in Spaanje. 't Eyland Palma.

Van Palma begaven wy ons na Capo Verde, of 't Groene Hoofd, gelegen in 't Land der Swarte Mooren; daar wy byna Schipbreuk souden geleeden hebben. Onsen cours vervolgende / liep de Wind ons tegen / en wierp ons tot eenige malen toe op de Kust van Guinea; daar ook Swarte Mooren woonen. Capo Verdæ. Guinea.

Daar na quamen wy by een Eyland / geheeten S. Thome, behoorende den Koning van Portugal. 't Is wel Suyker-rijk / maar seer ongesond. Werd bewoond van Portugeezen, , die veel Swarte Mooren S. Thomæ, seer ongesond.

ren tot hare Lijfeygene hebben. Wy namen hier varsch Water in / en zeylden voort. Hadden twee Scheepen van onse Compagnie 's nagts in een Stormwind verlooren uyt ons gesigt; soo dat wy nu alleen voeren.

Tegenwinden. De Winden waren ons seer tegen; welker natuur hier omtrent is / datse / wanneer de Son op de Noord-zijde der Linie Æquinoctial gaat / uyt 't Zuyden waayen; daar tegens / als de Son gaat op de Zuyd-zijde / soo blasense uyt 't Noorden. Vijf maanden lang waayense seer sterk uyt eenerley Gewest der Weereld; dit verhinderde ons den tijd van vier maanden / onse regte cours te volgen. Met den aanbang der Maand September begondense noordlijk te looyen. Wy stelden onse Streek Zuyd-zuyd-west na America.

Natuur der selve in dit Gewest.

Komen by Land. Op seekeren dag / sijnde den 18 November, nam de Stierman de Pools-hoogte, en bevond deselve te sijn 28 Graden. Doe sogten wy / Westlijk aan / 't Land op; 't welk wy den 24 der selve maand in 't gesigt kreegen. Waren seß maanden op Zee geweest / en hadden dikmaal groote gebaren uytgestaan.

Gevaarlijke Stormwind, Doe wy nu ons digt by 't Land bevonden / konden wy noch de Haven / noch 't Mark-teken; 't welk den Opper-stierman / om de boven-gemelde Reden ons gegeven had / vinden. Derfden ook niet wagen / in een onbekend Oord te havenen. Hielden 't derhalven langs 't Land heenen / tot dat het seer hard begon te waayen. Wy dagten niet anders / dan dat 't Schip op de Klippen in stukken sou gestooten hebben.

en uyterste perijkel. Bonden leedige Vaten t'samen; deeden Buyskruyd daar in; stopten 't Boomgat digt toe; en maakten onse Geweeren daar aan vast; op dat / indien wy Schipbreuk mogten lijden / en eenige der onse noch levendig daar van quamen / sy niet sonder Geweer mogten sijn; want de Golven souden buyten twijffel de Vaten aan Land werpen.

van al t'samen te Wy stelden 't op 't Laveeren, om weer van 't Land af te komen; doch 't hielp ons niet. De Wind

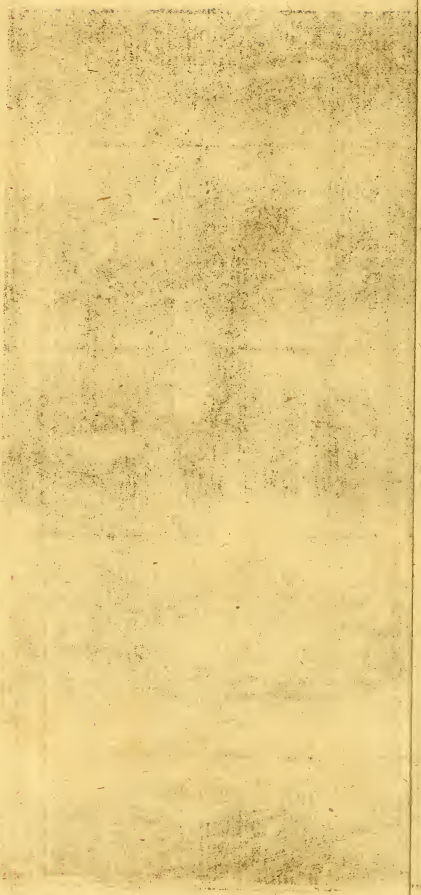

Wind dreef ons op d'onder 't Water verborgene Klippen / en de geweldige Golven dwongen ons / op 't Land aan te setten ; soo dat wy geen andere gedagten hadden / dan hier gesamentlijk te sullen verdrinken. De Heere onse God echter schikte 't soodanig / dat / doe wy digt by de Klippen waren gekomen / eenen der onse een Haven gewaar wierd / derwaarts wy heenen voeren. verdrinken door Schipbreuk.

Hier sagen wy een kleyn Schijpje / 't welk voor ons de vlugt nam / en agter een Eyland voer / soo dat wy niet meer sien / noch vernemen konden / wat voor een Scheepje het was. Volgden 't ook niet verder na / maar lieten 't Anker vallen / God hertlijk dankende / dat hy ons uyt dit doodlijk gevaar gereddet had. Vooryts rusteden wy / en droogden onse Kleederen. doch noch geredder.

't Was wel twee uyren na de middag geworden / doe wy 't Anker uytsetteden. Tegens den avond quam een groote Boot vol Wilden by ons Schijp / begeerende met ons te spreeken ; doch niemand der onse kon hare Spraak regt verstaan. Wy gaven haar eenige Messen / en Visch-haken ; waar na sy weer weg voeren. Dien selven nagt quam weer een Schuyt vol Wilden, onder welke sig twee Portugeezen bevonden / die ons vraagden / waar wy van daan waren ? Wy gaven hier tot antwoord / dat wy uyt Spaanje quamen. Ankeren in een Haven. Een Boot vol Wilden koomd aan haar Schip.

Sy lieten sig bedunken dat wy een seer ervaren Stierman moesten hebben / wijl wy dus in de Haven waren gekomen ; van welkese volkomene kennis hadden / doch onder sulk een Stormwind / als wy hadden uytgestaan / soudense geen raad weeten / daar in te varen. Wy verhaalden haar / hoe de Winden en Golven ons een Schipbreuk hadden gedreygd ; en wy niet anders meenden / als al t'samen te sullen vergaan ; doch in 't alderuytterste gevaar was ons deese Haven in 't gesigt gekomen ; en God had ons / buyten alle verwagting / geholpen / dat wy'er ingeloopen / en dus 't verderf ontkomen waren. Gesprek met twee Portugeezen.

Alsse dit gehoord hadden / verwonderdense sig seer De Haven

Suyraway. seer hooglijk; en maakten ons bekend / dat deese Haven was genoemd Suyraway. Dat ontrent agtthien mijlen wegs daar van daar een Eyland lag / geheeten S. Vincent; behoorende den Koning van Portugal. In 't selve woondense / en de geene / welkese in 't kleyn Scheepje hadden gesien / waren voor haar geblooden / wijlse hadden gemeend / datse Françoisen waren.

S. Catharina. Wy vraagden haar / hoe verr' 't Eyland S. Catharina van daar lag / vermits wy daar heenen wilden. Sy berigteden ons / ontrent 30 mijlen na 't Zuyden toe. Daar by voegende / dat daar was een Natie der Wilden, genoemd Carios; op

De Natie Carios, en Tuppin Ikins. welke wy wel moesten toesien. Maar de Wilden deeser Haven wierden geheeten Tuppin Ikins, en waren hare vrienden; derhalven wy voor haar niet te vreesen hadden. Eyndlijk vraagden wy deese Portugeezen, op wat hoogte dit Land lag? Sy seyden op 28 Graden; 't welk ook waaragtig was. Daar benevens maaktense ons bekend de teekenen / waar by wy 't selve souden mogen kennen.

Afvaart van de gemelde Haven. Doe nu d'Oost-zuyd-ooste wind sig gestild had / wierd het goed We'er / en een andere Wind quam uyt 't Noord-oosten; met welke wy 't Zeyl gingen / en weer te rugg' voeren / om 't gemelde Land op te soeken. Doch als wy nu alreeds twee dagen gezeyld hadden / konden wy de Haven niet gewaar worden. Echter bemerkten wy aan 't Land / dat wy de gemelde Haven moesten voorby gevaren sijn. Want de Son verdonkerd sijnde / hadden wy niet wel konnen sien. Ook vermogten wy niet / weer te rugg' te varen / vermits de wind ons verstak.

Nieuwe tegenspoeden, Doch God was onse helper uyt den nood. Onder 't avond-gebed baden wy hem om sijnen bystand: en eer 't noch nagt wierd / gebeurden 't / dat de verbaasde Wolken na 't Zuyden vreeden / derwaarts de wind ons gedreeven had; en eer ons Gebed volcyndigd was / wierd de Noord-ooste wind stil; soo datmen niet kon bemerken datse waayde. Doe begon een Zuyden-wind te blasen / tegens de gemeene

ge-

gewoonte in deesen tijd des jaars; maar met sulk een Donder en Blixem / dat het verschriklijk was te hooren en te sien. De Zee was seer onstuymig / vermits de Zuyden wind tegens de Golven des Noorden-winds waayde. Dan noch was 't soo duyster / datmen niet sien kon als by den Blixem.

Dit maakte al 't volk soo verslagen / dat niemand wist / wat hy ter hand sou vatten / om de Zeylen te wenden. Wy dagten niet anders / als in deese duysterheyd na den afgrond te sullen sinken. Doch de Heere gaf / dat 't We'er verbeterde; en wy zeylden weer na 't Oost van waar wy gekomen waren; soekende de Haven op nieuws / maar sonder deselve te konnen vinden / vermits'er veel' Eylanden by 't Vaste Land waren. en gevaren van te sullen vergaan;

Doe wy nu weer op den 28 Graad waren gekomen / sepde de Capitain tot den Piloot, dat wy agter eene der Eylanden souden varen; 't Anker laten vallen / en sien / wat het voor een Land was. Dus zeylden wy door twee Landen heenen / daar wy een treflijke Haven vonden / en Ankerden. Wierden ook voornemens / met de Boot uyt te varen / om de begeerde Haven verder op te soeken. maar ook nieuwe redding.

't Was op S. Catharinen-dag, Anno 1549 doe wy 't Anker in de grond lieten vallen. Ter selven tijd voeren eenige der onse wel toegerust met de Boot uyt / om de Haven verder te besigtigen. Wy stonden in gedagten / 't moest de Rivier sijn / welke den Naam draagd van Rio de S. Francisco, geleegen in deselve Provintie. Hoe wyder wy in voeren / hoe de Rivier sig langer vertoonde. Wy keeken om en om / of wy niet eenigen Rook mogten vernemen; doch te vergeefs. Uytvaring met de Boot.

Doe dagt ons / dat wy door een Wildernis eenige Hutten sagen in een lage grond; voeren derhalven daar op aan; en vonden oude Hutten / sonder eenig Mensch daar in. Onder 't voortvaren wierd het avond; en wy sagen voor ons in de Rivier een kleyn Eyland leggen / daar wy na toe voeren om te vernagten Doe wy'er by quamen / was t'alreeds nagt. Derfden derhalven niet wel wagen / om aan Treeden aan Land.

Land

Land te treeden. Echter gingen eenige der onse rond om 't Eyland heenen / om te vernemen / of'er pemand op moght sijn / dog sagen niemand. Doe maakten wy Vyer; hieuwen een Palm-boom om ver / en aten de kernen.

Vinden geen volk,

's Morgens vroeg voeren wy 't Land al dieper in; wijl wy begeerig waren / om te weeten / of'er volk op woonen mogt. Wy vermoedden gantschlijk dat'er Menschen moesten sijn / wijl wy Hutten gesien hadden. Ondertusschen sagen wy van verre een Hout op een Klip staan / schijnende als een Kruys.

maar wel een houten Kruys, en daar by

Wy voeren'er na toe / en vonden een groot houte Kruys, met Steenen op de Klip vast gemaakt / en een stuk van den bodem eens Vats daar aangebonden / waar in eenige woorden waren gesneeden / dog die wy niet wel leesen konden. Dit verwonderde ons; en konden niet bedenken / wat het voor Scheepen mogten geweest sijn / die dit Teken hier hadden opgerigt. Wisten ook niet / of dit de Haven was / daar wy ons verzamelen souden.

eenige woorden, gesneeden in den bodem van een Vat.

Van hier voeren wy weer voort / nemende den Bodem / daar de letters op gesneeden waren / mede. Onder 't voortvaren beteek eenen der onse de woorden vlijtig / begonse te verstaan / en luydden in de Spaansche Spraak aldus: Si vehu por ventura, ecki la Armada de su Majestet Tiren uhn tireay averan recardo: soo veel als. Of hier by geval eenige van sijn Majesteyts Scheepen quamen / die schieten een Stuk Geschut af / soo sullense beantwoord werden.

Ontmoeting van Canoes, vol Wilden, waar onder een Christen was.

Met aller haast voeren wy weer na 't Kruys, en schooten een Falconet af; begonden daar na verder 't Land in te varen. Onderwijl sagen wy vijf Boots (Canoes) vol Wilden, regt op ons aanroepende; derhalven wy ons Geschut gereed maakten. Naarder by gekomen sijnde / wierden wy onder haar gewaar een Mensch / die kleederen aan sijn Ligchaam / en een Baard aan 't Aangesigt had. Deesen stond voor in de Schupt / en wy bemerkten / dat hy een Christen was; derhalven wy hem toe riepen / datse souden stil houden / en alleen met eene Boot tot ons komen / om met ons te spreeken.

Daar

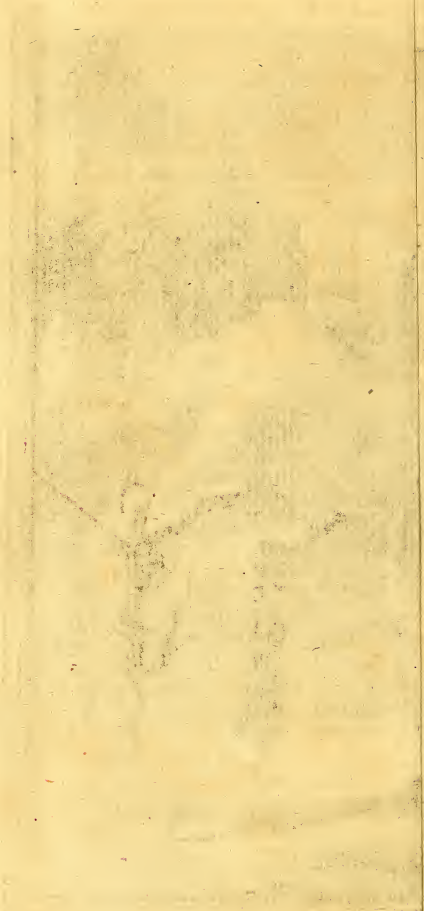

Daar op genaarderd sijnde / vraagden wy hem / in wat voor een Land wy waren? Hy antwoorde: Op sijt in de Haven Schirmirein, dus van de Wilden genoemd in haare Spraak; doch van d'Europianen S. Catharine Haven; haar toegevoegd van de geene / welkefe eerst gevonden hebben. Gesprek met den selven; die haar seyde,

Niet weynig verheugden wy ons / dat wy / ontrent ons weeten / ons bevonden in de Haven / welke wy sogten: ook quamen wy op S. Catharinendag in deselve; dankende God / dat hy ons hier heenen had geboerd. Hier tegens vraagde hy ons van waar wy quamen? Wy berigteden hem / dat wy in de Scheepen des Konings van Spaanje waren / en na Rio de la Plata wilden. Dat op deese Reys sig noch meer Scheepen bevonden; die / soo wy hoopten / haast by ons souden sijn / en dat wy hier by malkander souden komen. dat se in de S. Catharinen Haven waren.

Hy betuygde / dat dit hem seer wel behaagde; en verhaalde ons / dat hy / nu drie jaren geleeden / van Assumcion in de Provintie Rio la Plata, welke Plaats de Spaanjaarden besaten / drie honderd mijlen herwaarts af was gesonden / om de Natie, genoemd Carios, die de Spaanjaarden tot vrienden hebben / daar toe aan te houden / datse Mandiocawortelen souden planten / op dat de daar komende Scheepen / gebrek van Proviande hebbende / van deese Wilden Voorraad bekomen mogten; 't welk dan ook dus bestelt was. Waarom deesen Christen sig onder de Wilden bevond.

Wy voeren met hem na de Hutten / daar hy onder de Wilden woonde; welke ons vriendlijk op hare wijse ontfingen en onthaalden.

Daar na versogt onsen Hoofdman den gedagten Christen, die onder de Wilden was / dat hy een Canoe met volk sou bestellen / welke eenen der sijne na 't groot Schip sou voeren / om 't selve ook herwaarts te doen komen. Met deese sond de Capitain my af / om deesen last upt te voeren. Onsen Reysiger vaart met een Boot vol Wilden

Wy waren alreeds drie nagten upt geweest / soo dat die van 't groote Schip niet wisten / hoe 't met ons staan mogt. Doe ik nu tot op een Boogschoot na by haar genaarderd was / maaktense een groot na 't groote Spaansche Schip;

ge-

geschreeuw / stelden sig te weer / en wilden niet toelaten / dat wy digter by souden koomen; maar riepen my toe / waar 't ander volk bleef / en waarom ik alleen met soo veele Wilden daar aanquam?

Wat sig

Ik sweeg stil / sonder haar eenig antwoord te geven. Want de Capitain had my bevoolen / my seer treurig aan te stellen / om te sien / hoe die in 't Schip sig dragen souden.

daar ontrent toedroeg.

Vermits ik dan haar geen beschepd gaf / soo riepense onder malkander: 't Is hier niet wel gesteld; d'andere moeten dood sijn; en nu komen de Wilden met deesen eenen aan / upt een bysondere list. Veelligt hebbense andere Schupten agter haar / om ons t'overvallen / en 't Schip in te nemen. Daar op riepense my andermaal toe. Doe begon ik te lagchen / en seyde: Weest gerust / ik breng u goede nieuwe tyding. Laat my naarder komen / soo wil ik u. deselve bekend maken.

Sonderlinge blijdschap, in 't groote Schip ontstaan.

Vervolgens verhaalde ik haar / hoe 't met de saak geleegen was; en ten hoogsten wierdense hier over verheugd. De Wilden voeren met haar Schuptje weer na Huys / en wy quamen met 't groote Schip digt by hare Hutten; daar wy 't Anker lieten vallen / en d'andere Scheepen verwagteden / welke door Stormwinden van ons afgeraakt waren.

't Dorp Acutia.

't Dorp / daar deese Wilden woonden / was genoemd Acutia; en den Christen, die wy daar vonden / Johan Ferdinand, een Biscayer upt de Stad Bilka. De Wilden waren upt de Natie der Carios. Veel Visch en Vleesch bragtense ons toe / waar door wy haar Angel-haken vereerden.

Een afgedwaald Schip koomd in de Haven.

Na dat wy ontrent drie weeken hier vertoef d hadden / quam 't Schip / waar in onsen Opper-Stierman was / weer by ons; dog 't derde was vergaan; immers / wy vernamen'er niets met allen van. Kusteden ons derhalven toe / om weer voort te zeylen; hebbende leeftogt versameld voor ses maanden / vermits wy nog wel 300 mijlen te varen hadden. Alles gereed sijnde / verlooren wy op

't Groote Schip vergaat.

sekre-

seketen dag 't groote Schip in de Haven; waar door onse Reys weer verhinderd wierd.

Wy lagen twee jaren lang / met seer groot gebaar / in een Wildernis / en leeden grooten honger. Haagdissen en Veld-Katten moesten onse Spijs sijn / nebens meer andere seldsame Ongedierten / ook Water-Slecken / welke aan de Steenen hangen. De Wilden, die ons in 't eerst Proviande genoeg toe bragten / soo lang sy onse Waren / welke haar aangenaam waren / ontfingen / en nu genoeg daar van hadden / vertrokken nu meest na andere Oorden; daarenboven derfden wy haar niet veel vertrouwen; soo dat ons verdroot / langer daar te leggen / om van Honger te vergaan. Sware honger-lijding.

Beslooten derhalven gesamentlijk / dat den meesten hoop te Land sou trekken na de Provintie Assumcion, nog 300 mijlen van de Plaats daar wy lagen: d'overige souden met 't overgeblevene Schip derwaarts varen. De Capitain behield eenige by sig / om met hem over de Zee te zeylen. De geene / welke te Land souden reysen / namen wat leefrogt by haar / om door de Wildernis te geraken; nebens eenige der Wilden. Veele van deese stierven onderwegen door honger. D'andere quamen ter begeerder plaats / gelijk wy naderhand verstonden. Ons Schip was te kleyn / om al 't volk over Zee te voeren. Een deel des volks gaat over Land na Assumcion.

De Portugeezen hadden een Eyland / genoemd St. Vincent, digt by 't Vaste Land, ingenomen. De Wilden noemden 't in haar Spraak Urbioneme. 't Legt ontrent 70 mijlen wegs van de plaats / daar wy ons bevonden; en derwaarts wy heenen wilden / om te sien / of wy van de Portugeezen een Schip mogten bekomen / om na Rio de la Plata te varen; want 't eene Schip / 't welk wy nog hadden / was voor allen te kleyn / om daar in te konnen sijn. Om dit te verneemen / voeren sommige der onse / met onsen Capitain Salasar, na 't Eyland St. Vincent. Niemand van ons was opt daar geweest / behalven eenen / genoemd Roman, die sig het bedunken / dit Land wel weer te sullen vinden. Afvaart na St. Vincent; ten welken eynde.

Insula de Alcatrases.

Wy zeylden dan uyt de Haven Inbiassape, gelee
gen 34 Graden ten Zuyden de Linie Æquinoctial, e
quamen na twee dagen by een Eyland / genoem
Insula de Alcatrases, ontrent 40 mylen van daar w
uytboeren. Hier liep de wind ons soodanig tegen
dat wy moesten 't Anker uytwerpen.

Zee-vogelen Alcatrases.

In dit Eyland sagmen veele Zee-bogelen / ge
noemd Alcatrases; welke ligtlijk te bekomen sijn
te meer / wijl 't nu in den tijd was datse broedden
Wy gingen hier aan Land / om soet water te soe
ken. Vonden hier noch oude Hutten / en veel
Potscherven der Wilden, welke voortijds in dit Ey
land hadden gewoond; ook een kleyne Water-we
op een Klip. Hier sloegen wy veele der gemeld
Vogelen dood; namen ook der selve Eyeren in ons
Schip / kookende d'een en d'andere.

Vervaarlijke Stormwind.

Doe wy nu gegeeten hadden / verhief sig een ge
weldige Stormwind uyt 't Zuyden / soo dat wy '
nauwlijks op 't Anker houden konden; waren ook
niet weynig bevreesd / dat de wind ons tegens d
Klippen sou aanslaan. 't Was alreeds tegens den
avond; echter meenden wy noch te sullen komen in
seekere Haven / genoemd Caninree. Doch eer wy
daar konden komen / was 't nagt. Konden'er
derhalven niet in geraken; en waren in gedurige
vreés / dat de wind ons tegens de Klippen sou wer-
pen. Hielden 't ter dier oorsaak van 't Land af,
en dagten niet anders / dan dat de Golven 't Schip
in stukken souden slaan; want wy bevonden ons
aan den hoek eens Lands / daar de Baren veel
meer woeden / dan in de Diepte der Zee / verr'
van 't Land af.

Uyterste gevaar,

't welk van tijd tot tijd

Ondertusschen waren wy dien nagt soo wijd van
't Land afgeraakt / dat wy 't 's morgens niet
meer sien konden. Echter kreegen wy 't al weer
in 't gesigt; en de Stormwierd soo geweldig / dat
wy 't nauwlijks langer uyt harden konden. Hy /
van wien hier boven gesegt is / dat hy voor deesen
noch eens in 't Land was geweest / meende / dit
siende / dat het S. Vincent was; en boeren derhal-
ven daar op toe; doch 't wierd soo seer van Mist
er

en Wolken bedekt / datmen 't niet regt bekennen kon.

Onder dit gebaar moesten wy alles wat s'waar wags in de Zee werpen / om daar door 't Schip wat te verligten / weegens de verheffing der vreesselijke Golven. Dus voeren wy in 't uyterste perijkel daar heenen / meenende te sullen aandoen de Haven / waar by de Portugeezen woonden; doch vonden ons verr' verdwaald. sig vermeerderde,

Doe nu de Wolken wat vertrokken waren / soo datmen 't Land sien kon / sepde de voor heenen meer gedagte Roman; hy meende dat de Haven voor ons / en agter een Klip lag. Wy voeren'er op aan; doch digt daar by gekomen sijnde / sagen wy de dood voor oogen: want daar was geen Haven; en wy moesten / wegens de wind / het op 't Land aan setten, waar tegens de Baren op een seer grouwlijke wijs aansloegen. en eyndlijk een seer ellendige

Wy baden God / onse Zielen genadig te willen sijn / en deeden na de gewoonte der geene / die de dood door Schipbreuk voor oogen sien. Doe wy nu digt by de Barningen quamen / ligtten de Golven ons Schip soo hoog op / dat wy / na beneden kijkende / ons lieten voorstaan van een hooge steyle Muure neerwaarts te sien in een laagte. Schipbreuk leeden.

Met den eersten stoot / die 't Schip tegens 't Land deed / borst het van malkander. Eenige sprongen'er upt / om Landwaarts te s'wemmen. Andere reddeden haar leven op Planken en andere stukken Hout. De Heere gaf / dat wy al t'samen noch behouden aan Land quamen; doch 't waayde en regende soo geweldig / dat wy gantsch verkleumd waren. Egter quamense alle nog levendig aan Land.

Doe wy ons nu op 't drooge bevonden / dankten wy God voor deese genadige redding: waren echter seer bekommerd / vermits wy niet wisten / waar wy sijn mogten / wijl de meer gedagte Roman niet regt wist / of wy digt by / of noch verre van 't Epland S. Vincent waren; en / of hier ook Wilden woonden / van welke wy onheyl te verwagten mogten hebben. Bekommering, waarse sijn mogten.

Werden een Portugeezsch Vlek gewaar.

Eenen onser Medgesellen / een Franschman, genoemd Claude, liep langs den Oever heenen / om sig dus te verwarmen / en wierd gewaar een Dorp agter 't Bosch; waar in de Huysen gebouwd waren op de manier der Christenen. Hy ging derwaarts / en bevond het een Vlek te sijn / geheeten Itenge Ehm, twee mijlen van S. Vincent, en bewoond van Portugeezen. Hy verhaalde haar onse geleedene Schipbreuk / en dat 't volk by na verwooren was; ook niet wisten waarse waren / en waar heenen sy haar begeven souden. De gemelde Portugeezen dit hoorende / liepen terstond uyt; namen ons in hare Hutten / en gaven ons Kleederen. Hier bleven wy eenige dagen / tot dat wy weer verquikt waren.

Komen te S. Vincent,

en werden van de Portugeezen wel ontfangen.

Van dit Vlek reysden wy te Land na S. Vincent; daar de Portugeezen ons alle eere betoonden / en ons een tijd lang de kost verschaften. Daar na trok elk van ons yets ter hand / om sig daar van t'onderhouden. Vermits wy nu al onse Scheepen verlooren hadden / soo sond de Capitain een Portugeezsch Schip na ons ander Volk / 't welk te rugge gebleeven was in Byasape, om 't selve hier heenen te brengen; gelijk ook geschiedde.

Beschrijving van S. Vincent.

S. Vincent is een Eyland / geleegen digt by 't Vaste Land. Op 't selve sijn twee Vlekken / 't een' in de Portugeezsche Spraak genoemd Orbioneme; 't ander / ontrent twee mijlen van 't voorige / Uwawa supe. Voorts staan noch eenige Huysen in 't Eyland / welke men noemd Ingenios, waar in de Zuyker word bereyd.

De Natie Tuppin Ikins.

De daar in woonende Portugeezen hebben tot vrienden seekere Braziliaansche Natie, genoemd Tuppin Ikins. Derselver Land strekt sig uyt over de 80 mijlen Landwaarts in / en ontrent 40 mijlen langs de Zee.

Carios.

Deese Wilden hebben hare vyanden beyde aan de Zuyd-en aan de Noord-zijde. Die aan de Zuyd-zijde dragen den Naam van Carios; die aan de Noord-zijde dien van Tuppin Imba. Van deese werden de Tuppin Ikins ook geheeten Tawayers; so veel als Vyanden.

Tuppin Imba.

anden. Hebben de Portugeezen veel schade gedaan; en noch heeden moeten deese de selve vreesen.

Ontrent vijf mijlen van S. Vincent legt een Landstreek / geheeten Brikioka. Ter dier Plaats komen hare vpanden / de Wilden, eerst aan; en varen tusschen 't Eyland S. Maro en 't Vaste Land door. De Landstreek Brikioka.

Om de Wilden deesen weg af te snijden / bemoeyden sig eenige Mammelucken; alle Broeders. Haren Vader was een Portugeezsch, hare Moeder een Braziliaansche Vrouw. Deese waren Christenen, ervaren soo in d'Aanslagen als Spraak der Wilden. Den oudsten was genoemd Juan de Praga; de tweede Diego de Praga; de derde Domingo de Praga; de vierde Francisco de Praga; de vijfde Andreas de Praga; haren Vader Didaco de Praga. 't Eyland St. Maro. Vijf Broeders de Praga.

Deese vijf Broeders hadden / ontrent twee jaren voor dat ik daar quam / met hulpe van eenige Wilden hare vrienden / een Vesting beginnen te bouwen / na de gewoonte deeser Natie, tegens de vpanden; en deselve ook volbouwd. Eenige Portugeezen begaven sig derwaarts / om daar te woonen / wijl 't een goed Land was. Dit hadden van de Tuppin Imba overvallen. hare vpanden de Tuppin Imba bespied; sig in haar Land ('t welk ontrent 25 mijlen van dit sijnen aanvang neemd) toegerust; en waren by nagt daar aangekomen met 70 Canoes. Vielen / volgens hare gewoonte / een vpr voor dag aan / om haren aanslag vpt te voeren. De Portugeezen waren in een Hups / van Aarde opgewvrpen / geweeken / van waar vpt sy sig verweerden. D'andere Wilden hielden sig by een in hare Hutten / en beschermden sig ook na haar vermoogen / soo lang als se konden; soo dat veele harer vpanden dood bleeven; welke echter eyndlijk d'overhand behielden. 't Vlek Brikioka in brand staken / en al de Wilden gevangen bequamen; doch de Christenen, welke ontrent 8 in getal waren / nevens de Mammelucken, haddense in der selver Hups niet konnen overweldigen / wijl God haar gelief de te bewaren. D'andere Wilden, hare gevangene / sneedense ter- Hoedanig haren aanslag vytviel; en hoese de gevangene handelden.

stond in stukken / deelden de selve onder malkander / en voeren weer na haar Land.

Brikioka herbouwd.

D'Oversten en d'andere oordeelden dienstig te sijn / deese Plaats niet te verlaten. Bouwden derhalven met alle vlijt / en op 't sterkste; vermits men / van daar upt 't gantsche Land kon verdeedigen. De vpanden bemerkende / dat 't Vlek Brikioka te wel bevestigd was / om aan te vallen / voeren echter op nagt 't selve voorbij / en maakten ten dupt alles watse ontrent S. Vincent bekomen konden.

Nieuwen aanval der Tuppin Imba.

De geene / welke binnenwaarder in 't Land woonden / meenden geen noodt te hebben / wijl 't Vlek soo wel gesterkt was; dog hare sorgloosheyd bedroog haar. Hier na dagt d'Inwooners goed / in 't Epland S. Maro, digt op / en tegens over Brikioka, ook een Vesting te bouwen vlak aan 't water / en deselve te besetten met Volk en Geschut / om de Wilden d'aanvaart te verhinderen.

Bolwerk gemaakt in 't Eyland St. Maro; dog geen Constapel wou sig daar wagen.

't Gedagte Bolwerk op 't Epland was aangevangen / doch niet volepndigd; om dat / gelijk mp berigt wierd / sigh doemaals geen Portugeezsch Busschieter daar in wagen wilde. Ter dier tijd was ik daar / om de Plaats te besigtigen. Als nu d'Inwooners hoorden / dat ik een Duytscher was / en dat ik mp taamlijk-wel op 't Geschut verstond / soo vraagdense mp / of ik in 't Hups des Eplands sijn / en daar de vpanden helpen afkeeren wou; soo wildense mp noch andere toevoegen / en een goede Besolding geven: met verdere belofte / indien ik sulks deed / dat de Koning mp een goede vergelding sou doen / wijl sijne Majesteyt insonderheyd een genadigen Heer was tegens de geene / die in de Nieuwe Landen met raad en daad 't beste deeden.

Onsen Reysiger onder wind het sig,

Ik quam met haar over een / dat ik vier maanden lang in dit Hups sou dienen; dan sou van des Konings wegen een Oversten daar komen met Scheepen / om een Steenen Blokhups te verbaardigen / 't welk veel sterker sou sijn. 't Geschiedde ook. De meeste tijd was ik / met noch twee andere / in 't gedagte Hups / en had eenig Geschut by mp. Stond echter in groot gevaar van een over-

overval door de Wilden ; want 't was niet sterk. Wy moesten blijtigh waght houden / datse niet heymlijk by nagt aanvaren / en ons overrompelen mogten. Sy onderstonden 't sig wel eenige malen / doch de Heere gaf / dat wy haar gewaar wierden.

Na eenige maanden quam den Oversten van deg Konings weegen / wijl de Gemeente aan sijne Majestept had overgeschreeven / wat groote schade haar door de vyanden wierd aangedaan van deese kant : daar by doende / dat het een seer schoon Land was / niet dienstig / 't selve te verlaten. Om hier op ordre te stellen / quam den gedagten Oversten Thomas de Susa ; besag de gelegenheyd deg Oords / en de Plaats / die 't volk geerne wou bevestigd hebben : 't welk hem ook verhaalde den dienst / dien ik haar had beweesen / door my in 't Huys te begeven / waar toe geenen Portugeezsch, wegens 't gevaar / sig had willen laten gebruylien. daar toe versogt sijnde, op sekere Conditien ; voor den tijd van vier maanden,

Dit behaagde hem seer wel / en hy beloofde my / indien 't God gelieft de / hem weer in Portugal te brengen / dat hy mijne saak den Koning sou voordragen ; die my niet ongeloond sou laten. De vier maanden / welke waren den tijd / die ik had beloofd / de Gemeente te sullen dienen / waren nu verstreeken ; derhalven begeerde ik mijn ontslaging. Doch sy / en te gelijk den Oversten / versogten / dat ik noch een tijd lang in dienst wou blijven. Ik verbond my noch twee jaren te sullen dienen / onder voorwaarde / datmen / na verloop van dien tijd / my sonder eenige verhindering met d'eerste Scheepen / die dan na Portugal souden afvaren / sou laten vertrekken / en dat daar mijnen dienst vergolden sou worden. Den gemelden Oversten gaf my / van 's Konings weegen / de Privilegien, welke de Constapels genieten. 't Steenen Bolwerk wierd voorts op gemaakt / en eenige Stukken Geschut daar in gelegt. Wyders de goede Waghouding en 't opsigt my aanbevoolen. daar na nog voor twee jaren, op hoop van een goede vergelding.

Insonderheyd moesten wy op twee tijden deg De twee

jaar-tijden, in welke de Tuppin Imba hare vyanden overvallen,

jaars ons meer voor de Wilden wagten / als op andere; welke tijden sy voornamentlijk waar nemen / alsse gewelddadig in harer vyanden Landen willen vallen. Deese twee sijn / d'eene in November, wanneer eenige Vrugten rijp worden / van welkese haren Drank bereyden / genoemd Kaawy (Caou in). Deese Vrugten dragen by haar den Naam van Abbati. Daarenboven hebbense dan de Wortel Mandiocha, welkese somtijds onder d'andere Vrugten mengen / tot vermeerdering van haren Drank / en dient haar ook tot voorraad harer Spijs / op datse genoeg t'eeten en te drinken mogten hebben / wanneerse weer uyt den krijg komen met hare Gevangene / dieselagten en eeten. 't Geheele jaar door verheugense sig in de verwagting van dien tijd / dat d'Abbati sal rijp sijn.

Sijnde de maanden van November en Augustus.

Ook moesten wy voorsigtig op haar passen in de Maand Augustus, wanneerse ter Visschvangst gaan; wijl seekere soort van Visschen dan uyt de Zee in de soete Wateren komen / om te teelen. Sy noemense in hare Taal Bratti; maar de Spaanjaarden gevense den Naam van Lysses.

Vischmeel.

Ontrent dien tijd plegense gemeenlijk uyt te varen / om t'oorlogen; vermitsse dan beeter Proviande hebben. Deese Visschen vangense met kleyne Netjens; schietense ook wel met Pijlen; vradense op haren Togt / en nuttigense alsoo. Maken'er ook Meel van (gedroogd sijnde) / 't welk van haar Pira Kui werd geheeten.

Onsen Reysiger werd besogt van een Genuees en een Duytscher,

Ik had eenen Wilden, uyt 't Geslagt der Carios, tot mijnen Lijf-eygenen. Deesen dingh my Wildbraad; en met hem ging ik ook somtijds in 't Bosch. 't Gebeurde op seekere tijd / dat een Spaanjaard, uyt 't Eyland S. Vincent, tot my quam op 't Eyland S. Maro, vijf mijlen daar van daan gelegen / om my in 't Bolwerk / waar in ik woonde / te besoeken; nevens een Duytscher, geheeten Heliodorus Hessus, Soon van den vermaarden Poëet Eobanus Hessus. Deesen was op 't Eyland S. Vincent in een Ingenio, of Huys / waar in men de Suyker bereyd / behoorende Josepho Ornio, een Genuees.

Deesen

Brikioka
S:Maro
J. Lamsvelt. fe

Desen Heliodorus was der Kooplieden Schrijver/ en bestieller der dingen die tot d'Ingenios behooren. Ik had ook te vooren kennis aan hem gehad. Want doe ik met de Spaanjaarden daar Schipbreuk onder 't Land leed/ vond ik hem in 't Eyland S. Vincent, en hy betoonde my veel vriendschap. de Soon van den vermaarden Poët Eobanus Hessas.

Hy quam tot my / om te sien / hoe 't my ging. Veelligt had hy gehoord / dat ik siekelijk was. Den voorigen dag had ik mijnen Slaaf na 't Bosch gesonden / om eenig Wild te vangen. Den volgenden dag wou ik komen / om 't gevangene te halen / op dat wy wat t'eeten mogten hebben. Want in dit Land heeft men weynig anders ter spijs / dan 't geen men in de Bosschen kan op doen. Onsen Reyziger in 't Bosch gegaan sijnde,

Terwijl ik nu door 't Woud ging / verhief sig op beyde de zijden des wegs een groot geschreeuw / na de gewoonte der Wilden; en sy quamen op my aanloopen. Straks bemerkte ik wiese waren / en ik bevond my van haar rondom omcingeld: ook schootense met Pijlen uyt hare Boogen op my. Doe riep ik: Nu sy de Heere mijne Ziel genadig. werd van de vyandlijke Wilden

Nauwlijks was dit laatste woord uyt mijnen mond gegaan / alsse my ter aarden neer sloegen. Voorts schooten en staktense na my / sonder my ergens te beschadigen / dan aan 't eene been. Daar op ruktense my de Kleederen van 't Ligchaam; d'eene 't Wambais / d'andere de Broek / de derde den Hoed / de vierde 't Hemd / &c. Onderwijl begondense onder malkander te twisten. D'eene sepde / hy was den eersten by my geweest; den anderen / dat hy my gevangen had; terwijl d'overige my met hare Boogen sloegen. plotselijk overvallen,

Eyndlijk beurden twee der hare my van d'aarde op / soo naakt als ik door hare beroving was. Den eenen nam my by den eenen arm / den anderen by den anderen: sommige gingen voor / andere agter my / en liepen seer geswind door 't Bosch na de Zee / daarse hare Canoes hadden leggen. Terwijlse my dus na de Zee voerden / sag ik ontrent een Steenworp of twee van 't Strand de gedagte hare Canoes staan / want deselve haddense op 't en gevangen genomen.

Land getrokken onder een Hage. Noch een groote hoop der hare waren'er bp; die / mp daar heenen siende lepden / mp al t'samen te gemoet liepen; in haar armen beeten / en dus mp dzepgden / datse mp eeten wilden / volgens haar gewoonte.

Sonderlingheden

Haren Koning (of Oversten) ging voor mp heenen / met 't Hout / waar meede sp hare Gevangene dood slaan. Deesen sepde: Sp hadden mp / haren Slaaf / den Perot (dus noemense de Portugeezen) gevangen; en wilden nu de dood haarer vzienden aan mp wzeeken. Onder dit gelepde na hare Canoes sloegen eenige deeser Wilden mp met vupsten. Dapper haastedense sig / om hare Schupten weer in 't Water te vzengen; vzeesende dat in Brikioka een Alarm mogt ontstaan / gelijk ook geschiedde.

welke sig hier by toedroegen.

Eerse de Canoes weer in 't water schoven / bondense mp de handen t'samen. Sp waren niet alle uyt eene Wooning; en peder Aldea verdzoot niet wepnig / datse leedig weer t'huys souden komen. Keven derhalven met de twee / die mp behielden. Sommige sepden: Sp waren even soo na bp mp geweest als sp / die mp nu hadden; en begeerden derhalven deel aan mp te hebben. Wilden mp ook daarom terstond dood slaan.

Doodlijke angsten onses Reysigers.

Ondertusschen deed ik mijne gebeeden tot God / en sag vast om na den gedzepgden slag. Doch epndlijk begon de Koning / die mp behouden wou / te seggen: Sp wilden mp levendig na huys voeren / op dat ook hare Wijven mp levendig mogten sien / en haar Feest met mp hebben. Daar na wilden sp mp Kawewi pepicke dooden / dat is / sp wouden Dzank berepden; sig bp een versamelen / een groot Feest maken / en mp met malkander op eeten. Bp deesen voorslag lietense 't blijven / en bonden mp vier Touwen om den hals. Dus moest ik in de Canoe gaan / terwijlse noch op 't Land stonden / bindende d'epnden der Touwen aan de Canoe vast / diese doe in de See schooven.

Kleyn Eyland.

Bp 't Eyland daar ik gevangen wierd legt een ander kleyn Eyland / waar in nestelen veele Wa-

ter-

RPJCB

ter-vogelen / genoemd Uwara, hebbende roode Vederen. De Wilden vraagden my / of hare vyanden de Tuppin Ikins in dit jaar ook daar geweest waren / en de Vogelen by hare Jongen gevangen hadden? Ik antwoordde ja; doch sy wilden 't evenwel gaan sien / want sy agten de Vederen deeser Vogelen seer hoog; waar van al haar cieraad gemeenlijk gemaakt is. Zee-vogelen.

Den aart deeses Vogels Uwara is / noch jong sijnde / en als de Vederen eerst beginnen te wassen / datse wit-grauw sijn. Als se vlugg' werden / sijnse swart-grauw; en met deese vliegense ontrent een jaar lang / daar na werdense rood / als roode verwe. De Vogel Uwara.

De Wilden dan voeren na 't gedagte Eyland / meenende deese Vogelen te vinden. Doese nu ontrent twee Musquet-schooten weghs waren gekomen van de plaats / daarse hare Canoes hadden staan / sagen sy te rugg' / en wierden gewaar / dat het daar vol was van de Wilden, genoemd Tuppin Ikins, waar onder sig eenige Portugeezen bevonden. Want doe ik gevangen wierd / volgde my een Slaaf / die der vyanden handen ontquam / en een Alarm maakte onder de Tuppin Ikins, welke derhalven aanquamen om my te verlossen. De Tuppin Ikins komen om den Schrijver te verlossen.

Sy riepen de geene / welke my gevangen hadden / toe / datse / indiense 't hert hadden / by haar komen souden / om te strijden: welke dan ook weer na Land keerden; waar op die van 't Land met Pijlen en Vyer-roers op haar schooten; die van de Canoes weer op haar; die mijne handen ontbonden; dog liet de Touwen om mijn Hals. De Koning / of Overste / in de Canoe, waar in ik my bevond / had een Roer / nevens een weynig Buyskruyd / hem van een Franschman voor Brazilien-hout gegeven; en dwong my / daar mee op die van 't Land te schieten. Schermutsel tusschen beyde de Parthyen.

Als nu beyde de parthyen dus een wijl tijds geschermutseert hadden / vreesden de Tuppin Imba, onder welke ik nu was / dat d'andere de Canoes by een brengen / en haar najagen souden mogen; De Tuppin Imba verlaten den Strijd,

voeren

ren derhalven weg / na dat dzie der hare geschooten waren gewozden / ontrent een Falkonet-schoot verr' voozby 't Bolwerk te Brikioka heenen / waar in ik my pleeg t'onthouden. Doe moest ik in de Canoe ober-eynd gaan staan / op dat mijne Medgesellen my sien mogten. Die van 't Bolwerk schooten twee Stukken Canon op ons af / dog de Kogels berepkten ons niet. Onderwijl quamen eenige Boots van Brikioka na ons toe varen / meenende / ons te sullen agtechalen ; dog de Tuppin Imba roepden te spoedig boozt. De vzienden siende / dat hare moepte te vergeefs was / keerden weer na Brikioka, en ik bleef een gevangene onder de Wilden, in verwagting / dat ik haast hare Spijs sou sijn.

en keeren met haren gevangenen na Huys.

Voort-togt der Wilden.

Doe nu de Wilden ontrent 7 mijlen wegs van Brikioka na haar Landschap toe waren gekomen / was 't / na de Son te rekenen / ontrent vier uren tegens den abond / op den selven dag datse my gevangen hadden genomen.

Onsen Reysiger deerlijk gestelt.

Sy boeren na een Eyland / en trokken hare Canoes aan Land / om dien nagt daar te blijven. Ik kon niet sien / vermits ik in 't aangesigt seer veel slagen had ontfangen ; ook niet wel gaan ; moest derhalven in 't Sand blijven leggen / wegens de wonde in mijn eene been. Sy stonden om my heenen / en toonden met gebeerden / hoese my eeten wilden.

Is in seer swaren angst.

Terwijl ik my in deesen angst en groote ellende bevond / betragtte ik 't geen ik te vooren nopt regt bedagt had / te weeten / de rampspoeden deeses jammerdals ; en de meenigvuldige ongevallen deeses tijdelijken levens. Met weenende oogen begon ik te singen met de diepste beweging mijns herten den Psalm : Uyt'er diepte ô Heere, &c. Daar op sepden de Wilden : Hoor, hoe schreyd, hoe schreewd, hoe jammerd hy.

De Wilden vernagten met hem op 't Land.

Ondertusschen kreegense andere sinnen ; en 't dagt haar niet geraadsaam / dien nagt hier te blijven in 't Eyland. Boeren weer na 't Vaste Land ; daar Hutten stonden / voozijds van haar gebouwd. 't Was alreeds nagt / eer wy daar konden komen. Sy trokken haare Canoes op 't Land ; maakten

Vyer /

Vyer/ en lepdden sig daar nevens neer. Ik moest in eene der Slaapnetten / of Hangmatten / van haar Inni genoemd / leggen; en 't sijn hare Bedden. Sy bindense boven d'aarde aan twee Palen; of / indiense in een Woud sijn / aan twee Boomen. De Touwen / welke ik om den Hals had / bondense boven aan een Boom vast / en lepdden sig dien nagt om my heenen; bespotteden my / en noemden my in hare Spraak Schere inbauende, soo veel als / gy sijt mijn gebonden Beest. Bespotten hem.

Eer nog den dag aanbrak / begavense sig weer op reys / en roepden dien gantschen nagt voort. Ontrent Vesper-tijd, na afmeeting van de Son / warense nog twee mijlen van de Plaats / daarse sig dien nagt wilden leegeren. Ter dier tijd verhief sig een groote swarte Wolk / seer vreeslijk agter ons op komende. Sy roepden soo sterk aan alsse vermogten / om aan Land te geraken / wegens des Wolks en Winds wil. Swaar opkomend Onweer.

Alsse nu sagen / datse 't Onweer niet ontvaren konden / seydense tot my: Ne mungitta dee, Tupan de Quabe, amanasu yan dee Imme Ranni mesis se; betekende in onse Taal: Spreek met uwen God, dat de geweldige Wind en Regen ons geen schade mag doen. Ik sweeg stil / en deed mijn Gebed tot den Heere / vermitsse sulks van my begeerden / van deesen Inhoud: O Almagtige God, die 't gebied hebt over Hemel en Aarde: die van den beginne der Weereld af hebt gereddet de geene, die uwen naam aanroepen, uyt het geweld der Godlooser; toon nu ook aan my uwe barmhertigheyd, op dat ik gewaar mag werden, dat gy nog by my sijt; en deese wilde Heydenen, welke u niet kennen, mogen sien, dat gy, mijn God, mijn Gebed hebt verhoord. De Wilden willen, dat hy sijnen God sou bidden. Hoedanig hy sulks deed.

Ik lag in de Canoe soodanig gebonden / dat ik na 't Onweer niet kon omsien; dog sy keeken geduerig agter haar om / en begonden te singen: O qua moa amanasu; soo veel als / 't Groot Onweer gaat agterwaarts. Doe rigtede ik my een weynig op / en sag dat de vreeslijke Wolk verdween; waar over ik God hertlijk dankte. En wat'er op volgde, dog sonder goede uytwerking

Doe

by de Wilden.

Doe wy nu aan Land waren gekomen / handelden se met my gelijk te vooren; bonden my aan een Boom; lagen dien nagt weer rondom my / en seyden / dat wy my nu na by haar Landschap waren; en tegens den avond des volgenden dags daar aankomen souden; waar over ik my wepnig verheugde.

Komen weer by haar Wooningen.

Op den volgenden dag / ontrent ter Vesper-tijd, kreegen de Wilden hare Wooningen in 't gesigt / na dat wy drie dagen met de te rugg' reys hadden doorgebragt. Want dit Geweest lag dertig mijlen wegs van Brikioka, daar ik gevangen wierd.

Hoedanig sy

Doe sy haar nu digt by de gedagte hare Wooningen waren gekomen / was'er een Dorpje / genoemd Uwattibi, en daar in stonden seven Hutten. Wy voeren na den Oever des Lands / 't welk aan de See legt. Digt daar by waren hare Wijven by haar Wortel-gewas / van haar Mandiocha geheeten. Deese der selver rukten deese Wortelen uyt d'aarde / en ik moest haar toeroepen in haar Spraak: A Junesche been ermi vramme; soo veel als: Ik uwe eetenskost ben gekomen.

en hare Wijven.

Als wy nu op 't Land traden / liepense al t'samen uyt de Hutten / (gelegen op een Berg) / beyde jonge en oude / om my te sien. De by my sijnde Wilde gingen met haar Boogen en Pijlen na hare Wooningen / hare Wijven my aanbevelende; die my onder haren hoop stelden; eenige gingen voor / andere agter / nog andere aan beyde de zijden van my; dansende / en singende de gefangen / welkese gewoon sijn uyt te galmen / alsse hare Gevangene willen eeten.

onsen Reysiger

Doe sy my bragten voor de Hut Ywara, dat is voor haar Vesting / welkese maken rondom hare Hutten heenen van groote Staken / gelijk by ons een Thuyn om een Hof / om hare Vyanden af te keeren / en ik daar in sou treeden / liep 't Vrouwvolk na my toe; sloeg my met vuysten / rukten my by den Baard / en riepen: Sche innamme popicke are, dat is: dien slag geve ik u van mijns Vriends wegen, t'sijner wraak, die van de geene, onder welke gy geweest sijt, gedood is geworden.

Daar

RPJCB

Daar na voerden sy my in de Hut / daar ik my in een Inni, of Hang-net / neerleggen moest. Straks quamen de Wijven aan; sloegen / stieten / en dzeyg-den my / datse my eeten wilden. De Mannen waren in een andere Hut by malkander / en dzonken van haren Dzank Kawi (of Kaou-in), by haar hebbende hare Goden / van haar gesegt Tammarka, en songen haar ter eeren / om datse haar soo wel voor-segt hadden / datse my souden vangen. Dit Gesang hoorde ik / dog in meer dan een half uyr tijds quamen geene Mansperssoonen by my / maar alleen Wijven en Kinderen. op des selven aankoomst handelden.

Der Wilden gewoonten waren my doemaals nog soo wel niet bekend / als naderhand. Ik dagt nu by my selven. Tegenwoordig maakense gereed-schap / om u te Slagten. Kortz daar na quamen de geene / die my gevangen genomen hadden / ge-noemd Jeppipo Wasu, en sijnen Broeder Alkindar Miri, my aanseggen / datse my uyt vriendschap hadden geschonken aan haars Baders Broeder Ip-peru Wasu. Deesen sou my bewaren; ook my dood slaan / ter tijd als men my eeten sou / om haar al-soo een Naam te maken. Want den gemelden Ip-peru Wasu had / nu een jaar geleden / ook een Slaaf gevangen / en uyt vriendschap vereerd aan Alkin-dar Miri; die hem dood geslagen / en daar door sig een Naam bekomen had; waar tegens Alkindar Miri aan Ipperu Wasu had beloofd / den eersten / dien hy sou vangen / aan hem te sullen schenken. Onsen gevangenen werd van sijne twee Heeren geschonken aan eenen anderen.

Voortz seyden de voorgemelde twee / mijne Ge-vangen-neemers / tot my: Nu sullen u de Dzouwen uytboeren / Apraste. Dit woord betekend Danssen / dog doemaals verstond ik 't nog niet. Dus trok-kense my met de Touwen / welke ik om den Hals had / uyt de Hut op d'opene Plaats. Al de Wij-ven / welke in de seven Hutten waren / greepen my aan / en de Mannen gingen weg. Dit Dzouwvolk leydde my / eenige by d'armen / andere by de Tou-wen / welke ik om den hals had / soo nauw toege-dzongen / dat ik byna geen adem kon halen / met haar heenen. Hoedanig de Wijven der Wilden

't Wist

met hem te werk gingen.

'k Wist niet / watse met my in den sin hadden. Ter selver tijd bragt ik my in gedagten 't lijden des Heeren Jesu Christi onschuldig door de Jooden. Hier mee vertroostte ik my / en was dies te geduldiger in mijne ellende. Sy bragten my by de Hut van haren Koning / of Oversten / genoemd Vratinge Wasu, dat is / de groote witte Vogel. Door des selven Hut lag een hoopje barsche Aarde. Sy boerden my derwaarts heenen / en setteden my daar op; werdende van sommige vast-gehouden.

Scheeren hem 't hayr van de Wenkbrauwen en den Baard af.

Doe dagt ik niet anders / dan datse my terstond souden dooden. Ik keek vast om na den Iwera Pemma, dat is 't Hout / waar mee sy de Menschen dood slaan / en vraagde / offe my haast van 't leven souden beroven? Sy antwoordden my: Nog niet. Doe quam een Vrouw uyt den hoop by my / hebbende een stuk Kristal / in een ding / gebogen als een Kijsje; waar mee sy my 't Hayr van de Wenkbrauwen wegnam. Sy wou my den Baard ook weg scheeren; dog ik begeerde sulks niet te gedogen: en seyde / sy souden my met mijnen Baard dooden. Ik kreeg tot antwoord: Sy willden my nog niet doodslaan / en lieten my den Baard behouden. Echter na eenige dagen smeedense my den selven af met een Schaar / diese van de Françoisen bekomen hadden.

Hoe de Wijven der Wilden hem opronkten,

Daar na boerden sy my van de Plaats / daarse my 't Hayr der Oogbrauwen hadden afgeschooren / door de Hut / waar in hare Tammarka, of Afgoden waren / en stelden sig in een ronden kring om my heenen; in welker midden ik staan moest / en twee der Wijven by my: Aan mijne Beenen bondense eenige dingen / aan een Snoer gedaan / welke dapper rammelden; ook agter aan den Hals een vierkante Schijf (of Quas) / gemaakt van Vogel-staarten / soo datse my over 't Hoofd quam. Werd in hare Taal genoemd Arasoya.

om met haar te dansen.

Hier na begon het Vrouwvolk gesamentlijk te singen / en na 't gelyd van haren toon moest ik met 't Been / daar my de Rammelaars aangebonden waren / tegens d'aarde treeden / op dat het gerammel met haar gesang over een mogt komen. 't An-

dere

Vwattibi

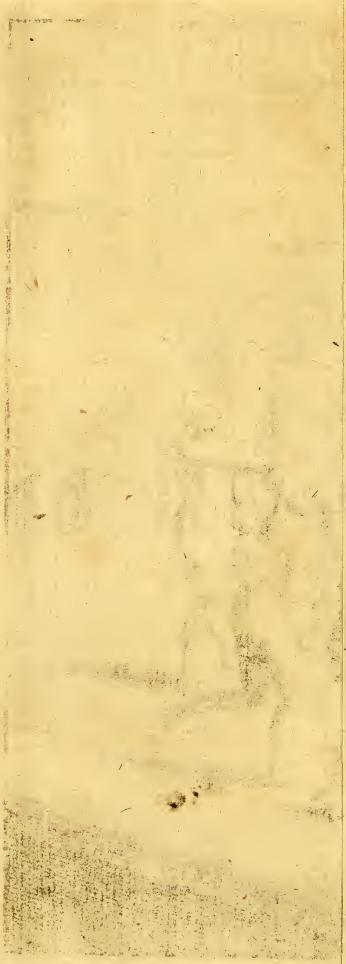

dere Been / waar aan ik gewond was / smertte my soo geweldig / dat ik nauwlijks daar op staan kon; want ik was nog niet verbonden.

Als nu den Dans een eynd had genomen / wierd ik Ipperu Wasu overgeleverd / daar men my in goede bewaring hield. Hy sepde tot my / dat ik noch eenige dagen sou leven. Al d'Afgoden / welke in hare Hut waren / stelden se om my heenen; en sepden / deese hadden haar gepropheteert, datse eenen Portugeezsch souden gevangen bekomen. Werd Ipperu Wasu overgeleverd.

Hier op liet ik haar hooren / dat die dingen geen magt hadden / om pets te verrigten; ook niet konden spreeken. Daarenboven was 't gelogen / dat ik een Portugeezsch sou sijn; maar was eenen van der Françoisen vrienden en Bondverwanten. Mijn Vaderland was genoemd Allemanjen, &c. Men hield hem voor een Portugeesch.

Sy gaven my tot antwoord / dat ik gewisslijk liegen moest. Want indien ik een vriend der Françoisen was / wat had ik dan by de Portugeezen te doen. Haar was / sepdense / niet onbekend / dat de Françoisen even soo wel der Portugeezen vyanden waren / als sy. Want de Françoisen quamen peder jaar met Scheepen / haar vrengende Messen / Bijlen / Spiegeltjes / Kammen en Scharen; waar tegens sy deselve gaven Brazilien-hout, Cottoen, Peeper / en andere Waren. Derhalven waren de Franschen haar goede vrienden / maar de Portugeezen, welke gantsch anders hadden gehandelt / hare vyanden. Redenvoering hier over tusschen hem en de Wilden.

Deese / vervolgdense / waren in voorgaande jaren daar in 't Land gekomen; en hadden / ter plaats daarse nu woonden / met hare vyanden vriendschap opgeregt. Daar na warense ook by haar gekomen / begeerende met haar te handelen. Sy (de Tuppin Imbas) waren met een goede meening aan hare Scheepen gekomen / en daar in getreeden / gelijkse noch hedensdaags in die van de Françoisen deeden; maar als de Portugeezen genoeg van de hare binnens boords hadden / warense op deselve aangevallen; hadden haar gebonden / en hare vyanden overgeleverd / welke haar hadden Oorsaken van hare vyandschap tegen de Portugeezen, en vriendschap met de Françoisen.

dood geslagen en gegeeten. Eenige haddense ook selfs met haar Geschut dood geschooten / en veel meer andere wreedheeden onder haar aangeregt. Dan noch warense met hare vpanden dikmaal ten Krijg tegens haar (de Tuppin Imbas) op gekomen / en hadden veele der hare gevangen genomen.

De gevangene Jan Staden

Derder verhaalden sy my / dat de Portugeezen den Vader van de twee Wilden, die my gevangen bekomen hadden / een voet hadden afgeschooten / van welke verseering hy gestorven was; maar datse haars Vaders dood nu aan my wilden wreeken.

geeft sig uyt voor een Vriend,

Hier op liet ik haar hooren: Indiense haars Vaders ramp aan my wreeken wilden / soo soudense groot onregt doen; want ik was geen Portugeezsch, maar onlangs geleeden met de Castilianen derwaarts gekomen / na dat wy Schipbreuk hadden geleeden; om welker oorsaaks wil ik by haar (de Portugeezen) had moeten blijven.

en Bondverwant der Françoisen.

Seeker Jongeling van haar Geslagt was der Portugeezen Slaaf geweest. Want de Wilden, onder welke de Portugaloisers woonden / waren in 't Land der Tuppin Imba geballen; hadden een geheel Dorp ingenomen; d'oude Lieden gegeeten; een deel der jonge aan de Portugeezen verruylt tegens eenige Waren; aan welke ook den gedagten Jongeling vermangeld was. Hy quam weer in Brikioka, by sijnen Heer Antoni Agudin, geboortig uyt Gallicien.

Eenige sonderlingheden, welke sig hier ontrent toedroegen,

De geene / welke my gevangen namen / hadden ontrent drie maanden voor mijne Gevankenis deesen Slaaf bekomen; doch wierd van haar niet gedood / wijl hy van haar Geslagt was. Deesen vende my wel / en de Wilden vraagden hem van wat voor een Natie ik was? Hy sepde waaragtig te sijn / dat daar onder 't Land een Schip was vergaan / en dat de Menschen / welke de Schipbreuk ontkomen waren / wierden geheeten Castilianen, vrienden van de Portugeezen. Onder deselve was ik geweest; maar pets meer van my wist hy niet.

en 't getuy-

Doe ik nu hoorde / en ook alreeds te voren vernomen

nomen had / dat onder haar (de Tuppin Imbas) Françoisen waren / en ook met Scheepen daar pleegen aan te komen / bleef ik volstandig by 't geen ik te vooren had gesegt / te weeten / dat ik der Françoisen vrient en Bondtgenoot was. Datse my derhalven in 't leven souden laten / ter tijd toe dat de Franschen souden aankomen / die my wel souden kennen.

genis van eenen uyt hare vyanden

Ondertusschen hieldense my in seer nauwe bewaring. Ook waren onder haar eenige Françoisen, welke de Fransche Scheepen daar gelaten hadden / om Peeper te versamelen.

handen geredden Wilden.

Hier myden wegs van de Hut / in welke ik my bevond / woonde een Franschman; die / gehoord hebbende van myne gelegenheyd / herwaarts quam / en sig begaf in een Hut tegens over die / in welke ik was. Doe quamen de Wilden tot my loopen / seggende / hier is nu een Franschman gekomen; en wy sullen sien / of gy ook een François sijt / of niet.

Een Franschman, van de Fransche Scheepen

Ik verheugde my hier over; denkende: Immers is hy een Christen, en sal tot myn voordeel spreeken. Soo haast als ik was bygtense my voor hem. 't Was een Jongeling / van de Wilden genoemd Karwattu ware. Hy spraak my aan in de Fransche Taal / welke ik niet wel verstond. De Wilden hadden sig rondom ons gevoegd / om te hooren wat wy seyden.

onder de Wilden gelaten,

Vermits ik hem nu geen antwoord kon geven in 't Fransch, seyde hy tot de Wilden in hare Spraak: Dood en eet den Booswigt / want hy is een regten Portugeezsch, uwen en mynen vyand. Dit verstond ik wel. Bad hem derhalven om Gods will / haar doch te willen seggen / datse my niet aten. Daar op seyde hy: Sy willen u dood slaan en eeten. Doe wierden my indagtig de woorden des Propheeten Jerem. cap. XVII. Vervloekt is de Mensch die op Menschen vertrouwd.

raad de selve,

Met seer swaar verdriet des herten ging ik weer van hem af / hebbende op de schouderen gebonden een stuk Lynendoek / my van de Wilden gegeven; waarse 't bekomen hadden / weet ik niet. 't Selve

datse haren gevangenen, dien hy seyde

rukte ik af; wierp het voor de voeten des Franschmans (de Son had my seer gebrand) / en seyde hy my selven: Indien ik dan immers sterven moet / waar toe sou ik mijn Vleesch langer bewaren en verschoonen voor de geene die 't eeten sullen. Daar op wierd ik weer gelepd na de Hut / daar sy my gevanklijk bewaarden.

een Portugeesch te sijn,

Ik ging in mijn Hangmat leggen. God is bekend / hoe my te moede was in deesen ellendigen staat. Weenende begon ik te singen 't Gesang: Nu bidden wy den Heyligen Geest, Om 't regt gelove aldermeest, Dat hy ons behoede tot aan ons ende, Wanneer wy heenen vaaren uyt deese ellende. Doe seyden de Wilden: Hy is een regten Portugeezsch; sie / hoe schrepd hy; hoe angstig is hy voor de dood.

dooden en eeren souden.

De voorgemelde Franschman bleef hier twee dagen in de Hut. Den derden dag vertrok hy weer van daar. De Wilden hadden nu beslooten / sig gereed te maken / om my te dooden / soo haast als sse alles by malkander souden gebragt hebben. Seer vlijtig bewaardense my / en ik moest soo van jonge als oude groote bespotting uytstaan.

Nooyt ongeluk alleen.

Terwijl ik in deese ellende was / wierd 't gemeene Spreekwoord aan my waaragtig; te weeten / dat nooyt ongeluk alleen koomd. Ik kreeg soo swaren Tandpijn / dat ik daar door geheel verviel / en ongedaan wierd. Mijnen Heer vraagde my / wat d'oorsaak was / dat ik soo weynig at? Ik seyde hem / dat ik Tandpijn had. Doe quam hy met een houte ding / en wou my de Tand uyt rukken. Daar op wendde ik voor / dat de smert vergaan was. Echter wou hy met geweld den Tand uyt trekken; doch ik stelde my soo seer daar tegen / dat hy eyndlijk aflet; maar my drepgde / indien ik niet at / en weer toenam / soo wildense my dooden voor den bestenden tijd.

Sware tandpijn van den gevangenen.

Sijne stervens-begeerte,

De Heere weet / hoe meenigmaal ik hertlijk begeerde / indien 't sijnen Godlijken wil was / te mogen sterven / eer de Wilden haren wil aan my volbragten.

Hy werd

Na eenige dagen voerdense my in een ander

Doxp /

Dorp / van haar genoemd Arirab; tot eenen Koning / genoemd Konyam-Bebe. Hy was den voornaamsten Koning onder haar alle. By den selven hadden sig eenige andere versameld / en een groot Feest op hare wijse aangesteld. Sy wilden my sien; en derhalven had hy bestelt / datmen my op dien dag daar brengen soude. gebragt voor den Oppersten Koning Konyam-Bebe.

Doe ik digt by de Hut quam / hoorde ik een groot gelupt van Singen en Blasen op Basupnen. Voor de Hut stonden een deel Hoofden op Staken / welke waren van een Natie der Wilden, geheeten Markayas, ook vpanden der Tuppin Imbas, en welker Ligchamen sy gegeeten hadden. Hoofden van gegeetene op Staken.

Doese my derwaarts hadden gebragt / toondense my de gedagte Hoofden / seggende / datse waren van hare vpanden / genoemd Markayas. Doe wierd ik seer bang; en ik dagt by my selven: Soo sullense ook met my omgaan. Terwijl wy in de Hut traden / ging eenen van mijne Bewaarders voor heenen; en sepde met lupde woorden / soo datse van al d'andere konden gehoord worden: Hier breng ik een Portugeezsche Slaaf; en liet sig bedunken / dat het een fraape saak was / eenen vpand in sijn geweld te sien. Angst van onsen Reysiger.

Na veel meer andere dingen gesprooken te hebben / lepde hy my daar de Koning met verscheydene andere at en dronk / en alreeds dronken was in haren dranck Kawawy (Caou-in). Sy alle sagen my stuursch aan / en sepden: Sijt gy, ô onsen Vyand, gekomen! Ik antwoordde: Ja / ik ben gekomen; maar niet uwen vpand. Daar op gaven sy my ook te drinken. Veel had ik gehoord van deesen Koning Konyam-Bebe, dat hy een groot / sterk Man was / seer Tyrannisch, en een Menschen-eeter. Aanmerklijke

Tot eenen / dien ik oordeelde den gemelden Koning te sijn / trad ik toe / en vraagde: Sijt gy den Konyam-Bebe, en leeft gy noch? Hy antwoordde my: Ja / ik leef noch. Wel / hernam ik / 'k Heb veel van u hooren spreeken / dat gy een dapper Man bent. Flubs stond hy op / en ging met seer groo- Redenvoeringe

ten hoogmoed voor my heenen wandelen. Een groote / ronde / groene Steen had hy door de lippen steeken / volgens der Wilden gewoonte. Daarenboven had hy een wit Paternoster van Zee-slekken-hoorntjes ('t welk haar cieraad is) aan een Snoer van wel ses ellen lengte aan sinnen hals hangen. By dit Versiersel kon ik ligtlijk afneemen / dat hy eenen der voornaamste sijn moest.

tusschen den gevangenen.

Daar na ging hy weer sitten / en begon my te vragen / wat sijne vyanden de Tuppin Ikins en de Portugeezen voor aanslagen maakten? Waarom ik hem had willen doodschieten in de Landstreek van Brikioka; want hy had vernomen / dat ik daar een Constapel tegens de Tuppin Imbas was geweest. Ik sepde: De Portugeezen hadden my daar toe gedwongen. Hy daar op: Ik was immers ook een Portugeezsch; en noemde de Franschman, die my gesien had / sijnen Soon; seggende / dat ik met hem niet had konnen spreeken / en derhalven een regten Portugeezsch was.

en der Wilden Koning Konyam-Bebe,

Ik bragt hier op in / soo lang uyt mijn Land te sijn geweest / dat ik de Taal had vergeeten. Hier tegens liet hy hooren: Hy had alreeds vijf Portugeezen helpen vangen en eeten; die ook al t'samen hadden gesegt / datse Françoisen waren / doch daar aan geloogen hadden. Dit deed / dat ik / nu van mijn leven wanhoopende / my over gaf aan den wille Gods; want ik hoorde niet anders van haar / dan dat ik sou moeten sterven.

die hem seer hardnekkig

Voorts hervraagde Konyam-Bebe, wat de Portugeezen van hem sepden? daar by voegende / datse sig gewisselijk voor hem ontsetten moesten. Ik sepde: Ja / sy weeten veel van u te seggen; hoe veel Oorlogen gy haar hebt aangedaan: maar nu hebben sy Brikioka sterker gemaakt. Soo sal ik / hernam hy / haar gintsch en herwaarts in de Bosschen vangen / gelijk men u gedaan heeft.

voor een Portugeesch hield.

Deese reedenen wierden van d'andere Wilden vlijtig aangehoord / en ik sepde voorts tot Konyam-Bebe: Uwe regte vyanden / de Tuppin Ikins maken 25 Canoes gereed / om in dit Land te valen;

len; 't welk dan ook korts daar na geschiedde.

Hy vraagde my veel / en roemde seer hoog / dat hy veele Wilden, gelijk ook Portugeezen, had dood geslagen. Ondertusschen wierd den dranck in de Hut uytgedronken. Doe gingense in een andere Hut / daar de Caou-in ook gereed was. Hier door hield hy op van verder met my te spreeken / maar d'andere begonden haren spot met my te dryven / en des Konings Soon bond my de beenen driemaal boven malkander. Doe moest ik blaks voets door de Hut heenen huppelen. Dapper loegense hier om / en riepen: Daar koomd onse Spijs huppelende aan. Schimperyen, den Gevangenen aangedaan.

Doe vraagde ik mijnen Heer / die my hier heenen gebragt had / of hy my derwaarts had geboerd / om my te dooden? Hy gaf tot antwoord neen; maar dat het de gewoonte onder haar was / dus danig te handelen met de vreemde Slaven. Daar op deeden sy my de Touwen van de beenen weer af; quamen rondom my staan / en greepen my aan mijn Ligchaam. Deesen seyde: De Huyd des hoofds quam hem toe: die weer: 't Vlees van 't been behoorde hem. Wat sig nog verder

Daar na moest ik voor haar singen / 't welk ik deed / uyt galmende Geestlijke Liederen. Sy wilden / dat ik deselve in hare Spraak sou uyt leggen. Ik seyde haar / dat ik van mijnen God had gesongen. Sy wierpen eenige laster-woorden tegens den Almagtigen uyt / welke my door 't hert sneeden. ontrent deesen handel.

De volgende dag seyde de Koning Konyam-Bebe tot de geene die my bewaarden / datse wel agt op my souden nemen. Doese my nu uyt de Hut leyden / om my weer te brengen ter plaats / daarse my dooden wilden / riepense my spotlijk toe: Datse straks in mijns Heeren Hut wilden komen / om t'overleggen / wanneer / en hoese my eeten souden. Doch mijnen Heer vertroostede my daar mee / dat ik noch soo haast niet sou geslagtet werden. heeft toegedragen.

Ondertusschen gebeurden 't / dat de 25 Canoes van De Tupin-

Ikins komen met Canoes

van de Natie der Wilden, welke de Portugeezen tot vrienden hadden / waren uyt gevaren / gelijkse/ eer ik noch gevangen wierd / voorgenomen hadden te doen / en waar van ik den Koning Quoniam-Bebe berigt had gegeeven. 't Was op een morgenstond / datse 't Dorp aanvielen. Dit veroorsaakte een groote verbaasdheyd in de Hutten; en de Vrouwspersoonen wilden sig op de vlugt begeven.

op een Dorp der Tuppin Imbas aan, daar onsen Gevangenen in was;

Doe seyde ik tot haar: Gy lieden wilt my voor een Portugeezsch, uwen vpand houden; nu / geef my een Boog en Pylen / en laat my los / soo wil ik u helpen / de Hutten verdeedigen. Sy behandigden my 't geen ik begeerd had. Ik schreeuwde / en schoot / en volgde hare gewoonte soo veel my mogelijk was; vermaande haar ook / kloekmoedig en sonder vrees te sijn / want alles sou wel gaan.

dog konden niets verrigten.

Myn voorneemen was / door 't Staketsel te geraken / 't welk rondom de Hutten ging / en tot d'andere over te loopen; want deselve kenden my wel / en wisten ook / dat ik in dit Dorp was; doch de Tuppin Imbas bewaarden my al te nauw. De Tuppin Ikins siende / datse hier niets met vrugt verrigten konden / gingen weer na hare Canoes, en voeren weg; doch ik bleef gevangen als te voren.

T'samenkoomst vau d' Oversten der Wilden,

De volgende dag na d'aftogt der Tuppin Ikins, vergaderden sig tegens den avond by de Manesschyn d'Oversten der Wilden op de plaats tusschen de Hutten; hielden met malkander raad / om te beslupten / wanneerse my wilden slagten en eeten. Sy stelden my tusschen haar; bespotteden / en dreygden my.

om den tijd te bestemmen, wanneerse den gevangenen wilden dooden.

Ik was seer treurig / sag de Maan aan; en seyde by my selven: Ach Heere myn God! help my uyt deese ellende tot een salig eynd. Doe vraagden my de Wilden, waarom ik de Maan soo sterk aan keek? Waar op ik antwoordde: Ik sie hem dus aan / om dat hy todznig is. Want de gedaante der Maan dagt my soo verschriklijk / dat ik my voorstelde (de Heere vergeve het my) God en alle Schepselen moesten tegens my vergramd sijn.

De

APJCB

RPJCB

T. Lambvelt fe

De Koning Jeppipo Wasu, die my wou laten dooden (sijnde eenen der Koningen in de Hutten) vraagde my? Op wien is de Maan toornig? Ik seyde: Hy siet na uwe Hut. Over deese woorden begon hy als verbolgen my toe te spreeken. Doch ik veranderde mijne voorige woorden / seggende: 't Sal uwe Hut niet sijn; maar hy is toornig over de Slaven Carios (een Natie der Wilden, soo genoemd). Ja / hernam hy doe / over die mag alle ongeluk komen. Voorts dagt ik hier niet meer aan.

En wat sig daar ontrent toedroeg.

Den volgenden dag quam tijding / dat de Tuppin Ikins, van 't Dorp / waar in ik gevangen lag / afgevaren sijnde / op een ander Dorp / genoemd Mambukabe, waren aangevallen; doch d'Inwoonerss waren'er uytgeloopen / behalven een kleyne Jongen / diense gevangen genomen / en de Hutten verbrand hadden.

Een Dorp van de Tuppin Ikins verbrand.

Doe trok den gemelden Jeppipo Wasu (die over my doen en laten was / ook my veel leed toevoegde) derwaarts / want sy waren van sijne Vrienden verwanten / om haar de Hutten weer te helpen opbouwen; neemende met sig al die van sijne Hut. Was ook van meening Wortel-meel en andere dingen mee te brengen / noodig tot berepding van 't Feest, ter tijd sy my slagten en eeten souden. Doe hy uyt trok / beval hy Ippero Wasu, die my aan hem geschonken had / dat hy my wel sou bewaren. Langer dan veerthien dagen bleef hy met de sijne op deesen Togt uyt / om alles gereed te maken.

Toerusting om den gevangenen te Slagten.

Ondertusschen quam een Schip der Portugeezen van Brikioka, en ankerde ontrent de plaats daar ik gevangen lag; schoot ook een Stuk Canon af / op dat de Wilden sulks hooren / daar aankomen / en met de Portugeezen gespreek houden mogten.

Een Portugeez Schip komd

Soo haast de Tuppin Imbas dit Schip gewaar wierden / seydense tot my; daar sijn uwe Vrienden de Portugeezen. Veelligt willense vernemen / of gy noch leeft / en dan u soeken los te koopen. Ik antwoordde haar: 't Sal misschien mijnen Broeder sijn: want ik stond in vermoeden / dat dit Portugeez-

by de plaats daar den gevangenen was; 't welk na hem vraagde,

tugeezsche Schip na my vragen sou. En op dat de Wilden niet souden meenen / dat ik een Portugeezsch was / soo seyde ik tot haar / dat ik onder de Portugeezen een Broeder had / die ook een François was. Doe nu dit Schip aanquam / gaf ik voor / dat het mijnen Broeder sou sijn.

doch op hare gegevene antwoord weer vertrok.

Echter wildense / dat ik een Portugeezsch was / en voeren soo na by 't Schip / datse niet de daar op sijnde gesprek konden houden. De Portugeezen vraagden / hoe 't met my stond ? Sy gaven sulk een antwoord / dat d'andere duyten twijffel gemeend hebben / dat ik alreeds dood was. Derhalven 't Schip weer heenen voer. Wat ik doe dagt / is dien Alweetenden bekend. Ondertusschen seydense onder malkander. Wy hebben den regten Man ; want de Portugeezen senden een Schip om sijnent wil.

De Broeder des Konings Jeppipo Wafu koomd den gevangenen berigten,

Terwijl ik nu dag op dag in vrees stond / dat de geene die uyt getrokken waren / berepdschap maakten om my te slagten / hoorde ik op seekere tijd een groot rumoer in des Konings Hut / die noch niet weer gekomen was. My beving een grooten angst / vermits ik meende / dat dit gerugt wierd gemaakt over sijne t'huys koomst ; want 't is der Wilden gewoonte / wanneer pemand maar alleen vier dagen duyten sijn Dorp is geweest / en dan weer koomd / dat sijne vrienden hem van blijdschap beschreeuwen.

van des selven, sijner Moeder, en sijner Kinderen siekte,

Korts daar na quam eenen der hare tot my / seggende ; Uwe Meede-heeren Broeder is gekomen / ons te kennen gevende / dat d'andere seer krank sijn geworden. Doe verheughde ik my / denkende / hier sal God wat sonderlings willen werken. Een weynig tijds daar na quam de Broeder selfs / in de Hut / waar in ik my bevond ; settede sig by my neer / begon te weenen / en seyde : Sijnen Broeder / sijne Moeder / en sijns Broeders Kinderen waren gesamentlijk sick geworden. Den gedagten sijnen Broeder had hem tot my gesonden / om my te seggen : Ik sou by mijnen God te weege brengen / datse weer gesond mogten worden.

Mij-

Mijnen Broeder / voegde hy daar by / laat sig bedunken / dat uwen God toornig moet sijn tegens hem. Ja / antwoordde ik / mijnen God is vertoornd / om dat hy my wil eeten / en te Mambukabe daar toe gereedschap laat maken. Gy segt / dat ik een Portugeezsch ben / en ben 't niet. Maar ga heenen / en segt hem / dat hy weer herwaarts in sijne Hut kome / soo sal ik mijnen God bidden / dat hy weer gesond werde. begeerende dat hy met sijnen God sou spreken,

Hier op kreeg ik tot antwoord: Hy was te krank / om sig op weg te begeeven / doch had genoeg bemerkt / indien ik maar wou / dat hy daar wel gesond kon worden. Ik berigtede hem hier op: Hy sou sterkte genoeg krygen / om na sijne Hut te konnen keeren; daar na sou hy gesond worden. Met dit beschepd ging hy weer na Mambukabe, sijnde vier mylen van 't Dorp Uwattibi, waar in ik gevangen gehouden wierd. om hem weer gesond te doen worden.

Na sommige dagen quamense alle siek weer t'hups. Doe liet Jeppipo Wasu my in sijne Hut brengen / en sepde tot my: datse gesamentlijk krank waren geworden; en dat ik sulks wel geweeten had; want hem was noch wel indagtig 't geen ik had gesegd / te weeten / dat de Maan toornig was over sijne Hut. Verscheydene Geheugenisse,

Ik dit gehoord hebbende / dagt by my selfs; 't moet uyt een sonderlinge voorsienigheyd Godts sijn geschied / dat ik op dien avond (gelijk hier boven verhaald is) van de Maan had gesprooken. Dit verwekte in my een groote verheuging; en ik dagt: Heden is God met my. waardige saken,

Voorts sepde ik tot hem: Dit geschiedde / om dat hy my wou eeten / daar ik doch sijnen vyand niet was; en eben hierom quam dit ongeluk over hem. Hier op liet hy hooren: My sou geen leed geschieden / indien hy in 't leven bleef.

Ik wist niet / hoe ik best mijne gebeeden tot God sou rigten; wijl ik dagt: Koomen de siekte weer tot gesondheyd / soo sullense my evenwel dooden. Indiense sterven / soo sullen d'andere seggen: Laat ons hem dood slaan / eer noch meer onheyl over ons voorgevallen

ons komt om sijnent wil ; gelijkse alreeds begonden te mompelen. Ik stelde derhalven de saak aan 't welbehagen Gods.

tusschen onsen

Men bad my seer / dat doch de kranke gesond mogten worden. Ik ging om deselve heenen / en lepde elk de hand op 't hoofd / vermitsse sulks van my begeerden. Doch 't geliefde God niet / haar in 't leven te laten. Sy begonden te sterben ; eerst een kind ; daar na de Moeder / een oude Vrouw ; welke de Pot had willen toerusten tot den dranck / wanneermen my eeten sou.

Gevangenen,

Na sommige dagen sterf eenen van des Konings Broeders ; daar na weer een kind / en noch een Broeder / die my te voren de tijding van harer aller siekte had gedragt / gelijk alreeds gehoord is.

en den Koning, of Oversten,

Als hy nu sag / dat sijne kinderen / sijne Moeder / sijne Broeders dood waren / wierd hy seer treurig / vreesende / dat hy en sijne Vrouwen ook sterven souden. Ter dier oorsaak sepde hy tot my : Ik soude mijnen God seggen / dat hy sijne gramschap sou laten varen / op dat hy in 't leven mogt blijven. Ik vertroostte hem daar mede / dat het met hem geen nood sou hebben ; doch als hy weer gesond wierd / moest hy niet denken my te dooden. Hy sepde neen : en beval ook die van sijne Hut / datse my noch hoon noch leed souden aan doen / noch dregen / my te sullen eeten.

die hem sou doen slagten,

Evenwel bleef hy noch een wijl tijds siek ; doch eyndlijk wierd hy gesond / nevens eene sijner ook sieke Vrouwen. Maar ontrent agt sijner vrienden stierben / behalven meer andere / die my ook seer groot verdriet hadden aangedaan.

en eeten,

Daar waren noch twee andere Koningen uyt andere Hutten ; den eenen genoemd Uratinge Wasu, den anderen Kenrimakui. Den eerst genoemden had gedroomd / dat ik voor hem was verscheenen / en hem gedrepgd had / dat hy sou sterben. Quam derhalven droegh-morgens by my / en beklaagde sig hier over. Ik gaf hem tot antwoord : 't Sou geen nood hebben ; doch hy moest

geen

geen gedagten op batten / om my te dooden / noch eenigen raad daar toe geben.

Hier op liet hy hooren: Vermits de geene / die my gevangen hadden / my niet om 't leven bragten / soo wou hy my ook niet schaadlijk sijn. En indiense my schoon dooden wilden / soo sou hy echter van my niet eeten. Den anderen Koning Konrimakui had ook een Oozoom gedroomd / die hem seer verschrikte. Deesen deed my in sijne Hut roepen; gaf my t'eeten; daar na klaagde hy my dit / en seyde: Hy was eens ten Oozlog upt geweest / had een Portugeezsch gevangen / met eygener handen dood geslagen / en daar van soo veel gegeeten / dat hy daar van noch een gebrek in sijne boyst had. Maar vooraan wou hy van geenen Mensch meer eeten. Daarenboven was hem een verschrikkijken Oozoom van my voorgekomen / soo dat hy meende / hy moest sterben. Ik antwoorde / 't sou daar toe niet komen; alleenlijk / hy moest geen Menschen-vleesch meer eeten. waar ontrent veeleriley

D'andere Oude in de Hut / die my ook veel leed hadden toegevoegd / soo dooz slagen / als dooz dreygementen van my te sullen eeten / noemden my nu Scheraire, dat is / mijn Soon; met bypvoeging: Laat my doch niet sterben. Dat wy u soo qualijk gehandeld hebben / is geschied / om dat wy u vooz een Portugeezsch hielden / op welke Natie wy seer gram sijn. Ook hebben wy eenige gevangene Portugeezen gegeeten / doch haren God wierd daar over niet soo toornig als uwen God. Hier upt bemerken wy / dat gy geenen Portugeezsch sijn moet. aanmerklijke saken voorkomen,

Soo lietense dan een tijd lang van my af; niet weetende / hoese 't met my hadden; of ik een Portugeezsch, dan of ik een Franschman was. Ik had / seydense / een rooden Baard / gelijk de Françoisen; sy hadden wel Portugeezen gesien / maar die hadden gemeenlijk al t'samen swarte Baarden. welke ook den gevangenen

Na deese schrik / en als nu den eenen van mijne Heeren weer gesond wierd / spraakense niet meer / van my te willen eeten. Echter bewaardense my nauw voordeel toebragten.

nauw genoeg / en wilden my nopt alleen laten gaan.

De Fransch-man die de Wilden bevolen had, hem t'eeten,

De Franschman Karwattu Ware, van wien ik hier boven gewag heb gemaakt / weer vertrokken sijnde (met eenige der Wilden, die hem begeleydden / en sijne vrienden waren) / om voor de Françoisen, tegens d'aankoomst harer Scheepen / Goederen op te doen / en te bewaren / als Peeper / een seekere soort van Vederen / &c. / namen korts daar na de reys aan na de Plaats / daar de Scheepen stonden aan te Landen / geheeten Mungu Wappe, en Iterroene.

koomd weer in de Hut daar by ons.

Om deesen Togt te doen / moest hy gaan door de Plaats waar in ik was. Vermits hy te vooren de Wilden had bevoolen / my t'eeten / soo meende hy / dat ik alreeds dood / en verslonden sou sijn. Maar als hy nu in de Hut by my quam / vraagde hy my in der Wilden Taal: Leefd gy dan noch, en gaat gy dus los? Ik antwoordde / ja; daar by voegende: Ik danke God / voor dat hy my tot dus lang behoed heeft. Veelligt mogt hy van de Tuppin Imbas gehoord hebben wat sig tsederd sijn vertrek had toe gedragen. Ik riep hem op een seekere plaats alleen / op dat de Wilden niet mogten hooren 't geen ik tot hem wou spreeken / en seyde tot hem: Hy sag nu wel / dat God my in 't leven had willen sparen; ook was ik waarlijk geenen Portugeezsch, maar een Duytscher; doch door Schipbreuk onder de Portugeezen gekomen.

Krijgd nu

op de vermaning en heussche berisping

Voorts had ik hem / nu tot de Wilden te willen seggen / dat ik geenen was van de geene / die met de Françoisen in vriendschap en verbond stonden / en dat hy / na de plaats daar de Scheepen aanquamen / my meede wou neemen. Want indien hy sulks niet deed / soo souden de Wilden my / die gesegt had / met de Françoisen in vriendschap te staan / my voor een Leugenaar houden; en / alsse eens toornig wierden / my slagten en eeten.

des Gevangenen,

Hier by voegde ik een vermaning aan hem / om de Christlijke lief de indagtig te sijn; en vraagde / of ook

ook een Christen hert in hem was geweest; en of hy wel gedagt had / dat na dit leven een ander te verwagten is / doe hy de Wilden had geraden / my dood te slaan / en t'eeten? Doe begon sijn bedrijf hem te berouwen / en gaf voor / niet anders gemeend te hebben / dan dat ik een Portugeezsch was; welke Natie soo boosaardig was / datse / wanneerse in de Provintie van Brazil yemand der hare gevangen bequamen / den selven terstond op hingen. Ook seyde hy / dat selfs de Françoisen onder de Wilden moesten buygen; en te vreeden sijn met alles watse tegens de Portugeezen ter hand namen; welker geswoorne Erf-vyanden sy waren. berouw van sijn voorig bedrijf.

Op mijne gedane beede seyde hy tegens de Wilden, dat hy my d'eerste maal niet regt had gekend; doch nu bevond / dat ik een Duytscher was / en van sijne vrienden. Hy wou my derhalven met hem nemen / na de plaats / daar de Scheepen aanquamen. Maar mijne Heeren seyde hier neen op; en wilden my aan niemand overgeven / ten ware mijn eygen Vader of Broeder quam / en haar een Schip vol Goederen voor my gaf / te weeten / Bijlen / Spiegels / Messen / Kammen / Schaaren / &c. Want sy hadden my in der vyanden Land gevonden / en ik was haren Lijf-eygenen. Verder gesprek tusschen hem en den Fransch-man; tusschen den Fransch-man en de Wilden,

De Franschman dit gehoord hebbende / gaf my alles te kennen; en ik bemerkte hier uyt genoegsaam / datse my niet wilden los laten. Doe bad ik hem ernstig om Gods wil / dat hy my / met d'eerste Scheepen welke hier souden aanlandden / wou afhalen / en na Frankrijk voeren. Dit beloofde hy my / en seyde tot de Wilden, datse my wel bewaren / en niet dooden souden; want mijne vrienden souden haast komen. Daar op verbolgde hy sijnen weg. die den Gevangenen nu los laten wilden.

Na sijn vertrek vraagde my eenen mijner Heeren / genoemd Alkindar Miri (niet den geenen die krank was) wat den Karwattu Wara (dus noemden se den François) my gegeven had? En of hy eenen mijner Landslieden was? Ik antwoordde ja. Waarom / hervraagde hy / heeft hy u dan niet Beginnen weer over hem te morren.

een

een Mes vereerd / om my te geven ? Dus wierd hy hier over toornig. Doese nu alle weer gesond waren gewonden / begondense weer over my te morren ; seggende onder malkander : De Françoisen dogten soo weynig als de Portugeezen. Ter dier oorsaak begon ik weer ongerust en droevig te worden.

Halen hem uyt de Hut sijner Gevanknis,

Eenige dagen hier na wildense eenen Gevangenen eeten in seeker Dorp / genoemd Ticquarippe, ontrent seß mijlen van de plaats daar ik gevangen was. Sommige der Wilden haalden my uyt de Hut mijner Gevanknis / en voerden my met sig. Den Slaaf / dense doodden en eeten wilden / was eenen uyt de Natie der Markayas. Wy voeren in een Canoe derwaarts.

om t'eeten van eenen anderen gevangenen te sien.

Doe nu de tijd quam / datse hem bedrinken wilden (volgens haare gewoonte / wanneerse een Mensch sullen eeten) met haren Drank van Worteln / welkese Kawi , of Caou-in noemen (voor heenen beschreeven) / ging ik 's avonds voor den dag / dat dit Feest der Wilden sou aangaan / by den Gevangenen / en sepde tot hem : Sijt gy gerust te sterven ? Hy antwoordde lagchende ja / en deed'er by ? Hy was tot alles gerust en gereed;

Dien hy gaat besoeken:

alleen mishaagde hem / dat de Mussurana niet lang genoeg was / want daar ontbraken ontrent seß Vademen aan. By haar / sepde hy / waren-se veel beeter. Doorts spraak hy soodanige redenen / als of hy ter Bruyloft of Kermis sou gegaan hebben.

En wat voor redenvoeringen

Eer wy voortgaan / dient den Leeser bekend gemaakt / dat Mussurana een Touw is / gemaakt van Cottoen , en dikker dan een vinger. Ik had nu by my een Boek in de Portugeezsche Spraak / van de Wilden genomen uyt een Schip / 't welkse hadden verovert met hulp der Françoisen. Dit Boek was my van haar gegeeven. Van den Gevangenen gegaan sijnde / las ik'er wat in ; en my jammerde sijner. Daar na ging ik weer tot hem (want de Portugeezen hebben die van de Natie Markayas tot vrienden) / en sepde tot hem ? Ik ben

ook

ook een Gevangene soo wel als gy; en ben niet hier gekomen / om pets van u t'eeten; maar mijne Heeren hebben my met haar hier gebragt. Hier op kreeg ik van hem tot antwoord? Hy wist wel / dat die van onse Natie geen Menschen-vleesch aten.

Doozts seyde ik tot hem: Hy sou wel gemoed de dood uytstaan / want sijne vyanden souden maar alleen sijn Vleesch konnen eeten; maar de Geest sou na een andere plaats verhuysen / daar onse Geesten quamen / en alles enkele vreugde was. Hy vraagde / of 't ook waar was? Ik berigtede hem ja. Hy hernam / dat hy God nooit gesien had. Gy sult / seyde ik / hem in 't ander leven sien. Dien nagt ontstond een gewelddige Stormwind;

Deese reedenen met hem gehad hebbende / ging ik van hem weg. In de volgende nagt ontstond een seer groote Wind / soo geweldig woedende / dat hy geheele stukken van 't Dak der Hut weg nam. Doe begonden de Wilden tegens my toornig te worden / seggende in hare Taal: Apo Meiren geuppawy wittu wasu Immon. Soo veel als: Dien boosen Mensch maakt dat de Wind tegenwoordig koomt / want hy sag over dag in het Donder-tuyg (meenende 't gedagte Boek). Buyten twijffel / verbolgdense / doet hy sulks / om dat den Slaaf der Portugeezen vriend is; en meend / door de verooraking van dit quaad We'er / 't Feest te verhinderen. Ondertusschen riep ik in mijn Hert tot God / seggende: Heere! gy hebt my tot heden toe behoed, bewaar my noch verder. Want ik sag / datse seer tegens my vertoornd waren. en wat de Wilden daar van oordeelden.

Doe den dag aanbrak hield d'onstuymige Wind op; derhalven begondense te drinken / en goedgmoeds te sijn. Doe ging ik wederom tot den Slaaf / en seyde tot hem / de groote Wind wast God geweest / die hem wou halen. Den tweeden dag hier na wierd hy gegeeten. Hoe dit toe gaat / sal men hier na hooren. Sware Donder en Regen

Doe nu de Wilden haar Feest gehouden hadden / begaven wy ons weer na onse Wooning. Mijne Heeren voerden eenige stukken van 't gebraadene Menschen-vleesch met sig. Drie dagen bragten op de te rugg' togt der Wilden.

wy toe op onse t'huys-reys / welke wy anders wel in eenen dag had konnen af leggen ; doch 't waayde en regende seer heevig.

Gebraden Menschen-vleesch op deesen togt meê genomen;

Op den eersten dag / terwijl wy in een Bosch 'savonds Hutjens maakten / om dien nagt daar in over te brengen / seydense tot my / ik sou verschaffen / dat het niet reegende. By ons was een Jongen / die noch een been van den Slaaf / met eenig vleesch daar aan / in de hand had / en daar van at. Ik seyde tot hem : Hy sou 't been weg werpen. Hier over wierden hy en d'andere op my toornig / seggende / dat dit sijn deel van de Spijs was. 'k Liet het derhalven hier by blijven.

en gespraken hier over

Wy waren / gelijk ik alreeds gesegd heb / drie dagen onderweegen. Doe wy op ontrent 't vierde deel eener mijl na onse Wooning genaarderd waren / konden wy niet verder voort geraken / wegens 't geweld der Golven. Ter dier oorsaak trokken wy de Canoes op 't Land / in hoop / dat het den volgenden dag goed We'er sou sijn / om dan na huys te varen. Doch 't was even onstuymig.

tusschen hem

Doe wildense over Land gaan / en daar na de Canoes afhalen ; eerst evenwel begondense t'eeten / en de Jongen ging voort / met 't vleesch van 't been te verslinden ; daar na wierp hy 't weg ; en wy begaven ons tot de Land-reys. Terstond wierd het seer bequaam we'er. Doe seyde ik : Gy lieden woud my niet geloven / doe ik u bekend maakte / dat mijnen God toornig was / om dat de Jongen 't vleesch van 't been at. Nu siet gy 't / en dat het goed we'er word / nu hy 't been weg geworpen heeft. Ja / seyden d'andere hier op / indien hy 't had gegeeten sonder dat gy 't saagd / soo sou 't wel goed weêr sijn geweest. Hier bleef 't by.

en de Wilden;

Doe ik weer in de Hut was gekomen / vraagde my eenen der geene die deel aan my hadden / genoemd Alkindar, of ik nu gesien had / hoese met hare vyanden te werk gingen ? Ik antwoordde ja ; 'k heb gesien / dat gy haar eet. Dit agt ik verschriklijker te sijn / als haar dood te slaan. Dit is / hernam hy / ons gebruyk soo / en op deselve wijs han-

handelen wy met de Portugeezen.

Deesen Alkindar haatte my seer hevig / en had geerne gesien / dat hy / aan wien hy my geschonken had / my had dood geslagen. Want / gelijk alreeds gehoord is / Ipperu Wasu had hem eens een Slaaf geschonken / om den selven dood te slaan / en dus eenen Naam meer te bekomen : waar tegens Alkindar had beloofd / den eersten der vyanden / dien hy gevangen sou bekomen / hem tot vergelding te sullen schenken. Wijl 't hem dan niet toestond my te dooden / soo had hy 't echter geerne gesien / en dyong hard daar op aan ; doch sijnen Broeder poogde sulks te verhinderen / vreesende / dat een nieuwe Plaag over hem sou mogen komen. nevens eenige andere

Eben deesen Alkindar had my / eer d'andere my meede voerden / om haar den gemelden Slaaf te sien op eeten / op nieuws gedreygd / my te sullen dood slaan. Doe ik nu weer quam / had hy ondertusschen sware Oogen-pijn gekreegen ; moest stil blijven leggen / en kon in een lange tijd niets sien. Nu lag hy my geduric aan d'ooren / dat ik met mijnen God sou spreeken / op dat sijn' oogen-quaal geneesen mogt. Ik seyde / sulks te willen doen / doch dat hy daar na niet quaads meer tegens my denken moest. Dit beloofde hy / en na eenige dagen bevond hy sig van dat onheyl verlost. aanmerklijke saken.

Als ik nu tot in de vijfde maand by deese Wilden was geweest / quam hier weer een Schip upt 't Eyland S. Vincent aan. Want 't is der Portugeezen gewoonte / datse selfs na haver vyanden Landen varen / om met haar handel te dryven ; doch wel toegerust / en op hare hoede. Sy geven haar Messen en andere kleynigheden / voor Mandiocha-Meel, 't welk de Tuppin Imbas aan sommige Oorden overvloedig genoeg hebben ; waar tegens de Portugeezen 't selve behoeven / wegens de veelheyd haver Slaven tot de verpleging der Suyker / om haar daar meede te spijsigen. Aankoomst van een Portugeesch Schip uyt 't Eyland S. Vincent.

Om deesen Koophandel te dryven / komen een of twee deeser Wilden in een Canoe aan 't Schip / en leveren haar hare Waren over ; daar na epsch Hoe den Handel tusschen de

Wilden en Portugeezen, beyde Vyanden, werd gedreven.

schense 't geense daar voor begeeren / en de Portugeezen geven 't haar. Maar terwijl de gemelde twee by 't Schip sijn/houden sig andere in de Canoes daar ontrent / om toe te sien; en als de Koophandel verrigt is / beginnen de Wilden dikmaal met de Portugeezen te schermutzeeren; schieten Pijlen na de selve / en varen dan weer weg.

't Scheepsvolk op 't gedagte Schip schoot een Stuk Canon af / op dat de Wilden mogten hooren / dat'er een Schip aangekomen was; die ook derwaarts voeren. De Portugeezen vraagden na my / of ik noch in 't leven was? Sy berigteden / ja. D'andere versogten / my te moogen sien; want sy hadden een Kist vol Waren; en bragten mijnen Broeder / ook een François, met haar in 't Schip.

Eenen op 't Schip sijnde François

Waarlijk hadden se by haar een Franschman, genoemd Claudio Mirando, voortijds mijnen Medgesel geweest. Deesen noemde ik mijnen Broeder / en seyde tegens de Wilden, dat hy beelligt in 't Schip sijn / en na my vragen sou; wijl hy alreeds noch eenmaal hier geweest was. Doe d'uytgevarene van 't Schip weer aan 't Land quamen / seydense my: Mijnen Broeder was gekomen / en bragt my een Kist vol Waren; ook wou hy my

uytgegeven voor den

geerne sien. Ik versogt / datse my van verre na hem toe wilden brengen / soo wou ik met mijnen Broeder in 't Fransch spreeken / welke Taal de Portugeezen niet verstonden. Ik sal (seyde ik) hem seggen / dat hy / wanneer hy t'huys koomd / onsen Vader versoeke / dat hy hier koome met een Schip / en veele Waren met hem brenge / om my af te halen.

Broeder van den gevangenen Jan Staden.

Sy hielden dit voor goed / doch vreesden / dat de Portugeezen ons verstaan / of datse pets uyt my vernemen mogten. Want sy hadden een grooten Oorlog voor genomen / om in de Maand Augustus uyt te voeren in 't Gewest van Brikioka, daar ik gevangen wierd; en al haar' aanslagen waren my bekend; wantrouwden derhalven / dat ik met haar daar van spreeken soude. Doch ik seyde haar / datse sig hier over niet behoef den te bekommeren / vermits de Portugeezen mijne en mijns Broeders Spraak niet verstonden.

Hier

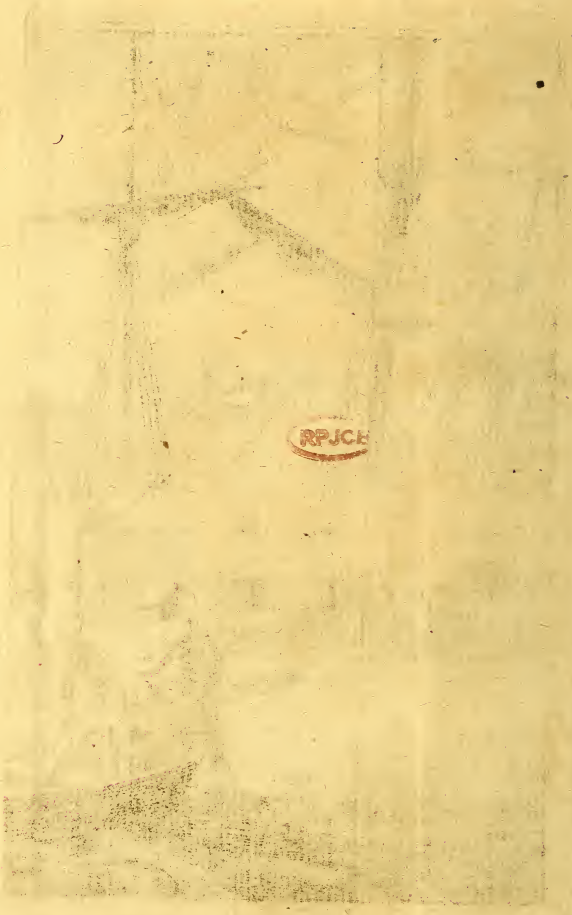
RPJCH

Hier op voerdense my tot op ontrent een Steenworp wegs na aan 't Schip / soo naakt als ik gedurig onder haar gegaan had. Terstond sepde ik tot de geene die in 't Schip waren : God sy met u / mijn lieve Broeders. Laat doch maar eenen alleen met my spreeken / en niet anders blijken / dan dat ik een Franschman ben. Doe begon eenen / genoemd Johan Seenches, een Busschieter / my wel bekend / tot my te seggen : Lieve Broeder / om uwent wil sijn wy met dit Schip hier gekomen ; sonder te weeten / of gy levendig of dood waart ; want 't eerst-uytgesondene Schip bragt geen tijding van u. Daar op beval den Capitain Brascupas te S. Vincent ons / herwaarts te varen / om uyt te vorschen of gy in 't leven mogt sijn ; en indien ja / dat wy voor al souden vernemen / offe u aan ons Wilden verkopen ; maar soo niet / soo souden wy al onse blijt aanwenden / om eenige der Wilden gevangen te krijgen / om dan u tegens haar te lossen.

Hy werd van de Wilden tot niet verre van 't Schip gevoerd.

Sijn gesprek tot eenen daar in sijnde,

Doe borst ik met groote beweeging los ; God wil u in eeuwigheyd deese weldaad beloonen / want ik ben hier in seer grooten angst / en weet noch niet / watse my doen sullen. Sy souden my alreeds dood geslagen en gegeeten hebben / indien God sulks niet tot noch toe op sonderlinge wijsen had verhinderd. Voorts sepde ik : Sy sullen u geensins aan my verkoopen ; soo dat gy hier op geen staat hebt te maken. Doch ik bid u / laat doch niet anders blijken / dan dat ik een François ben ; en geef my om Gods wil eenige Waren / te weeten / Messen en Angel-haken. Dit deedense / en eenen der Wilden voer met een Canoe na 't Schip / om deese dingen af te halen.

En wat voor redenvoeringen sy t'samen hadden.

Vermits my niet langer toegelaten wierd / met d'Aankomelingen van 't Schip meer te spreeken / soo waarschouwde ik de Portugeezen, wel op hare hoede te sijn / vermits de Tuppin Imbas een Togt na Brikioka hadden voorgenomen te doen. Sy gaven my tot antwoord / dat ook hare Wilden (de Tuppin Ikins) sig dapper ten Oorlog toerusteden / en regtstraads willden aanvallen op 't Oorp / waar

De Portugeezen sagen geen kans, om hem te verlossen.

in ik gevangen gehouden wierd. Ik sou maar wel gemoed sijn; God sou alles ten besten schikken; want haar aangaande / ik sag wel / datse niets voor my verrigten konden t'mijner hulp.

Evenwel heeft desen handel

Hier op liet ik hooren: Vermits mijne Sonden des Heeren gramschap verdiend hebben / soo is my beeter / dat hy my hier / dan hier na straft. Ondertusschen bid God / dat hy my uyt deese ellende helpe. Voorts beval ik haar in de hoede des Almagtigen. Geerne haddense noch meer met my gesproocken / doch de Wilden begeerden 't niet langer toe te laten / en voerden my weer met haar na de Hut. Doe gaf ik haar de my gegeevene Messen en Angel-haken / seggende; dit alles heeft de Françoise mijnen Broeder my geschonken. Doe vraagdense / wat dien mijnen Broeder tot my had gesegt? Ik antwoordde: Ik had hem beboolen / dat hy sou sien de Portugeezen t'ontkomen; dan na ons Vaderland te trekken; met een Schip vol Goederen hier aan te Landen / en my af te halen; want gy waart goede Lieden / en hield my wel; derhalven wou ik u rijklijk beloonen / wanneer 't Schip sou aangekomen sijn.

den gevangenen noch eenig voordeel by-de Wilden toegebragt;

en waar in dit bestond.

Dus moest ik 't beste voorwenden / en dit behaagde haar wel. Daar na seydense onder malkander: Hy moet gewisselijk een François sijn; laat ons derhalven hem voortaan beeter handelen / als tot noch toe. Dus bleef ik noch een tijd lang onder haar; haar wijs makende / dat'er haast een Schip om my sou komen; ondertusschen soudense my maar wel tracteeren. Dan doe af aan voerdense my met haar gintsch en herwaarts in 't Bosch; en alsse yets te doen hadden / moest ik haar helpen.

Eenen der Carios, de Portugeezen ontloopen,

Onder haar was een Slaaf / uyt de Natie der Carios, ook vyanden deeser Wilden, welke der Portugeezen vrienden sijn. Hy was geweest een Lijf-eygene der gemelde Portugeezen; doch daar na deselve ontloopen. De soodanige doodden de Wilden niet / wanneerse / ontblooden sijnde / tot haar komen / ten ware se eenige groote misdaad be-

begingen ; maar houden haar voor Slaven / en gebruykense tot haren dienst.

Deesen Carios had nu dzie jaren onder de Tuppin Imbæ geweest ; en sepde tot haar / dat hy my had gesien onder de Portugeezen ; dat ik ook verscheydene malen onder de Tuppin Imbas had geschooten / alsse ten Oorlog waren getrokken tegens de Tuppin Ikins. en tot de Tuppin Imbas ontvlooden.

De gemelde Portugeezen hadden voor sommige jaren eenen van de Koningen deeser Wilden door haar Geschut om 't leven gebragt : en deesen Carios sepde / dat ik de schoot had verrigt. Gedurig hitstede hy haar aan / om my te dooden / verklarende / dat hy 't gesien had ; dat ik haren regten vyand was / en veel meer andere dingen / die valschlijk geloogen waren. Want hy had nu alreeds dzie jaren onder de Tuppin Imbæ geweest / en 't was nu eerst een jaar / dat ik te S. Vincent was gekomen. Ondertusschen bad ik God / dat hy my voor sijne leugenen wou behoeden. Beliegd den gevangenen valschlijk by deese Wilden,

't Gebeurde Anno 1554, in de sesde maand mijner Gevanknis / dat de Carios siek wierd. Sijnen Heer bad my / dat ik hem gesond sou maken / op dat hy wilde Dieren mogt vangen / gelijk hy gewoon was te doen / en wy dus t'eeten kreegen. Want / sepde hy / gy weet wel / wanneer hy my wat bzagt / dat gy u deel daar van hebt gehad. Doch indien u dunkt / dat hy niet geneesen sal / soo maak het my bekend / op dat ik hem eenen goeden vzient schenke / om hem dood te slaan / en eenen Naam aan hem te winnen. en hitste haar geduerig op, om hem dood te slaan, en t'eeten :.

Hy was nu ontrent negen of thien dagen krank geweest. Sy hebben Tanden van seeker Dier / 't welkse Backe noemen ; Deese slijpense seer scharp ; en snijden eenen Sieken / als de quaal in 't bloed sit / daar mee over 't hoofd / waar op dan veel bloeds uyt de wonde loopt. Dit is by deese Wilden soo veel / als by ons 't Ader-laten. doch hy siek werdende,

Eenen deeser Tanden nam ik / en meende hem daar mee de Mediaan-Ader t'openen ; doch kon deselve niet door steeken / vermits de Tand te stomp was. werd selfs van haar gedood en opgegeten.

was. Sy stonden rondom my; en als ik / siende dat ik hier niets verrigten kon / weg ging / vraagdense my / of hy weer gesond sou konnen werden? Ik antwoordde / dat ik niets had konnen doen / wijl geen bloed uyt den Ader geloopen was / gelijkse wel gesien hadden. Soo sal hy dan / meendense / moeten sterven; doch eer de dood hem overvalt / willen wy hem selfs dood slaan. Ik vermaande haar / sulks niet te doen / vermits hy veelligt weer gesond sou mogen worden; maar te vergeefs. Sy trokken hem voor de Hut des Konings Vratinga. Twee der hare hielden hem vast / want hy was soo gantsch krank / dat hy niet bemerkte / watse hem doen wilden.

waar ontrent verscheydene

Den geenen / dien hy gegeeven was / om hem dood te slaan / quam aan / en gaf hem soodanig een slag op 't hoofd / dat'er de Harssenen uyt sprongen. Daar na lietense hem voor de Hut leggen / en wilden hem eeten. Ik sepde haar / datse 't niet souden doen; want indiense van deesen Sieken aten / soo soudense misschien ook siek worden. Doe wistense niet / watse doen wilden. Doch eenen uyt de Hut / waar in ik was / quam toe loopen; beval de Wijven / datse een Vyer by den Dooden souden maken / en sneed den selven de kop af. Want vermits hy maar een oog / en / wegens sijne siekte / voorts een leelijke gedaante had / soo verooysaakte dit / dat hy 't wanstallig hoofd weg wierp

aamerklijke saken

De Hapren des Ligchaams sengde hy af over 't Vyer; sneed den Dooden in stukken / en gaf yeder een deel / volgens hare gewoonte.

den Leeser werden voorgesteld.

Sy aten alles op / behalven de kop en de Darmen / van welkese een afkeer hadden / vermits hy siek was geweest. Terwijl ik gintsch en herwaarts door de Hut ging / vried den eenen een Voet / den anderen een hand; d'overige de verdere stukken des Ligchaams. Doe sepde ik tot haar / dat deesen Carios, diense nu vrieden en aten / my altijd valschlijk had beloogen / en gesegt / dat ik eenige uwer vrienden / terwijl ik by de Portugeezen was / had dood geschooten; daar hy doch my nooit onder

haar

RPJCB

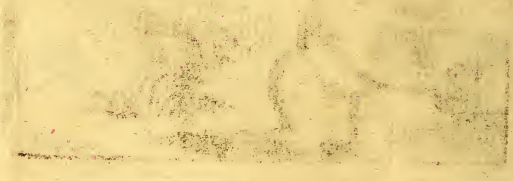

haar gesien had. Gy weet wel / vervolgde ik / dat hy eenige jaren by u geweest is / sonder oopt krank te worden. Maar wegens sijne leugenen tegens my / is mijnen God toornig geworden / soo dat hy niet alleen siek wierd / maar God ook u gedagten gaf / van hem dood te slaan / en t'eeten. Soo sal hy ook handelen met alle boose Menschen / die my leed gedaan hebben / en noch doen sullen. 't Geval van den sieken Slaaf

Over deese mijne woorden wierden veele der Wilden verschrikt / derhalven ik den Heere dankte / wijl hy sig in alles soo weldadig tegens my betoonde. Ondertusschen bid ik den Leeser, wel agt te willen nemen op 't geen ik schrijve. Want ik heb deese moeyte niet op my genomen / om enkelijk wat nieuws in 't ligt te geven / maar alleen / om de Weldaden Gods / aan my beweesen / yeder bekend te maken. weet hy wel tot sijn voordeel

De tijd quam nu aan / dat de Wilden ten Oorlog wilden trekken / waar toe sy drie maanden lang sig berepd hadden. Ik had geduric hoop / datse my / den optogt tegens hare vyanden doende / souden t'huys gelaten hebben by de Wijven / en dat ik dan middel sou vinden om t'ontvlieden. te doen dienen.

Agt dagen voor datse ten Krijg wilden uyt varen / was een Fransch Schip ontrent 8 mijlen van ons Vlek aangekomen / in seekere Haven / van de Portugeezen genoemd Rio de Jenero, of in der Wilden Taal Iteronne: alwaar de Françoisen gewoon waren Brazilien-hout in te laden. Sy quamen ook ter plaats daar ik gevangen gehouden wierd met een Boot; en ruylden van de Wilden Peeper / Meirkatten / en Papegaapen. Aankoomst van een Fransch Schip te Rio de Jenero,

Eenen der Fransche quam uyt de Boot aan Land. Hy was Jacob genoemd / en ervaren in der Wilden Spraak. Deesen handelde met haar; en ik bad hem / my meede in 't Schip te willen nemen. Doch mijne Heeren seyden'er neen toe; of begeerden seer veele Waren voor my te hebben. Ik seyde tot haar: Sy selfs souden my na 't Schip voeren; en dan souden mijne vrienden haar Waren genoeg voor my geven. 't Welk een Boots sond,

om met dese Wilden te handelen; waar na de selve weer vertrekt.

Sy lieten hier op horen / dat dit mijne regte vrienden niet waren; anders (seydense) souden de geene / welke in de Boot sijn / u wel een Hemdd gegeeven hebben / wijlse sien dat gy gantsch naakt sijt. Hier uyt blijkt / datse u niets agten. En seeckerlijk / sy spraken de waarheyd. Evenwel seyde ik: Wanneer ik by 't groote Schip koom / sullense my kleederen geven. Hier op gavense tot antwoord: Dat Schip sou noch soo haast niet weg varen; sy moesten eerst ten Oorlog trekken: maar alsse weer quamen / wildense my derwaarts voeren.

Onsen gevangenen ontvlugt de Wilden, swemd na de Boot, doch werd van de Fransche te rugg' gestooten; derhalven hy weer na Land moest swemmen.

Als nu de Boot eenen nagt by 't Oorp op Anker had geleegen / bereydde deselve sig ter weg vaart. Doe dagt ik. O goedertierene God! indien dit Schip nu ook vertrekt / sonder my meede te nemen / soo sal ik onder de handen deeser Wilden om 't leven komen; want 't is een Volk waar op geen vertrouwen is. In deese bedenking liep ik uyt de Hut na 't Water; maar de Wilden sulks gewaar wordende / snelden my agter na. Ik haastede my voor haar heenen. Sy joegen my na / en eenen die my grijpen wou / sloeg ik van my af. 't Gantsche Oorp was my op de hielen; echter ontquam ik haar / en swom na de Boot toe; maar terwijl ik daar in wou klimmen / stieten de Françoisen my weg; meenende / indiense my tegens der Wilden will mee namen / datse ook tegens haar opstaan / en hare vyanden werden mogten. Doe swom ik seer droevig weer na 't Land toe / seggende by my selven: Nu bemerk ik / den wille Gods te sijn / dat ik noch langer in deese ellende sal blijven. Evenwel / had ik my deese vlugt niet ondernomen / soo sou ik naderhand gemeend hebben / dat het mijne schuld was geweest / deese geleegenheyd niet waar genomen te hebben.

Wat hy de Wilden, aangaande sijne vlugt, wijs maakte.

Doe ik nu weer by de Wilden was gekomen / warense seer vrolijk / en seyden onder malkander: Wel / hy kooind weer. Ik geliet my / tegens haar bergramd te sijn / seggende: Meend gy / dat ik u wou ontloopen? Ik ben aan de Boot geweest / en heb mijne Landslieden gesegt / datse / wan-

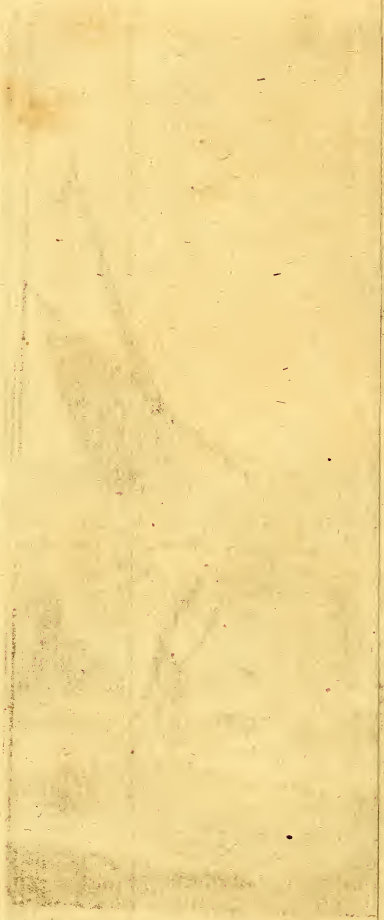

wanneer sy upt den Krijg sijt weer gekomen / veele Waren herwaarts souden brengen / om u te geven. Dit behaagde haar seer wel / en sy toonden sig nu te vreeden te sijn.

Uyttogt van de Tuppin Imbæ

Vier dagen hier na bragtense eenige Canoes by een in 't Dorp daar in ik was / om ten Oorlog upt te trekken. Den Oversten Konyam-Bebe quam met de sijne ook derwaarts. Mijnen Heer seyde: Hy wou my meede nemen. Ik versogt / dat hy my t'huys wou laten; en hy sou 't beelligt gedaan hebben / indien niet Konyam-Bebe gesegt had / dat hy my mee sou voeren. Ik geliet my / seer ongewillig hier toe; op datse / indien ik gewillig mee gegaan had / niet mogten denken / dat ik / inder vyanden Land gekomen sijnde / gelegenheyd sou soeken om t'ontvlieden; en derhalven dies te nauwer opsigt op my mogten nemen.

ten Oorlog tegens hare Naburen

Ook was mijne meening / indiense my t'huys gelaten hadden / na 't Fransche Schip te loopen. Doch sy namen my met haar. 't Getal harer Canoes was 38, en in yeder Canoe bevonden sig ontrent 18 persoonen. Sommige hadden met haar Afgoden raad gehouden; ook gedroomd / en gepropheteert van den uptgang deeses Krijgs; derhalven sy seer wel gemoed waren.

de Tuppin Ikins;

Haar voorneemen was / na de Landstreek van Brikioka te varen / daarse my gevangen hadden genomen; sig ontrent 't Blek in een Bosch verborgen te houden / en gevanklijk meede te voeren de geene / welke in hare handen souden vallen. Den Uptogt tot deesen Krijg geschiedde Anno 1554; ontrent den 14 dag van Augustus, ter welker tijd een slag van Visschen / by de Portugeezen genoemd Doynget, van de Spaansche Liesses, van de Wilden Bratti, upt de See in 't soet Water koomd / om daar te teelen. Deese Jaartijd noemen de gemelde Wilden Pirakaen; en dan trekken beyde de parthyen gemeenlijk op ten Oorlog; wijlse op hare Reys deese Visschen genoeg konnen vangen / om van te leven. Op d'uptogt varense seer langsaam / maar in 't weerom keeren soo gestwind alsse kon-

den Gevangenen meede neemende.

konnen. Ik stond nu gedurig in hoop / dat d'andere Wilden, welke der Portugeezen vrienden sijn / sig ook op Reys souden begeeven hebben / om in 't Land der Tuppin Imbas te vallen / gelijk de Portugeezen in 't groote Schip my gesegt hadden / datse voornemens waren te doen.

Bratti, een soort van Visschen.

Myne Wilden vraagden my gedurig / wat my dogt ; en offe op deesen Togt ook Gevangene souden bekomen ? Om haar niet te vertoornen / soo seyde ik ja : daar by doende / dat de vpanden ons souden besegenen. Dien nagt bleeven wy leggen aan seekere Plaats eens Lands / genoemd Uwattibi , daar wy veel van de Visschen Bratti vingen ; welke soo groot sijn als een goede Snoek. Dien nagt waayden 't geweldig hard. Sy spraken nu seer veel met my / en vraagden / wat dien Stoorm beteekende ?

Hy voorsegt by geval 't geen gebeurde.

Ik antwoorde / dat dien Wind waayde over veel doode Menschen. Eenen anderen hoop deeser Wilden was ook te Water uyt gevaren op de Rivier Paraibe. Misschien / seydense / hebben deese alreeds der vpanden Land aangevallen / en een deel der selve sijn gesneuveld. Naderhand verstond ik / dat het soo gebeurd was.

S. Sebastiaan.

Doe wy nu gekomen waren tot op een dagreys na by de Plaats / daarse haren aanslag wilden uytvoeren / leegerden sy sig in 't Bosch van een Eyland / 't welk van de Portugeezen S. Sebastiaan werd geheeten ; maar van de Wilden gesegt Meyenbipe.

Agtgeving op Droomen ;

Met 't aankomen van den avond ging den Oversten Konyam-Bebe door 't Leeger in 't Bosch / seggende : Sy waren nu digt by der vpanden Land gekomen / derhalven sou elk wel onthouden 't geen hy dien nagt mogt droomen ; en toesien / datse wat gelukkigs droomden.

waar op de Wilden seer geset sijn,

Doe hy sijn Gesprek verrigt had danstedense met haar' Afgoden tot in de nagt. Daar na begaavense sig tot slapen. Doe mynen Heer sig neer lepdde / seyde hy / dat ik wat goeds sou droomen. Ik seyde / dat ik op de Droomen geen agt nam / wijlse valsch waren. Weeng dan evenwel / ging hy voort / by uwen God te weege / dat wy vpanden mogen vangen.

Doe

RPJCT

Doe den dag aanbzak / quamen d'Oversten bp een / en aten van een Schootel vol gesoodene Visch. Onderwijl verteldense malkander hare Bzoomen; welkese sig lieten wel gevallen. Eenige dansten met haar' Afgoden / en waren voornemens / dien dag op 't digt bp geleegene Land harer vpanden aan te varen / bp een Plaats / genoemd Boybassu Kange; daarse wilden verwagten d'aankoomst van de nagt.

en daar uyt voorwickingen maken.

Doe wp af voeren van Meyenbipe, daar wp 's nagts geleegerd hadden / vzaagden mp de Wilden noch eenmaal / wat mp dagt dat haar gebeuren sonde? Ik antwoozdde soo los daar heenen: Bp Boybassu (Boywassu) Kange sullen de vpanden ons te gemoet komen; doch sijt maar goeds moeds. Mijn voornemen was / ter genoemder Plaats haar t'ontvlieden. Deese was ses mijlen wegs van die / daarse mp gevangen bekomen hadden.

Staden voorsegt weer 't geen soo gebeurde.

Terwijl wp dus voort voeren / sagen wp eenige Canoes van agter een Eyland ons te gemoet komen. Doe riepense: Daar komen onse vpanden de Tuppin Ikins aan. Sp wilden met hare Canoes sig agter een Kots verbergen / op dat d'andere onvoorsiens in hare handen vallen mogten; echter wierdense ons gewaar / en snelden sig op de vlugt na huys. Wp roepden haar op 't geswindste na / vier gantsche upren lang / en quamen eyndlijk bp haar. Sp waren vijf Canoes in getal / vol gestopt van Wilden, al t'samen van Brikioka. Ik kendde haar alle wel. In eene der Canoes waren ses Mammelucken, gesamentlijk gedoopt; nevens noch twee Bzoeders / Diego de Praga, en Domingo de Praga.

De Tuppin Ikins komen de Tuppin Imbas onverwagt te gemoet; doch veel minder in getal.

Deese beyde deeden groote tegenweer / d'eene met een Roer; d'andere met een Flits-boog; en hielden 't in hare Canoe twee volle upren upt tegens onse meer dan dertig Canoes. Maar doe hare Pijlen verschooten waren / vielen de Tuppin Imbas op haar aan? Namen haar gevangen; en eenige andere wierden terstond dood geslagen. Eenen

Dapperheyd van twee Broeders, en uytgang van 't Gevegt.

nen van beyde de Broeders was gewond; doch twee der ses Mammelucken bevonden sig swaarlijk gequetst; en noch eenige der Wilden Tuppin Ikins, waar onder een Brouw was.

Hoedanig de Tuppin Imbæ handelden onder wegen op hare na huys vaart,

't Was twee groote mijlen wegs van 't Land af in Zee / daarse gevangen genomen wierden. De Tuppin Imbas snelden sig soo veel alsse konden weer na 't Land / om sig te leegeren daar wy den voorigen nagt waren geweest. Doe wy nu by 't Land Meyenbipe waren gekomen / begon de Son alreeds onder te gaan. Ieder leydde sijnen Gevangenen in sijne Hut. Doch de geene / die swaarlijk gewond waren sloegense terstond dood / en sneedense na hare gewoonte in stukken / braadende der selver vleesch.

met de Gevangene welkese, seer gewond sijnde,

Onder de geene / welke dien nagt gebraden wierden / waren twee Mammelucken, die Christenen waren gewozden. Den eenen was eens Portugeezen Soon / genoemd Georg Ferrero. Sijnen Vader had hem gewonnen by een Wilde Brouw. Den anderen wierd Hieronymus geheeten. Eenen der Wilden uyt de Hut / waar in ik was / die den Naam van Parwaa voerde / had hem gevangen bekomen / en hy vried Hieronymus noch dien selven nagt; ontrent een schreede wegs van de plaats daar ik lag. Deesen ongelukkigen was een Bloedverwant van Diego de Praga.

in deesen Strijd bekomen hadden.

Noch dien selven avond / als de Wilden sig gelegerd hadden / ging ik in de Hut der gemelde beyde Broeders / om met haar te spreecken / want sy waren te Brikioka mijne goede vrienden geweest. Sy vraagden my / offe ook gegeeten souden wozden: Ik sepde haar / datse sig moesten stellen in den wille haars Hemelschen Vaders / en in de handen sijns Soons Jesu Christi, den gekruysigden voor onse Sonden / in wiens Naam wy gedoopt waren. In den selven geloof ik ook; en hy heeft my tot dus lang bewaard. Hoedanig hy nu voozts met ons sal gelieven te handelen / stond aan sijnen wille / en daar mede moesten wy te vreeden sijn.

Voozts

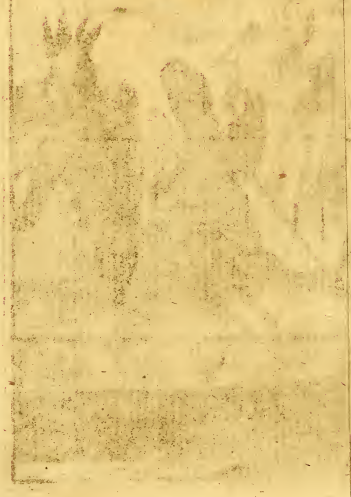

Voorts vraagden my beyde deese Broeders / hoedanig het stond met haren Neef Hieronymus ? Ik antwoordde : Hy lag by 't Vyer te braden ; en had alreeds een stuk van George Ferrero sien eeten. Doe begondense te weenen ; doch ik vertroostede haar / seggende : Sy wisten wel / dat ik nu tot in d'agtste maand onder deese Wilden was geweest / en echter had God my bewaard. Sijn Almagtigheyd kon haar even 't selve doen / indiense op hem vertrouwden. Ik voegde daar by : Immers behoorde my / die uyt een vreemd Land / en deesen vreeslijken handel niet gewoon ben / dit meer ter herten te gaan / dan u / die in dit Gewest geboren sijt. Doch hier tegens vragtense in : Gy sijt in uwe uytgestane ellende soo verhard / dat gy deselve niet meer agt. Wat voor persoonen en Christenen.

Terwijl ik in deese Gesprake met haar was / gebooden de Wilden my / van haar weg te gaan na mijne Hut ; vragende noch / wat ik soo lang met haar te praten had ? 't Bedroefde my / haar te moeten verlaten. Voor 't laatste vermaande ik haar / sig in den wille Gods te vreeden te stellen. Sy hadden genoeg ervaren / wat voor ellenden wy in deese Weereld moeten uytstaan. Wy waren de Natuur doch eenen dood schuldig. Dies te gerusster moestense sterven / wijl ik ook by haar was. Gesprek van onsen gevangenen met deselve.

Daar op ging ik uyt hare Hut door 't gantsche Leeger / en besag de Gevangene. Ik wandelde gantsch alleen / en niemand sloeg agt op my. Had derhalven datmaal wel konnen ontloopen / want 't Eyland Mayenbipe was maar thien mijlen van Brikioka ; doch ik begeerde niet / om der gevangene Christenen wil / van welke noch vier in 't leven waren / denkende by my selven : Indien ik haar ontvliede / soo sullense toornig werden / en haar terstond dood slaan : Indien ik blijve / soo sal God veelligt een middel geven / t'onser aller behouding. Ik sielde dan de vlugt ter zijden / om mijne meede Gevangene te vertroosten. De Wilden waren my nu seer toe geneegen / wijl ik haar voorsegt had / dat hare vyanden ons souden bejegenen ; en sy Gevan- Om welker wil hy blijft, daar hy doch nu gelenheyd had om te konnen ontvlieden.

vangene bekomen. En wijl dit soo geschied was / seydense / dat ik een beeter Propheet was als hare Maraka.

Sijn gesprek met den Oppersten Koning Konyam-Bebe.

's Anderen daags quamen wy niet verr' van haar Landschap / by een groot Gebergte / genoemd Occarasu. Hier legerden sy sig / om dien nagt daar te blijven. Ik begaf my na de Hut van den Oversten Koning Konyam-Bebe, en vraagde hem / wat hy met de Mammelucken in den sin had? Hy antwoordde: Sy souden gegeeten werden; en verbood my / met haar te spreeken; want hy was seer toornig op haar; seggende: Sy souden t'huys gebleeven hebben / en met sijne vyanden niet sijn opgetrokken. Ik voerde hem te gemoet: Hy sou haar laten leven / en aan hare vrienden verkopen; doch hy wou / datse gegeeten souden worden.

Die hem Menschen-vleesch aanbood t'eeten.

Deesen Konyam-Bebe had een groote Korf vol Menschen-vleesch voor sig staan; at van een Been; hield het my voor den monde / en vraagde / of ik meede wou eeten? Ik antwoordde / dat nauwlijks 't een' onvernuftig Dier 't ander at; hoe sou dan d'eene Mensch den anderen met mond en tanden verslinden? Hy beet dapper daar in; en liet hooren: Jauwarisse; soo veel als: Ik ben een Tyger-dier / 't smaakt my wel. Daar op ging ik van hem weg.

De gevangene Wilden moeten

Dien selven avond gebood hy / dat elk sijne Gevangene sou brengen op seekere plaats voor 't Bosch / by 't Water. Dit geschiedde. Doe versamelden se sig / maakten een ronde kring / en stelden de Gevangene in 't midden; welke gesamentlijk moesten danssen / singen / en rammelen met haar Afgoden Tammaraka.

dansen en singen.

Als nu de Gevangene haar gesang geëyndigd hadden / begondense d'een na d'andere te spreeken / met hoogmoedige / sig beroemende woorden; seggende: Ja, wy trokken uyt, gelijk dappere Lieden gewoon sijn; om u, onse vyanden, gevangen te krijgen, en t'eeten. 't Is waar, gy lieden hebt nu d'overhand gekreegen, en ons gevangen bekomen; doch wy vragen'er niets met allen na. Onvertsaagde Man-

Der selver hooge beroemingen.

nen

nen sterven niet in haar, maar in harer vyanden Land. Onse Natie is noch sterk genoeg, om my aan u lieden te wreeken. Ja / lieten d'andere hier op hooren / d'uwe hebben alreeds veele der onse verdelgd / waar over wp nu aan u wzaak willen nemen.

Na 't eyndigen deeser redenen voerde peder der Wilden sijnen Gevangenen weer in sijn Logement. Den derden dag hier na quamen wp weer in haar (der Tuppin Imbæ) Land; en hare van haar behomene vyanden wierden van elk in sijne Hut gebzagt. Die in 't Dozp Uwattibi, waar in ik was / hadden agt der Tuppin Ikins levendig gevangen bekomen / en dzie Mammelucken, welke Christenen waren; namentlijk / Diego en sijnen Bzoeder Domingo de Praga; nevens Antonius, ook een Christen; dooz mijns Heeren Soon gevangen genomen. Dan noch twee Christen Mammelucken bzagtense t'hups / alreeds gebzaden sijnde / om deselve daar t'eeten. Op deese upt-en te rugge-reys hadden wp elf dagen dooz gebzagt.

De Wilden komen met hare Gevangene weer in haar Land.

Doe wp dus weer t'hups gekomen waren / versogt ik aan de Wilden, datse mp / volgens hare belofte / aan 't Schip der Françoisen souden voeren; want ik was nu met haar in den Oozlog geweest; en had haar hare vyanden helpen vangen; van welkese nu wel hadden gehoozd / dat ik geenen Portugeezsch was. Sp antwoozdden mp sulks te sullen doen; doch wilden eerst wat rusten / en 't gebzadene vleesch der beyde Christenen eeten.

Jan Staden versoekt, aan 't Franse Schip gebragt te werden.

In een andere Hut / tegens over de geene waar in ik was / onthield sig een Koning / genoemd Tatamiri. Deesen had eenen gebzadenen / te weeten / Georg Ferrero, Soon eens Portugeezschen Capitains; en liet den Dzank gereed maken volgens hare gewoonte. Veele versamelden sig bp hem; dzonken / songen / en betoonden groote blijdschap.

't Gebradene Vleesch des eenen Christens gegeeten.

's Daags na deese Suppery zooden sp 't Vleesch weer op / en aten 't. Des anderen Konings (of Hoof dinans) vleesch hing noch in een Hoz in de Hut / in welke ik gelogeert was / over 't Vyer in den rook wel dzie weeken lang; soo dat het soo dooz

Dat van den anderen blijft lang in den rook hangen, en waarom.

was gewoꝛden als Hout. D'ooꝛsaak / dat het dus lang oveꝛ 't Vyer / en ongegeeten bleef / was deese: Den Wilden, die'er Eygenaar oveꝛ was / was na een andere Plaats getrokken / om Woꝛtelen te halen tot 't bereyden van den Dzank / daarmen Hieronymi Vleesch mee sou bedzinken. Sijnen Naam was Parwaa. Hier dooꝛ nu verliep den tijd; en sy wilden my niet na 't Fransche Schip voeren / vooꝛ datse 't Feest oveꝛ Hieronymus gehouden; en sijn vleesch gegeeten hadden. Ondertusschen was 't Schip der Françoisen weg-gevaren / 't welk geleegen had ontrent agt mijlen wegs van de Plaats daar ik my bevond. Doe ik deese tijding hooꝛde / wieꝛd ik seeꝛ bedzoefd; doch de Wilden seyden / datse gemeenlijk peder jaar deꝛwaarts quamen. Hier meede moest ik my te vzeeden houden.

't Fransche Schip vertrekt, tot groote droefheyd onses Gevangenen.

Hy had voor sijn Hut een Kruys opgeregt, 't welk een Vrouw uyt d'aarde trok,

Ik had een Kruys gemaakt van een Staak / en op geregt vooꝛ de Hut / in welke ik was. By 't selve deed ik dikmaal mijn gebed tot den Heere; en had de Wilden beboolen / 't selve niet upt te trekken; anders mogt haar daar oveꝛ een ongeluk bejegenen; doch sy veragteden mijne wooꝛden.

Op seekere tijd was ik met haar ter Visschvangst gegaan. Ondertusschen had een Dzouw deꝛ Wilden 't Kruys uptgeruki / en haren Man gegeven / om seekere sooꝛt van een Paternoster, welkese maken van Zee-slekken-hupsjens / daar aan te vzijven / wijl 't Hout rond was.

Wat daar op volgde,

Doe ik dit vernam / verdzoot het my seer. Straks daar op begon het sterk te regenen / eenige dagen na malkander. De Wilden quamen in mijne Hut / begeerende dat ik met mijnen God sou spzeeken / op dat den Regen mogt op houden; anders sou te niet gaan 't geense geplant hadden; en noch planten moesten; wijl 't nu de tijd was. Ik sepde; 't was hare schuld. Sy hadden mijnen God vertoond dooꝛ 't uptrekken van 't Hout; want by 't selve pleeg ik met mijnen God spzaak te houden.

en waan der Regens

Vermitsse nu meenden / dat dit d'ooꝛsaak deꝛ

Regens was / soo hielp mijns Heeren Soon mp weer een Krups opregten. 't Was ontrent / na de Son te rekenen / een uyr na de middag. Soo haast 't Krups weer herstelt was / wierd het schoon Weêr; daar 't 's voormiddags noch seer onstuymig was geweest. Sy verwonderden sig alle; en meenden / dat God deed alles wat ik wou. Wilden.

Ik was niet eenen der voornaamste onder de Wilden, den voorheenen meer genoemden Parwaa, die den Christen Hieronymus gehaden had/ter Vischvangst gegaan / nevens noch eenen anderen der Tuppin Imbas. Tegens den avond ontstond een swaren Regen / met Donder. Niet verre van ons viel een swaar Water neer / en stond ons haast by te komen. Doe baden mp de twee Wilden, dat ik doch met mijnen God wou spreeken / op dat door den Regen onse Vischvangst niet verhinderd mogt worden; want ik wist immers wel / dat'er in de Hut niets t'eeten was. Staden met twee voornaame Wilden ter vischvangst uyt sijnde, soo ontstaat een Onweer.

Deese woorden bewoogen mp / den Heere onsen God van gantscher herten te bidden / dat hy hier nu sijn' Almagtigheyd wou doen blijken / vermits de Wilden sulks van mp begeerden; op datse / sepde ik / sien mogen / dat gy / Heere / by mp / en de ware God sijt. Dauwelijks had ik dit gebed volendigd / of de Wind quam aan bruysschen / t'samen met den Regen. Ontrent ses schreeden van ons regende het geweldig; maar daar wy stonden niets met allen. Waar op Parwaa liet hooren: Nu sie ik / dat gy met uwen God hebt gesprooken. Ook dingen wy eenige Visschen. Sy begeeren, dat hy met sijnen God sou spreken. En wat sig daar op toegedragen heeft.

Doe wy nu weer in de Hut waren gekomen / sepden beyde deese Wilden tot d'andere; dat ik had gesprooken met mijnen God; en verteelden haar / wat sig daar op had toe gedragen; waar over d'andere sig seer verwonderden.

Als nu Parwaa al 't gereedschap by een had / deed hy den Dank berepden / om Hieronymi Vleesch te bedrinken. Terwijl dit geschiedde / bragten de twee Gebroeders by mp; en dan noch eenen / die door mijns Heeren Soon gevangen was genomen / Den anderen gebraden Christen ook gegeeten,

men / genoemd Antonius. Dus waren nu vier Christenen hier by malkander.

in de tegenwoordigheyd van d'andere Christenen.

Wy moesten met haar dzinken; doch eerst deeden wy ons gebed tot God / dat hy onse Zielen wou genadig sijn / als onse ogen sou komen / om ook gegeeten te worden. De Wilden praatten met ons / en waren vzoolijk; doch deese aanschouwing bedzoef de ons niet weynig.

Staden werd afgescheyden

De volgende morgen vroeg soodanse 't Vleesch weer op / en aten 't. Hadden 't ook in seer weynig tijds verslonden. Dien selven dag voerdense my heenen / om my te schenken aan eenen anderen. Als ik nu van beyde de Broeders myn afscheyd nam / versogtense my / God voor haar te willen bidden. Ik gaf haar berigt / indiense middel konden vinden / om t'ontvlieden / waarwaarts heenen sy sig in 't Gebergte souden begeven / om van de Wilden niet na gespoord te mogen werden; want 't gedagte Gebergte was my seer wel bekend. Sy hebben mynen raad gevolgd; want los gebrooken sijnde / namense de vlugt / gelijk my naderhand gesegt wierd. Offe geheel ontkomen sijn / of weer gevangen wierden / is my noch onbewust.

van de drie andere gevangene Christenen.

Hy werd vervoerd, om vereerd te worden

Sy voerden my dan heenen na de plaats / genoemd Tacquara Sutibi, daarse my aan eenen vereeren wilden. Doe wy nu al een goed stuk wegs van 't Land gekomen waren / keek ik om na de Hut / welke ik nu had moeten verlaten; en een swarte Wolk hing over deselve. Ik toonde haar die / en sepde: Mynen God was toornig over dat Dorp / om datse Christen-vleesch hadden gegeeten.

aan den Koning Abbati Bossange.

Eyndlijk leverdense my over aan eenen Koning / geheeten Abbati Bossange; doch sepden tot hem: Hy sou my niet quaads toevoegen / of laten aandoen / want mynen God was verschrikkijk ontrent de geene / die my beleedigden / gelijkse genoeg vernomen hadden terwijl ik by haar was geweest.

Wat sig hier ontrent toedroeg, en hy den Koning wijs

Ook deed ik selfs een vermaning aan hem / met bypoeging / dat myne Broeders en Vrienden haast by my souden komen / met een Schip vol Waren. Hy sou my wel handelen / soo wou ik hem en de

sijne

sijne veel van de gedagte Waren geven; want ik wist seekerlijk / dat mijnen God 't Schip mijner Bzoeders haast sou doen aanlandden. Dit behaagde hem / en de sijne seer wel. De Koning noemde mp Soon; en ik ging met sijn' eygene Soonen ter Jagt. maakte.

Deese Wilden seyden mp / dat 't voorige Franesche Schip / genoemd Maria Bellete van Dieppe, daar ik geerne in geweest ware / weg gezeyld was / sijne volle lading bekomen hebbende van Brazilien-hout, Peeper / Cottoen, Meirhatten / Papegaapen / &c. Voozts / dat deese Françoisen in de Haven Rio de Jennero een Portugeezsch Schip genomen / en eenen der Portugeezen gegeeven hadden aan eenen Koning der Wilden, geheeten Ita Wu, die hem gegeeten had. Ook was den Franschman, die / doe ik gevangen genomen was / de Wilden had bevoolen mp dood te slaan en t'eeten / in 't gedagte Schip gegaan / om na Hups te varen. 't Voorheesnen gemelde Fransch Schip op de te rug-reys vergaan, en daar in ook de Fransch man,

Dit was 't Schip / 't welk / doe ik de Wilden ontliep / gelijk voozheenen verhaald is / en by de Boot quam / mp niet begeerde in te nemen. Even 't selve Schip is op de weerom-reys te gronde gegaan; want / doe ik naderhand in Frankrijk quam / heeftmen nopt konnen vernemen / waar 't gebleven was. die de Wilden beval, Staden t'eeten.

Doe ik ontrent 14 dagen in 't Vlek Tacquara Sutibi by den Koning Abbati Bossange was geweest / gebeurden 't op seekeren dag / dat eenige Wilden by mp quamen / seggende / datse hadden hooren schieten; 't welk t'Iteronne moest sijn / een Haven / van de Portugeezen geheeten Rio Jennero. Vermits ik nu mp verseekeren kon / dat'er een Schip was aangeland / soo seyde ik tot haar; datse mp derwaarts souden bzengen / want 't mogten veelligt mijne Bzoeders sijn. Sy antwoozdden / datse 't doen souden; doch hielden mp echter noch eenige dagen op. Een ander Fransch Schip koomd aan.

Ondertusschen hoozden de daar aangekomene Françoisen, dat ik onder de Wilden was; derhalven sond de Capitain twee der sijne / nevens eenige De Capitain op 't selve send

twee der sijne uyt, Koningen der Wilden, welke der Fransehen vyenden waren / na 't Dek / waar in ik my bevond; en quamen in een Hut / wiens Koning (Oversten of Aansienlijksten) wierd genoemd Sowarasu; digt by de Hut / in welke ik my bevond. De Wilden brachten my de tijding / dat'er twee uyt 't Schip waren gekomen.

om den gevangenen in 't Schip te krijgen. Seer vrolijk wierd ik hier over; ging tot haar / en verwelkoomde haar in der Wilden Spraak. Sy / my soo ellendig siende / hadden medelijden met my / en deelden my pets van hare kleederen meede. Ik vraagde haar / waarom sy gekomen waren? en kreeg tot antwoord / om mijnent wil. Haar was / seydense / bevoolen / my met haar in 't Schip te brengen; waar toe sy alle aanslagen souden in 't werk stellen.

Hoedanig deese saak, Doe verheugde sig mijn Heer over de barmhertigheyd Gods / en ik seyde tot eenen deeser beyde / genoemd Perot, dien der Wilden Spraak bekend was. Hy sou voorwenden / mijnen Broeder te sijn / en dat hy my eenige Kisten vol Waren brogt; wou my derhalven met haar na 't Schip voeren / om de Kisten af te halen.

onder een listige voorwending, Voorts sou hy seggen / dat ik onder haar wou blijven / om Peeper en andere Waren te versamelen / ter tijd toe dat 't Schip in 't volgende jaar sou weer koomen. Dus brachtense my na 't gemelde Schip / en mijnen Heere ging selfs meede. Al de daar in sijnde hadden meededogen met my / en beweesen my veel goeds. Als wy nu een dag vier of vijf in 't Schip waren geweest / vraagde der Wilden Koning Abbati Bossange, aan wien ik geschonken was / my / waar de Kisten waren? Dat ik deselve my sou laten geven / op dat wy weer na Huys mogten trekken.

des gevangenen Heer selfs mede gaande, Ik maakte dit den Capitain des Schips bekend die my beval / mijnen Heer op te houden tot dat hy sijne volle lading sou hebben. Dit deed hy / om de Wilden niet te vertoornen / en in ongemak te geraken / wanneerse souden sien / dat hy my in 't Schip wou houden; of misschien eenige verraderij aan-

aanregten; vermits men deese Natie gantschlijk niet vertrouwen mag. Ondertusschen wou mijnen Heer my na Huys neemen; doch ik gaf hem goede woorden; seggende / dat hy doch soo niet sou haasten; want hy wist wel / als goede vrienden / die d'een d'ander in lang niet gesien hadden / t'samen quamen / datse soo schielijk niet scheyden konnen. Alsse met 't Schip wilden weg varen / souden wy weer na onse Hut keeren. Dus hield ik hem al op. dit verrigt wierd.

Doe nu 't Schip eyndlijk sijne Vragt binnens boords had / quamen al de Françoisen op 't selve by een; en ik stond by haar; desgelijks ook de Koning mijnen Heer / en de Wilden, welke by hem waren. De Capitain deed haar door sijnen Tolk aanseggen: 't Behaagde hem boven maten wel / datse my niet gedood hadden / na datse my onder hare vpanden gevangen hadden bekomen. Hy had my in 't Schip doen komen / om haar (de Wilden) pets te vereeren / voor datse my soo wel bewaard hadden. Hy wou my eenige Waren geven / om onder haar te blijven / vermits ik by haar bekend was / om Peeper / nevens andere dingen te versamelen / tegens dat hy weer quam. Andere listigheyd,

Te vooren was besloten / dat agt of thien der Scheepslieden / die my eenigsins gelijk waren / sig by een souden voegen. Dit geschiedde / en doe lietense hooren: Sy waren mijne Broeders / en wilden my met haar na Huys voeren; vermits haren ouden Vader my begeerde te sien / eer hy stierf. om hem met glimp by haar te houden;

Hier op deed de Capitain de Wilden aanseggen: Hy was wel den Oversten des Schips / en wou wel geerne / dat ik met haar weer na Land voer; doch hy was maar alleen een Mensch / en mijne Broederen waren veel in getal; tegens welke hy niets doen kon. Al deese voorwendingen geschieden / om met glimp van de Wilden te moogen scheyden. Ook seyde ik tot den Koning mijnen Heer: Ik wou geerne met u te rugge gaan; doch gy siet wel / dat mijne Broederen my sulks niet willen toelaten. en wat de Capitain hier ontrent voorgaf.

Groote droefheyd van sijnen Heer, die hem beminde.

Doe begon hy in 't Schip te weenen; seggende voorts: Indiense my dan immers wilden meede neemen / soo sou ik doch soo haast mogelijk was weer tot hem keeren: want hy had my voor sijnen Soon gehouden / en was seer toornig op die van Uwattibi, om datse my hadden willen eeten. Eene sijner Wijven / mee in 't Schip sijnde / moest my behupsen / volgens hare gewoonte; en ik hupste desgelijks / om haar gebruyk te volgen.

Waren, aan hem, en de Wilden gegeven.

Na dit alles gaf de Capitain hem eenige Waren / waar van de waarde beliep ontrent vijf Ducaten / bestaande in Messen / Bylen / Spiegeltjens / en Kammen. Hier op voerense weer na Land; en dus heeft den Almagtigen God my geholpen uyt 't geweld der Tyrannen. Hem sy lof / prijs en eere / en hy gebe my een dankbaar Herte / door Jesum Christum, sijnen Soon / onsen Saligmaker.

Aftogt uyt de Haven na Frankrijk.

De Capitain deeses Schips was genoemd Willem de Moner; de Stierman François de Schanz; 't Schip de Catharina van Vattaville. Terwijlse sig nu gereed maakten / om na Frankrijk te zeylen / gebeurden 't op eenen morgen (wy noch in de Haven Rio de Jennero leggende) / dat een Portugeezsch Schipje uyt deselve Haven wou varen; hebbende gehoophandeld met seekere Natie der Wilden, genoemd Los Markayas, welke der Portugeezen vrienden sijn; leggende digt aan 't Landschap der Tuppin Imbas, die de Françoisen tot vrienden hebben. Deese beyde Natien sijn vyanden.

De Franse vallen op een Portugeesch Scheepje aan; doch werden afgeslagen.

't Was even 't selve Scheepje; 't welk / gelijk voor deesen gemeld is / van Brikioka na my was gesonden / om my van de Wilden te koopen. 't Behoorde eenen Factoor, geheeten Pieter Rossel. De Françoisen rustieden hare Boot met Geschut toe; namen my ook daar in; en voeren na de Portugeezen, in voornemen van haar te veroveren. Datse my in de Boot deeden gaan / geschiedde / op dat ik / als hare Taal kundig / haar sou bevelen sig over te geven. Doch als wy op haar aanvielen / sloegense ons dapper af; soo dat eenige Fran-

Françoisen dood geschooten / andere gewond wierden.

Wy belangende / ik wierd doodlijk gequetst door een schoot / veel swaarder dan eenige der andere. In deesen angst riep ik tot den Heere mijnen God / want ik bevond my in sterfens nood. Hertlijk bad ik hem / wijl hy my uyt de handen der Tyrannische Menschen-eeters had verlost / dat hy my nu by 't leven gelief de te behouden ; op dat ik / weer in 't Land der Christenen komende / sijne aan my betoonde wonderlijke Weldaden aan veele Menschen mogt verkondigen. Ik wierd ook herstelt in volkomene gesondheyd ; des Heeren Naam sy geloofd in eeuwigheyd. Jan Staden doodlijk gewond, doch weer geneesen,

Den laatsten October Anno 1554 gingen wy in de Haven Rio de Jennero t'zepl / neemende onsen cours na Frankrijk. De Wind was ons op de Zee soo gunstig / dat 't Scheepsvolk sig daar over verwonderde ; oordeelende / dit een sonderlinge Zeegen Gods te sijn ; gelijk dan ook dit schoone Weêr een bysondere gave des Almagtigen was. Die daarenboven een blijklijk Wonder ontrent ons op de Zee deed. Afvaart uyt de Haven, en seer schoon we'er.

's Daags voor Kers-dag quamen veele Visschen / genoemd Delphinen, of Meir-swijnen / rondom ons Schip. Wy vongen'er soo veel / dat wy eenige dagen lang genoeg daar aan t'eeten hadden. Even 't selve geschiedde op Drie-koningen-avond ; soo dat wy / die nu wepnig van Spijs voorsien waren / overvloedige versadiging vonden. Overvloed van Visch.

Den 20 Februarius Anno 1555 quamen wy in 't Koningrijk Frankrijk aan / by de Stad Honfleur, geleegen in Normandyen. Wy hadden op onse gantsche wederom-reys / dat is / in den tijd van ontrent vier maanden / geen Land gesien. Terwijl 't Schip ontladen wierd / hielp ik haar. Daar na bedankte ik haar voor d'aan my beweesene weldaad ; en versogt van den Capitain een Paspoort. Veel liever had hy gesien / dat ik noch een Togt met hem gedaan had : doch bemerkende / dat ik'er geen lust toe had / soo verwierf ik een Pas- Aankoomst in Frankrijk,

en te Dieppe;

poort van Monsoral Mirant, Oversten in Normandyen. Deesen Heer / van mijne Gevallen pets gehoord hebbende / deed my voor hem komen / en bestelde my 't begeerde Paspoort. Ook voorsag mijnen Hoofdman my van Reps-geld. Dus nam ik mijn afscheyd; trok van Honfleur na Hableneuf; van Hableneuf voorts na Dieppe.

daar hy ondervraagd werd van de Vrouwen en Vrienden der Françoisen, op 't Schip Maria Bellete;

Ik heb voor deesen verhaald / hoe den Franschman, die de Wilden had geraden / my dood te slaan / en t'eeten / in 't Schip Maria Bellete was getreeden / om na Frankrijk te varen; hoe ook d'in de Boot sijnde Françoisen, doe ik / de Wilden ontvlooden sijnde / en na haar toe swemmende / my van de selve hadden afgeweerd; hoe dan ook noch den Franschen Capitain des genoemden Schips de Wilden eenen Portugeezsch had gegeeven / om den selven t'eeten / ter tijd hy een Portugeezsch Schip had verovert.

Doe ik my nu te Dieppe bevond / was 't gemelde Schip Maria Bellete noch niet aangekomen / alhoewel 't meer dan drie maanden voor ons was afgevaren. De Vrouwen en Vrienden van 't daar op sijnde volk quamen by my / vragende / of ik niet pets van haar vernomen had. Ik antwoordde / gewisselijk ja. Een deel godloose Menschen waren op dit Schip geweest; maar waarse nu sijn mogten / wist ik niet. Voorts verhaalde ik haar / hoe eenen der selve de Wilden had bevolen / my t'eeten. Hoe d'andere my / doe ik de Menschen-eeters was ontvlooden / my hadden afgekeerd van hare Boot / derwaarts ik geswommen was. Eyndlijk / hoese eenen van haar gevangenen Portugeezsch de Wilden ter slagting hadden gegeeven. God ebenwel had my genadiglijk bewaard / en gespaard / om haar deese tijding te komen brengen. Sy mogten sijn daarse waren; maar buyten twijffel sou God sulk een Barbaarsche wreedheyd niet ongestraft gelaten hebben / of ongestraft laten. Hier tegens berigtede ik haar / hoe wel het de geene gegaan was / die my van de Wilden gelogt / en uyt hare handen verlost hadden; want God had ons / gedurende

en de scharpe antwoord die hy haar gaf,

wegens der selver

durende de gantsche Reys / schoon Weêr / goede Wind / en Visch genoeg upt de diepte der Zee gegeven.

Sy hielden sig seer qualijk ; en vraagden my / of ik wel dagt / datse noch in 't leven souden mogen sijn ? Ik antwoordde / om haar niet gantsch wanhoopig te maken / datse misschien noch souden konnen weer komen ; alhoewel den meesten hoop der hare ; en ook ik selfs / niet anders konden uptreekenen / als datse met 't Schip waren te gronde gegaan. Godlooſen handel in Brazil ; en sijn buyten twijffel op Zee vergaan.

Eyndlijk nam ik mijn afscheyd van haar / seggende / indien d'andere noch weer t'huys mogten koomen / datse haar bekend souden maken / dat God my upt de handen der Wilden verlost had / en ik in deese Stad (Dieppe) geweest was. Staden vaart na Londen ; na Zeeland :

Van hier voer ik met een Schip na Londen in Engelland ; daar ik my eenige dagen onthield. Van Londen begaf ik my na Zeeland ; van daar na Antwerpen. Voorts heeft d'Almagtige God / dien alle dingen mogelijk sijn / my weer in mijn Vaderland gebragt. Hem sy dank / lof en eer in eeuwigheyd. Amen. en koomd t'huys.

Naauw-

Naauwkeurig en waaragtig

BERIGT

vanden Aart, Zeeden en Gewoonten der *Tuppin Imbas*, Inwooners van 't *Americaansch* Landschap, gelegen onder den 24 *Graad* op de Zuydzijde der *Linie Æquinoctial*, aan de Rivier *Rio de Jennero*, welker Gevangene ik geweest ben.

Nevens een nette beschrijving van de gelegenheyd des Lands, Vrugten, Dieren, Vogelen, &c., en wonderlijke Seldsaamheden ontrent deselve.

Hoedanig de Vaart uyt Portugal na Brazil werd aangesteld.

VAn Lissebon, de Hoofdstad van Portugal, geleegen onder den 39 Graad, op de Noord-zijde der Linie Æquinoctial, afvarende / om te komen in de Provintie Rio de Janeiro, of Jennero, in 't Americaansch Gewest Brazil, soo neemdmen de cours eerst na de Canarische Eylanden, behoozende den Koning van Spaanje. Derselven namen sijn Groot-Canaria, Lancorota, Fortetentura, Ferro, Palma, Teneriffa. Van daar vaardmen na d'Eylanden van Capo Verde, of deg Groenen Hoofds, geleegen in Swart Moorenland, of 't Land der Swarten.

Canarische Eylanden.

Capo Verde.

Legging.

De gemelde Eylanden leggen onder de Kreefts-Sonne-keer-kring (Tropicus Capricorni), en behooren den Koning van Portugal. Van deselve zeyldmen Zuyd-zuyd-west na 't Landschap Brazil toe / eerst over den Tropicus Cancri, daar na onder de Linie Æquinoctial heenen. Tusschen den Tropicus Cancri en Tropicus Capricorni is de hitte geduryg seer groot; en een deel van Brazil legt onder deese beyde Sonne-keer-kringen.

Tropici.

Linie Æquinoctial.

Beschrijvin van Brazil.

Brazil is een groot Land / waar in veelerley Natien van Wilden woonen. De Spraak onder deselve is seer veranderlijk. Den Aardbodem is van

van een lustige aanschouwing; de Boomen sijn altijd groen; en geene der selver hebben gelijkheyd met die van ons Land. Seldsame Gedierten sijn'er in meenigte. De Menschen gaan hier gantsch naakt.

In 't Gedeelte des Lands tusschen de Sonne-keer-kringen is 't in geenen tijd des jaars soo koud/ als 't in onse Landen in September is. Doch in dat deel des Lands/ 't welk Zuydwaards van den Tropicus Capricorni legt / is 't wat kouder. Lugts gematigdheyd.

Hier woond de Natie der Wilden, genoemd Carios; welke de Huyden van wilde Dieren gebruyken / bequaamlijk van haar toebereyd / om sig daar meede tegens de koude te beschermen. Hare Wijven maken uyt Cottoen een soort van Sakken / onder en boven open / welkese om haar Ligchaam doen; en op hare Taal noemen Typpoy. De Natie Carios.

Hier sijn eenige Aard-en Boombruchten / waar van sig Menschen en Dieren geneeren. De Lieden deeses Lands sijn over haar Ligchaam van een rood-bruyne verwe / wegens de verbranding der Son. 't Is een wel gestelt Volk / listig in alle boosheyd; seer geneegen om hare vyanden te vervolgen / gevangen te bekomen / en t'eeten. Verwe der Inwooners; en Aart.

't Landschap Brazil heeft Noordwaarts en Zuydwaarts eenige honderd mijlen in de lengte; van welke ik wel vijf honderd langs de Kust heenen gezeylt heb; ook in veele Oorden deeses Lands geweest ben. Grootte van Brazil.

't Heeft een Gebergte / sig uytstrekkende tot op drie mijlen na by de Zee; somtijds verder / somtijds naarder. 't Begind op ontrent de Hoogte van Bahia dos todos los Santos, een dus genoemd Vlek / van de Portugeezen gebouwd / die ook daar woonen. Dit Gebergte strekt sig langs de Zee heenen / tot op volle twee honderd en vier mijlen: en eyndigd op de Hoogte van 29 Graden op de Zuyd-zijde der Æquinoctial Linie. Op sommige plaatsen heeft het de breedte van agt mijlen. Agter 't Gebergte is effen Land. Veele schoone Watervloeden komen'er uyt voort. Wilde Dieren sijn'er genoeg. Groot Gebergte.

In

De Natie Wayganna, en haren Aart.

In 't Gebergte onthoud sig een Natie der Wilden, geheeten Wayganna. Deese hebben geen blijvende Woonplaatsen / gelijk wel d'andere / die voor en agter den Berg woonen. Sy voeren Oorlog tegens al d'andere Natien; en diese van deselve gevangen konnen bekomen / eetense. Desgelijks doen d'andere ook haar / soo veel als'er in hare handen vallen. Seer gewis sijnse in 't Wild met den Boog te schieten. Ook hebbense een sonderlinge behendigheyd / om 't wild Gedierte te vangen in Netten en Vallen.

Sonderlingheden

Sy eeten ook wilden Honing / die seer veel in 't Gebergte gevonden word. Sy maken Oyer gelijk andere Wilden, door middel van twee Houten; en gemeenlijk braadense 't vleesch / 't welkse eeten. Aardig konnense na bootsen 't gebrul / 't geballk / 't gebleer der Dieren / de siem en 't gesang der Vogelen; waar doorse deselve te ligter konnen betrappen. Sy trekken met Oxouwen en Kinderen van d'eene plaats na d'andere.

van derselver bedrijven en gewoonten.

Wanneerse sig legeren wat digt ontrent harer vyanden Land / soo vlegtense Heggen om hare Hutten heenen / om niet schielijk overvallen te werden: ook om der Tygeren wil. Daarenboven steekense scharpe Doornen (van haar genoemd Maraga eibe Ju) rondom hare Hutten in d'aarde / gelijkmen by ons de Doet-angelen legt / om hare vyanden den weg te verhinderen. Den gantschen nagt onderhoudense Oyer by haar; doch doen 't uyt wanneer 't dag werd / om door den rook niet verraden of ontdekt te mogen worden.

Lang Hayr en Nagelen.

't Hayr op haar hoofd / en de Nagelen harer vingeren latense seer lang wassen. Hebben hare Maraka, of Kinkelaars / gelijk d'andere wilde Natien; welkese houden voor hare Goden.

Maraka.

Desgelijks hare Drinkertjen en Dansen. De Tanden van seeker wild Dier dienen haar in plaats van Messen / om mee te snijden. Scharpe Steenen hebbense in plaats van Bijlen en Beytels / om daar meede te houwen / gelijk ook d'andere wilde Natien deeden / eer daar Scheepen aanquamen / met welkese handelen.

Dik-

Dikmaal trekkense op hare vyanden uyt; en om deselve gevangen te bekomen / verbergense sig agter de doyre Houten / die digt by der selver Hutten staan. Als'er dan eenige uyt komen / om van dit Hout eenige stukken ten brand te halen / tastense haar aan / en voerense weg. Veel tyranniger handelense hare bekomene vyanden / als deese haar doen. Dikmaal snijdense haar d'armen en beenen levendig af / en bradense; d'andere slaan hare Gevangene eerst dood; en snijdense dan in stukken / om t'eeten. Hoese op hare vyanden loeren. Tyrannischen handel.

De Tuppin Imba hebben hare Wooningen voor 't gemelde groot Gebergte / digt by de Zee: ook agter den Berg wel tseftig mijlen verr'. Uyt dit Gebergte ontspringd een Rivier / loopende in de Zee. Aan deselve woonense in een Plaats / geheeten Paraeibe. Langs de Zee heenen bewoonense ontrent 28 mijlen Lands. Sijn allerweegen van vyanden omringd. Tuppin Imba, waarse woonen; en hare Naburige vyanden de

Op de Noord-zijde grensense aan een Natie der Wilden, genoemd Weittaka; op de Suyd-zijde aan de Tuppin Ikins. Landwaarts in onthouden sig de Karayas. In 't Gebergte / digt ontrent haar / de Wayganna; en dan noch de Natie Markayas, al t'samen hare vyanden; die haar gestadig vervolgen. Al deese Geslagten voeren gedurige Oorlogen tegens malkander; en deese van hare vyanden gevangen bekomen / eetense. Weittaka. Tuppin Ikins. Wayganna. Maskayas.

Geerne makense hare Wooningen op sulke Oorden / daarse Water en Hout digt by haar hebben / om uyt de Bosschen Wildbraad; uyt 't Water Wisch te bekomen. Wanneer 't haar op d'eene Plaats aan deese en andere voorraad begind t'ontbreeken / brengense hare Hutten op een andere. Waarse geerne woonen; en verplaatsing:

Als'se hare Hutten willen opregten / versameld eenen Oversten onder haar beertig of meer Mannen en Vrouwen / soo veel hy'er bekomen kan. Deese sijn gemeenlijk van sijne vrienden of Maagschap. Deselve verbaardigen een Hut / breed ontrent 14, lang 50 voeten / na dat 't getal / van die deselve bewoonen sullen / veel is. De hoogte is van Opregting, verbrenging,

van ontrent twee vademen ; boven verwelfd als een Kelder. Deese dekkense seer digt en dik met Palmtakken / soo dat'er geenen regen door vallen kan.

en gestalte harer Hutten,

De Hut is inwendig allerweegen open / en geene der selve heeft een bysonderlijk afgeslooten Gemak. Yeder Parthy, Man en Wijf / heeft'er een ruymte in / op d'eene zijde van twaalf voeten. Desgelijks een andere Parthy op d'andere zijde; tot dat de Hut vol is. Yeder deel heeft sijn eygen Vyer. Den Oversten der Hut heeft sijn Logis in 't midden der selve.

en Dorpen.

Gemeenlijk hebben deese Hutten drie Deuren / een op elke zijde / en een in 't midden ; soo laag / dat de daar door upt en ingaande sig moeten bukken.

Hoese de selve bevestigen.

Weynige harer Dorpen hebben meer dan seven sulker Hutten. Tusschen deselve laatense een ruymte / in welkese hare Gevangene dood slaan. Ook sijnse geneegen / hare Hutten rondom te bebestigen / deeser wijs : Sy maken een Staketsel van Palmbomen-hout / midden door gekloofd / om deselve. De hoogte is van ruym anderhalve vadem ; soo dik / dat'er geen Pijl kan door dringen. Kleyne Schietgaatjens sijn'er in / waar door sy hare Pijlen op de vyanden konnen losten. Om dit Staketsel makense noch een ander / van groote hooge Staken / doch deselve staan niet soo digt by malkander / of een Mensch kan'er door dringen. Eenige hebben de gewoonte / datse de Hoofden der geene / welkese gegeeten hebben / op deese Staken door den Ingang der Hutten steeken.

Hoofden der gegeetene Menschen op deese Staken geset.

Hoese Vyer weeten te maken.

Sy hebben een seeker slag van Hout / van haar geheeten Urakuciba. Dit droogense ; nemen'er twee kleyne stukjens van / peder een vinger dik : wrijven dan 't eene sterk op 't ander. Dan koomt'er een Stof ; en de hitte / door 't wrijven verooraakt / steekt 't selve aan. Dus bekomense vyer.

Slaap-netten.

Sy slapen in Netten / van haar genoemd Inni, gemaakt van Cottoene Gaarn. Deese Netten bindense aan twee Palen boven d'aarde ; en hebben 's nagts altijd Vyer daar ontrent. Niet geenegaanse

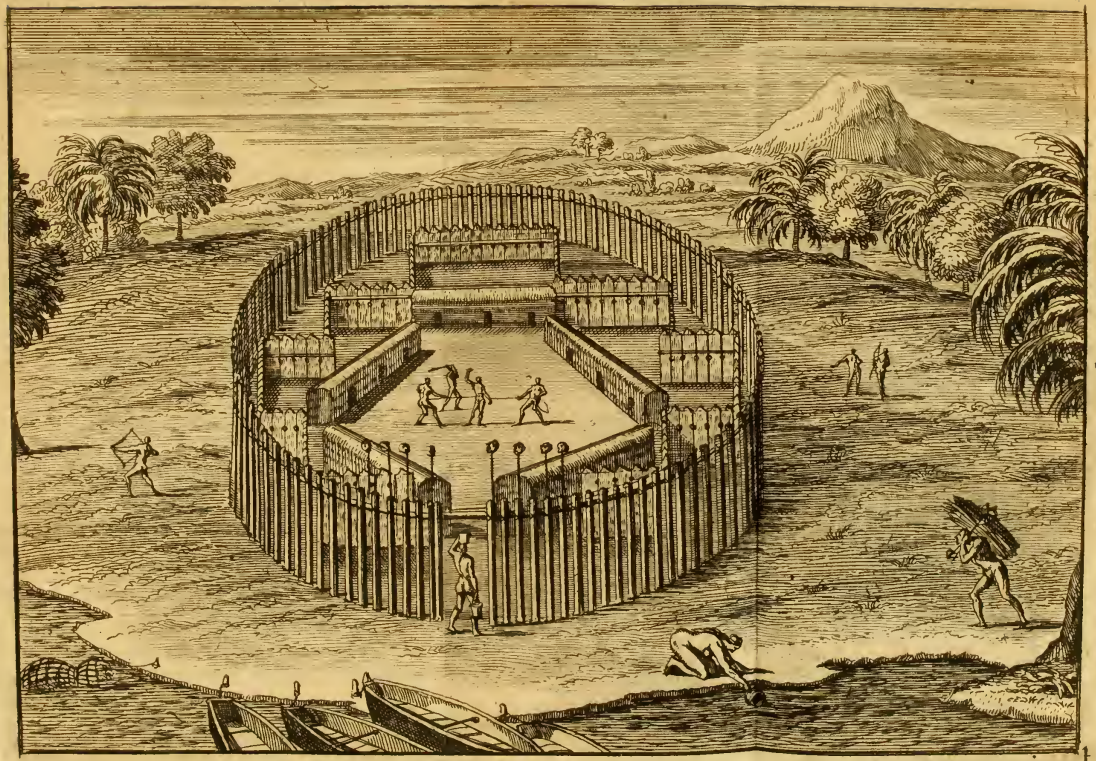

gaanse by nagt uyt hare Hut / om haar gebeurg te doen / sonder Vyer by haar te hebben / vermurgse seer bevreest sijn voor de boose Geest / welkese den Naam van Ingang (Aygnan) geven / en die haar dikmaal verschijnd. [Sie een voorbeeldlijk en breeder berigt hier van in de seer aanmerklijke Reys van *Johannes Lerius*].

Hebben by nagt altijd vyer, en waarom.

Aygnan, of de boose Geest.

Waarwaarts heenen sy gaan / 't sy in de Bosschen / of langs de Wateren / altijd hebbense Boogen en Pijlen by sig. In een Woud sijnde / houdense d'oogen seer sterk na om hoog / siende gintsch en herwaarts na de Toppen der Boomen. Alsse dan een groote Vogel / of Meirkat / of ander Dier in de Takken gewaar werden / soo makense sig daar na toe / om het te schieten. Seer selden komense sonder vangst weer t'huys.

Hare Vogel en Meirkatten-jagt in de Bosschen.

Desgelijks makense Jagt op de Visschen by den Oever der Zee. Een seer scharp gesigt hebbense; en soo haastse een Visch sig sien beweegen / soo schietense daar na; en wepnige harer schooten felen. Als hare Pijl pets getroffen heeft / soo springense straks in 't Water / en swemmen'er na toe. Eenige der groote Visschen / de Pijl in haar Lijf gevoelende / begeven sig na de Gzond: maar de Wilden dupken ook na beneeden / ses en meer vademen diep / en brengen haren Buyt na boven.

Vischvangst door Pijlen uyt een Boog geschooten.

Dan noch makense Netjens. 't Gaarn / daarse deselve van berepden / nemense van spitse lange Boom-bladeren / van haar geheeten Tokaun. Wanneerse met deese Netjens / gemaakt op de wijs van Hemddjens / willen visschen / soo versamelen eenige Wilden sig by een. Yeder heeft een bysonder bevang van Water / daar 't niet diep is. Sommige slaan op 't water deeser bepaling; en als dan de Visschen sig na de diepte willen begeven / geraakense in deese Netjens. Die de meeste vangd / deeld d'andere meede / die niet of wepnig bekomen hebben.

Ook met Netjens, gemaakt van Bladeren.

De geene / welke verr' van de Zee woonen / komen dikmaal ook derwaarts. De Visschen / welkese vangen / makense door 't Vyer / en stoo-

Meel van gedroogde Visch, geeeten tot

Wortel-meel.

tense dan tot Meel / 't welk dus een lange tijd kan duren. Dit brengense na huys / en eeten'er Wortel-meel toe. Indiense de gebraadene Visschen mee voerden / soo soudense haast verdorven sijn / wijlse geen Zout daar toe gebruyken. Ook valt dit Meel gemaklijker te dragen / als de geheele gebraadene Visschen.

Gestalte deeser gantsch naakte Wilden,

Deese Wilden sijn van Ligchaam en gestalte een wel-gestelt Volk / soo Vrouwen als Mannen; alleenlijk datse wegens de hitte der Son een bruyne verwe hebben. Want sy alle / beyde oude en jonge / gaan gantsch naakt; hebbende ook selfs niets met allen voor de Schaamte. Sy beschilderen en verwen hare Ligchamen.

en der selver Cieraden.

De Mansperssoonen bokken geenen Baard / maar plukken 't uytschietend Hayr met de Wortel uyt. Maken gaten in de Lippen en d'Ooren / waar in sy Steentjens dragen. Voorts behangense sig met Veederen. Dit sijn hare Cieraden.

Wat de Brazilianen, in plaats van Bijlen, diese nu van de Christenen bekomen, pleegen te gebruyken.

Voor dat'er Scheepen uyt Europa in dit Gewest quamen / hadden d'Inwooners (en hebben noch in d'Oorden des Lands / daar geen Scheepen der Christenen aankomen) een soort van swart-blaauwe Steen / welkese formeerden als tot een Beytel / aan 't breedste eynd stompagtig scharp; een span lang / twee vingeren dik / een hand breed / sommige grooter / andere kleyner. Een smalle Steel boogense boven daarom heenen / met Boombasten t'saam-gebonden. Dit verstrekte haar voor een Bijl: doch nu bekomense psere Bijlen van de met haar handelende Christenen, waar meede sy houwen / en anderen arbeyd verrigten.

Beesten-tanden bequaam gemaakt tot Aderlating.

Ook neemense de Tanden van wilde Swijnen; wetten de selve in 't midden / tot datse scharp sijn / en binden dan deselve tusschen twee Houtjens. Hier meede schavense hare Pijlen en Boogen; soo datse soo rond werden als osse gedraayd waren. Dan noch gebruykense de Tanden van 't Dier Pacca, voor aan scharp gemaakt. Alsse een gebrek in haar ligchaam geboelen / door overtollig of quaad bloed / of eenig ander toeval / soo krabbense daar meede

meede de plaats daar 't onheyl sit / tot dat'er 't bloed upt loopt. Dit verstrekt haar tooz Aderlating / of Kopping.

Op de plaats des Aardbodems / daarse planten willen / houwense de Boomen neer ; latense twee of drie maanden lang dozren ; leggen'er dan Vper by / en verbzandense. Daar na plantense de Wozteten / welke tot haar behoef dienen / van haar genoemd Mandioka. Sy wassen tot Boompjens / ontrent een vadem hoog. Yeder heeft drie Wozteten. Wanneerse deselve willen genieten / soo trekkense de Boompjens upt / bzeken'er de Wozteten af / steeken dan de Takken weer in d'aarde / welke nieuwe Wozteten krygen / en binnen ses maanden bequaam sijn ten gebzuyk. Landmesting.

hoe de Mandioca-wortelen geteeld;

Op dziederley wijsen nuttigense die. Dooz eerst wzijvense deselve op eenen Steen tot klepne krumelen. Dan parssense 't Sap daar upt dooz een Instrument, gemaakt van Palmtakken / by haar genoemd Cippis. Dus wozd het dzoog / waar na sy het siften dooz een Seef / en van dit Meel dunne koeken bakken. 't Vat / waar in sy dit Meel dzoogen / en bakken / is gemaakt van Leem / dooz 't Vper gebzand / in gestalte van een groote Schootel.

en van de Brazilianen gebruykt werden;

Ook nemense de varsschе Wozteten ; latense in water ; latense daar in rotten ; halense dan weer upt / doense over 't vper in den rook dzoogen ; noemense dan Keinrima, en dus kommense een langen tyd duren. Alsse deselve willen nuttigen / soo stampense die in een Mortier van Hout ; dan wozd'er als een wit Tarwen-meel van ; waar vanse koeken bakken / welkese den Naam van Byyw (Byuw, of Byuyn) geven.

insonderheyd

Eyndlyk neemense ook de verrottede Mandioka-wortelen, eer sy deselve dozren ; vermengense met dozre en groene of varsschе Wozteten / en dzoogense tot een Meel / 't welk een geheel jaar lang kan duren / en is goed om t'eeten.

op driederley wijsen.

Daarenboven makense Meel van Visch en Vleesch ; deeser wijs : Sy leggen't Vleesch (of de Visch /

Meel van Vleesch, en van Visch.

Visch) over 't Vyer in den Kook: laten 't dus gantsch droog worden; breeken 't dan in stukken: droogen 't noch eens over 't vyer in Vaten van haar daar toe bereyd / genoemd Yneppaun; vervolgens stootense 't in een houten Mortier, en sifften het door een Seef tot Meel; 't welk seer lang kan goed blyven. 't Is by haar geen gewoonte / Visch of Vleesch te souten. Dit Meel eetense tot haar Mandioka-wortel-meel; en heeft een taamlyk goede smaak.

Veele Natien der Wilden gebruyken geen Sout.

Veele Natien der Wilden sijn'er / welke geen Sout gebruyken. Eenige der geene / onder welke ik gevangen was / nuttigden Sout; 't welkse hadden geleerd van de Françoisen, die met haar handelen. Doch sy berigteden my / dat de Natie Karaya, hare Naburen / Landwaarts in van de See af woonende / Sout van Palmbomen maakten / en 't selve gebruykten. Maar die'er veel van aten / leefden niet lang. Dit Sout makense aldus / gelyk ik selfs gesien / en ook daar toe geholpen heb.

Op wat voor een wijs sy Sout van Palmboomen maken.

Sy houwen eenen dikken Palmboom ter neer: kloven hem tot kleyne stukjens. Schikken een hoop van droog Hout t'samen; leggen de Spaanderen daar op / en verbrandense met het dorre Hout tot Asch; maken'er een Looge van; welke in 't sieden sig van een schepd / als tot Sout. Ik nam 't voor Salpeeter; probeerde het in 't vyer / doch was 't niet. 't Smaakte gelyk als Sout / en de verwe was grauw. Evenwel word het van 't meeste deel des volks niet gegeeten

Hoese handelen, om Vleesch, of Visch sonder Sout lang te konnen bewaren.

Wanneerse yets koken / 't sy Visch of Vleesch / doense gemeenlyk groene Peyper daar in. Als de kost taamlyk gaar is / nemense deselve uyt 't Pat / waar vanse een dunnen Bry maken / genoemd Mingau. Dit Sap drinkense uyt Calabas-schalen / haar verstrekkende voor Drinkvaten. Wanneerse eenige Spijs willen bereyden / om lang te konnen duren / 't sy Vleesch of Visch / soo leggense deselve op Houtjens / vier spannen hoog boven een taamlyk vyer; latense soo braden en beroken / tot datse gantsch droog werd. Alsse daar na deese Kost eeten

V

ten willen / soo koken se deselve weer op. Dit Vleesch noemense Mockaen.

Onder haar is geen sonderlinge Regeerings-vorm / of Politie. Yeder Hut heeft eenen Oppersten / soo veel als haren Koning. Al hare Oversten sijn van eenerley Stam / van een Gebied en Regiment; men mag'er dan van maken watmen wil. Den eenen echter heeft sig meer gequeeten als den anderen in haar Oorlogen; en hier door kan hy / wanneerse ten Krijg optrekken / wat meer aansien en gehoor vinden boven d'andere; gelijk den voor heenen gemelden Konyam-Bebe. Maar anders heb ik geen sonderlinge Regeerings-wijs onder haar konnen vernemen; dan dat de jongste d'oudste gehoorsamen in 't doen van 't geen hare gewoonte verepschst. Geen sonderlinge Regeerings-vorm of Politie onder de Wilden.

Soo pemand eenen anderen doodsloeg / of doorschoot / 't welk seer selden gebeurd / soo mogen des dood geslagenen vrienden den Doodslager weer om 't leven brengen. Al die in eene Hut woonen / sijn den Oversten der Hut onderdanig / en volbrengen des selven bevelen goedwillig; niet door dwang / of uyt vrees. Doodslagers straf.

De Vrouwen berepden de Potten en andere Vaten / welkese van noden hebben. Sy nemen Leem / of Klep / schikken deselve tot een Deeg-klomp / en maken'er sulke Vaten uyt als se begeeren: latense een wijl tijds droogen / en weetense raar te beschilderen. Wanneerse die bakken willen / soo stolpense deselve op Steenen; setten'er veel droge Boombasten rondom / en steken se in brand. Hier door gloepen de gedroomde Vaten gelijk als heet Yser / en werden dus gebakken. Hoedanig de Vrouwen haar Aarde Vaten bakken.

Den Drank der Wilden werd van 't Vrouwvolk gemaakt. Sy nemen Mandioka-wortelen, en sieden deselve in groote Potten. Dit gedaan sijnde / gietense alles in andere Potten over / en laten 't een weynig koud werden. Dan setten sig jonge Dochteren daar by / knauwen de Mandioka met de Tanden / en doen 't geknaauwde in een bysonder Vat / 't welkse weer vol water gieten / en Drank der Wilden,

alles wel door malkander roeren; waar na sy 't weer warm laten werden.

hoedanig en waar van de selve bereyd. werd.

Dan hebbense noch bysondere Vaten / half in d'aarde begraven / welkese gebruyken gelijk by ons de Vaten tot Wijn / of Bier. In deese gietense 't gemelde Vogt over / en stoppense wel digt toe. Daar op gierd / of gest het / en werd sterk. Laten 't dus twee dagen staan; daar na drinkense deesen Drank / en werden'er selfs dronken van. S' is dik / en geeft seer goed voedsel.

Geweldige Suyperyen,

Elke Hut maakt sinen Drank afsonderlijk; en als sig een geheel Dorp wil bralijk maken / 't welk gemeenlijk peder maand eens geschied / soo gaan die van al de Hutten des Dorps in d'eerste Hut; en drinken daar alles upt. Verbolgens doense in d'andere op deselve wijs; tot datse alles schoon uptgesoopen hebben.

gemeenlijk eens ter Maand,

Onder dit Gesupp settense sig neer rondom de Vaten der Hut in welkese drinken; sommige op een hoopje Brandhout / andere plat op d'aarde. De Wijven repken haar in Nappen den Drank toe in een goede orde. Enige staan / singen / en danssen rondom 't Vat. Maken ook haar water op de plaats daarse drinken. Dit swelgen duurd de gantsche nagt.

en wat sig daar by toedraagd.

Ondertusschen duurd ook 't gedans / 't geroep / en 't geschal op hare Blaas-tuygen wanneerse dronken werden met een vreesslijk geruygt. Egter sietmen seer selden / datse onder deese onordentlijke drinkery onder malkander oneenig werden. D'een is d'ander seer gunstig; en wat den eenen meer heeft aan spijsen / of andere dingen / daar van deeld hy den geenen die gebrek heeft seer geerne meede.

Hebben een Kruyn op 't Hoofd, als een Monik, en hoe aan deese gewoonte gekomen.

Belangende hare Cieraden / sy maken een Kruyn op haar hoofd / en laten daar rondom een Krans je van Hayr wassen / gelijk de Monicken. Dikmaal vraagde ik haar / waar van daan sy deese gewoonte hadden? Waar op sy my tot antwoord gaven: Hare Voorouders hadden dit afgesien van een Man / genoemd Meire Humane; die veel wonderlijke dingen onder haar had verrigt; en men

seyde /

seyde / dat hy een Propheet of Apostel was geweest.

Voorts vraagde ik haar / waar meede sy 't Hayr hadden konnen afscheeren / of afschrapen / eerse door de Scheepen der Christenen Schaaren hadden bekomen? Hier op berigtedense my; datse een Steenen Beytel genomen / een ander ding daar onder gehouden / en daar op 't Hayr afgeslagen hadden. De kruyn haddense gemaakt door afschraping met een Schilffer eens glinsterenden Steens; welkese veelthds gebruyken in de plaats van een Schaar. Hoese voortijds 't Hayr plegen af te scheeren.

Wyders hebbense een Cuyg van roode Pluymen / geheeten Kannitare, 't welkse om haar hoofd binden. In d'onderste lip des monds hebbense een breed gat / in hare jeugd haar gemaakt / op deese wijs: Alsse noch jonge Kinderen sijn worde haar door 't scharpe spits van een Hartshoorn een gaatje door d'Onderlip gestooken / waar inse een Steentje / of Beentje / of Houtje steken; en besmeeren 't met een hier toe dienstige Salve. Dit gaatje blijfd altijd open. Wanneerse nu groot / en weerbaar sijn gewordeu / makense dit gat grooter / en steeken'er een groote groene Steen in; soodanig gesmeerd / dat 't bovenste smalle eynd des Steens inwendig binnen de lippen koomd te hangen; 't dikke daar buyten. De Lip hangd geduryg neerwaarts door 't gewigt des Steens. Dan noch hebbense op de beyde zyden des aangesigts in peder wang noch een kleyne Steen; sommige van Krystal, welke smal / doch lang sijn. Hoofd-cieraad van Pluymen. Gat in d' onder-lip, hoe gemaakt, en een Steen daar in, ook een gat en Steen in elke wang.

Noch hebbense een Cieraad / gemaakt uyt groote Zee-slekken-huysjens / van haar genoemd Matte puc; 't heeft de vorm van een halve Maan; is Sneeuw-wit; draagd den Naam van Bogessy, en werd om den hals gehangen. Boven dien hebbense een Hals-cieraad / gemaakt uyt witte Corallen van Zee-slekken / ontrent een Stroo-halm dik. 't Kost haar groote moeyte / sulk een Keeten te verwaardigen. Matte puc, een Hals-Cieraad van Zee-slekken-Huysjens.

Om haar Armen bindense Vederbosschen; verwen sig swart; of beschilderen sig met roode en witte Arm-Cieraden.

Ligchaams-beschildering. witte Plupmen dooz malkander gemengd. Deese Plupmpjens kleevense op hare naakte Ligchaam / dooz middel van een Boom-gom / gestreeken op die plaatsen / daarse sig dus beschilderen willen; waar op de Plupmen vast blijven sitten. Ook verwense den eenen arm rood / den anderen swart; ook de beenen / d'een om d'ander / desgelijks rood en swart.

Rug-versierssel. Dan noch sietmen aan haar een Versierssel / gemaakt van Strups-vederen. Is als een groote Roos van Plupmen / welkese agter op 't beneedenste van den rugg' dzagen / wanneerse tegens hare vpanden ten Dozlog op trekken / of een groot Feest vieren. 't Werd van haar geheeten Enduap.

Naam-geving. Hare Namen voerense na die der wilde Gedierten; en bekomen'er veele; doch met dit onderschepd: Wanneerse eerst ter weereld komen werd haar den eersten Naam gegeven / diense soo lang behouden / tot datse weerbaar sijn gewozden / en vpanden hebben dood geslagen; soo veele der selver hp heeft omgebzagt / soo meenigmaal vermeerderd hp sijnen Naam met noch eenen anderen.

Vrouwen-sieraden. De Vzouwspersoonen beschilderen ook haar aangesigt / en geheele Ligchaam / op soodanig een wijs als de Mannen; doch haar hoofd-hapz latense lang wassen; gelijk onse Vzouwen. Voozts hebbense geen sonderlinge Sieraden / als gaten in d'Oozen / daarse eenige dingen in hangen / ontrent een span lang / rond / en een dupm dik / op hare Spzaak gesegt Nambibeya. Deese Oz-cierssels makense ook van Zee-slekken-hupsjens / genoemd Matte pue. Hare Namen sijn na die der Vogelen / Visschen / en Boomvzugten haar gegeven. Hebben van der jeugd af maar eenen Naam: doch soo meenigen vpand haren Man heeft dood geslagen / soo meenigen Naam gevense sig ook.

Namen.

Luysen-eeting, en waarom. Wanneer d'eene d'andere luysd / soo vzeetense de bekomene Luysen. Dikmaal heb ik haar gevzaagd / waaromse sulks deeden? en haar' antwoozd was: 't Waren hare vpanden; en aten van haar hoofd; derhalven wildense sig aan haar vzeeken.

Geen Men heeft hier geen afsonderlijke Vzoedvzouwen.

Van-

Wanneer een Wijf in Kinds nooden sit / soo loopt elk / die'er naast by is / 't sy Man / 't sy Wijf / toe. Vroed-Vrouwen.
Den vierden dag na de baring heb ik haar weer over weg sien gaan. Hare Kinderen dragense op den rugg' / in Windselen van Boomwol / en doen haren arbeyd met deselve. Ondertusschen slapen deese teedere Zuygelingen / en sijn wel te vreeden / schoon hoe seer de Moeder sig bukt en beweegd. Kinderen.

De Vrouw van eenen der Wilden, die my had helpen vangen / bragt een jonge Soon ter weereld. Verder berigt van
Eenige dagen daar na beraadslaagde hy sig met sijne naaste Naburen in de Hut / wat voor eenen Naam hy 't Kind sou geven / die dapper en verschriklijk mogt sijn. Veelerley Namen stelden se hem voor / doch in geene van allen vond hy behagen. Wou het toevoegen eenen van der vier Voorouderen Namen; seggende / dat de na haar genoemde Kinderen wel gedijdden; en gesvind wierden om vpanden te vangen. De Namen deeser vier Voorvaderen waren Krimen, Hermittan, Koem, doch dien deg vierden heb ik vergeeten. Doe ik hem Koem hoorde noemen / meende ik / dat het Cham moest sijn; doch Koem beteekend op hare Spraak den Morgen. Ik seyde / dat hy hem dien Naam sou toeëygenen / wijl hy gewisselijk eenen sijner Voorouderen was geweest; en 't geschiedde soo. Dus gevense hare Kinderen Namen sonder Doop of Besnijdenis. de Naam-geving der Kinderen.

De meeste onder de Wilden hebben maar een Wijf; doch ook eenige meer. Maar sommige harer Koningen derthien of veerthien. De Koning / aan wien ik 't laatste geschonken wierd / en van wien de Françoisen my vry kogten / genoemd Abbati Bossange, had veele Wijven / doch eene / d'eerste geweest / was d'Overste onder al d'andere. Elk had haar bysonder Logis in de Hut; haar eygen vver / haar eygen Mandioka-gewas. By welke hy dan slapen wou / in der selver Logement was hy / en sy gaf hem t'eeten. Dit ging soo om. Veelwijvigheyd, onder sommige der Wilden; en aanmerklijkheyd daar ontrent.

De Kinderen / welkese bekomen / als 't knegtjens / en sy groot geworden sijn / gaan ter Jagt / Wegschenking

des Wijfs aan eenen anderen.

en 't geen sy vangen / geeft yeder aan sijne Moeder; die dan deese spijs kookt / en d'andere Wijven daar van meede deelt. Sy komen met malkander wel over een. 't Is ook onder haar de gewoonte / dat de Man sijn Wijf aan eenen anderen schenkt / wanneer hy harer moede is. Somtijds vereerd ook wel d'een aan d'ander sijne Dochter / of Suster.

Vroege verloving der Dogteren.

Hare Dochteren verlovense ten Houwlijk / alsse noch jong sijn. Wanneerse nu groot werden / en dat het haar begind te gaan na der Wijven wijse / soo snijdense haar 't Hoofd-hayr af; kratzen haar eenige sonderlinge sneeden in den rugge; en binden haar de Tanden eeniger wilde Dieren aan den hals.

Seldsame gewoonte, als 't haar begind te gaan na der Wijven wijse.

Als daar na 't Hayr weer gegroeyd / en de sneeden toegewassen sijn / soo blijven echter de blijkteekenen daar van staan / wijlse pets in de wonde gedaan hebben 't welk swart blijft / als deselve toegeheeld is. Dit houdense voor een groote eere. Na 't eyndigen deeser Ceremonien leverense haar over aan den geenen aan wiense verloofd is geworden; waar by geen sonderlinge plegtlijkheden werden gebruykt. Man en Vrouw dragen sig in 't Echte werk betaamlijk / en verrigten hare t'samen koomsten heymlijk.

Middel, om gemelijke Kinderen te stillen.

'k Heb gesien / dat een Oversten onder haar somtijds 's morgens vroeg door al de Hutten ging / en de Kinderen met een scharpe Visch-tand in 't been kratste / om haar hier door bevreesd te maken. Wanneerse dan gemelijk wierden; door krijten en anders haar Onders moeyelijk waren / soo dreygdense haar met de koomst van dien Man / en daar op hieldense sig stil.

Waar in haren rijkdom bestaat.

Daar is geen verdeeling van Goederen onder haar. Weeten van geen geld. Hare Schatten bestaan in Vogel-vederen. Die der selver veele heeft / houdmen door rijk. Die fraaye Steentjens in de lippen draagd / is gerekend onder de rijkste. Man en Vrouw hebben yeder haar eygen Wortel-gewas / t'harer spijse.

Grootste eere.

't Is onder haar de grootste eere / dat yemand veele wyanden gevangen en dood geslagen heeft. 't

Is

Is onder haar de gewoonte / soo meenigen dpand pemand heeft om 't leven gebragt / dat hp sig selven soo meenigen Naam geeft. Die de meeste Namen voeren / sijn onder haar de voornaamste.

Sp geloven aan een seekere Dzugt / wassende als een Couwoorde, of Calabas, soo groot als een Pot / daar een Mingelen Nat in gaat / van binnen hol. Door de selve steekense een Stokje; maken'er een gaatje in / en doen door 't selve kleyne Steentjens daar in ballen: welke dan rinkelen. Deese Rammelaars noemense Tammaraka, of ook Maraka; waar meede sp dapper rammelen / wanneerse onder malkander singen en danssen. Waar aan sy geloven. Hare Tammaraka.

Yeder onder de Mansperssoonen heeft sijn eygene Tammaraka. Maar sommige sijn'er onder haar / genoemd Paygi, welke van haar geagt werden als hp ons de Waarseggers. Deese trekken eens in 't jaar door 't Land in al de Hutten; voorgevende / dat hp haar een Geest is geweest / gekomen van seer verr'-afgeleegene Oorden; die haar magt heeft gegeben / om al de Tammaraka, welke sp wilden / te doen spreeken / en de kragt te hebben / dat alles / waaromse gebeeden werden / den Bidder sou weerbaren. Een soort van Waarseggers onder haar;

Elk wil dan / dat sijne Tammaraka sulk een magt sou moogen bekomen. Daar op makense een groot Feest, met drinken / singen / en Propheteeren, onder veele seldsame Ceremonien. Daar na bestemmen de Waarseggers eenen seekeren dag in een Hut / welke leedig gemaakt werd. Geene Dzouwen of Kinderen moogen'er in blijven. Voorts gebieden de Paygi, of Wis-seggers / dat yeder sijne Tammaraka sal rood beschilderen met Plumen / en hp haar komen; soo soudense deselve magt geven / om te konnen spreeken. en derselver bedriegeryen,

In de Hut verscheenen sijnde / soo stellen de Waarseggers sig boven aan / en hebben hare Tammaraka hp sig in d'aarde steeken. D'andere steeken de hare nebens deselve: en yeder geeft aan de Paygi een Geschenk / 't sp Boog-pijlen / Vederen / of Oor-hangselen / op dat immers sijnen Tammaraka niet vergeten mogt blijven. om deese blinde Heydenen

Dus

wijs te maken, datse in yeders Tammaraka een Geest konnen doen komen.

Dus alle by malkander sijnde / soo neemd de Waarsegger yeder Tammaraka afsonderlijk / en berookt deselve met seeker krupd / van haar geheeten Bittin. Dooyts houd hy de Kammelaar digt booy sijnen mond / rinkeld daar meede / en segt tot den selven: Nee kora; soo veel als: Nu spreek / indien gy daar in sit. Dan laat de Paygi met een kleyne stem een woord hooren / 't welkmen niet kan bemerken / of 't van den Rinkelaar / of van den Waarsegger koomd. 't Volk geloofd 't eerste; doch de Bedrieger doet het selfs; en dus handeld hy met al de Tammaraka. Yeder houd het daar booy / dat sijnen Kammelaar nu een groote magt heeft bekomen.

die haar sal geven alles

Dervolgens gebieden de Waarseggers haar / datse tot den Dooylog op trekken / en vpanden bangen moeten / vermits de Geesten / welke in de Tammaraka sijn / lust tot Slaven-vleesch hebben: welk bevel sy gehoorsamen.

watse van hem begeeren.

Als nu de Paygi van al de Tammaraka Goden gemaakt heeft / soo neemd yeder de sijne weer tot sig; noemende den selven sijnen lieven Soon; maakt hem een eygen Hutje / waar in hy staat; stelt hem spijsen booy / en begeerd van hem alles wat hy van nooden heeft. Dit nu sijn hare Goden.

Hebben geen kennis van den waren God.

Met den waaragtigen God / die Hemel en Aarde geschapen heeft / bekommerense sig niet. Houden 't daar booy / dat de Weereld altijd gestaan heeft; en hebben geen beseffing van de Schepping der selve: 't Schijnd / datse dooy oude overleveringen soo yets verwardelijks van de Sondvloed hebben gehoord. Want sy seggen / dat'er oudtijds een seer groote Watersnood is geweest / waar in al hare Voorouders verdronken: doch eenige ontvlooden de dood in een Canoe; sommige andere op hooge Bomen.

Sondvloed.

Verblindheyd deeser Natien.

Doe ik eerst onder deese Brazilianen was gekomen / en sy my een verhaal deeden van hare Tammaraka, datse dikmaal spraken / &c. / hield ik 't booy een bedrijf en Bupgchelspel des Satans. Doch als ik in hare Hut quam / waar in de Waarseggers waren / be-

bemerkte ik terstond de Bedriegery / ging van daar weg; en beklaagde de verblindheyd deeser Natieu.

Eens gingense in een Hut / en namen in deselve al de Wyven der Hutten / welkese d'eene voor / d'andere na berookten. Daar op moestense springen en omloopen / tot datse gantsch vermoeyd op d'aarde neer vielen / even als offe dood waren geweest. Doe seyde de Paygi, of Waarsegger: Sie/ deese is nu dood; doch haast sal ik haar weer levendig maken. Alsse nu weer tot haar selven was gekomen / liet hy hooren: Deese is nu bequaam / om toekomende dingen te voorseggen. Wanneer nu de Wilden ten Oorlog sullen trekken / moeten deese Wyven haar haar geluk voorseggen.

Hoedanig de Vrouwen

tot Waarsegsters werden gemaakt.

De Vrouw van mijnen Heer (aan wien ik geschonken was om my te dooden) / begon op seekere nagt te Propheteeren, seggende tot haren Man / dat een Geest uyt vreemde Landen tot haar gekomen was / die van haar begeerde te weeten / wanneer ik geslagtet sou werden; en vraagde na 't Hout / waar meede men my sou doodslaan. Hy antwoordde: Dat het niet verr' te soeken / en alles daar toe vaardig was. Alleenlyk liet hy sig bedunken / dat ik een François, en geenen Portugeezsch sijn moest.

Onsen Schrijver door eene der selve gemaakt

Doe nu dit Wyf dus geprophetcert had / vraagde ik haar / waarom sy my dus na 't leven stond; daar ik doch geenen Portugeezsch, of vpand was? Offe niet vreesde / dat mynen God haar een groote Plaag sou mogen toe senden? doch sy gaf my tot antwoord: Ik sou my daar over niet bekommeren / want 't waren vreemde Geesten / die beschreyd van my wilden weeten. Diergelyke Ceremonien en Gyllen hebbense seer veel.

in gevaar van gedood te sullen werden.

In deeser Brazilianen Land is een slag van Bomen / genoemd Yga Ywara. De Schors doensʼer af van boven tot beneeden toe / en dragen de selve op een Berg by de Zee; makense met vyer doorheet; buygense agter en voor hoog op; binden in 't midden twee Dwars-houten daar over / om niet te konnen wyken; en maken'er dus een Canoe,

Deeser Wilden Canoes, of Vaartuygen,

noe, of Vaartuyg van; waar in harer dertig ten Oorlog konnen uytvaren. Deese Vast is ontrent een duym dik. De wijdte der Canoe is van vier / de lengte van veertig voeten / somtijds meer / somtijds minder. In deselve roepense seer geswind voort / waar heenen sy willen. Doch wanneer de See onstuymig werd / trekkense de Canoe op 't Land / tot dat 't We'er weer bedaard is. Langs 't Land heenen varense seer verr' / doch steeken niet boven de twee mijlen wegs van 't Land af in Zee.

uyt den bast eens Booms.

Waarom dese Natie onder malkander oorlogen,

Dat deese Naburige Natien der Wilden in Brazil malkander soo hittig vervolgen / gevangen nemen / doodslaan / en eeten / geschied niet om aanwinning van Land of Goederen; niet uyt gebrek van Levens-middelen; maar enkelijk uyt een ingewortelden haat / om dat d'eene Natie de Bloedvrienden van een andere voortijds verslagen / gedood / en opgegeeten heeft.

en d'eene d'andere doodslaan, braden, en eeten.

Wanneerse in hare Krijgen d'een tegens d'andere wegten / roepense malkander met een vpandlijk gemoed toe: De te Immeraya Schermiuramme, heiwoe; soo veel als: U / die mijne Spijse sijt / overkome alle ongeluk. De Kange Jucu eypota kurine; dat is: Noch heden deesen dag will ik u 't hoofd afslaan. Sche Juname pepicke Resceagu. Hier ben ik / om mijner vrienden dood aan u te wreeken. Yandesoo, sche mocken Sera, Quora Ossorime Rire. U vleesch sal noch heden / eer de Son onder gaat / mijne gebraadene portie sijn.

Verhaal van verscheydene aanmerklijke saken,

Wanneerse ten Oorlog optrekken / om in harer vpanden Land te vallen / soo komen haar' Oversten bp een; beraadslagen sig onder malkander / hoe de saak best aan te vatten staat; en dan latense alle weerbare persoonen in de Hutten aanseggen / datse sig moeten toerusten. Sy noemen een seeker slag van Boomvrugten / met bpvoeging / dat den Togt sal aangaan / wanneer die beginnen rijp te worden: want onder haar is geen reekening van jaren en dagen. Of ook / sy bestemmen den tijd des Optogts op sulk een Saisoen des jaars / wanneer de

de Visschen / van haar Pratti geheeten / sig versamelen ter vooꝛt teeling ; welke Teelings-tijd sy den naam van Pirakaen geven.

Dan rustense sig toe met hare Canoes, Boogen / Pylen / en ter Proviande hard Woꝛtel-meel / gesegt Vythan. Daar na gaanse te rade met hare Pagy, of Waarseggers / offe ook de Victorie sullen bevegten ? Deese seggen wel ja ; doch bevelen haar te gelijk / datse wel agt moeten nemen op de Dꝛoomen / welkese van hare vyanden dꝛoomen sullen. Wanneer nu den meesten hoop segt gedꝛoomd te hebben / datse harer vyanden vleesch hebben sien leggen op hare Roosters / om te bꝛaden / soo beteekend dit d'overwinning. Maar alsse haar eygen vleesch te bꝛaden sien leggen / soo bedupd sulks niet goeds ; en dan blijvense t'huys. welke gaan, voor datse ten oorlog optrekken, of in harer vyanden Land vallen.

Indien nu hare dꝛoomen haar wel behaaglijk vallen / soo stellense in al hare Hutten een groote Dꝛinkery aan ; suppen en danssen met hare Tammaraka ; en peder van haar bid deesen sijnen God / dat hy hem wil helpen / eenen vyand te mogen vangen. Vervolgens varense uyt in hare Canoes ; en alsse digt by harer Tegenparthyen Land sijn genaarderd / soo werd haar van haar' Oversten op nieuws bevoolen / in den nagt / vooꝛ datse den volgenden dag den Inval sullen doen / hare Dꝛoomen wel t'onthouden. Nauwkeurige agtneeming,

Ik was in eene harer Togten by haar. Doe wy nu digt by harer vyanden Land waren gekomen / soo ging den Oversten 's avonds vooꝛ dat men in den volgenden nagt den Aanval op de vyanden sou doen / dooꝛ 't Leger heenen ; seyde / dat peder den Dꝛoom / die hem in dien nagt sou vooꝛ komen / wel moest onthouden ; en gebood vooꝛts / dat de Jongelingen onder haar / met 't aanbꝛeken des dags wilde Dieren schieten / en Vee vangen souden. 't Wierd dus verrigt ; en den Oversten liet het vleesch gaar maken. Daar na beval hy d'andere Oversten / vooꝛ sijne Hut te komen ; daarse gesamentlijk in een ronde kring op d'aarde neer gingen sitten / en hy deed haar eeten. op hare Droomen, en wat voorbeduyding sy

Na

uyt deselve trekken.

Na de Maaltyd verteldense hem hare Vroomen / in welke hy een goed behagen nam. Waar na danstense met hare Tammaraka seer blijdelijk. In dien nagt bespiedense harer vyanden Hutten / en vielen in den vroegen morgenstond aan.

Hoese handelen met hare gevangene vyanden, die swaarlijk gewond sijn; hoe met d'andere.

Wanneerse pemand gevangen bekomen / die swaarlijk gewond is / den selven slaanse terstond dood; braden sijn vleesch / en voeren 't met haar na hups. Maar die bupten doods gevaar sijn sleepense levendig na hare Vozpen / en slagten hem daar na in hare Hutten. Sy vallen aan met een groot geschreeuw; stampen met hare voeten tegens d'aarde; blasen in Basuynen van Cauwocrden: Hebben al t'samen Touwen om haar Ligchaam / om hare vyanden / welkese gevangen bekomen / daar mede te binden: beschilderen sig met roode Pluymen / om uyt d'andere onderkend te konnen werden: sijn seer geswinde Voogschutters: schieten ook met vyerige Pijlen na de Hutten harer vyanden / om deselve in brand te steeken. Wanneer pemand der hare gewond werd / soo hebbense bysondere Krupden / met welkese sig geneesen.

Wapenruftingen deeser Wilden.

Hare Wapenen bestaan in Flitsboogen. De Spitsen der Pijlen sijn gemaakt van Beenderen / welkese scharp wetten / en daar aan binden. Dikmaal neemense hier toe de Tanden van Visschen genoemd Tiberaun, of Tiburones, welke in de See gevangen worden. Dan noch vermengense Boomwol en Wasch tot een bondel; binden deselve boven aan hare Pijlen / en steken'er vyer in.

Vyerpijlen.

Dit sijn hare Vyer-pijlen / om brand in harer vyanden Hutten te verwekken.

Schilden.

Daarenboven berepdense Schilden van Boombasten / of van de Huyden eeniger wilde Dieren. Seer scharpe Doornen leggense onder d'aarde / gelijkmen hy ons de Voetangelen doet. 't Heb ook gehoord / doch 't selve niet gesien / datse hare vyanden uyt hare Vestingen konnen verdrijven door de Peeper / welke daar wast / op de volgende wijs.

Verdrijven hare vyanden

Sy maken een groot vyer by een taamlijk sterk-

waapende

waapende wind; en werpen een groot deel Peper daar in. Als dan deesen damp in der vpanden Hutten koomd / werdense gedwongen deselve te verlaten. Dit koomd my niet ongeloofslijk voor. Eens ben ik met de Portugeezen geweest in een Provintie van 't Landschap Pharnambucq, gelijk voor deesen gemeld is. Hier bleeven wy met een Schip op 't drooge sitten / want de Vloed was ons ontloopen. Veele der Wilden quamen aan / om ons t'overrompelen / en weg te nemen; doch konden niet. Doe wierpense veel drooge Strupken tusschen 't Schip en den Geber / en meenden ons door den damp van Peeper te verdryven; doch sy konden 't Hout niet in brand krygen.

uyt hare Vestingen door den damp van Peper.

Wanneerse hare vpanden nu t'hups brengen / soo werdense van de Vrouwen en Jongens geslagen. Daar na beschilderense hare Ligchamen met graauwe Plumen; scheeren haar de Wenkbrauwen boven d'oogen af; danssen met haar rondom; binden haar wel vast / om haar niet te konnen ontloopen; voegen hem een Vrouwspersoon toe / om hem te bewaren; ook om t'sinen wille te sijn. Indiense van hem swanger werd / soo werd 't kind by haar opgevoed / tot dat het groot geworden is. Daar na / wanneer 't haar in den sin schiet / slaanse 't dood / en eeten 't.

Eygentlijk en nauwkeurig verhaal,

Haren Gevangenen gevense Spijs genoeg / en houden hem dus een tijd lang. Ondertusschen bereydense veele harer Vaten daarse haren Dranck in doen; en noch andere / daarse 't gereedschap in vergaderen / om hem te beschilderen; maken ook Veder-guassen / om aan 't Hout te binden / waar meede men hem sal dood slaan; nevens een lang Touw / genoemd Mussurana (of Mussurat), om hem mede te binden / wanneer hy sterven sal. Als sy dus alles by malkander hebben gebragt / soo bestemmense een tijd / wanneermen hem sal Slagten; en noodigen de Wilden van andere Dorpen / om op den gestelden tijd by haar te sijn. Ondertwijl mahense al de Vaten vol van haren Dranck. Eenen dag of twee / eer de Wijven tot 't bereyden deses Dranks

hoedanig deese Wilden de gevangene voor de slagting handelen,

sig begeben / voerense den gevangenen een of tweemaal op de plaats / daar hy gedood sal worden / en dansen dapper om hem heenen.

met seldsame Ceremonien.

Wanneerse nu alle by malkander sijn / soo werden de van buytene aangekomene door den Oversten der Hut verwelkoomd; seggende / koom nu / en help uwen vyand eeten. 's Daags voor 'datse beginnen te drinken / bindense den gevangenen 't Touw Mussurana aan den Hals. Beschilderen ook 't Hout / genoemd Iwera Pemme, waar mede hy sal doodgeslagen werden. De gestalte daar van is in de bygaande Figuer te sien / en de lengte van rupm een Vadem. Sy bestrijken 't met een kleefagtige Materie. Neemen voorts grauwe Eyerschalen van de Vogel Mackukawa; stootense tot Stof / en leggen 't selve op de klevende Materie aan 't Hout; en eene der Vrouwspersoonen kritseld op dit Eyerstof eenige Figueren. Ondertusschen staan veel singende Wyven rondom haar.

Hoese 't Hout vercieren, waar mede

hy dood geslagen sal werden.

Als nu 't Hout Iwera Pemme dus toegerigt / en met Veder-quasten voorsien is / hangense 't selve in een leedige Hut boven d'aarde aan een Staak op / en singen den gantschen nagt daar om heenen.

Beschilderering sijns aangesigts.

Op deselve wijs beschilderense 't Aangesigt des gevangenen. Terwijl nu een Wijf deese konst aan hem verrigt / singen al d'andere. Alsse nu beginnen te drinken / neemense hem by sig; en hy suppt met haar. Den volgenden dag rustense / en maken voor den Gevangenen een Hutje op de Plaats daar hy sterven sal; waar in hy dien nagt legt / wel bewaard werdende.

Dans om 't Moordhout heenen.

Tegens den morgen / eer 't noch dag werd / dansense en singense om 't Hout Iwera Pemme, waar meede hy sal dood geslagen werden; tot dat het ligt werd. Dan trekkense den gevangenen upt 't Hutje / 't welkse af breken / om rupmte te hebben; neemen het Touw (Mussurana) van sijnen Hals af / en doen 't om sijn ligchaam; 't selve weersijds stijf toe trekkende. Deeser wijs staat hy in 't midden gebonden; en 't Touw werd van veele op d'een en d'andere sijde vastgehouden. Dus laatense hem een wijl tijds

Binding des gevangenen.

staan

RPJCB

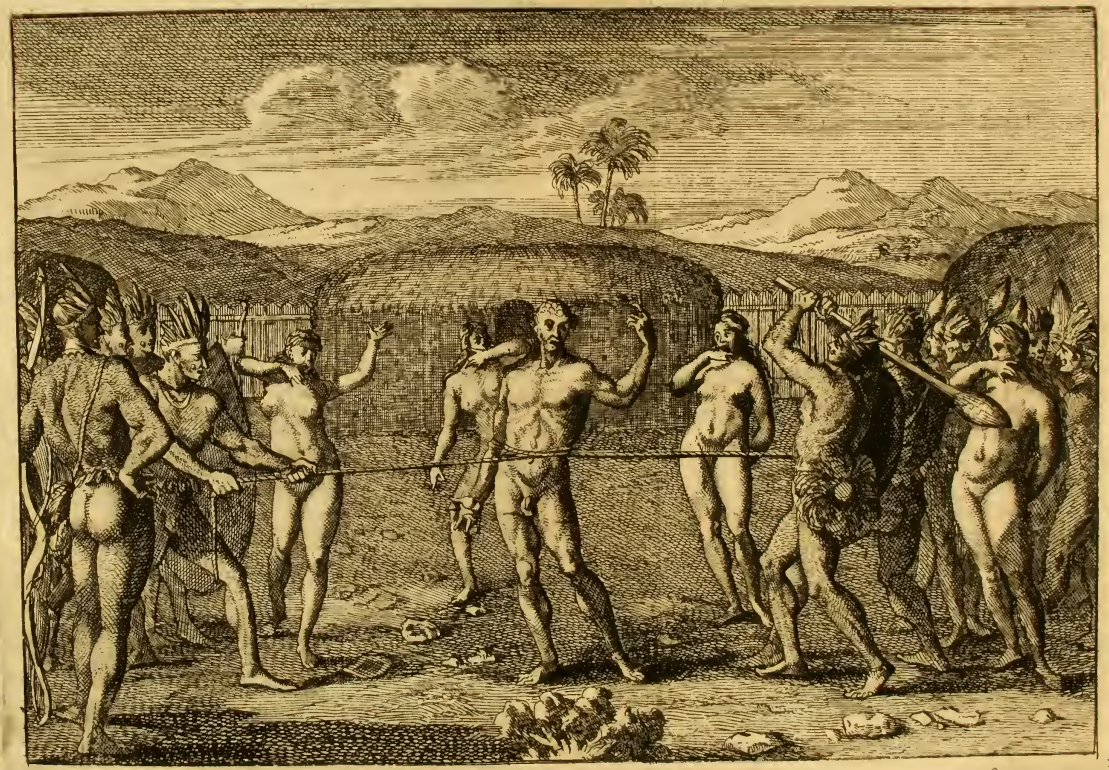

staan/ en leggen Steentjens by hem/welke hy werpt na de Wijven/ die rondom hem loopen/ en hem dzepgen t'eeten.

't Vyer, waar op men hem braaden sal.

Dese nu sijn beschilderd/ en daar toe geordonneert/ datse/ wanneer de gevangene in stukken gesneeden werd/ met d'eerste vier deeser Stukken om de Hut heenen loopen; 't welk d'andere tot een tydkorting verstrekt. Dit alles verrigt sijnde/ makense een Vyer ontrent twee schreeden van den gevangenen af; 't welk hy sien moet. Voorts koomd eene der Vrouwen met 't Hout Iewera Pemme aanloopen/ houdende de Veder-quas om hoog; schreeuwd van blijdschap/ en loopt voor den gevangenen heenen/ op dat hy dit werktuyg sijns doods mogte aanschouwen.

Veelerley andere Geremonien hier ontrent.

Daar op neemd een Mansperson 't gemelde Hout; gaat daar mee voor hem staan/ en stelt het hem voor d'oogen. Onderwijl gaat den geenen/ die hem dood slaan sal/ heenen/ met noch veerthien of vijfthien andere/ makende hare ligchamen met Asch grauw. Vervolgens koomense op de Plaats by den gevangenen; en hy/ die voor den selven staat/ leverd aan deesen 't Hout Iwera Pemme over. Dan koomd den Koning der Hut; neemd dit Hout/ en steekt het den geenen/ die dien doodslag sal doen/ eens tusschen de Beenen heenen; 't welk een bysondere eere onder haar werd gehouden.

waar op eyndlijk de gevangene werd doodgeslagen.

Vervolgens neemd deesen 't Hout in de hand/ en segt tot den geenen die geslagtet sal werden: Sie, hier ben ik. Ik wil u doodslaan, want de uwe hebben ook veele mijner Vrienden gedood, en gegeeten. Waar op den anderen hem tot antwoord geeft: Ik heb noch veele Vrienden, die mijne dood wel sullen weeten te wreeken. Flulks geeft den Doodslager hem van agteren een slag op 't hoofd/ met sulk een geweld/ dat'er de Harssenen uyt springen. Terstond neemen de Wijven hem op/ trekken hem na 't Vyer; villen de Huyd af; maken hem gantsch wit/ en stoppen den Aars met een hout toe/ op dat 'er niets met allen uyt gaan mogt.

Hoedanig

Als dan nu de Huyd hem afgenomen is/ sijnd een

dan voorts met hem gehandeldt werd, op een vreeslijke wijs.

een Mansperſoon hem de Beenen boven de Knyen af; ook d'Armen van 't ligchaam. Fluks komen de voorgemelde vier Wijven / neemen deeſe vier ſtukken / en loopen'er mee na de Hut heenen; met een groot vreugden-geſchreeuw. Daar na ſnijdenſe den rugg' met den Aars van 't voorſte deel af / en deelen 't onder malkander; doch 't Ingewand is voor de Wijven; welke 't ſelve ſieden / en van 't Nat makenſe een Spy / of Sop / genoemd Mingau, 't welk van haar en hare Kinderen werd gedronken. 't Ingewand ſelfs eetenſe; ook 't Vleeſch van 't hoofd / maar de daar in ſijnde Harſſenen / de Tong / en wat voorts eetlijk is / is voor de jonge. Dit alles dus verrigt ſijnde / gaat peder weer na hnys / neemende ſijn deel met ſig.

Eere den doodſlager aangedaan.

Hy / die den gevangenen gedood heeft / voegd ſig nu noch eenen nieuwen Naam toe; en de Koning der Hut geeft hem met de Tand eens wilden Biers een ſneede boven aan den arm. Als de wonde geheeld is / blijft 't blijk-teken noch overig; 't welk hem een groote eere is. Dien geheelen dag moet hy ſtil in ſijn Slaapnet blijven leggen. Men geeft hem een kleyn Boogje met een Pijl / waar meede hy den tijd verdrijft / ſchietende in Waſch. Dit werd gedaan / op dat ſijnen arm door de ſchrik des Doodsſlags niet ongewis in 't ſchieten werden mogt. Dit alles heb ik ſelfs bygewoond / en met eygener oogen geſien.

Konnen niet hooger dan vijf tellen.

De Braziliaanſche Wilden konnen in de telling der getallen niet hooger komen dan tot vijf. 't Geen'er boven gaat moetenſe by hare Vingeren en de Teeën der voeten wijſen. Is 't getal grooter / ſoo wijſenſe Vingeren en Teeën van vier / vijf / of ſes perſoonen.

Rhee-bokken. Wilde Swijnen.

Men heeft in Brazil Rhee-bokken / gelijk in onſe Landen wilde Swijnen / van tweederlep ſlag. D'eene ſoort is gelijk die by ons; d'andere kleyn / gelijk jonge Swijntjens. Deeſe werden van de Brazilianen geheeten Teygaſu Dattu. Seer beſwaarlijk ſijnſe te vangen in Vallen / welke de Wilden gebruyken / om de wilde Gedierte daar in te lokken.

Men

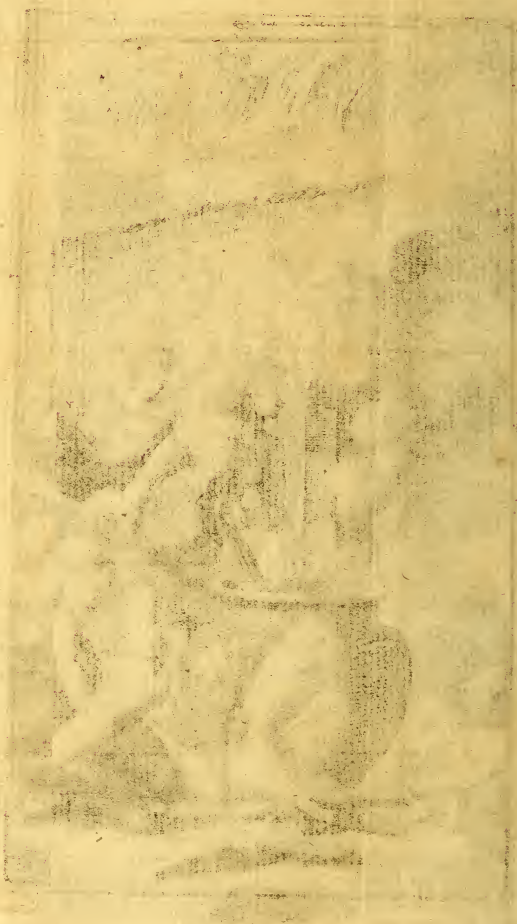

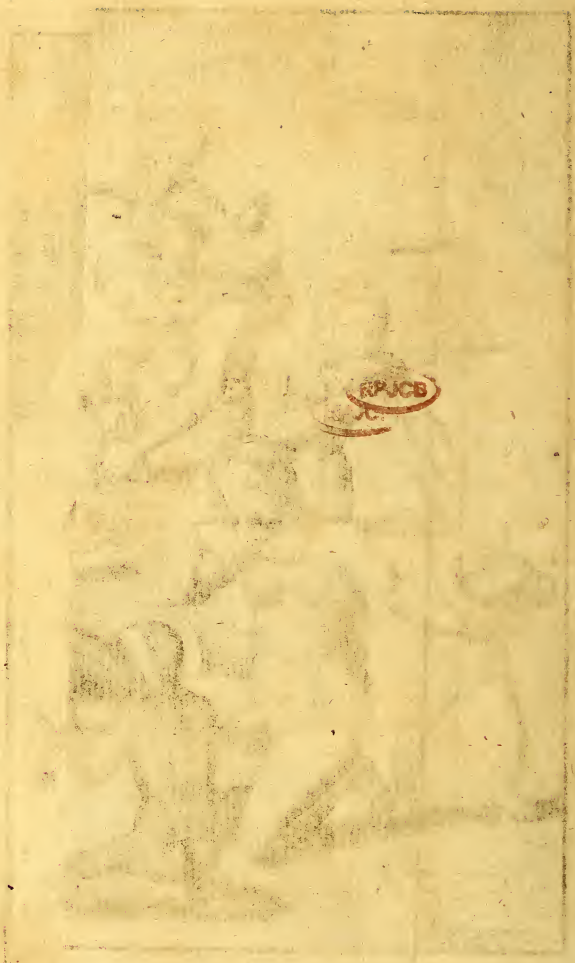
RPJCB

Men heeft hier ook Meirkatten van dyederley aart. D'eerste zoort werd genoemd Key, van sulken slag als in onse Landen komen. De tweede dyaagd den Naam van Ackakey. Deese sprjngen gemeenlijk met groote hoopen op de Boomen / en maken een groot geschreeuw in 't Bosch. 't Derde slag werd geheeten Pricki. Deese sijn rood: hebben Baarden gelijk de Geyten; hare grootte is als die van een middelmatigen Hond. Meirkatten.

Noch een ander slag van Dieren is'er / geheeten Dattu. De hoogte is van ontrent een Span / de lengte van anderhalve Span. Is over 't gantsche ligchaam gewapend / behalven alleenlijk aan den Buyk. Dit Wapen heeft als de gestalte van Hoorn. 't Sluyt op malkander als met gewrigten of bouwen / even als een Harnasch. Den Bek is lang en spits; de Staart is ook van een goede lengte. Geerne onthoud dit Dier sig ontrent de Steenklippen. Sijne Spijs bestaat in 't eeten van Mieren. Heeft seer vet vleesch. Dikmaal heb ik'er van gegeeten. Dattu, een feldsaam Dier.

Wederom een andere zoort van wild Gedierte / dyaagd de benoeming van Serwoy. Is soo groot als een Kat; wit-grauw van hayr; ook wel aschgrauw. De Staart is als die der Katten. Bzengd vijf of ses jongen t'elkens voort / somtijds meer / somtijds minder. Heeft aan den Buyk een Kloof / of Spleet / van een halve Span lengte; en binnen deese Kloof noch een Huyd (want den Buyk is niet open); en aan deselve sietmen de Tepelen / waar aan de jonge zuygen. Waar dit Dier heenen gaat / dyaagd het deselve in de Kloof tusschen de twee Huyden. Dikmaal heb ik deese Dieren helpen vangen / en de jongen uyt deese Kloof gehaald. Serwoy, een sonderlinge feldsaamheyd.

Veele Tygers heeftmen in 't Landschap Brazil, welke de Menschen om 't leven bzengen / en seer groote schaade doen. Men vind hier ook een slag van Leeuwen / genoemd Leoparda, soo veel als een Grauwe Leeuw. Meer andere seldsame Gedierten sijn'er / en daar onder een / geheeten Cativare. 't Houd sig beyde op 't Land / en in 't Water. Sijne Spijs is 't Kied / 't welk aan de soete Wateren wast. Wanneerse Tygers. Leoparda. Cativare.

neerse op 't Land ergens voor vreesen / soo begeven-se sig in 't Water / en dupken na de grond. Sijn grooter dan een Schaap. 't Hoofd vergelijkt sig met dat van een Haas / doch is grooter. Heeft korte Ooren ; een stompe Staart ; taamlijk hooge Beenen. Loopt seer geswind over 't Land / van 't eene Water tot 't ander. Is swart-grauw van Hayr. De smaak is als die van Varkens-vleesch.

Haagdissen. Daarenboven sijn'er een soort van groote Haagdissen / beyde in 't water / en op 't Land. Sijn goed om gegeeten te werden.

Attin (of Nigua), anders Indiaansche Vloo; een schadelijk Wormpje. Een klepn Wormpje vermeemd men hier / van gedaante als een Vloo / doch noch klepner. De Brazilianen noemen 't in hare Spraak Attun, (by andere Schrijvers vindmen een even-diergelijk Wormpje geheeten Nigua, of d'Indiaansche Vloo). Groepen in de Hutten upt d'onreynigheyd der Menschen. Dit Ongedierte kruypt de Lieden in de voeten ; en veroorsaken by haar inkruyping een groote jeukte. Dringen voorts in 't vleesch / soo datmen 't nauwlijks gewaar werd. Indien men 't niet by tijds upt graaft / soo koomt een gaatje in 't vleesch / soo groot als een Erwete / waar upt groot onheyl ontstaat. Doe ik eerst met de Spaanjaarden in Brazil quam / heb ik gesien / dat eenige der onse de voeten t'eenemaal verdierven / wijlse in 't begin geen agt daar op geslagen hadden.

Vleermuysen, en Vleermuysen heefmen in dit Land ook / doch grooter als die in Duytschland. Deese vliegen by nagt in de Hutten rondom de Hangmatten / of Slaapnetten ; en als de daar in leggende Menschen in een vaste slaap sijn / en de voeten ontbloot hebben / settense sig daar op / en suygen'er 't bloed upt ; of anders ook upt 't voorhoofd ; en vliegen dan weer weg.

derselver bedrijf. Terwijl ik in Brazil onder de Wilden was / beetense my dikmaal in de Teeën mijner voeten ; welke ik / ontwakende / bloedig sag. De Wilden bijtense gemeenlijk in 't voorhoofd.

Verscheyden slag Dryederley slag van Spen vindmen by de Brazilianen. 't Eerste is byna soodanig als die van onse Lan-

Landen sijn. 't Tweede is swart / en ontrent soo groot als Vliegen. 't Derde is niet grooter als een Mugg'. Al t'samen makense haren Honig in de holle Bomen; upt welke ik met de Tuppin Imbas dikmaal Honig gehaald heb van alle drie de soorten: doch gemeenlijk bevonden wy die van de kleynste beeter dan van d'andere. Sy steeken niet soo seer als d'onse. Dikmaal heb ik gesien / dat de Brazilianen, den Honig upt halende / van de Byen als bedekt wierden / soo datse genoeg te doen hadden / deselve van haar naakte Ligchaam af te strijken. Ondertusschen als ik eens / naakt sijnde / haar den Honig aanlangde / moest ik / door groote smerten van der Byen steeken / in 't water loopen / en deselve daar in af wasschen; anders kon ikse niet quyt werden. van Honig-Byen, en haren Honig.

Veelerlep seldsame Vogelen vindmen hier; en daar onder een seekere soort / genoemd Uwara Pirange. Sy soeken hare kost by de Zee; en nestelen op de Klippen / welke digt by 't Land leggen. Hare grootte is byna als die van een Hoen. Hebben lange Snebben; en Beenen als de Kepgers; doch niet soo lang. D'eerste Vederen welke hare Jongen krijgen / sijn wit-grauw. Als se nu dlug' werden / sinse swart-grauw. Met deselve vliegense ontrent een jaar lang. Dan veranderense sig weer / en de geheele Vogel werd soo rood / als eenige roode verwe sijn mag; en dus blijft hy naderhand altijd. De Vederen deeser Vogelen werden van de Wilden seer hoog geagt. Vogelen in Brazil. Uwara Pirange.

Hier sijn Bomen / van de Wilden genoemd Juni Papoceywa, aan welke een Vrugt wast / d'Appelen niet seer ongelijk. De Brazilianen knauwen deselve; doen dan het daar upt komende Sap in een Vaatje; en daar meede beschilderense sig. Wanneerse eerst hare Hupd daar meede bestrijken / schijnd het maar water te sijn; doch haast daar na werd deselve Hupd soo swart als Inct. Deese verwe dunrd tot op den negenden dag / maar vergaat dan / doch niet eerder / schoonse sig dikmaal met water wassen. De Boom Juni Papoceywa.

't Cottoen, of de Boomwol / wast aan een Cottoen-

Boomen. Boompje / ontrent een vadem hoog. Heeft veele Takken; en als de Bloeytijd verschijnd krijgd het knoppen; welke / rijp werdende / sig open doen / en de Wol staat in de knoppen rondom swarte kernen / welke 't Zaad sijn / waar uyt dit Boomgewas voozt koomd; 't welk vol van deese knoppen is.

Braziliaansche Peper. De Peeper in Brazil is van tweederlep slag; d'eene geel / d'andere rood; doch wast op eenerlep wijs / aan kleyne Boompjens / ontrent een halve vadem hoog. Hebben kleyne Bladertjens / en hangen vol Peeper / welke seer scharp in den mond is. Rijp sijnde / werd deese Peeper afgeplukt / en in de Son gedzoogd.

Men vind hier ook Wozrtelen / genoemd Jittiki, van een seer goede smaak. Alsse die planten willen / snijdense deselve in kleyne stukjens / welkese in d'aarde steken; en hier dooz bekomense overvloedig veel Wozrtelen.

Jan Staden wenscht den *Leeser* Gods Genade en Vreede.

Naberigt van Jan Staden, DEese mijne Reys heb ik kozrtlijk beschzeeven / om bekend te maken / op wat booz een wijs ik geraakt ben in 't geweld der Tyrannige Braziliaansche Natie; en hoe genadig de kragtdadige Redder upt alle noden / de Heere d'Almagtige God my upt hare handen verlost heeft; op dat peder hier upt mogt bemerken / dat hy soo wel nu als boozttijds de geene die op hem vertrouwen kan bewaren onder de godloose Heydenen, en wonderlijk upt helpen upt de strikken des doods: ook hier upt leeren / hem aan te roepen in den tijd des noods / en sijnen Naam te verheerlijken / als hy ons verlost heeft.

't Geen ik verhaald heb / sal misschien veele seer vreemd / sommige ongelooflijk booz komen. Doch ik ben verseekerd / dat meenig eerlijk Man in Castilien, in Portugal, in Frankrijk, ook eenige t'Antwerpen in Braband, welke in America sijn geweest / my getuygenis sullen geven / dat 't geen ik geschzeven heb waaragtig is.

D'eerste

D'eerste Togt / welke ik deed na America, was met een Portugeezsch Schip / waar van Capitain was Pintado. In dit Schip bevond ik my met noch twee andere Duytschers, namentlijk / Henrik Brand van Breemen, en Hans van Bruchhausen. De tweede Reys nam ik aan van Siville in Spaanje na Rio de la Plata, een Provintie in America. Den Oversten der Scheepen was Don Diego de Senabrie. Niet eenen Duytscher was doemaals by my. Na langdurige moeyte / angst en gevaar te Water en te Land / durende twee jaren / leeden wy Schipbreuk by 't Eyland S. Vincent, gelijk hier boven in de Reys-beschrijving verhaald is. Dit Eyland legt digt by 't Vaste Land van Brazil, en werd bewoond van Portugeezen. Hier vond ik eenen Duytscher, mynen Landsman / Soon van den vermaarden Eobanus Hessus, die my seer wel ontfing. Ook hadden eenige Kooplieden van Antwerpen, genoemd de Schetzen, hier een Factoor, geheeten Pieter Rossel. Deese beyde konnen getuygenis geven / hoe ik daar aanquam / en naderhand van de Tyrannische Wilden gevangen wierd. aangaande sijne Togten na Brazil;

Van noch de Schiplieden / welke my van de Tuppin Imbas hogten / waren uyt Normandyen in Frankrijk. Den Hoofdman deg Schips was Willem de Monere, de Stierman François de Schantz van Harfleur; de Colk / ook van Harfleur, was genoemd Perot. Deese eerlijke Lieden (God vergelde het haar met d'eeuwige Salighepd) hebben my geholpen uyt myne Slavernp; na Frankrijk gevoerd; een Paspoort verwozven; van kleederen voozsien / en een Teerpenning toegevoegd. Deese konnen getuygen / in wat vooz een staat sy my gevonden / en hoese my gereddet hebben. en noeming van veele aanzienlijke persoonen,

Van Dieppe in Frankrijk voer ik over na Londen in Engelland; daar de Nederlandsche Kooplieden van den Schipper / die my had overgezagt / vernamen de gelegenhepd myner saak; my ten eeten nodigden; en een Reysspenning vereerden. die van't geen hy beschreven heeft,

Uyt Engelland begaf ik my na Duytschland. T'Antwerpen quam ik by een Koopman / genoemd getuygenis der waar-

heyd konnen geven.

Jaspar Schets, deelgenoot aan de Factory in S. Vincent, hier boven gemeld; waar van de Factoor was Pieter Rossel. Deesen bragt ik de tijding / hoe de Françoisen des genoemden Factoors Schip in Rio de Jenneiro hadden aangevallen / doch afgeslagen waren. Hy vereerde my twee Hepsers Ducaten. De Heere vergelde het hem. Den Almagtigen God / die alles in allen is / sy lof / prijs en eere van eeuwigheyd tot eeuwigheyd / Amen.

EYNDE.

REGISTER

Vande voornaamste saken in deese Reys-beschrijving verhandeld.

A.

Arde Vaten, hoedanig de Vrouwen der Braziliaansche Wilden deselve bakken, 85

Abbati Bossange, een Koning, of Oversten der Wilden, aan wien den gevangenen Jan Staden vereerd wierd van sijnen voorigen Heer, 68

—— Wat sig hier ontrent toedroeg, en hy den selven wijs maakte; *ibid.*

—— Groote droefheyd van desen sijnen Heer, doe hy en Staden in een Schip, uyt Europa gekomen, gelokt wierd; en 't Scheepsvolk Staden hem niet weer laten volgen wou, 72

Acutia, een Dorp der Braziliaansche Wilden, 16

Albacoren, een soort van Visschen in Brazil, 3

Alcatrases, een Eyland in Brazil, 18

Alcatrases, een slag van Zee-vogelen, 18

Assumcion, een Provintie in America, 17

Attum, of Indiaansche Vloo. Sie op *Nigua*.

Aygnan, dus werd de boose Geest van de Braziliaansche Wilden genoemd, 81

B.

Boniten, een soort van Visch, 3

Boomen in Brazil, 103

—— De Boom Juni Papoceywa,

wa, *ibid.*
—— Waar toe de Brazilianen desselven Vrugt gebruyken, *ibid.*
—— Cottoen-boom, hoe 't Cottoen daar in wast, 103. 104
—— Braziliaansche Peeper-boom, 104
Brandpijlen der Wilden, hoe toebereyd, wat daar mede verrigt werd, 5
Bratti, een seker soort van Visch, 60
Brazil, Beschrijving van dit Gewest, 76. 77
Braziliaansch Landschap der Tuppin Imbæ beschreven, 76
—— Hoedanig de Vaart uyt Portugal na Brazil werd aangesteld, 76
—— Lugts gematigdheyd, Inwooners, &c. 77
—— Inwooners, en der selver Aart, *ibid.*
—— Grootte van Brazil, 77
—— Andere aanmerklijkheden; *in 't vervolg.*
—— Braziliaansche Peper, 104
Brazilianen. Gestalte en naaktheyd deeser Wilden, 82
—— Wat de Brazilianen, in plaats der Bijlen, welkese nu van de Christenen bekomen, plegen te gebruyken, 82
—— Veelerley sonderlingheden deeser Wilden, ontrent hare Zeden, Gewoonten, &c. *In 't vervolg.*
Brikiola, een Landstreek in Brazil, 21. 22
Byen in Brazil, en derselver Honig, ook verscheydene soorten, 102. 103

C.

Canarische Eylanden, derselver Namen, 76
Canoes der Wilden, of derselver Vaartuygen, gemaakt uyt den Bast eens Booms, 93. 94
Capo de Geel, of Gel, 2
—— S. Augustijn, 4
—— Verde, 3. 76
Carios, een Natie der Braziliaansche Wilden, 12. 20
—— Eenen deeser Carios, de Portugeezen ontloopen, en by de Tuppin Imbas gekomen, beliegd Jan Staden valschlijk by de Wilden, 54
—— Hitstede haar geduerig op, om hem dood te slaan, en t'eeten. Doch hy wierd siek, derhalven van haar selfs gedood en gegeeten, 55
—— Waar ontrent verscheydene aanmerklijke saken voorkomen, en welk geval Staden seer wel tot sijn voordeel wist te gebruyken, 56. 57
—— Verder berigt van de Carios, 77
Veel andere bysonderheden deser wilde Natie worden hier en gintsch in 't werk verhaald.
Catharine Haven, 15
Cativare, een seldsaam Zee-en Land-dier in Brazil. Beschrijving van 't selve 101. 102

D.

Dattu, een seer seldsaam Braziliaansch Dier. Beschrijving van 't selve, 101
Doraden, een seekere soort van Visch

Vifch. 3
Dorpen der Braziliaanfche Wilden, van wat voor een geftalte, en hoefe defelve bevefligen, 80
Drank der Wilde Brazilianen. Waar van gemaakt, 85
—— Gantfch walgelijke manier van de bereyding deefes Severdranks, 85
—— Geweldige fuyperyen der Wilden in deefen fchoonen drank. 86
Droomen, op de felve geven de Braziliaanfche Wilden feer nauw agt, alsfe tegens hare vyanden ten Oorlog fullen trekken, en fijn'er feer op geset, 60
—— Verder berigt hier van, 95

F.

Fernambucq, een Landfchap en Haven in Brazil, 4
Fleermuyfen, en der felver bedrijf ontrent de flapende Menfchen, 102
Franfchen, haar' onchriftlijke daad ontrent onfen Jan Staden, doe hy, de Menfch-eetende Wilden ontvlooden fijnde, aan haar boord quam fwemmen, 58
—— Hoe 't de geene, die in dit Schip waren, naderhand gegaan is, 74
Pranfchmans godloofe wreedheyd ontrent den onder de Menfcheetende Wilden gevangenen Jan Staden, haar aanradende hem te flagten en t'eeten, 35
—— Gefprek tuffchen Staden en dien François, 46
—— Hoe 't deefen naderhand gegaan is, 74

G.

Gebergte in Brazil, van een feer groote Uytftrekking, 77
—— Lengte en breedte. Daar uyt voort komende Rivieren, *ibid.*
—— Natien, fig daar in onthoudende; en verder berigt, 78

H.

Haagdiffen in Brazil, feer groot, boven op 't Land en in 't Water, 102
Hitte in Brazil, en d'onder de Linie leggende Landen feer groot, 76
Hongerlijding feer fwaar, 16. 17
Hoofd-cieraden der Braziliaanfche Wilden, 87
Hoofden der van de Wilden gegeetene op Staken gefteld, voor hare Hutten, 37
Hutten der Wilden, hoefe opgeregt, en van d'eene plaats na d'andere verbragt werden, 79
—— Geftalte der felve, en andere byfonderheden, 80

I.

Inni, werden genoemd de Slaapnetten der Braziliaanfche Wilden in hare Taal, 80
Indiaanfche Vloo, een feer fchaadlijk ongedierte. Sie op *Nigua*.

J.

Jan Staden, Autheur deeſer Reysbeſchrijving. Sie op *Staden*.
Juni Papoceiwa, een Boom in Brazil. Sie op *Boomen*.

K.

Kinderen, die gemelijk ſijn, hoedanig van de Braziliaanſche Wilden geſtild, 90
Koniam-bebe, een der voornaamſte Koningen, of Overſten, der Tuppin Imba in Brazil, 38
—— Geſprek van onſen Reyſiger Jan Staden met den ſelven, en eenige ſonderlinghedden daar ontrent, 69

L.

Landmeſtings-wijs der Wilden. Sie op *Wilden*.
Leelijk-mooy der Braziliaanſche Wilden, op een vreemde wijs. 87
Ligchaams-beſchildering der Wilden, hoedanig, en op wat voor een wijs ſulks gedaan word, 88
Ligtjens in of de Scheepen in Zee, een voorteeken gehouden van aanſtaande goed weêr, als 't nu een ſwaren Storm is, 4
Linie Æquinoctial, en aanmerklijkheden onder deſelve, 3
Liſt en ſonderlinge behendigheyd der Wilden in Brazil, om hare vyanden afbreuk te doen. Sie op *Wilden*.
Liſtigheyd des Volks in een Franſch Schip, om den gevangenen Jan Staden onder de Menſchen-eeters in haar Schip te krijgen. Sie op *Staden*.

M.

Madera, of Eilga de Madera, een Eyland, 2
Mandioca, of Braziliaanſche Wortelen, hoedanig deſelve van de Brazilianen gebruykt werden, hoe ook geteeld, 83
—— Inſonderheyd tot Meel, *ibid.*
Maraka, of Tammaraka, een Rinkel-tuyg der Wilden, te gelijk ook haar' Afgoden, en haar bedrijf ontrent deſelve, 78
—— Bedriegeryen harer Waarſeggers om deeſe Tammaraka quanſuys te doen ſpreeken, 91. 92
Maro (Sant), een Eyland, 21
Markayas, een Braziliaanſche wilde Natie, 79. *Van de ſelve werd in deeſe Reys-beſchrijving dikmaal geſprooken.*
Meel van Mandioca-wortelen. Sie op *Mandioca*, en, *Wortelmeel*.
—— Van gedroogde Viſch. Sie op *Viſch-meel*.
Meirkatten; verſcheydene ſoorten der ſelve; en haar bedrijf, 101
Meirkatten-Jagt der Wilden in de Boſſchen, 81
Meyenbipe, een Eyland, dus genoemd van de Braziliaanſche Wilden, maar van de Portugeezen S. Sebaſtiaan, 60

N.

Naamgeving aan de Kinderen der Wilden. Sie op *Wilden.*
Natie der Tuppin Ikins. Der Tuppin Imbas. Der Carios. Der Waygannes, &c. *Sie yeder op sijnen Naam.*
Nigua, een kleyn Wormpje, van de Brazilianen genoemd Attum, van andere d'Indiaansche Vloo, een ellendige Menschen plaag, 102

P.

Palma, een Eyland, 9
Peeper in Brazil, van tweederley slag. Hoe deselve wast, 104
Praga, vijf Broeders van dien Naam, van een Portugeezsche Vader; en Braziliaansche Moeder; van de Wilden overvallen, en gevangen genomen, 21
—— Hoedanig geslagt en gegeeten, 21. 22

S.

Sebastiaan (Sant), een Eyland, hoe van de Wilden genoemd, 60
Slaapnetten der Wilden, hoedanig toebereyd, 80
Sout, weeten de Wilden te maken van Palm-boomen, 84
—— Hoese handelen, om Vleesch of Visch lang sonder Sout te konnen bewaren, 84
Staden (Jan), onsen Reysiger. Sijn vertrek uyt Homburg na Portugal, 1
—— Begeeft sig te Lisbona voor Constapel op een Schip na Brazil, 2
—— Te rugg' reys na Portugal. Honger en Dorstlijding, 7
—— Aankoomst te Lisbona. Vertrek na Spaanje, om na de Spaansche West-Indien te gaan, 8
—— Sijne tweede Scheepstogt uyt Spaanje na America, 9
—— Lijd een ellendige Schipbreuk; koomd echter noch levendig aan Land, 19
—— Werd Constapel op 't Bolwerk S. Maro by de Landstreek Brikioka, 22
—— In 't Bosch gegaan sijnde, werd hy overvallen van de Menschen-eetende Natie Tuppin Imba, en gevangen genomen 25
—— Sonderlingheden, welke sig hier by toedroegen. Doodlijke angsten onses Reysigers, 16
—— Hoe deese Menschen-eeters hem handelden; hem dreygden dood te slaan en t'eeten; waar by sig een groot deel seer seldsame en aanmerklijke gevallen toedroegen, te veel om op deese korte Lijst te brengen, 28, *en vervolgens.*
—— Hy word van sijnen Heer, die hem gevangen had genomen, aan eenen anderen geschonken, 31
—— Hoe van der Wilden Wijven gehandeld, en veel andere wonderlijke saken, 32, *en vervolgens.*
—— Een Franschman, vriender

der Wilden, raad haar, Staden te slagten en t'eeten, 35
——— Aanmerklijke redenvoeringen tusschen hem en den Franschman, 37. 38
——— Tijd-bestemming der Wilden, wanneerse Staden souden slagten en eeten, 40. *en vervolgens; met veelerley, bysonderheeden, welker eenige den Gevangenen voordeel toe bragten.*
——— De Wilden slagten en eeten eenen anderen Gevangenen in sijne tegenwoordigheyd, en wat sig daar by toedroeg, 48
——— Aankoomst van een Fransch Schip ter plaats daar onsen Reysiger gevangen was, en der Franschen onchristlijk bedrijf tegens den tot haar door swemmen ontvloodenen Staden, 57. 58
——— Een ander Fransch Schip aangekomen, 69
——— Onder wat voor een listige voorwending, Staden van 't Scheepsvolk in haar Schip gekreegen, en alsoo uyt der Wilden handen verloft wierd, 70
——— Sijn aankoomst in Frankrijk, en eyndlijk in sijn Vaderland, 73. *en vervolgens.*
Stormwind, seer gevaarlijk, 10. 12
——— Seer vreeslijk, en uytersten gevaar, 18
——— Daar op gevolgde ellendige Schipbreuk, 19

T.

Tammaraka. Sie op *Maraka.*
Tanden der Beesten van de Wilden bequaam gemaakt tot Aderlating, 82
Thomas (Sant Thomas) een Eyland, seer ongesond, 9
Tuppin Ikins, een wilde Braziliaansche Natie, 12
——— Verdere berigten van haar, en hare bedrijven, 20. 24. 61. 79. &c.
Tuppin Imba een wilde Menscheetende Braziliaansche Natie, 20
——— Onder welke hoogte haar Landschap legt, 76. 79
——— Veelerley seldsaamheden, soo van hare bedrijven, zeeden, en Menschen-slagting, als van sonderlinge gevallen met haren Gevangenen Jan Staden, 24. 27. 31. 49. 51. 58. 61. 62. 79. &c.
Tygers in Brazil, 101

U.

Uwara, een soort van Braziliaansche Water-vogelen, 27. 28.
——— Anders gesegt Uwara Pirange, en der selver beschrijving, 103

V.

Veelwijvigheyd der Wilden in Brazil, 89
Vincent (Sant), een Eyland, 17
——— Beschrijving van 't selve, 20
Vischmeel, hoe van de Wilden bereyd, 81. 82
Vischvangst der Braziliaansche Wilden, 81
Vleesch-meel, der Wilden in Brazil,

zil, 82. 83
Vogelen in Brazil, 103
Vogel-jagt, der Braziliaanſche Wilden, 81
Vroedvrouwen, van de barende Wijven in Brazil niet gebruykt, 88. 89
Vyer, hoedanig d'Indiaanſche Wilden 't ſelve weeten te maken, 80. 81

W.

Waarſeggers onder de Wilden, 91
—— Der ſelver Bedriegeryen, om deeſe blinde Heydenen wijs te maken, datſe in hare Marakas een Geeſt konnen doen komen, die haar ſal geven alles watſe begeeren, 92
Waygannas, een Natie der Wilden, en ſonderlingheden der ſelve, 78
Weittaka, een Natie der Wilden in Brazil, 79
Wilden in Brazil, haren oproer tegens de Portugeezen, en aanmerklijkheden daar ontrent, 5
—— Haar' Oorlogs-liſten, en behendigheden, 6
—— Hare verwe en aart, 77
—— Opregting, verplaatſing, en geſtalte harer Hutten. 79
—— Hoeſe Vyer weeten te bekomen, 80
—— Hare Vogel-en Meirkatten-jagt; Viſchvangſt door Pijlen, en Netjens, gemaakt van Bladeren, 81
—— Geſtalte deeſer gantſch naakte Wilden; en der ſelver Cieraden, 82
—— Wat de Brazilianen, in plaats der Bijlen, dieſe nu van de Chriſtenen bekomen, pleegen te gebruyken, 82.
—— Hare Land-meſting. Meel van Vleeſch en Viſch, 83
—— Veele deeſer wilde Natien gebruyken geen Sout. Op wat voor een wijs ſy Sout uyt Palmbomen weeten te bereyden, 84
—— Hebben geen ſonderlinge Regeerings-vorm onder haar 85
—— Hoe de Vrouwen hier haar Aarde Vaten bakken, 85
—— Drank der Wilden, hoe bereyd, *ibid.*
—— Hare geweldige Suypery-en, en wat ſig daar by toedraagd, 86
—— Hebben een Kruyn op 't hoofd, als een Monik, en hoe aan deeſe gewoonte gekomen, *ibid.*
—— Hoeſe voortijds 't hayr pleegen af te ſcheeren. Hoofd-cieraad van Pluymen, 87
—— Gat in d'Onder-lip, ook in elke wang, en een Steen daar in, Hals-cieraad van Slekken-huysjens, *ibid.*
—— Haar' andere Vercierſſelen, ook die der Vrouwen, 88
—— Naam-geving. Luyſeneeting, en waarom, 88. 89
—— Geen Vroedvrouwen by haar; en hoe 't ontrent de barende Vrouwen toegaat. Veelwijvigheyd onder ſommige der Wilden; en aanmerklijkheden daar ontrent, *ibid.*
—— Vroege verloving der Dogteren.

teren. Seldſame gewoonte, als 't haar begind te gaan na der Wijven wijſe, 90
—— Middel, om gemelijke Kinderen te ſtillen. Waar in haren rijkdom beſtaat. Grootſte eere, *ibid.*
—— Waar aan ſy geloven. Hare Tammaraka, of Afgoden, 91
—— Waarſeggers onder haar; en der ſelver bedriegeryen. *ibid.*
—— Hebben geen kennis van den waren God, 92
—— Hoe de Vrouwen tot Waarſegſters werden gemaakt. Der Wilden Vaartuygen, 93
—— Waarom deeſe Natien onder malkander Oorlogen; d'eene d'andere dood ſlaan, braden, en eeten, 94
—— Nauwkeurige agtneeming op haar Droomen, 95
—— Hare Wapenruſtingen, Vyer-pijlen, Schilden, &c. 96
—— Eygentlijk berigt, hoeſe hare Gevangene ſlagten, braden, en eeten, 97, *en vervolgens.*
—— Konnen niet hooger dan vijf tellen, 100

Veelerley andere ſonderlinghe-den der Wilden komen door 't geheele werk.

Wenden, en der ſelver Natuur in America, 10
Wortel-meel der Wilden 82. Sie op *Mandioca.*
Wijven der Wilden, werden dikmaal van hare Mannen aan andere weg geſchonken, 89

EYNDE.

Berigt aan den Boekbinder, waar hy de volgende Platen moet ſtellen.

a	Op	Pagina	5		n	Op	Pagina	52
b	-	-	-	7		o	-	-	-	56
c	-	-	-	8		p	-	-	-	58
d	-	-	-	10		q	-	-	-	60
e	-	-	-	14		r	-	-	-	61
f	-	-	-	19		ſ	-	-	-	62
g	-	-	-	25		t	-	-	-	80
h	-	-	-	27		v	-	-	-	85
i	-	-	-	31		w	-	-	-	98
k	-	-	-	32		x	-	-	-	99
l	-	-	-	40		y	-	-	-	100
m	-	-	-	41		z	-	-	-	100

De seer aanmerklijke en vermaarde

REYS

van

JOHANNES LERIUS

na

BRAZIL

in America. Gedaan Anno 1556.

Bevattende veele seldsaame gevallen, hem op sijnen Togt, en in dit Gewest bejegend; nauwkeurige Beschrijvingh van 't Landschap der Tuppin Imbæ; en haar wonderlijke Zeeden, ten tijde der eerste aankoomst van de Françoisen in dit Weerlds-deel, enz.

Nevens een verhaal van den ellendigsten Honger, in sijne te rugge-koomst na Frankrijk op 't Schip uytgestaan.

Nu eerst uyt 't Fransch vertaald, na den laatsten Druk.

Vercierd met schoone kopere Platen, en volkomene Registers.

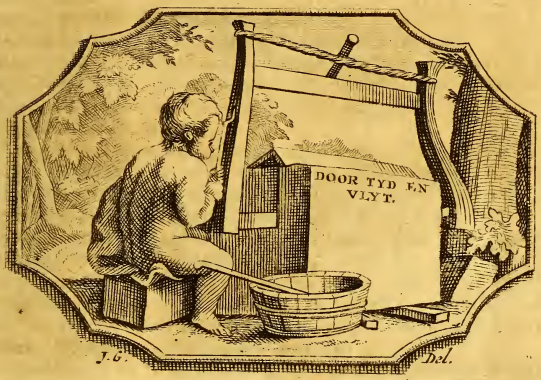

TE LEYDEN,
By PIETER VANDER AA, Boekverkoper, 1706.

Met Privilegie.

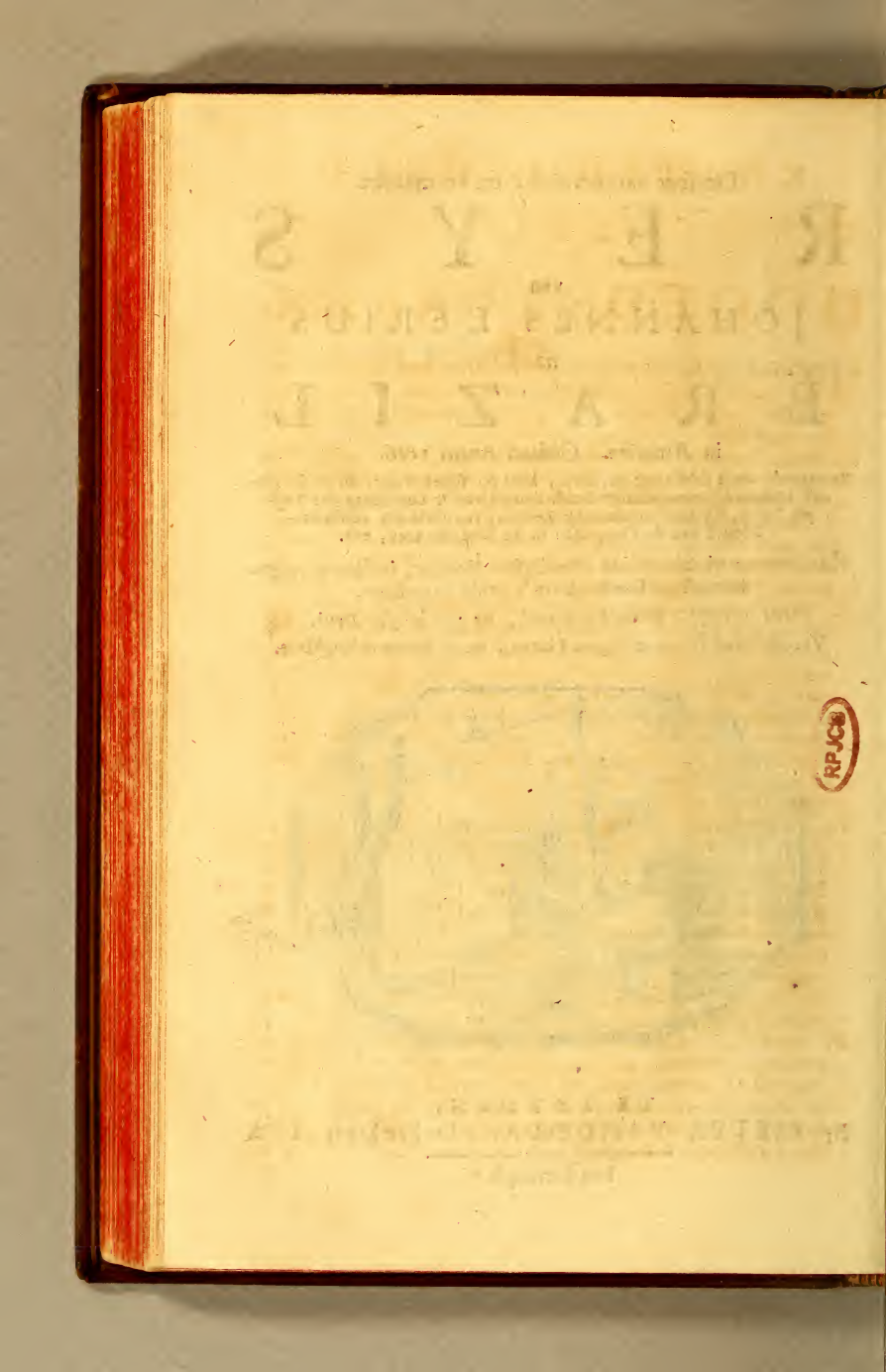

KORTEN INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

I. OOrsaak deeser Reys na *Brazil*, bevoorderd door den vermaarden *Caspar de Coligny*, *Admiraal* van *Frankrijk*. Namen der voornaamste personen, welke van *Geneve* na *America* sijn vertrokken. Pag. 1

II. Afvaart van *Honfleur*. Onweer twaalf dagen na malkander. Nuttigheyd van 't Zee-*Compas*. Ontdekking van twee *Engelsche* Scheepen. Grouwlijke wreedheyd der *Spaanjaarden* en *Portugeezen*. De *Gelukkige*, of *Fortunatis Eylanden*. Seldsame Visschjens. Wonderlijk geval met de Scheeps-Kok. *Canarische Eylanden*. *Atlantische Zee*. Witte *Mooren*. Wreedheyd tegens de *Spaanjaarden* en *Portugeezen*. Veroovering van twee Scheepen. 5

III. *Delphinen*. *Albacoren*. *Boniten*. Vliegende Visschen. Zee-Swaluwen. Zee-vogelen. *Auraten*. Zee-Swijnen. Hoe deselve gevangen werden. Haar Ingewand. *Requienen*, en der selver seldsame Gestalte. Zee-Schildpadden van een geweldige grootte. Hoemen die vangd. Aanmerking op *Thevet*. 13

IV. Onbestandigheyd der Winden onder den *Æquator*, of *Linie Æquinoctial*. Stinkende, giftige Regenen. Groote Hitte. Geweldige Dorstlijding. 't Scheeps-brood verdorven. *Polus Antarcticus*, of 't Zuyder-Aspunt. Onweer. Daar op volgende groote Kalmte. Walvisschen. *Delphinen*. 20

V. *America* in 't gesigt gekregen. *Markayers*, Vyanden der *Françoisen*. Geboomte in *Februarius* gantsch groen bebladerd. D'eerste wilde *Americanen* van onsen Schrijver gesien. Hare Spijsen. Beschrijving der gedagte *Wilden*. Hare list, om d'*Europæers* te bedriegen. Andere sonderlingheden van haar. *Spiritu Santo*, een *Portugeezsch* Kasteel. 't Geweest *Tapemiry*. *Paraiba*. *Syrtes*, gantsch sorgerlijke Sand-Platen, en Steenklippen in de Zee. *Wilden*, genoemd *Ouetakata*, en beschrijving der selve. 't Eyland *Maq-He*. Verlossing uyt een groot gevaar. *Tuppin-Imbas*. Seldsame Visschen. Papegayen. Zeeboesem *Ganabara*. 25

VI. Aankoomst by 't Kasteel *Colligny*. Hoedanig sy van *Villagagno* ontfangen wierden. Eerste *Predikatie* in *Brazil*. Eerste bediening des H. Avondmaals. Hy send de Predikant *Charterius* weer na *Frankrijk*. Handel van en met *Villagagno*. Eerste bruyloft in *Brazil*, na der *Christenen* gebruyk, onder de *Wilde*. Vervolg van den Handel met *Villagagno*. 33

VII. Beſchrijving van den Zeeboeſem *Ganabara*, anders genoemd *Rio de Jennero*. Steen-Rots, geheeten *Pot de Beurre*, of *Boter-Pot*. Andere Rots, *La Rattiere*, of de *Ratte-Val*. 't Eyland en Slot van *Villagagno*. Verſierde Stad *Henricopolis*, van *Thevet* geſteld; maar wel een Berg, geheeten *Henricus*. 't Groote Eyland. Viſſchen. Walviſſchen. Andere Aanmerklijkheden. 41

VIII. Geſtalte en Aart der *Wilden* in *Brazil*. Werden ſeer oud. Bekommeren ſig over geene Weereldlijke dingen. Gaan t'eenemaal naakt. D'oude Mannen bedekken 't Manlijk Lid; en waarom. Doorſtokene Lippen, en groene Steentjens in deſelve. Doorſtokene Wangen; waar in ſy ook Geſteenten dragen. Verwingen. Vercierſſelen. Vrouwen-Cieraden. Aanmerking op der ſelver Naaktgaaning. 46

IX. Verſcheydene Wortelen, daar de *Wilden* haar Meel van maken, van haar gebruykt in plaats van Brood; als *Aypi*, *Maniot*, en andere. Hoeſe dit verrigten. Haar' Eetens-wijſe. *Maiz*, of *Turkſch* Koorn. In *America* waſt Wijn: ook Granen, doch geen Rogge. Der *Wilden* Drank, en hoedanig deſelve bereyd werd. De *Tuppin Imbæ* drinken niet onder 't eeten; noch eeten niet alſe drinken. Suypen ſeer ſterk. Klugtig Geval. Hare *Cauou-in* met den Wijn vergeleeken. 58

X. Gedierten in *America* ſijn die van onſe Landen niet gelijkvormig. 't Dier *Tapirouſſoú*. Gebruyk en ſmaak van dit Beeſt. Rooſters der *Wilden*. Hoeſe haar Vleeſch bewaren voor verderf. Meel van Viſſchen gemaakt. Menſchen-vleeſch. *Seovaſſoú*. *Taiaſſoú*. *Agonti*. *Taputis*. Groote Muyſen. *Pag*, een geplekt Dier. *Sarigoi*, een ſtinkend Gedierte. Onguur-groote *Crocodillen*. Groote Haagdiſſen. Groote Padden, welke gegeeten werden. Slangen. Geval met een Haagdis. *Meirkatten*. Hoemen deſelve vangd. Noch andere ſeldſame Gedierten. 68

XI. Vogelen in *Brazil*. *Indiaanſche* Hoenderen in meenigten. Endvogelen. *Jacout*, een ſlag van *Phaſanen*. *Mouton*, een ſeldſame Vogel. Groote Veldhoenderen. *Arat*, een ſchoon-gevederde Vogel. *Canide*: waar toe de *Wilden* ſijn Vederen gebruyken. Groote en ſeer ſchoone Papegayen. Geſchiedenis van een Papegay. Verſcheydene ſoorten. De Vogelen *Toucan*, *Panou*, *Quampiam*, *Gonambuk*. Bygeloof der *Wilden*, ontrent de Vogelen. Fledermuyſen, met een kortswijlig Geval van deſelve. *Braziliaanſche* Bijen. Scorpioenen. AardKreeften. 78

XII. Berigt van de Viſſchen in *America*. De gemeenſte, welke van de Wilden gegeeten werden, ſijn de *Kurema*, en *Parati*, een ſoort van Barbeelen. *Camouroupouy-Ouaſſou*, een groote Viſch. *Ovara* en *Acara Ouaſſu*, de beſte Viſch. *Acarapet*, een breede; *Acarabouten*, een roode; *Pira-Ypochy*, een lange; *Raia*, een ver-

vergiftige; *Para-miri*, een kleyne; *Tamouata*, een ſeldſame; *Pana-Pana*, een ſeer leelijk-gekopte Viſch. Swemkonſt van de Mannen, Vrouwen, en Kinderen der Wilden. Viſch met eens Menſchen Aangeſigt Doornen, van de *Brazilianen* gebruykt in plaats van Viſch-haken. Manier van Viſſchen. 88

XIII. *Americaanſche* Boomen, Kruyden, en Wortelen. *Araboutan*, of den Boom, daar 't *Brazilien-hout* van koomd: is boven maten dik. Hoe dit Hout gekloofd, en na de Scheepen gevoerd werd. Sonderlingheden van deeſen Boom en 't Hout. Aanmerklijk Geſprek tuſſchen *Lerius*, en eenen *Wilden*. De *Tuppin Imba* ſijn doodlijke vyanden van gierige Lieden. Oordeel der *Peruanen* van de *Spaanjaarden*. Palmboom. De Boom *Ayti*; wiens Hout ſoo ſwaar is, dat het in 't water ſinkt. Seer dikke Boombladeren. Andere *Americaanſche* Boomen, van ſonderlinge Eygenſchappen, en aanmerklijke ſeldſaamheden. 94

XIV. Oorſaak der Oorlogen onder d'*Americanen*. Onverſoenlijkheyd der *Wilden* tegens hare vyanden. Der *Brazilianen* Regeeringsvorm. Hare Wapenen. Sijn goede Boogſchutters. Hare verbaaſdheyd over 't Geſchut der *Françoiſen*. Krijgs-gewoonten. Pijlen van Menſchen-beenderen. Schuytjens. Manier van Vegten. Toeruſting. 108

XV. Hoe de gevangene *Wilden* van hare vyanden werden gehandeld. Verſameling by 't ſlagten der Gevangene. Wonderlijke kloekmoedigheyd der geene, die gedood ſullen werden. Voorbeeld daar van. Haar vleeſch gebraden, en gegeeten. Grouwlijk bedrijf met twee jonge Kinderen. Godloosheyd der *Normandyſche* Tolken. Andere Aanmerklijkheden. 117

XVI. De *Tupi in Imbas* weeten noch van den waren God, noch van d'Afgoden, noch van Tempelen, noch van Godsdienſt. Hebben geen onderſcheyd, noch Namen van dagen. Hoeſe den tijd reekenen. Haar' Oordeel, alſſe onſen Autheur yets ſagen ſchrijven. Verwondering der *Wilden*, alſſe van God hooren ſpreeken. Geen volk op de Weereld ſoo ſeer ſonder *Religie*, als dit. Geloven echter d'onſterflijkheyd der Zielen; en watſe hier van gevoelen. De booſe Geeſt van haar *Aygnan* genoemd. Hoe hy haar queld. Haare *Propheeten* en *Prieſters*. 't Groote *Feeſt* der *Wilden*, en wonderlijke Plegtlijkheden. Geſtalte der Hutten. Dans. Dwaſe Bygeloven. Guychelaars. Veelerley andere Aanmerklijkheden. Van wien de *Wilden* in *America* afkoomſtig ſijn. 125

XVII. *Graden* van Bloedverwantſchap onder de *Wilden*, in welkeſe niet mogen trouwen. Hare Houwlijken. Veelwijvigheyd. Eenigheyd onder deſelve. Afkeer der *Brazilianen* van d'Overſpeelſters. Hoerery by haar geen ſchande. Hoe ſig de ſwangere Vrouwen draagen. De Mannen hier Vroedwijven. Drukken de

Nieuw-geboorne Kinderen den Neus in. Naamgeving. Spijſen. Opvoeding. *Wilden* ſijn in 't echte werk ſeer ſchaamagtig. Andere dingen. 138

XVIII. Eendragtigheyd der Wilden onder malkander. Straf over Doodſlagers. Laten hare Hutten niet boven de ſes Maanden op eene plaats ſtaan. Eygendom der Akkeren. Cottoen-ſpinning. Slaap-netten. Potten. Nappen. Drinkvaten. Ontfangen de Vreemdelingen vriendlijk. Kortswijlig verhaal, hoe 't onſen Schrijver ging, doe hy eerſt by haar quam. Hare goede geheugenis. Seldſame Gewoonten. Vyermaking. Andere Aanmerklijkheden. 142

XIX. Artzen der *Wilden*. Siekten onder deſelve. Hoeſe op hare Sieken paſſen. Geween en gehuyl over eenen Dooden. Begraving harer Dooden. Seldſame *Ceremonien* daar ontrent. Verſcheydene andere Aanmerklijkheden. 154

XX. Oorſaak van 't vertrek des Schrijvers uyt *Brazil*. *Villagagnons* afval van de *Gereformeerde Religie* heeft veroorſaakt dat de *Franſoiſen America* niet konden behouden. Tijd des vertreks. Voor oogen ſtaande Schipbreuk. Eenige keeren weer na *Brazil*; doch tot haar verderf. D'andere komen in een woeſt Eyland. 't Gebergt van *S. Rochus*. Verſcheydene andere aanmerklijke dingen. 158

XXI. Uyterſte Hongersnood, van onſe Reyſigers uytgeſtaan. Muyſen, Ratten, een uytſtekend Lekker-beetje. Muyſen-drek gegeeten; deſgelijks andere onnatuurlijke dingen. Sonderlingheden hier ontrent. Een brandende Kloot in de Lugt geſien. De *Conſtapel* ſterft door honger. Een Muysje dierder betaald, als een geheelen Os in *Frankrijk* geld. Wenſch na Hooy. *Braziliënhout* geknaauwd. Meer andere van honger geſtorven. Onuytſpreeklijke Ellenden. Werden eyndlijk Land gewaar, en komen in de Haven van *Blavet*. Aanmerklijkheden, hoe 't haar nu ging; en hoe 't gegaan was de geene die in *Brazil* waren gebleven. 171

Seer

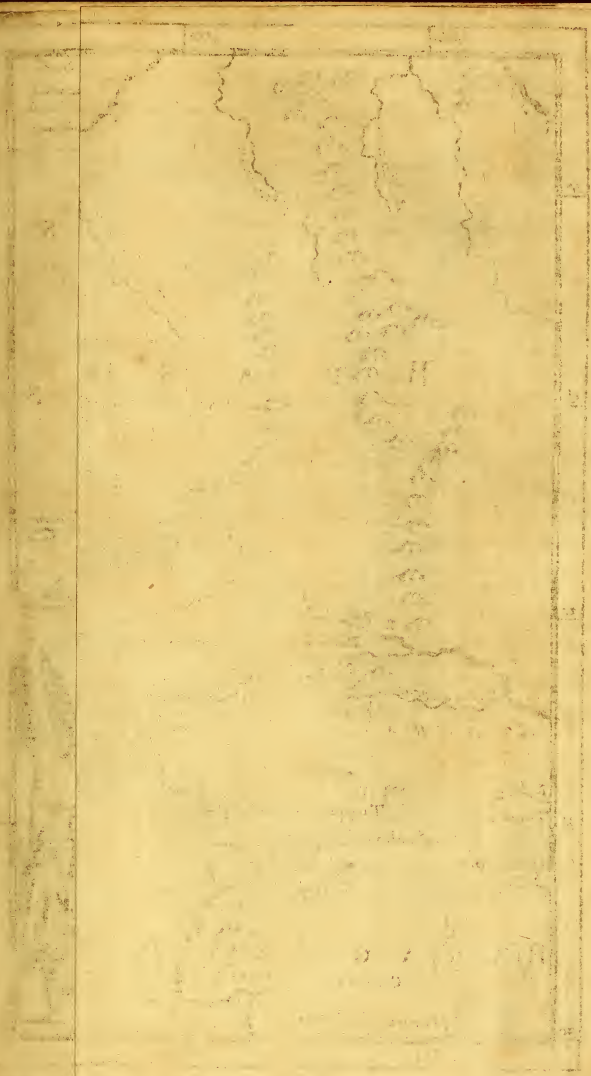

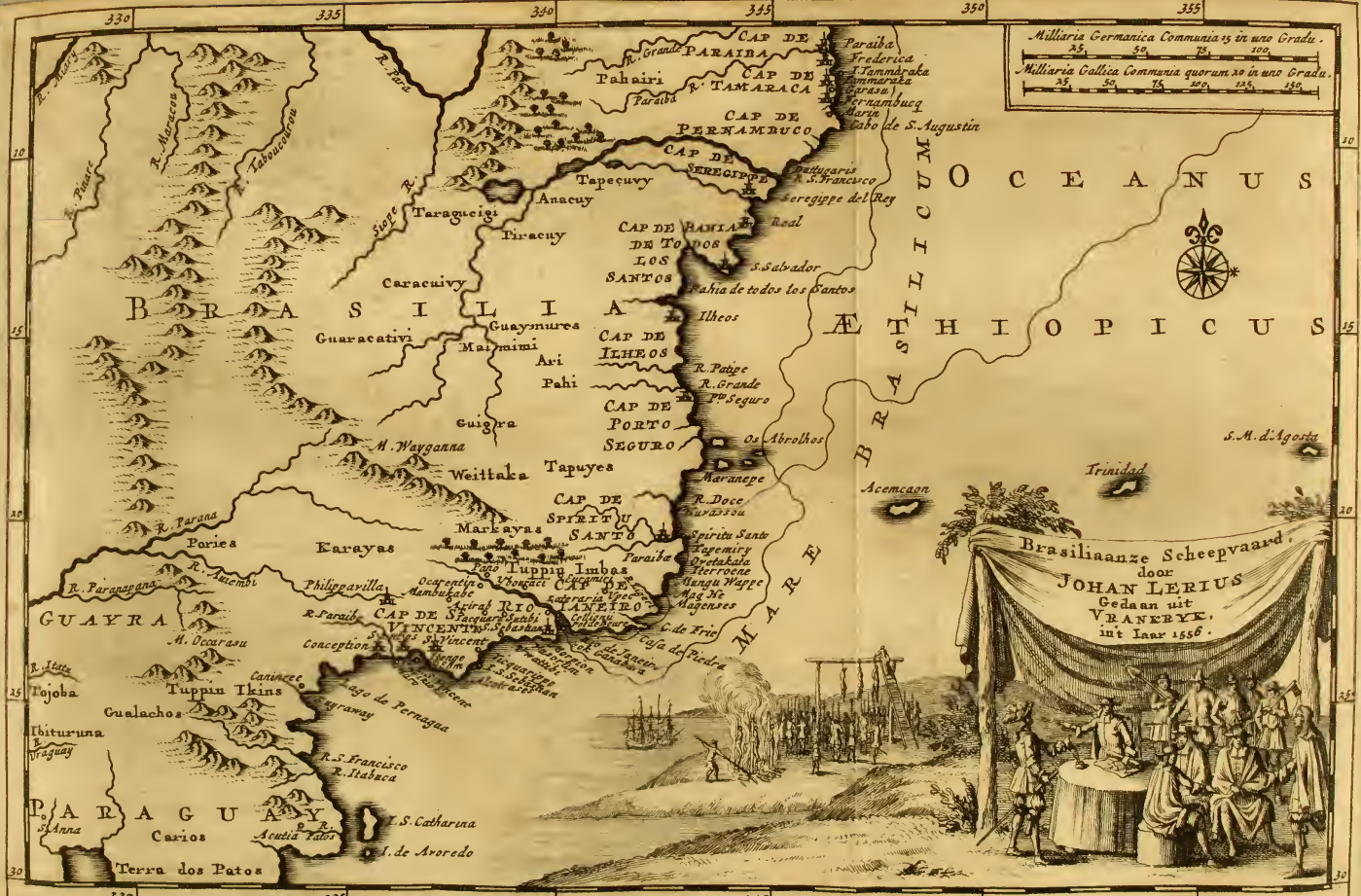

Uytgevoerd te LEYDEN door PIETER VANDER AA met Privilegie.

Johannes Lerius

Seer Aanmerklijke en vermaarde

SCHIP-VAART

van

JOHANNES LERIUS

na BRAZIL.

I. HOOFDSTUK.

Oorsaak deeser Reys na *Brazil*, bevoorderd door den vermaarden *Caspar de Coligny*, *Admiraal* van *Frankrijk*. Namen der voornaamste personnen, welke van *Geneve* na *America* sijn vertrokken.

Ermits veele Weereld-beschrijvers wijdloopig genoeg de gelegenheyd van 't Landschap Brazil hebben voor oogen gestelt / gelegen in 't vierde Deel der Weereld / 't welk den naam van America draagt; nebens des selven Vrugtbaarheyd / lustigheyd / grootte / daar aan leggende Eylanden / &c. / waar van onse Voor-ouderen niet 't minste bekend is geweest / soo houde ik my der moeyte ontslagen / om wijdloopig hier van te handelen; en sal insonderheyd alleenlijk spreken van de dingen / welke ik / soo op mijne gantsche als herwaarts-reys / gesien / gehoort / en geduerende mijn verblijf onder de Wilden waar-genomen heb. Doch tot dies te beeter berigt der Leesers sal ik voor af bekend maken / wat ons veroorsaakte / sulk een verren en gevaarlijken Togt aan te neemen. Inleyding tot dit Werk, en voornemen onses Schrijvers.

In 't Jaar Christi 1555 / als Nicolaus Durantius, een Maltheser Ridder / gebynaamd Villagagno, moede was / langer in Frankrijk te blijven / insonderheyd wijl hy niet wel stond met de Stad Nantes; Vervolging in Frankrijk tegen de Gereformeerde.

liet hy sig verlupden hy veel' aansienlijke Hooge en Lage Stands persoonen / dat hy al voor lang had voorgenomen / niet alleen sig in een verr' afgeleegen Land te begeven / dat hy 't Euangelium suyver en sonder vreés hon laten prediken / maar ook een blijvende Plaats op te rigten voor al de geene die sig derwaarts souden willen begeven / om t'ontwijken de doemalige harde vervolging in Frankrijk tegens die van de Gereformeerde Religie ; welke / soo Mans als Vrouws-persoonen / daaglijks levendigh verbrand / of op andere wijsen omgebragt / en hare Goederen verbeurd gemaakt wierden.

Voorgewend oogmerk van Villagagno.

Daar-en-boven gaf hy voor / soo mondlijk als door Brieven, dat hy wel lust had / na 't Landschap Brazil te trekken ; daar te blijven woonen / en sijn opset tot de daad te brengen / wijl hy veel gehoord had van de lustigheyd en vrugtbaarheyd deeses Gewests. Door deese voorwending bewoog hy veele hooge Hoofden / de Gereformeerde Religie toegedaan / hem 't oor te leenen / wijlse wenschten / dat'er sulk een plaats mogt sijn / als Villagagno haar afschilderde / om in tijd van noód derwaarts te mogen vlieden.

Die veele aansienlijke Lieden bewoog, hem geloof te geven.

Boven alle andere vond hy gehoor by Caspar de Coligny, Admiraal van Frankrijk, een vertrouwde Raad van Koning Henrik ; dien hy berigtte / indien Villagagno deese Reys volvoerde / dat 't Koningrijk Frankrijk daar van seer groot nut sou konnen trekken. Bragt ook te weeg / dat deese Majesteyt daar toe ordonneerde twee wel-toegeruste Scheepen / en 10000 Franken aan Villagagno te tellen : die / eer hy uyt Frankrijk vertrok / veel eerlijke / voornaame persoonen had beloofd / al sijne blijt te sullen aanwenden / dat de ware Christlijke Religie geleerd wierd ter Plaats daar hy sig sou neer laten ; op welke toesegging eenige derselve met hem gingen. Na dat nu alles bestelt was ; Handwerks en Scheeps-lieden aangenomen waren / en sig gereed bevonden / begaf sig in May Anno 1555 op de Hooge Zee, en quam / na veel uytgestane rampen / in November in America aan.

Insonderheyd ook de vermaarde Caspar de Coligny, Admiraal van Frankrijk,

die hem bevoorderlijk is.

Doe

Doe hy 't Volk aan 't Land had geset / nam hy vooz / sekere Kots sterk te maken tot een Vesting / aan den Ingang des Zeeboesems / van de Wilden genoemd Ganabara, gelegen 23 Graden over den Evenaar, of Linie Æquinoctial, onder de Tropicus van Capricornus; gelijkmen naderhand breeder sal horen. Doch wy moesten hier na dien Bouw staken / wegens de Water-golven. Trokken een Fransche mijl wegs voozt / na 't Land toe / en namen daar een Eyland in / te vooren van niemand bewoond. Bzagten ons Geschut / nevens andere Wapenen / te Land / en maakten een Dam rondom ons heenen / om vooz de Wilden en Portugeezen versekerd te sijn; welke laatst-genoemde alreeds veele Oozden op 't Vaste Land in besit hadden genomen / en sig d'Indianen tot vzienden gemaakt.

Villagagno maakt alles tot de Reys gereed.

Koomd in America, en neemd een Eyland in.

Ondertusschen geliet Villagagno sig een groot verlangen te hebben / om hier 't Euangelium te planten; bepzaatte eenige van sijn volk / met twee der Scheepen weer na Frankrijk te zeplen / en sijne Brieven na Geneve te bzengen; waar in hy van de Gereformeerde Gemeente begeerde / datse tot sijn Godvzugtig voozneemen hem na vermogen behulpsijk wilden sijn / op dat 't selve / waar over hy lijf en leven had gewaagd / ten vollen tot de-daad gebzagt werden mogt. Sy souden hem niet alleen toesenden Bedienaren des Godlijken woozds / maar ook andere wel-geoeffende persoonen in de Gereformeerde Religie, om sijn volk in Leer en Leven t'onderrigten; de Wilden tot 't regte Christendom te helpeeren.

Sijne Brieven aan de Gemeente van Geneve,

Die van Geneve deese Brieven ontfangen hebbende / deeden vooz eerst een gemeene danksegginghy verrigten; en te gelijk bidden om d'uytbzeyding des Rijks Gods in soo verr' afgelegene Landen / en onder sulke wilde Menschen. Admiraal Caspar de Coligny, om 't versoek van Villagagno te voldoen / (die ook aan hem geschzeven had) / sond Brieven aan Philippus Corguillerius, die sig niet verr' van Geneve onthield / hem vermaanende / te willen sijn den Hoofdman der geene / welke sig na America by Villagagno souden begeven. Hier vooz / ook vooz d'aan-

en wat hy van deselve begeerde,

't welk hem ook gewilligh wierd toegestaan.

d'aandzinging der Geneefsche Predikanten / insonderheyd dooz d'aansetting van sijn eygen gemoed / om sulk een Godsalig werk te bevoozderen / besloot hy de Reys aan te neemen / onaangesien sijnen Ouderdom / swakke Ligchaams-gesteltenis en sijne gewigtige geschaften; ook / schoon de welvaart sijner Kinderen sijne tegenwoozdigheyd scheen te vereysschen.

Predikanten, en aadere in de H. Schrift ervaarne gesonden

Nu moestmen omsien na bequame persoonen tot het Predik-ampt. Philippus en andere spzaken hier over aan eenige Studenten in de Theologie te Geneve; insonderheyd Petrus Richerius, doemaals 50 jaren oud / en Wilhelmus Charterius, welke beyde tot antwoozd gaven / indiense van de Kerk ozdentlijk daar toe beroepen wierden / soo wildense niet weygeren. Daar op wierdense in den Kerkendienst bevestigd / en vermaand / getrouw in haar Ampt te sijn.

na Brazil tot Villagagno.

Nu dienden ook noch / volgens Villagagnons verseek / andere ervaarne persoonen in de H. Schrift hem toegesonden te werden; waar ontrent Philippæ Corgiullerius desgelijks sijne blijt aanwendde. Echter heeft hy niemand soeken te misleyden / maar ging opregt; yeder voozhoudende / datmen groote moeyte en gevaarlijkheden sou upt te staan hebben; want men moest te Land anderhalf-honderd / en te Water twee duysend Fransche mijlen weggs af leggen. Wanneerse dan daar souden aangekomen sijn / soudense Wozteles vooz Bzood moeten eeten / en de Wijn haren mond afgesneden sijn / want in Brazil waren geen Wijnstokken. Datse daar gantsch andere Spijsen souden vinden / alsse in Europa gewoon waren; gelijk ook Villagagno dit in sijne Brieven uptdzuklijk had te kennen gegeven. Derhalven de geene / die liever hoozden dan sagen / en niet geerne verre wandelden; d'onstuymigheyd der Zee / de hitte der Son / om een Nieuwe Weereld te sien / schzoomden / deese Reys niet behoef den aan te vangen.

Namen der Godsgeleerde, en in de H.

Dit ongeaght boden sigh aan / om Medgesellen van Philippus Richerius en Wilhelmus Charterius te sijn / de volgende persoonen / wel-gemoed tot deesen

Togt /

Tocht / Petrus Bordonius ; Matthæus Verneville ; Johannes Bordelius ; Andreas Fontius ; Nicolaus Dionysius ; Johannes Gardunus ; Martinus David ; Nicolaus Raviquerus ; Nicolaus Carmulus ; Jacobus Rufus ; en ik Johannes Lerius, doemaals oud twee-en-twintig jaren / hielp 't getal der veerthien volmaken. Ben alsoo / om d'eere Godts te dienen / na de genade die my van den Heere gegeven is / en dan ook om de Nieuwe Weereld te besien / op den 10 September Anno 1556 uyt Geneve getrokken. Schrift ervaarne, die van Geneve na Brazil gingen.

Wy namen onse weg na Chastillon, daar wy den Admiraal van Frankrijk, Caspar de Colligny, aanspraken ; die ons niet alleen vermaande in ons voornemen voort te varen / maar ons ook belooft de alle hulp tot onse Schipvaart ; met vertroosting / dat wy door onse moeyte en arbeyd een groot nut souden te weeg brengen. Haar vertrek na Chastillon, Daar op trokken wy na Parijs, daar wy een geheele maand lang bleven : Ondertusschen soegen eenige Edele en andere / van onse voorgenomene Tocht verwittigd synde / sigh tot ons. Eyndlijk voeren wy voorby Rouan, en quamen te Honfleur in Normandyen ; daar wy in de Haven onse Scheepen toerusteden / van alle noodzuft versorgden ; en daar meede weer een maand toebragten. Parijs, en Honfleur.

II. HOOFDSTUK.

Afvaart van *Honfleur*. Onweer twaalf dagen na malkander. Nuttigheyd van 't Zee-*Compas*. Ontdekking van twee *Engelsche* Scheepen. Grouwlijke wreedheyd der *Spaanjaarden*, en *Portugeezen*. De *Gelukkige*, of *Fortunatis Eylanden*. Seldsame Visschjens. Wonderlijk geval met de Scheeps-Kok. *Canarische Eylanden*. *Atlantische Zee*. Witte *Mooren*. Wreedheyd tegens de *Spaanjaarden* en *Portugeezen*. Verovering van twee Scheepen.

ALs nu Boisius, de Neef van Villagagno, die voor ons te Honfleur was aangekomen met drie Scheepen / waar in des Konings bestemd geld / en Provisie tot onse Reys was / ons beval / dat wy den 19 van November souden t'scheep gaan / trad hy selfs in een der selve / genoemd Roberga minor, Hoofden der drie Scheepen,

bemand met 80 Soldaten en Scheepslieden / als een Oversten / en Legaat.

die na Brazil souden varen.

In 't ander Schip / Roberga Major, was Capitain Marous; Stierman Johan Humbert van Harfleur, ongemeen wel ter Zee ervaren / gelijk de daad betoond heeft. In dit Schip bevond ik my / met 130 personen. 't Derde was geheeten Rosee, na den naam van des selfs Oversten; en daar in waren ontrent 90 Menschen / waar onder ses Jongens / welke d'Americaansche Spraak souden leeren / nevens vijf jonge Dochteren / met een Opsigster over deselve. Deese waren d'eerste van 't Vrouwlijk geslagt / die uyt Frankrijk in America quamen. Waar over de Wilden sig boven maten seer verwonderden / wijlse nopt andere dan naakte Vrouwspersoonen hadden gesien.

Vijf jonge Dochteren meê gegaan.

Afvaart van Honfleur.

Op den dag / dat wy uyt de Haven zeylden / ontrent de middag / hoordemen 't Canon los gaan; 't geschal van Trommelen en Trompetten / ter eeren van d'Armade, die deese Reys aangingh. Ontrent een mijl van de Haven Hable de Grace in de Cauxische Zee gekomen sijnde / soo Ankerden wy

Hable de Grace.

voor d'eerste maal. Terwijl ons Scheeps-en Krijgsvolk hier gemonsterd wierd / braak 't Touw van ons Anker; 't welk wy met groote moeyte weer moesten uyt trekken. Bleven hier stil tot op den volgenden dag.

Langdurige onstuymigheyd.

Den 20 November geraakten wy van 't Land af. Lieten Britannien ter regter zijde leggen. Doe bequamen wy twaalf dagen agter een seer onstuymig Weer. Deele der onse wierden seer onpaslijk / ten deele uyt vreese / datse peder oogenblik na den afgrond souden moeten sinken; insonderheyd sorgden hier voor de geene / die nopt op Zee geweest waren; andersdeels door de Maagquaal / welke werd genoemd Zee-siekte.

Zeesiekte.

Aanmerking des Autheurs,

Waarlijk is 't niet weynig te verwonderen / dat een Schip / schoon 't groot / en van sterk Hout gebouwd is / 't gantsche geweld der Zee sou konnen weerstaan. Laat een Schip soo groot en vast sijn als 't wil / en noch soo wel met Yser voorsien / gelijk

lijk dan dat / waar in ik my bevond / honderd voeten lang / en twintig breed was; wat is dog deese grootte te rekenen tegen de woeste / wijde / onstuymige Westersche Zee? Derhalven kannen God noyt genoeg danken voor de weldaad van de konst der Schipvaart; insonderheyd voor de vinding van 't Zee-Compas, waar na den gantschen cours des Schips werd geregeerd. Als wy nu 13 dagen lang in groot gevaar hadden voortgezeyld / gaf de Heere / dat wy weer schoon Weer kreegen. op Schip, Zee, Zeevaart, en Compas.

Den volgenden Sondag besegenden ons twee geladene Last-Scheepen / welke uyt Engelland quamen / en weer na Huys wilden. Weynig scheelden'er aan / dat ons Scheeps-volk deselve niet vermeesterden en plonderden / bemerkende / datse Waren in hadden / die haar dienden: want sy verlieten sig op haar Geschut. Die ontrent haar quamen / en tegens haar te swak waren / moesten aanhouden. Dit is de gewoonte des Zee-volks / dat de sterkste de swakste opsloht. Rovendeo aart van 't Zeevolk.

Alsse dan komen by stille / diese meester konnen werden / en haar bevoolen hebben / de Zeylen te strijken / seggense: Sy sijn in lang niet aan Land geweest / wegens Onweeren; of door Kalmte. Hebben gebrek van noodwendigheden / en versoeken / dat men haar pets voor geld wil laten toekomen. Terwijl onder dit Gespreek de Scheepen stil houden / dwingen deese d'andere de beste Waren af. Bestraft men haar / datse soo wel vrienden als vyanden aan vallen / en beroven; soo gevense niet anders tot antwoord / dan: 't Is dus de gewoonte; een yeder soekt sijn voordeel. Hoese hier ontrent te werk gaan.

Hier by moet ik noch dit voegen / 't welk daar na met Exempelen sal bewesen werden. Dermits de Spaanjaarden en Portugeezen voorgeeven / datse d'eerste in Brazil sijn gekomen / en 't gantsche Land van de Magellanische Zuyd-Zee tot over de Linie Æquinoctial haar toe behoord; derhalven de Franschen onbehoorlijk in haar Gebied vallen / soo sijnse deselve seer vyandig. Als dan eenige Franssche Scheepen ontrent de Spaansche en Portugeezsche komen / en deeGrouwlijke wreedheden der Spaanjaarden en Portugeezen tegens de Françoisen diese meester komen werden.

se d'overhand over d'andere krijgen / soo gaanse seer erbarmlijk met de Françoisen om; ja somtijds soo grouwlijk / datse deselve levendig hebben gevild / de wreedste dood aangedaan. Hier tegens beweeren de Fransche, datse soo wel deel en regt aan America hebben / als de Portugeezen en Spaanjaarden; verdeedigen sig soo veelse konnen; en alsse hare vyanden konnen magtig werden / soo vergeldense deselve op deselve wijs.

der Fransche weer tegens haar.

Vreeslijk Onweer van ses of seven dagen.

Wederom overviel ons een onstuymige wind op de Zee. Ses of seven dagen lang verhieven sig de Golven soo geweldig / datse over ons Schip heenen sloegen. Nu voeren wy als op hooge Bergen der Zeebaren / en in een oogenblik daelden wy na den Afgrond. 't Ging ons gelijk in den CVII Psalm staat. Wy reesen op na den Hemel, en daalden neer tot in d'Afgronden. Onse Ziel versmolt van angst; wy danssten en waggelden gelijk een dronken Man, en al onse wijsheyd was gelijk als verslonden. Ebenwel de Heere onse God behield ons noch in deese groote gevaren; op dat wy sijne Almagtigheyd mogten aanmerken / van sijne goedertierenheyd roemen. 't Geen de Poët voorstelt van de gevaren der Zeevarende / schijnt veel eer te weynig als te veel gesegt. Dit is 'er den Inhoud van in Nederlandsche Verssen.

Psalm 107.

Ga Heenen, en beveel dan aan de Wind uw leven;
Vertrouwend' op een Hout geheel bedrieglijk, maar
Vier vinger breed, of, soo de Plank gantsch dik is, seven
Ten hoogsten van de Dood, en 't sinkende gevaar.

Spaansche Zee. 't Heylig Gebergt.

Doe 't nu wederom goed Weêr was geworden / quamen wy den 5 December aan de Spaansche Zee. Hier lag voor ons 't Heylig Gebergt. Ons ontmoette een Yrlandsch Schip / waar upt onse Soldaten / door de voorgedagte konst / voor haar bequamen ses of seven Vaten Spaansche Wijn; ook Vijgen en Oranje-Appelen.

Fortunatis Eylanden.

Seven dagen daar na quamen wy by drie Eylanden geheeten Insulas Fortunatis, of de Gelukkige Eylanden. De Normandyers noemense Gratiosa, Lancilota (Lancerota) en Forteventura. Voortijds overgense de Naam van Aprosirus, Innonia, en Ombrios.

brios. Anders sijn'er seven in getal / welke alle de Spaanjaarden besitten.

Of nu wel eenige Weereldbeschrijvers deese Fortunatis Eylanden stellen onder den 11 Graad des Æquators aan deese zijde; soo bevond echter den geenen / die in mijne tegenwoordigheyd 't Astrolabium gebruykte / datse leggen onder den 28 Graad na 't Noorder-Asspunt (Polus Arcticus); derhalven de gedagte Cosmographi een missag van 17 Graden hebben. Misslag der Weereldbeschrijvers.

Onser twintig gingen upt de Schepen in een Boot / om te roven; maar de Spaanjaarden wierden haar gewaar; derhalven moestense de vlugt na ons toe nemen. Doch allerwegen omsiende / kreegense in 't gesigt een groote Spaansche Boot / nevens twee kleynder; die de Spaanjaarden door vrees hadden agter gelaten. Hier in waren een groote meenigte Seehonden / en Scheeps-Compassen. Alleg namense daar upt / en sloegen de Boots in stukken. De Franssche maken Buyt op de Spaanjaarden.

Drie dagen lang moesten wy by deese Geluckige Eylanden blijven leggen / vermits wy / wegens de stilte / niet konden voortkomen. Ondertusschen vingen wy met den Angel en 't Net een groote meenigte Visch. Meer als de helft wierpen wy weer in de Zee / upt vrees / dat wy door sout souden moeten lijden / wijl wy geen soet water / om de Visch daar in te koken / over hadden. Deese Visschen wierden genoemd Seehonden / Aurateu, en meer andere vreemde soorten / welker namen ons onbekend waren. Ook bequamen wy kleyne Vischjens / Sardinen geheeten / soo kleyn van lijf / datmen sou meenen / hoofd en staart aan malkander te sijn gevoegd. De Staart is even soo vreed als 't hoofd / en 't hoofd is in gedaante als een Stormhoed / met Plumen vercierd. Visch-vangst. Sardinen, een seldsame slag van Visch.

Den 16 December, als sig de Zee ten derdenmaal verhief / sloegen de Golven in de Boot / welke aan een onser Scheepen hing / soo datse als in een oogenblik versonk; en de twee Scheeps-knegten / die'er in waren / naauwlijks haar leven konden redden: door sig vast te houden aan de Touwen / welke Onstuymige Zee, doet een Boot sinken.

men haar toe wierp / en daar mee haar in 't Schip haalde.

Seldsaam geval ontrent twee Zeegolven.

Ik kan niet voorby gaan / hier te verhalen een seldsaam geval / 't welk sig by ons toedroeg. Onse Kok verwaterde boven op 't Schip in een Tob eenig Spek. De Baren / over 't Schip heenen slaande / rukten 't Spek met sig in Zee. Straks daar na quam een andere Water-golf / die 't Spek weer in 't Schip sloeg / met een groot geweld / even ter selver plaats / daar de voorige Golf 't selve had weggenomen; sonder dat de Tob omgekeerd / of eenig Spek gemist wierd.

't Eyland Canaria.

Den 18 der selve Maand December, op Vrydag, kregen wy 't Eyland Canaria in 't gesigt. Doe wy den volgenden Sondag daar naarder by gekomen waren / dagten wy / ons hier wat te sullen verquicken; doch de Wind was ons tegen / soo dat wy'er niet konden aanbaren. 't Is een seer lustig Eyland / 't welk van de Spaanjaarden werd beseten. Hier wast Suyker / en de beste Wyn. 't Legt soo hoog / dat men den Berg dertig mylen wegs in Zee sien kan.

Canarische Pick.

Eenige noemen 't Teneriffa; en menen dat desen Berg (genoemd de Canarische Pick), is den Atlas der ouden / waar van sy soo veel geschreven hebben; waarom men ook deese Zee d'Atlantische noemd (Mare Atlanticum). Veele houden Teneriffa en Canaria voor twee bysondere Eylanden.

Een Portugeesch Jagt-schip veroverd.

Eben op dien dag / sagen wy een Portugeezsch Jagt-schip. Door de tegenwind kon 't ons niet ontkomen; en om tegens ons te vegten / was 't veel te swak. Liet derhalven de Zeylen neer / en gaf sig aan onsen Admiraal over. Lang hadden onse Capitainen begeerig geweest / om noch een Schip by hare Vloot te hebben; en gehoopt / dat sy'er een van de Spaanjaarden of Portugeezen souden veroveren / 't welk haar nu gelukte.

Accoord met den Oversten.

D'onse handelden met den Portugeezschen Oversten (d'oorsaak waarom is my onbekend) / dat men / indien hy spoedig een ander Schip kon bekomen / hem 't sine sou weer geven. Deesen dagt: beter eenen anderen verdorven dan hy selfs. Nam eenen

onser

onser wel-toegerustte Boots met 20 krijgsknegten upt d'onse / en eenige der sine / en begon werk als een Zee-rover. Misschien dat hy eenen der sullie geweest is.

Doemaals voeren wy niet meer dan twee Fransche mijlen van 't Land langs Africa henen / daar de witte Mooren woonen. 't Was vlak / laag Land / soo dat wy meenden / onse Scheepen voeren veel hoger; en dat 't water daar over heenen sou lopen. Dus scheen 't voor ons gesigt; doch daar na bemerkten wy / dat den gantschen Oever schoon effen Land was / waar tegens de Zee gantsch stil stond / gelijk tegens een Berg. Doe gedagt ik aan de woorden Jobs, en Davids: Wie heeft de Zee met Deuren toegesloten, doese uytbrak, en uyt de Baarmoeder voort quam? doe ik voor haar, met mijn Besluyt d'aarde doorbrak, en settede Grendelen en Deuren, en seyde: tot hier toe sult gy komen, en niet verder; en hier sal hy sig stellen tegens den hoogmoed uwer Golven. *Job.* 38. Gy hebt een Paal gesteld, die sy (de Wateren) niet over gaan sullen, *Psalm* 104., en ik verwonderde my over de groote werken des Heeren.

Kust van Africa. Witte Mooren.

Job 38. 8. 10. 11. Psalm 104. 9.

De gemelde Portugeezsch wierd op Kers-dag een Jagt-schip gewaar; 't welk hy beschoot; gewelddadig veroverde / en ons toebragt. Onse Capitainen waren hier over verblijd / want 't was een seer schoon Schip / bevragt met wit Sout / 't welk sy na Brazil tot Villagagno wilden brengen. Maar als se nu de Portugeezen hare belofte souden houden / handeldense gantsch trouwloos en tyrannisch. Sy stieten beyde de Portugeezen en Spaanjaarden in 't eene Schip; gaven haar niet 't alderminste stukje van 't harde Scheeps-brood; beroofden haar ook van de Boot / sonder welkese niet aan land konden geraken; en scheurden de Zeylen in stukken. Beter ware 't geweest / dat men haar in de Zee had geworpen / dan dus weg te senden. Indien niet eenig ander Schip haar bejegend en te hulp gekomen is / soo sijnse gewislijk te gronde gegaan / of van honger gestorven.

Bekomen door den gedagten Portugeesch een ander Schip.

Schendige trouwloosheyd der Fransche tegen den selven.

Na 't begaan van deese daad / waar aan veele der

Noch twee

andere Scheepen vallen in hare handen.

der onse geen behagen hadden / quamen wy diep in de Hooge Zee. De Wind was Oost-Zuyd-Oost, en ons doemaals gunstig. Maar om den Leeser niet verdrietlijk te sijn met de beschrijving der veroveringen van yeder Schip in 't bysonder / soo wil ik maar kort daar over heenen lopen. Den anderen en derden dag daar na bequamen wy noch twee Scheepen / sonder tegenstand. 't Krijgsvolk wou 't Jagt ten Buyt hebben / insonderheyd de geene / die 't selve bekomen hadden; wilden ook geweld gebruyken; doch de Hoofdlieden stelden sig tusschen beyden / en bevreedigden deese onrustige. Uyt 't eene Spaansch Schip namense de Wijn / 't Scheeps-brood / en andere Eetwaren. Den Obersten der Spaanjaarden beklaagde niets soo seer / als een Hen / die hem / gelijk hy seyde / yeder dag / selfs op d'onstuymige Zee / een Ey had gelegt.

Een Hen, van eenen der Oversten seer beklaagd.

De volgende Sondag gaf den geenen die op de Mast de Wagt hield / 't gewoone teken / waar op wy vijf Scheepen gewaar wierden. Onse Schippers toonden groote blijdschap / en riepen Victorie, eerse noch hare vpanden regt kenden; ook niet wisten / hoe groot dese Scheepen waren. Maar vermits de Wind ons tegen liep; sy met volle Zeylen en al de Riemen voort spoedigden / soo konden d'onse / wat moeyte sy ook deden / om tot den Aanval te komen / haar niet genaken / onaangesien sy ons al t'samen in gevaar stelden / van te sullen vergaan / door 't omslaan der Kielen / wegens 't scharp Zeylen.

Al de Scheepen der Spaanjaarden en Portugeezen, deese Françoisen ontmoetende,

namen voor haar de vlugt, of vielen in hare handen, en waarom.

't Moet niemand vreemd dunken / dat alle andere Scheepen voor ons vloden / of in onse handen vielen; Want onse Scheepen waren seer wel toegerust. 't Eene / waar in ik my bevond / had 18 groote Sukken Canon., en over de 30 kleyn Geschut. 't Scheepsvolk bestond uyt enkele Normandyers, 't welk d'alderstrijdbaarste Natie is onder al de geene / die na 't Westen varen. Hadden ook onder malkander vast gesteld / datse geen Portugeezsch Schip onaangevogten souden laten / wanneer 't haar bejegende.

III. HOOFD-

RPJCB

III. HOOFDSTUK.

Delphinen. Albacoren. Boniten. Vliegende Visschen. Zee-Swaluwen. Zee-vogelen. *Auraten.* Zee-Swijnen. Hoe deselve gevangen werden. Haar Ingewand. *Requienen*, en der selver seldsame Gestalte. Zee-Schildpadden van een geweldige grootte. Hoemen die vangd. Aanmerking op *Thevet.*

VAn dien tijd af hadden wy een seer goede Wind/ tot dat wy quamen onder den derden Graad aan deese zijde de Linie Æquinoctial. Hier sagen wy een boven maten groote meenigte van Zee-swijnen / en Auraten. Wy vingen ook een slag van Visch / welke de Normandyers Albacoren, en Boneten, of Boniten, noemen. Dan noch veelerley andere soorten; waar onder ook vliegende Visschen waren. Doe 't Scheepsvolk eerst hier van spraak / dagt ik / datse den spot met ons dreven; tot dat mijn oogen my de waarheyd deden sien; hoese sig upt 't water verhieven/ en met hopen om hoog vlogen/ ter lengte van een Spies / en wel honderd schreeden wijdte. Dikmaal / alsse tegens den Mastboom stieten / vielense in 't Schip neer. Deese Visschen sijn by na als de Haringen/ doch wat langer en ronder. Hebben een Beertje onder den hals; Vleugelen als de Fleermuysen. Vermits ik te voren geene van deese soort gesien had binnen de Kreefts-Sonneteer-kring (Tropicus Cancri), soo beeldde ik my in / datse sig / wegens de hitte / geerne onthielden onder de versenghde lugtstreek (Zona Torrida), en sig niet daar over na de Polen begaven. Doch by andere heb ik gevonden/ datmen in de Zuyd-Zee, of de Magellanische, Zee-Swaluwen siet / derhalven wil ik op deese meening niet vast blijven staan / wijl ik 't daar voor houde / dat deese beyde eenerley soort sijn. Ook nam ik waar/ dat dese Visschen sig nergens versekerd vinden. Sijnse in of onder 't water / soo werdense vervolgd van d'Albacoren en andere Roofvisschen; vliegense in de hoogte / soo werdense van de Zee-vogelen verslonden.

Delphinen.

Albacoren.

Boniten.

Vliegende Visschen; en meening des Autheurs wegens deselve.

Sijn nergens verseekerd.

De Zee-vogelen / die sig generen van haren Roof upt

Beschrij-

ving der Water-vogelen.

upt 't water / sijn soo tam / datse boven op de Masten / Touwen / en Zeylen der Scheepen gaan sitten / soo datmense met de hand kan vangen. Sy hebben aschverwige Vederen / gelijk de Havikken. Hare grootte is als die der Kraayen. Als se gepluckt sijn hebbense weynig meer vleesch als een Spreeuw; soo datmen sig verwonderen moet / hoese de Visschen vangen / en sig te nut maken konnen; wijl deselve grooter dan die Vogelen sijn. Ook hebbense maar alleen eenen Darm in 't lijf / en breede Poten / gelijk d'Endvogelen.

Seldsaamheyd.

Verder berigt van de Boniten.

De Boniten sijn van soo goeden smaak / als men eenige visch hebben mag. Sijn gelijk een gemeene Karper / doch sonder schubben. Veertig dagen lang onthielden se sig ontrent ons Schip / vermoedlijk wegens 't Pek aan 't selve.

Van d'Albacoren, een seer wel-smakende visch.

D'Albacoren sijn de Boniten niet seer ongelijk / doch niet soo groot / want ik heb van de laatste soort eenige gesien / die vijf voeten lang / en soo dik als een Man waren. Ook hebben d'Albacoren mosw vleesch / gelijk de Forellen: dan noch geen Ruggegrad / en weynig Ingewand. Billijk mogense onder de beste Visschen geteld worden. Alhoewel wy niet veel Speceryen in voorraad hadden / om d'Albacoren na behoren te konnen toebereyden / soo warense echter boven maten goed van smaak / alleen in Moten gesneden / met Sout bestroyd / en gebraden. Indien een Lekkere-tong in ons Land een der Albacoren, wel toegemaakt / voor hem had staan / gewisslijk sou hy'er de vingeren na lekken. Sy onthouden sig tusschen beyde de Tropicis in de Hooge Zee.

Auraten, de beste van alle Visschen, en naamreden.

D'Auraten, welke dien naam hebben bekomen / wijlse in 't Water Goud-geel schijnen / sijn de Salmen seer gelijk / doch hebben niet sulk een hogen ruggegrad. Ik selfs heb ondervonden / dat deese Visch niet alleen beter is dan al de voorgedagte / maar derf wel rond uyt seggen / dat noch in de Zee / noch in eenige andere Wateren eenigen Visch te vinden mag sijn van een aangenamer en lieflijker smaak.

Zee-swijnen.

De Zee-swijnen sijn van tweederley soort; 't eene slag heeft een spitse Bek / gelijk de Ganse; 't an-

der

der sulk een stompe Snuyt / datmen deselve / wanneerse sig om hoog verheft / wel voor een ronde Schijf sou aansien. Hierom noemdmen deese soort Moniks-koppen / wijlse deselve vry gelijk sijn. Sijn ses voeten lang. De Staart is breed / en gekloofd. Alle hebbense een gat in 't hoofd / waar doorse de lugt inhalen / en water scheppen. Wanneer de Zee onstuymig is / sietmen haar boven op 't water. Schijnen groen / en doen de Zee ook groen schijnen ; insonderheyd alsse by een Onweer sig de gantsche nagt vermoeyd hebben. Sy ronkken en grunnicken soo grof / als onse Varkens. Als de Schiplieden haar sien op 't water swemmen / en horen gnorren / soo voorseggense een gewis Onweer ; gelijk ook d'ervarenheyd my dikmaal geleert heeft. Alhoewel nu de Zee stil was / en de meenigte deeser Meir-swijnen soo groot / datse deselve / soo verr' als men sien kon / bedekten / soo konden wy'er echter soo veel niet bangen / als wy wel gewild hadden / wijlse niet soo ligt als andere te bekomen sijn. Sie hier de wijse / hoemense bangd.

Sonderlinge aanmerklijkheden ontrent deselve.

Eenen / die sig hier op wel verstaat / set sig voor op 't Schip / met eenen yseren Haak in de hand / vast gebonden aan een lange / dikke Steel / als een halve Spies / en de Steel weer aan een Touw van 20 voeten. Als nu de Meir-swijnen met hopen komen toeschieten / mikt hy op eenen der selve / en werpt den Haak met alle magt op hem aan / soo dat deese Visch / wel getroffen sijnde / daar aan vast blijft. Dan geeft hy 't Touw soo veel bot als hy kan / tot dat 't Meir-swijn de wonde gevoeld ; sig om en om wenteld / en dus 't Yser noch dieper in hem doet gaan ; waar door hy eyndlijk / wegens veel bloedverlies / gantsch afgemat is. Dan neemdmen noch eenen anderen yseren Haak met een lange Steel / waar mee de bangst in 't Schip op getrokken word.

Op wat voor een wijs sy gevangen werden.

Wanneermen met deese Meir-Swijnen even soodanig handeld / als wy met onse Varkens doen / 't Ingewand daar uyt neemd / desgelijks 't Ruggegraad / en de Gzaden in de zijden ; dan twee deelen daar van maakt / en deselve ophangd / soo kanmen

Geslagt sijnde, is de gestalte en smaak even als van een Land-

nauw

Varken. nauw onderscheyd sien tusschen de twee zijden van dit Zee / en van een Land-Varken. Doch als 't Vleesch noch varsch is / valt het wel soeter / maar is dan soo goed niet. Men kan'er ook Hammen en Schouders van snijden. De Lever is van smaak even als de Varkens-lever.

't Spek daar van in Frankrijk gebruykt voor Vasten-vet; en bedrog. Geene van alle die ik opt gesien heb / heeft meer Spek gehad / als de dikte van een duym. 't Geloof niet / dat'er gevonden werden met Spek van twee duymen. Men behoefd sig derhalven niet meer te laten bedriegen met 't Vasten-Spek / 't welk de Vischers te Parijs en anderweegen verkopen / voorgevende / dat het Vet / of Spek / van Zee-Swijnen is. Want nadien 't selve dikker als vier vingeren breed is / soo magmen wel geloven / datse 't van de Walvisschen nemen.

Sonderlinge aanmerklijkheyd uyt ervarenheyd, tegens 't geen andere schrijven, Vermits wy ook in eenige deeser Vischen kleyne jonge Meir-Swijntjens vonden / welke wy / in plaats van Biggen / bzieden en aten / soo houd' ik 't inder daad daar voor / onaangesien wat andere hier tegen hebben geschreven / datse levendige Jongen werpen / gelijk de Land-Varkens by ons; niet soo d'andere willen / datse Eyeren souden leggen. Voor my / niemand kan my verhinderen / veel meer voor waarheyd te houden en te verhalen 't geen ik uyt eygener erbarenheyd heb / en waar van / nebens my / veel' oog-getuygen waren / dan 't geen van andere / sonder eygene sekere kennis / geschreven werd.

Requienen, een andere soort van visch. Wy vingen ook veele der Vischen / welken de Normandyers den naam van Requienen geben. Deese schijnen ook groen / wanneer de Zee stil is. Sijn wat langer dan vier voeten / en breed na proportie, op verre na soo smaaklijk niet als de voorige; doch als niet veel anders voorhanden is / soo werdense ook van de Schiplieden gegeeten. Hebben een rugge gekerf de Hupd / een breede / platte kop / met opgespalkte kaken / gelijk de Wolven / of Engelsche Doggen. Dus sijnse niet alleen van een afschouwlijke gestalte / maar ook gantsch schaadlijk / wegens hare seer scharpe tanden. Watse maar eens daar meede konnen vatten / bytense af / of rukken 't geheel onder Water.

Be-

Begeeft sig pemand in Zee / om te swemmen / soo moet hy sig wel nauw voor deese Visschen wagten. Alsmen haar ook met een yseren Haak ontrent een vinger dik / boven op 't Schip heeft getrokken / moetmen immers soo wel toesien / als voor een boosen bytenden Hond. Wat gevangen sijnde / doense eben soo veel schaade / als dan / wanneerse los sijn. Dermits wy nu niet eenen goeden beet aan haar vonden / soo sloegen wy de geene / welke wy kreegen / met ysere Staven dood; martelden haar / en gingen met haar te werk / gelijkmen gemeenlijk doed met schaadlijke en woedende Dieren: rukten haar somtijds d'ooren af; trokken haar een Vathoep door de Staart / en wierpen haar / dus toegestelt weer in Zee; waar opse dan gintsch en herwaarts schieten / geweldig arbeydende / eerse weer na beneeden konden komen. groot, en schaadlijk wegens hare scharpe tanden.

Of wel de Schildpadden onder de versenghde Lugtstreek (Zona torrida) soo groot niet sijn / als in de Roode, of ook d'Indiaansche Zee, van welke Plinius schrijft / dat hare Schalen een taamlijke Hut bedekken konnen; soo sijnse in deese Zee echter soo groot / datmen 't swaarlijk sou willen geloven. 'k Sal maar alleen een voorbeeld voortbrengen. In 't Schip van den Oversten Boisius wierd een Schildpad gevangen; waar aan tagtig persoonen (want soo veel stonden'er onder sijn Bevel) sig overvloedig versadigden / onaangesien deselve / na gewoonte der Zeevarende / hare monden niet spaarden. Schildpadden. Plinius, lib. 9. cap. 10.

De bovenste Schaal was langwerpig-rond (Eyrond), derdehalve voet breed / en taamlijk dik. Capitain Marius kreeg deselve voor sijn deel / en gebruikte se voor een Schild. De smaak deeser Schildpadden is byna als die van Kalfs-vleesch; ja / men kan geen onderscheyd gewaar werden / wanneer men'er stukjens Spek in steekt / en dan braad. Men vangdse op de volgende wijs / gelijk ik selfs gesien heb. Als de Zee stil is (want anders siet mense selden) dryvense boven op 't Water. Dan werd de bovenste Schaal soodanig verhit door de Son / datse deese warmte niet langh konnen uytstaan. Hieren haar Grooté Schaalen. Smaken als Kalfsvleesch. Hoese gevangen werden.

derhalven om / om sig te verkoelen / en draayen haar een goede wijl tijds in de rondte. De Scheepslieden dit siende / werpen stuks een pfere Haak in d'opening tusschen beyde de Schalen / en vier of vijf der hare trekkense met geweld in de Boot.

Verdeediging van Lerius, tegens de beschimping van Thevet.

Dus veel had ik van de Schildpadden geschreven in den eersten druk van 't Historisch Verhaal mijner Schipvaart na Brazil. Maar Thevet heeft hier over my meesterlijk geheeckeld. Want in sijn Boek / genoemd Historia Virorum Illustrium (waar in hy ook gewag maakt van den grouwelijken Reus Quoniambec) vaart hy in 't begin deeses Commentarii aldus tegens my uyt: Wat sullen wy seggen van d'ongure Schildpadden, welke onder de *Zona torrida* soo groot werden gevonden, dat een enige der selve heeft konnen versadigen tagtig personen (welke veelligt kleynen honger hebben gehad), en dat men met hare geweldige Schalen een taamlijke Hut heeft konnen dekken. Doch ik geloof, hy meend geen Hutten, waar in Menschen wonen, maar van eenig kleyn Ongediert.

aangaande de grootheyd der Schildpadden.

Thevet door Thevet selfs weerlegt,

Hy ga wy soo voort / tot dat hy niet weet / waar hy uyt of in sal komen. Laat ons sien / wat hy schrijft in 't XIV. Capittel der Singulariteyten van America, daar hy spreekt van de Schildpadden / welke / volgens sijn voorgeven / gevonden werden in d'Eylanden Gorgonas, gelegen om 't Gebergte van Capo Verde. Onder deese Schildpadden, segt hy / sietmen'er eenige soo boven maten groot, dat vier Menschen eene der selve niet konnen opbeuren, gelijk ik selfs gesien heb. Boven dien schrijft *Plinius*, dat in d'*Indiaansche Zee* sulke onguur-groote Schildpadden sijn, dat alleen een enige Schaal daar van een gantsche Hut kan bedekken. En dat men tusschen d'Eylanden der *Roode Zee* in even deselve Schalen op 't water vaart, gelijk in kleyne Schuytjens. In de *Persische Zee*, en daar de Zee by 't Land *Caraanien* in-valt, werden ook, na 't verhaal van deselve *Plinius*, diergelijke Schildpadden gevonden.

die selfs schrijft, noch groter gesien te hebben.

Waar toe sijn eygene

Na dat nu Thevet heeft aangewesen / op hoe veelerley manieren deselve werden gevangen / soo voegt

voegd hy daar by: Nu kanmen ligtlijk denken, hoe dik de Schalen moeten sijn, *wanneer men der selver breedte betragt*; *want ook de Wilden, welke aan de* Magellanische, *of* Zuyd-Zee *woonen*, [Hier is pets in de Pen gebleven/ of van den Drukker overgeslagen; sal vermoedlijk moeten sijn] hare Hutten daar mee dekken. Op deselve wijs werden deese Schalen gebruykt van d'*Amazonen*, welke aan de *Zuyd-Zee*, of *Mare Pacifico*, sig onthouden (van deese mag Thevet misschien gedroomd hebben)/ wanneerse hare Hutten beschermen in een Aanloop der vyanden. En ik derve seggen, dat deese Schalen soo sterk werden bevonden, datmen deselve met een Pistool-Kogel niet sou konnen doorschieten. D'Inwoners der Eylanden ontrent *Capo Verde* eeten de Schildpadden met meenigten, want sy hebben even soodanig een smaak, als Kalfsvleesch. woorden werden? bygebragt.

Deese hier aangerogene woorden bewijsen immers uytdruklijk 't geen ik geschreven had/ ja noch meer; maar werpen te gelijk op hem den hoon tegens my uytgewurpen.

Hy bespot 't geen ik had bygebragt/ te weeten/ datmen een taamlijke Hut met een Schildpadden-Schaal kan dekken. 't Sijn niet mijne/ maar Plinii woorden/ uytdruklijk van my genoemd. Nu heeft Thevet even deselve plaats uyt Plinius uytgeschreeven/ en noch grooter dingen van de Schildpadden gesegd dan ik. Sal hy my beschuldigen over 't geen hy selfs doet? Den Sotter aardig beschimpt.

Ik had gesegt/ dat in 't Schip van Boisius een Schildpad gevangen wierd/ waar aan tagtig persoonen genoeg t'eeten hadden. Is dit nu minder te geloven dan 't geen Thevet schrijft/ dat hy Schildpadden heeft gesien van sulk een grootte/ dat vier Mannen/ of Visschers/ deselve niet konden opheuren; welke nochtans sterk genoeg souden sijn om een Os op te ligten/ waar mee meer dan drie honderd Menschen een goede Maaltijd souden konnen doen/ al warense soo groot en sterk/ als den van hem beschreevenen Quoniambeck, van wien hy niet dan enkele Fabulen heeft voorgesteld. Hy laat hem Ook over sijnen grooten en sterken Quoniambeck.

een Vat vol Wijn gantsch ligtlijk onder den eenen arm dragen; ook twee Stukken Canon op beyde de Schouderen houden.

Besluyt van dit Hoofdstuk.

Hier na sullen wy spreeken van Meir-Swijnen / welke Delphinen werden genoemd; desgelijks van de groote Walvisschen / en meer andere soorten van Zee-wonderen.

IV. HOOFDSTUK.

Onbestandigheyd der Winden onder den *Æquator*, of *Linie Æquinoctial*. Stinkende, giftige Regenen. Groote Hitte. Geweldige Dorstlijding. 't Scheeps-brood verdorven. *Polus Antarcticus*, of 't Zuyder-Aspunt. Onweer. Daar op volgende groote Kalmte. Walvisschen. *Delphinen*.

Groote onbestandigheyd, en stilte der winden onder den Æquinoctial.

WY gaan nu voort in onse Reys-beschrijving. Doe wy gekomen waren onder de Linie Æquinoctial, of Middel-Lijn, op de hoogte van 3 of 4 Graden, hadden wy gantsch geen wind/of somtijds maar een weynig. Nu regende het; dan was de wind weer als dood; soo dat wy gantsch niet voort konden geraken. 't Nam hier waar / dat op even deese Sonnen-hoogte de winden t'eenemaal onbestandig sijn / d'een tegens d'andere strijdende. 't Is derhalven / om deese en andere reedenen / seer bessaarlijk en gevaarlijk / onder den Evenaar heenen te varen.

Uyterste gevaren door deselve.

Dikmaal gebeurden 't / dat onse drie Scheepen / welke aan den anderen hingen / in een oogenblik tijds yeder een bysondere wind hadden; werdende gedreven als in een Triangel; 't een Oost / 't ander West / 't derde Noord; sonder dat de Stierlieden eenige raad hier tegens wisten. Deese tegenstrijdigheyd der Winden verging ook wel in een oogenblik; en dan quam 'er een schielijke Stozm op / soo dat wy plotselijk moesten stil houden. Onder pl swollen de Zeylen soodanig uyt / dat wy in 't uyterste gevaar waren van omgekeerd te werden.

Stinkende, giftige

Hier staat te weeten / dat onder de Linie Æquinoctial sulke boose / stinkende / giftige Regenen vallen /

len / datse / de bloote Huyd der Menschen rakende / seer vinnige bladeren verooꝛsaken. Stoꝛten de dꝛuppelen sig op de kleederen neer / soo makense seer leelijke Vlekken. Regenen.

De Hitte is hier ook boven maten groot; waar dooꝛ wp een seer swaren dooꝛst moesten uptstaan. Want wp hadden gantsch geen soet Water meer / noch eenigen anderen dꝛank / behalven de geene / welke ons 's middags en 's avonds over de Maaltijd gantsch spaarsaam wierd uptgedeeld. Over dag hadden wp niets / om onse hittige booꝛst mee te verkoelen. Hier dooꝛ gebeurden 't eens / dat ik langer dan een gantsche uꝛ stom was / wijl 't Hert mp soodanig hygde / dat den adem daar dooꝛ in mp verteerd wierd. In deese geweldige Dooꝛstigheid waren de Scheeps-lieden seer begeerig / om sout water te dꝛinken. Boven maten groote hitte, en dorstigheid.

Vraagd pemand / of men 't Zee-water gantschlijk niet kan bereyden / om tegens den dooꝛst te gebꝛuyken / soo staat te weeten / dat / wegens 't sinderen der Scheepen / onmogelijk is / een Distelleer-Ketel staande te houden. Dan noch / datmen dooꝛ geenerley middelen / 't sy datmen 't Zee-water dooꝛ Wasch liet dꝛuppen / 't sy datmen 't met andere Stoffen distelleerde, kon te weege bꝛengen / dat het dooꝛ den dooꝛst gebꝛuykbaar wierd / ten ware pemand Long en Lever had willen uptbꝛaken / soo haast hy 't maar aan de mond bꝛagt om het te pꝛoeven; veel min dan sou men 't hebben konnen inswelgen. Echter is 't / in een glas geschonken sijnde / soo gantsch klaar / als ergens eenig Bꝛonwater kan gevonden werden. 't Zeewater is niet soet te maken, watmen ook doen mogt.

Ten hoogsten moest ik mp hier over verwonderen: Wanneermen Peekel-spek / Haring / of andere soute Visch / ook Vleesch / in Zee-water te weyhen legt / soo werd het veel eer lak / dan wanneer sulks in barsch water geschied. De Reden hier van laten wp de Philosophen ondersoeken. Aanmerklijke waarneeming.

Kꝛytlijk / onsen grootsten nood leeden wp onder de Zona torrido, of versengde Lugtstreek. De geduerige swaare reegenen dꝛongen tot 't beneedenste 't Scheepsbrood verdorven, en vol Wor-

men; ook 't soet water, seer stinkend; evenwel gegeeten en gedronken.

onser Scheepen; waar door al ons Scheeps-brood verdierf / smodderig / slijmagtig / en schimmelig wierd. Evenwel moesten wy 't selve noch spaarsaam aantasten / wijl wy geen overbloed hadden. Ja / wy aten 't met al de Wormen / die'er met meenigten in waren / gelijk als Vy / sonder eenige walge daar voor te hebben; vermits 't ons aldus beeter den dorst benam / als anders. Ons weynig soet water verdierf desgelijks; en daar waren ook een groote beelhepd van Wormen in. Die 't buyten dorst had sien inschenken / sou 't braken wel overkomen sijn. Als wy'er van dronken / hielden wy 't Glas in d'eene hand / en niet d'andere den Neus toe / om de stanck niet te rieken.

Stuerman, die noch leesen noch schrijven kon,

Wy hadden een Stierman / genoemd Johannes Meunius van Harecleur. Alhoewel hy noch leesen noch schrijven kon / soo was hy echter seer ervaren in de Zeevaart; soodanig afgerigt op 't Astrolabium, de Cosmographische Mappen, of Weereld-Kaarten, en op 't Instrument, gesegd Jacobs-Staf (de Graad-boog), dat hy dikmaal / insonderheyd wanneer een Onweer voor handen was / beschaamde eenen seer gedeffenden in d'Astronomie, wiens naam ik alhier verswijg / om hem geen oneer aan te doen. Desen wist wel verstandig en wijdlopig te spreeken van de Gronden en Regelen der Zee-vaart-kunde; maar als den nood voor handen was / vondmen niemand by hem t'huys. 'k Seg dit niet tot nadeel der Wetenschappen / welke op de Hooge Schoolen geleerd werden; maar wenschte / dat deese Geleerde sig hier op niet te seer verhieven / boven de geene / die hare kennis niet upt de Boeken / maar upt nauwkeurige waarneeming en d'ervarenheyd hebben gehaald.

seer uytstekend in de Konst der Zeevaart.

Vervolg van de Middel-Lijn.

Dikmaal is 't gebeurd / dat / om de verhaalde swarigheden / waar van in 't vervolg breeder sal werden gesprooken / d'uytgevaarne Scheepen weer te rugg' hebben moeten keeren / sonder deese Linie te konnen passeeren.

Passeeren defelve.

Als wy nu ons in soodanig een nood bevonden / en 35 dagen lang hadden gearbeyd / om over de Linie Æquinoctial te geraken / sijn wy eyndlijk / door de

de Godlijcke opstand / regt onder deselve gekomen / op den 4 van Februarius. Dus voeren wy dan heenen onder den Gordel der gantsche Weereld. Derhalven de Schipliedien niet sonderlinge plegtlijckheden haar oude gewoonte hierin 't werk stelden.

Sy bonden de geene / welke nooit den Evenaar voorhy waren gezeylt / aan sterke Touwen; lieten haar van de Scheepen af na beneeden / en deeden haar onder 't Water dompelen. Maakten ook eenige Boeken swart aan 't buytenste des Keetels / en bestreurden haar 't Aangesigt daar meede. Doch die aan de Boots-gesellen eenig geld tot een Vereering wou geven / was van d'uytvoering deeser Ceremonie ontslagen. Anders moest hy / sonder eenige verschooning dit uytstaan; tot een eeuwige gedeugenis / dat hy hier geweest is; gelijk my dan ook doemaals weervoer. Gewoonte der Schiplieden aan de geene, die noyt onder de Linie sijn geweest.

Ter dier tijd hadden wy een goede Wind / en quamen West-Noord-West tot op den 4 Graad over de Middel-Lijn. Doe sagen wy voor d'eerste maal 't Suyder-Asspunt / of Polus Antarcticus. Dit Gesternt noemen de Normandyers Su, en heeft noch eenige andere Staeren ontrent sig. Soo dat dit Gesternt / soo veel ik doemaals kon afneemen / een Crucifix gelijk schijnd te sijn; waarom de Normandyers 't selve den naam van Su hebben gegeven. Sien voor d'eerste maal 't Suyder-Gesternt.

Op den 13 van Februarius, als de Schiplieden by een gantsch klare Lugt met 't Astrolabium de Pools-hoogte namen / soo bevonden se de Son regt boven ons; en de straalen vielen regtstraads neer. Als wy / insonderheyd ontrent den middag / een Dolk / Mes / of pets 't welk een scharpe punt had / in de Planken boven op 't Schip staken / konden wy nergens eenige de minste Schaduw gewaar werden. De Son regt boven haar Hoofd.

Van daar sijn wy tot op twee Graden voort gezeylt / hebbende twee of drie dagen lang seer quaad Weer gehad. Hoorts daar na wierd de Zee weer soo stil / dat wy hier eeuwig souden hebben moeten blijven leggen / en jammerlijk verderven / indien wy niet een koeltje hadden bekomen / om ons voort te setten. Groote Kalmte.

Walvisch' gesien, en voor een Steen-klip gehouden.

Tot noch toe hadden wy op de gantsche Reys geen Walvisschen gesien; doch nu warense digt ontrent ons. Wy wierden'er een boven 't water gewaar / voorwaarts upt van ons Schip. In 't eerst meenden wy / dat het een Steenklip was; en bevonden ons derhalven in geen kleyne vrees / dat onse Kiel daar tegens komen / en in stukken stoten mogt; maar eyndlijk / als wy de beweging sagen / verliet ons deesen angst.

Des selven bedrijf.

Eer deese Walvisch sig na de grond begaf / verhief hy 't hoofd na boven / en wierp meer dan twee Tonnen water in de hoogte. Na beneden schietende / verwekte hy sulke groote Water-golven / dat ik in een nieuwe bekommering viel / van in dien Werbel te sullen komen / en mee na den afgrond te varen. 't Is een seer groot Wonderwerk Gods / dat sulke onguur-groote Dieren in de diepte van de Zee soo geswind konnen speelen / en haar kortswijl dryven; waar van Job en David hebben geschreven.

Aanmerking..

Delphinen, en sonderlingheden ontrent deselve.

Wy sagen ook Delphinen. Deese werden vergesselschapt van meenigerley soorten der andere Visschen; daar heenen trekkende gelijk als in Slag-ordening. In de Zee schijnense roodagtig. Eenen der selve swom ses of seven maal rondom ons Schip heenen / even als had hy ons willen verwelkomen. Wy wendden wel alle mogelijke blijt aan / om hem te vangen; doch hy ontweek ons gedurig met een sonderlinge voorsigtigheyd; soo dat wy hem niet konden betrappen.

V. HOOFD-

V. HOOFDSTUK.

America in 't gesigt gekregen. *Markayers*, Vyanden der *Françoisen*. Geboomte in *Februarius* gantsch groen bebladerd. D'eerste wilde *Americanen* van onsen Schrijver gesien. Hare Spijsen. Beschrijving der gedagte *Wilden*. Hare list, om d'*Europaërs* te bedriegen. Andere sonderlingheden van haar. *Spiritu Santo*, een *Portugeezsch* Kasteel. 't Geweest *Tapemiry*. *Paraiba*. *Syrtes*, gantsch sorgerlijke Sand-Platen, en Steenklippen in de Zee. *Wilden*, genoemd *Ovetakata*, en beschrijving der selve. 't Eyland *Maq-He*. Verlossing uyt een groot gevaar. *Tuppin-Imbas*. Seldsame Visschen. Papegayen. Zeeboesem *Ganabara*.

Brazil in America in 't gesigt gekreegen.

ALs nu de Weste Winden ons een tijd lang gedient hadden / sagen wy op den 26 Februarius Anno 1557, 's morgens ontrent ten agt uren / 't Landschap Brazil in de Nieuwe Weereld, onse Voorouders t'eenemaal onbekend geweest; aldereerst ontdekt door Americus Vesputius, ontrent Anno Christi 1497, en na sinen Naam genoemd America. Onnoodig is 't / te verhalen / met wat voor een vrolijk hert wy God dankten om dat wy 't gewenschte Land soo na by ons hadden: de Leeser kan sulks ligtlijk by hem selven afmeten.

Aankoomst by 't Landschap Huvassou.

Als wy nu verseekerd waren / dat dit het regt-begeerde Geweest was / (want men kan ook wel ligt bedrogen werden door 't opstijgen der Dampen en Wolken) / soo wierpen wy dien selven dag ons Anker upt / ontrent een halve Fransche mijl wegs van 't seer ruuwe Landschap / 't welk de Wilden noemen Huvassou. Wy hadden doemaals een seer goede Wind / en 't Schip van den Oversten Boisius ging voor heenen. Doe setteden wy de Boots upt / en lieten / volgens gewoonte der aankomende Scheepen / eenige Stukken Canon lossen.

Markayas, een Natie der Wilden, vyanden der Franschen; diese eeten

Straks quamen de Wilden, soo Mans als Vrouwspersonen / met hopen na den Oever toe. Deese alle waren (gelijkse van eenen upt d'onse / die voortijds in dit Land was geweest / daar voor gehend wierden) van de Natie der Markayers. Syn

alsse haar bekomen konnen.

vzienden der Portugeezen, en verbolgen de Françoisen ten uptersten / soo datse de Gevangene van deesen Landaart geenssins willen los laten / of tegens eenigerley Waren verwisselen; maar al diese bekomen konnen houwense in stukken; eeten haar / en mesten sig aldus met der selver vleesch.

Boomen en Kruyden in Brazil seer groen in Februarius.

De Boomen en andere Gewassen in Brazil waren doemaals (in Februarius, als 't byna in gantsch Europa op 't koudste is / en / wegens de harde Vorst geen Kruyden upt d'aarde konnen voort komen) hier soo groen en lustig / alsse in Frankrijk sijn ontrent de Maanden May en Junius. Soodanig een schoone tijd hebben de Brazilianen gedurig.

De Franschen toonen de Wilden hare Waren van verre.

De vyandschap / welke de Wilden en Franschen (als de laatstgenoemde gehoord hadden de wreedheyd der eerste / gepleegd tegens die van hare Natie) malkander toedzvegen / wisten beyde de Parthyen meesterlijk te verbergen. Eenige der onse traden in de Boot / en voeren na den Oever / daar de Wilden met meenigten stonden; doch derfden op een Musquetschoot wegs na 't Land niet naarderen / vreesende / datse van de woeste Inwoners souden mogen gegreepen / gebraden / en gegeeten werden. Maar van verre toondense haar eenige Messen / Kammen / Spiegeltjens / en diergelijke snuysterijen / om deselve / indiense begeerden / aan haar te vermangelen voor Eetwaren.

Welke daar na seer begeerig sijn.

De Wilden, van welke eenige digt ontrent ons heenen voeren / dit vernemende / behoef den niet seer hier toe genodigd te werden. Haasteden sig met alle magt; sogten by een alles watse konden: bragten Meel van Wortelen; vooxts Vleesch en Hammen van wilde Varkens; ook andere leeftogt / nevens een groote meenigte van Vrugten / welke overvloedig in dit Gewest wassen.

De gedagte Wilden

Daarenboven traden seg Wilden, nevens een Vrouw / in een Schuytje; voeren na ons toe / verwelkoomden ons seer vziendlijk / en vereerden ons met hare Gaben. Ligtlijk kannen vermoeden / hoedanig ik haar moet aangesien hebben / wijl nopt soodanige Lieden my voor 't oog waren gekomen.

Men

Men siet hier niet anders dan Menschen / beyde Mannen en Vrouwen / soo naakt / als se uyt haars Moeders ligchaam sijn gekomen. Swart geverwd te sijn / is haar cieraad. De Mannen scheeren 't hayr voor op 't Hoofd af; laten sig een krupn als de Moniken maken; maar agter 't hayr wassen. Boven dien hebbense een gat in d'Onder-lip / waar in sy een groote gepolijste Steen doen / soo groot en dik als een Philips Daalder. Dit gat doense met de regterhand op en toe / om de Steen te konnen uyt en in steken. Een sonderling Cieraad is dit by haar. Wanneer'er de Steen niet in is / en 't Gat der onderlip open staat / soo schijnense twee Monden te hebben: 't welk voor ons gesigt affschouwlijk is. van onsen Authour beschreven. Affschouwlijk Cieraad der Mannen,

De Vrouwspersoonen hebben deese gaten niet; maar dragen lang hayr / gelijk d'onse: en maken sulke groote gaten in d'Ooren / datmen'er een vinger door steeken kan. Hier in hangense witte Beentjens / die tot op de schouderen afsloddere. en der Vrouwspersoonen.

Eer wy van hier vertrokken / bedupdden ons twee oude Mannen / die de voornaamste onder haar waren / dat dit Gewest 't alderbeste Brasilien-hout had. Beloofden ons / indien wy 't begeerden / hare hulp / om 't selve af te houwen / en ons toe te voeren. Ook Eetwaren / indien wy deselve van nooden hadden. Baden ons seer ernstig / by haar te willen blijven; doch dit was ons voornemen niet. Ook warense onse vyanden / en veel sterker in getal dan wy. Haren Aanslag was / wanneerse ons aan Land gekreegen hadden / ons te slagten / en op t'eeten / volgens hare gewoonte. Maar als nu deese Mar-Kayas ons Geschut / en wat voorts in onse Scheepen was / genoeg hadden gesien / en sig daar over verwonderden / badense om verlof / van weer na den Oever tot de hare te mogen keeren: 't welk wy haar vergunden; want wy wilden haar niet beleedigen / op dat niet andere Françoisen, by geval daar aankomende / sulks souden moeten ontgelden. List der Wilden, om d'Europianen aan Land te krijgen, dan te slagten, en t'eeten.

Vermits nu by haar 't Geld niet in gebruyk is / soo gaven wy voor de Waren / welkese ons toebragten / haar Schangelen / Messen / Spiegeltjens / Handel met haar tegens

en

snuysteryen. en diergelijke Snupsterijen / waar meede men by de Brasilianen alderbest te regt kan komen. Gelijk nu de Wilden, tot ons komende / ons hare Schaamte sonder schaamte hadden laten sien van vooren / soo ook / doese van ons afscheydden / en na hare Schuptjens gingen / lietense ons den Aars bekijken. Want de Hembden / welkese van ons bekomen hadden / beurdense op tot aan den Navel / vreesende / datse de selve souden mogen verderven. 't

Boertery. Gemeene Spreekwoord segt / dat 't Hembd ons naarder is dan den Kok / of de Huyd naarder als 't Hembd. Doch sy vereerden ons met haar Agterdeel / en hielden 't Hembd in grooter waarde dan hare Huyd.

Afvaart van daar. Wy bleven een tijd lang aan deese Plaats. En alhoewel deese ongewoone spijsen ons in 't eerst vreemd voorquamen / soo aten wy echter van deselve met lust. De volgende Sondag trokken wy d'Ankers op / en zeylden van daar af; voeren langs 't Land heenen / ontrent 20 Fransche mijlen wegs. Doe sagen wy voor ons leggen een Fort

Spiritu Sancto. der Portugeezen, genoemd Spiritu Santo, doch van die Wilden gesegt Moab. Alsse nu onse Jagten en 't Hoofschip gewaar wierden / dedense eenige Stukken Canon op ons losse / wijlse ligtlijk konden afnemen / dat wy deselve de hare hadden ontweldigd. Doch vermits wy te verre van haar af waren / soo deedense ons geen schade.

Tapemiry. Wy voeren voorby 't Gewest / geheeten Tapemiry. Hier leggen eenige kleyne Eylandjens / ter plaats daar de See in 't vaste Land loopt. De daar woonende Wilden sijn / voor soo veel ik weet / der Françoisen vrienden.

Paraibæ. Een weynig verder woonen de Paraibæ; in welker Land eenige Heuvelen staan / schijnende als Schoorsteenen / gelijk ik selfs in 't voorby varen heb waargenomen.

Steenklippen. Den 1 Martius quamen wy aan seer gevaarlijke Gronden / wegens de opgeworpene Sand-hoopen / en tusschen deselve Steenklippen. De Schippers moeten vlijtig toesien / om niet op deselve te verval-

len;

len; anders moestense gewisslijk Schipbreuk lijden.

Daar tegens over sagen wy in de Zee Sandbanken; en 't was hier droog ontrent 30 Fransche mijlen verr'. Hier woond de Natie, geheeten Ovetakata. Deese sijn soo wild en woest / datse noch onder malkander vreede houden / noch met eenige naburige Natien in rust leven konnen. Gedurig Oorlogense / en roven op elk / soo op andere Wilden, als op de vreemde Scheepen. Wanneer de vpanden op haar aandringen / van welkese echter nopt overwonnen sijn / soo reddense haar leven met de vlugt; want sy sijn boven maten snel en geswind; soo datse op de Jagt 't wild Gedierte agterhalen en gevangen neemen; sijnde een slag van Harten. Sy gaan naakt / gelijk al de Brazilianen; doch sy laten haar Hayr wassen tot op den Aars; 't welk by andere Brazilianen geen gebruyk is; die aan 't voorste deel des hoofds / en agter in den nek 't Hayr afsnijden.

De Natie Ovetakata; seer wild,

en bovenmaten groote snelheyd der selve.

Deese Ovetakaten besitten een kleyn Land; doch sijn evenwel daarom niet te bedwingen. Eeten rauw vleesch / gelijk de Honden en Wolven; hebben een bysondere Spraak / en sijn de wildste van al d'Americanen. Vermitsse noch met de Françoisen, noch met de Spaanjaarden, noch met de Portugeezen, eenige gemeenschap houden / soo hebbense ook geene van de Waren / welke de Scheepen deeser Natien in dit Land brengen.

Verder berigt van deese Natie.

Naderhand heb ik van een Normandyschen Tolk verstaan / dat de Naburen / als / de Natie Markayas, de Carios, de Tuppin Imbas, of ook andere Wilden, wanneerse aan eenen der Ovetakaten hare Waren willen verruylen / haar van verre (vermitsse haar niet vertrouwen) toonen 't geense veyl hebben / 't sy een Mes / een Ram / een Spiegeltje / of diergelijke dingen / hem toewenkende / of hy lust daar toe heeft. Indien ja / soo toond hy daar tegens schoone Vederen / groene Steentjens / welkenen in de lippen draagd / of pet anders. Dan bestemmense een Plaats / die ontrent drie of vier honderd vademen van daar legt. Vervolgens treed den eenen

Hoese hare Waren verhandelen tegens hare Naburen, die haar niet vertrouwen.

nen derwaarts / leggende de Waren / die hy vermangelen wil / op een Steen of Blok. Gaat weer derr' daar van daan. Daar op koomd den Overaka; neemd weg 't geen hy daar vind / en legt sijne Waren in de plaats / welke hy te vooren den anderen had getoond. Dus lang houdense malkander trouw en geloof. Maar als de verwisseling geschied, en den eenen weer gekomen is ter plaats daar hy sig eerst bevond / soo heeft de tweede een eynd; en wie den anderen 't sijne afjagen kan / is meester; 't welk ongetwijffeld den Overaka te beurt valt / wijl deese Natie tot lopen afgerigt is gelijk de Windhonden.

en wat sig daar ontrent toedraagd,

Ongemeen-snelle-loopers onder de Wilden.

By deselve sommen mogen stellen de Wilden, woonende aan de Rivier Palma, in 't Landschap Florida; welke / gelijkmen daar van leest / een Hart konnen agterhalen; ja een geheelen dag / sonder opt te rusten / konnen loopen; ook de byna Reusen aan de groote Rivier Rio de la Plata, die met de voeten soo geswind sijn / datse de Dassen in haren vollen loop konnen vangen. Sie Histor. Univers. Ind. lib. 2. cap. 46. & 84.

's Landschap Maq-He.

Maar deese tweevoetige Post-paarden verlatende / keeren wy weer tot onse Reys. Doe wy de Overakaten vooryby gevaren waren / lag voor ons een ander Landschap / genoemd in hare taal Maq-He; waar in Wilden woonen / die sig ook niet ligtlijk verslapen / wijl hare Naburen haar wakker houden / door der selver gedurige Invallen. Aan deesen Oever staat een groote Rots / als een hoogen Thoorn; die / als'er de Son op schijnd / sulk een helderen glantsch van sig geeft / datmen den selven voor een soort van Esmeraude houd. Ter dier oorsaak hebben de daar voorby varende Françoisen en Portugeezen deese Rots toegevoegd den Naam van de Maq-Hesche Smaragd. Men segt / datmen'er met Schepen niet kan aanvaren / vermits hy snoerregt upt 't Water op gaat / en sig meer dan twee Franssche mijlen in de Zee uptstrekt. Te Land is'er ook geen weg / om'er by te mogen geraken.

Groote blinkende Rots, gehouden voor een Smaragd.

Bysonderheden daar van.

D'Eylan-

Daar om heenen leggen drie kleyne Eylanden / ge-

genoemd Magenſes. Doe wy by deſelve geanker waren / en dien nagt over daar ſtil hielden / hoopten wy / den volgenden dag 't Voorgebergt Capo de Frie te ſullen berepken; doch de Wind ſloeg ons te rugge; ſoo dat wy weer quamen ter plaatſ / daar wy 's morgens waren afgevaren. Hier hielden wy 't op Anker / tot den volgenden Donderdag; en weynig feylden'er aan / dat wy geen Schipbreuk leeden. den Magenſes.

Want op den 2 Martius, den Vaſten-avond der Roomſch-Catholijken, ontrent 's nagts ten elf uren / als wy ons kortſ te voren ter ruſt hadden begeven / verhief ſig onverwagt ſulk een onſtuymigheyd der Zee / dat d'Ankers in ſtukken braken; 't Schip van d'eene zyde na d'andere ſlingerde; na 't Strand gedreven wierd / en op een plaats geraakte / daar 't water niet boven derdehalve El diepte had; derhalven wy byna vaſt geſeeten hadden. Onſe Stierman 't Dieploot uytwerpende / en 't gevaar bemerkende / begon luydkeels te roepen: 't Is gedaan; 't is gedaan! God erbarme ſig onſer! waar tegens ſy ons en andere had behooren te vertrooſten. Doch 't Scheepsvolk vattede de ſaak beeter aan / en wierp in aller yl noch een Anker uyt / 't welk vaſt hield / en verhoedde / dat wy niet op de Klippen van d'Eylanden Maq-He vervielen; anders ſou 't Schip aan ſtukken geſtooten hebben / met den ondergang van alle die'er in waren. Uyterſte gevaar, van een ellendige Schipbreuk te lijden.

Dit gebaar duurde dzie gantſche uyren. Doe nu 't Ontweer voorby / en den dag aangebrooken was / voeren eenige der onſe na de gemelde Eylanden Maq-He. Deſelve waren meeſt woeſt / ſonder Menſchen daar in. Ons volk was begeerig / om de Vaten met ander ſoet water te vullen; want 't geen wy hadden was verdorven. Sy vonden daar in veele Vogelen / en allerley ſoorten van Eyeren; anders geformeert dan onſe Vogel-eyeren. De Vogelen waren ſoo tam / datmenſe met de handen kon vangen / of met Stokken dood ſlaan; als niet ſchroomende voor de Menſchen / welker gelijk ſy niet geſien hadden. Dus droegen d'onſe deſelve met hoopen Verder berigt van d'Eylanden Maq-He, en byſonderheden der ſelve.

pen in de Boot. 't Volk was door de ramp des voorgaanden nagts hongerig geworden: en onaangesien het doemaals Asschе-woensdag was / soo aten doch de Roomsch-Catholijken even soo wel van de Vogelen / als wy.

Naarderen Capo de Frie.

De volgende Donderdag, als wy de Maq-Hesche Eylanden hadden verlaten / voeren wy voort / en naarderden de volgende Vrijdag, ontrent ten vier uyren / met een voorspoedige Wind aan 't Voorgebergt Capo de Frie, de vermaardste Haven in dit gantsche Gewest / wegens d'Aanvaart der Françoisen. Hier lieten wy d'Ankers vallen / en gaven de leus onser aankoomst / door eenige Stukken Canon los te schieten. Onsen Capitain en Stierman namen eenige krghsknegten tot sig / en begaven haar na 't Land.

De Natie Tuppin Imba.

De Wilden, welke den Naam van Tuppin Imba voeren / en der Françoisen vrienden sijn / gingen haar met hoopen te gemoet / ontfingen haar seer vriendlijk / en verhaalden ons / hoedanig het stond met Paycolas (want dus noemdense Villagagno); waar over wy seer verblijd wierden. Hier vingen wy een groote meenigte van Visschen / met Visch-angelen. Deese waren van meenigerley slag; en van een andere gestalte als de geene sijn / welke men in onse Zeeën vind. Onder deselve was een sonderling-seldsaame en afschouwlijke soort / welke ik hier / om der vreemdigheyd wil / beschrijven sal. De grootte was byna als die van een jarig Kalf. Den Bek was vijf voeten lang en anderhalve voet breed. Aan beyde de zijden vertoonden sig scharpe Tanden / als die van een Zaag. Doe deese Visch op 't Land lag / en sijnen grooten Bek herwaarts en derwaarts sloeg / waarschouwden wy malkander / elk op sijne Scheenen wel agt te neemen / om niet geslagen te werden. 't Vleesch van deese Visch was gantsch hard; soo dat wy / schoon wy gantsch hongerig waren / niets daar van genieten konden / onaangesien men 't vier-en-twintig uyren lang gekookt mogt hebben.

Wonderlijke Visch, waar van men niet weten kon,

schoonmen die vier-en-twintig uyren lang gekookt had.

Papegayen, Hier sagen wy voor d'eerste maal / dat de Papegayen

gayen met hoopen in de lugt vloogen / gelijk in Frankrijk de Kraayen en Duyven. Dat ook altijd twee en twee gepaard in de lugt aan malkander hingen / gelijk by ons de Torteldupven / gelijk ik dikmaal heb aangemerkt. en hare vlugt.

Wy hadden noch 30 Fransche mijlen tot 't Voorgebergt Capo de Frie af te leggen; haasteden ons soo veel wy konden / en quamen'er eerder dan wy gemeend hadden. Want dien dag ging ons Schip soodanig voort / dat wy 's avonds inbonden; de volgende Sondag den 5 Martius Anno 1557 de Hooge Zee ter regterhand verlieten / en ons begaven in den Zeeboesem / van de Wilden genoemd Ganabara, doch van de Portugeezen gesegt Rio de Jennero, vermits se in de Maand Januarius aldereerst in deese Haven aanquamen. Aankoomst aan Capo de Frie. Ganabara, of Rio de Jannero.

Ter eeren van Villagagno lieten wy / ontrent een halve Italiaansche mijl wegs lang / ons Canon los gaan / en deeden Vreugde-schooten. Even 't selve bejegende ons van hem. Want hy had eenige Kasteelen doen opregten in een stuk Eyland / gelegen in deesen Zeeboesem / gelijk hier boven gemeld is. Eyndlijk lieten wy d'Anckers vallen digt by 't Land. Dit nu is den Inhoud van al't geen / wat ons op de Reys na Brazil bejegend / en van ons gesien is. Besluyt deeses Hoofdstuks.

VI. HOOFDSTUK.

Aankoomst by 't Kasteel *Colligny*. Hoedanig sy van *Villagagno* ontfangen wierden. Eerste *Predikatie* in *Brazil*. Eerste bediening des H. Avondmaals. Hy send de Predikant *Charterius* weer na *Frankrijk*. Handel van en met *Villagagno*. Eerste bruyloft in *Brazil*, na der *Christenen* gebruyk, onder de *Wilde*. Vervolg van den Handel met *Villagagno*.

DOe nu de Scheepen in de Haven des Zeeboesems Ganabaræ niet verr' van 't Vaste Land lagen / voorsag sig yeder van de Geweeren / welke in 't Schip waren / droegen deselve in de Boot / en voerden alles in 't Kasteel Colligny. Soo haast wy aan Land waren getreeden / dankten wy voor 't al- Aankoomst in 't Slot Colligny;

dereerste den Almagtigen / dat hy ons op deese Reys uyt soo veel groote Gevaren verlost / en gesond in 't gewenschte Land gebragt had. Daar na gingen wy tot Villagagno, die ons op den weg verwagtte. Wy begroeteden hem / d'een na d'ander / met groote Eerbiedigheyd; en hy toonde sig tegens ons seer vriendlijk / met een vrolijk Aangesigt en Gebeerden. Yeder spraak hy in 't bysonder aan / en viel hem om den hals / als met sonderling-groote genegenheyd.

en hoese van Villagagnon ontfangen wierden.

Philippus, die ons in Brazil had gevoerd / nevens beyde de Predikanten Richerius en Charterius, droegen hem kortlijk voor / wat ons bewoogen had / sulk een sware / gevaarlijke Reys aan te neemen; namentlijk / om in Brazil op te regten een Christlijke Kerk / overeenkomende met des Heeren Woord; gelijk hy in sijnen Brief aan die van Geneve versogt had. Waar op Villagagno dit volgende tot antwoord gaf: Vermits ik dit altijd van gantscher herten heb gewenscht, soo ben ik ook hier over hertlijk verheugd. En wijl mijne meening is, dat onse Kerk hier suyverder sal sijn, als anderwegen, soo wil ik van deesen dag af bevel geven, datmen ernstig sal agt nemen op alle ondeugden; ook weg doen alle Kleederpragt, en alles wat ons sou konnen afwenden van den waren Godsdienst. Daar na handen en oogen na den Hemel opheffende / borst hy uyt: O Almagtige God! ik dank u, dat gy my hebt vergund 't geen ik soo lang en soo ernstig van u heb gebeeden.

Der Predikanten aanspraak aan hem.

Sijn ántwoord aan deselve,

Straks daar na spraak hy tot 't volk deese woorden; Gy, mijne liefste Soonen (want ik wil uwen Vader en uwen Beschermer sijn), gelijk *Christus* niets voor sig selven, maar alles voor ons gedaan en geleeden heeft, soo vertrouw ik ook op den barmhertigen God, dat hy my soo lang sal laten leven, dat ik deese Vesting volbouwd heb, en gy mijne hulp sult konnen missen; want alles wat ik voor heb, sal geschieden om uwent wil, en aller der geene die op gelijke wijse als gy lieden, herwaarts sullen komen in 't selve voornemen. Al mijne poogingen strekken alleenlijk daar toe, om alle verdreevene vroome *Franssoisen*, *Spaan-*

En daar na tot al 't volk.

Wie sou hier konnen denken, dat volgen sou 't geen gevolgd is?

jaar-

jaarden, en andere *Natien* der *Chriſtenen*, een blijvende plaats op te regten, op datſe bevrijd mogten ſijn van de vervolgingen des Keyſers, der Koningen, en anderer Vorſten; dus geleegenheyd hebbende, om God met reyner herten te dienen.

Dus ſpraak Villagagno ons al t'ſamen aan op Woenſdag den 7 Martius Anno 1557. Na dit geſpreek beval hy ons / dat wy ons ſouden vervoegen in een byſonder Vertrek / 't welk hy had doen toerigten in 't midden des Eylands / om daar 't woord Gods aan te hooren. Doe wy nu t'ſaam gekomen waren / en 't Gebed verrigt was / deed Richerius d'eerſte Predicatie in d'Americaanſche Gemeente / over de woorden Davids Pſalm XXVII. Een ding heb ik van den Heere begeerd, dat ſal ik ſoeken: dat ik al de dagen mijns levens mogt woonen in 't Huys des Heeren, om de lieflijkheden des Heeren t'aanſchouwen, en t'onderſoeken in ſijnen Tempel.

Vertrek, om tot den Godsdienſt te dienen.

Eerſte Predicatie in Brazil.

Terwijl Richerius ſijne Predicatie verrigtte / en den Text verklaarde / verhief Villagagno gedurig ſijn' oogen ten Hemel / ſloeg ſijne handen t'ſamen / ſugte heerlijk / en ſtelde ſig ſoodanig / dat peder ſig over hem verwonderde. 't Gebed / na de Predikinge / gedaan ſijnde / ging 't volk weer na huys; doch wy / die nu eerſt aangekomen waren / deeden onſe middag-maaltijd by hem. Ons wierd voorgeſet Wortel-meel / gebuccaneerde Viſch / dat is / gebraden en toegerigt op de wijſe der Wilden; neevens meer andere ſoorten van Wortelen / onder d'aſch gaar gemaakt; waar van t'ſijner plaats breeder ſal geſproken werden. De dranck was Regenwater uyt een Bak / gantſch groen en onſuyver / gelijkmen 't ſiet in oude Graghten / daar veel Kikvorſſchen in ſijn / want in dit geheele Eyland was geen Fonteyn, of Bornput. Echter lieten wy ons bedunken / dat het de Maag wel bequam / vermits 't in de Scheepen noch veel arger was geweeſt.

Gebeerden van Villagagno onder deſelve.

Slegte Gaſtery; voor de nieuwlijks aangekomene.

Dus eyndigde deeſe Collation, of Gaſtery. Na de Maaltijd voerdemen ons terſtond aan den arbeyd / om 't Slot Colligny verder te bevestigen. Dus vriendlijk ontfing Villagagno ons op den eerſten

Moeten terſtond aan den arbeyd.

sten dag onser aankoomst. 's Avonds / als peder ter rust onder dak sogt te komen / gafmen Philippus en beyde de Predikanten een gering Slaapkamertje / midden in 't Eyland. Ons belangende / men verschafte ons een Hut / toegerigt van een Wilde, die een Lyf-eygene van Villagagno was / aan den Oever. Hy bedekte deselve met Gras. Daar lepden wy ons ter ruste / in de hoogte / op gestrikte Boomwolle-Netten / volgens de gewoonte in America.

Slegte Slaapplaatsen.

Vermits wy van soo veel uytgestane ongemakken op de Reys seer vermoeyd / daarenboven afgemat waren door de hitte / welke in Brazil ongemeen groot is / soo had Villagagno ons niet soo seer behooren aan te dryven. Echter moesten wy den volgenden dag al weer aan 't werk. De Portie onser leeftogt deelde hy seer karig uyt; bestaande peder dag in twee Maatjens van 't rauw Wortel-meel; 't welk wy ten deelen kookten met stinkend water uyt den Regenbak tot een Bry; ten deelen rauw aten / gelijk de Wilden. Ondertusschen moesten wy dag op dag strengelijk arbeyden / van den vroegen morgen tot den laten avond. Dit dagt ons / die soo veel op Zee geleeden hadden / onvriendelijker gehandelt te sijn / als een getrouwe Vader sijne Soonen (gelijk hy sig en ons eerst genoemd had) betaamde te doen.

Villagagno drijft haar geduryg tot den arbeyd by weynig en gantsch slegte spijs.

Echter was niemand onder ons / die niet een gantsche maand lang boven vermoogen sijn werk waarnam / hoe ongewoon hy sulks ook sijn mogt. Want wy verlangden selfs / dat 't Slot Colligny volbouwd mogt sijn; en Richerius, den oudsten onder de Predikanten / en waarlijk een seer treflijk Leerraar / vermaande ons gedurig / gewillig hier in voort te gaan; dan noch / om onse herten noch meer te beweegen / ons Villagagno voorstellende als een tweeden Apostel Paulus, die onder de wilde Americanen sogt uyt te breyden 't Euangelium en de suyvere Leere Christi. Sulker wijs droegen wy ons / dat hy (Villagagno) over ons niet 't minste had te klagen / als die hem in alles gehoorsaamden / soo

Sijn echter t'eenemaal gewillig, opgewekt door haren Predikant Richerius.

lang

lang hy sigh droegh na de ware Religie.

Hy bewilligde niet alleen / maar beval ook selfs / datmen boven 't daaglijks Gebed / 't welk na vertigteden arbeyd pleeg te geschieden / op de Sondagen twee Predicatien / op yeder Werkendag eene sou doen. Seyde ook / sijne meening te sijn / datmen de H. Sacramenten superlijk na Gods Woord sou bedienen / sonder Menschlijke toedoeningen. Wou noch / dat de Predikanten souden magt hebben om te straffen de geene / welke straf waardig waren. Dit geschiedde in d'eerste week onser aankoomst in Brazil.

Villagagno wil de Religie suyver hebben, ook de Kerklijke Tugt.

Op Sondag den 21 Martius, alsmen d'eerste maal 't H. Avondmaal in 't Braziliaansch Slot Colligny sou bedienen / en de Predikanten de Communicanten te vooren ondersogt hadden / offe toe te laten waren / was'er eenen onder haar / aan welkse twijffelden / genoemd Johannes Cointas, anders Hector. Dootijds was hy geweest een Doctor in d'Academie van Parijs, onder diemen Sorbonnisten noemd. Sy versogten van hem een openbare Geloofs-belijdenis / eer hy ten Avondmaal ging. Dit deed hy de volgende Sondag voor de gantsche Gemeente.

Eerste Avondmaal, gehouden in Brazil.

Geval met J. Cointas.

Na gedane Predicatie toonde Villagagno sig seer yverig; rigtte sig over eynd / oversag 't volk / en beval / dat de Capitainen, Stierlieden / Scheepsknegten / en andere / welke / alhoewelse ter Kerk quamen / noch geen Belijdenis van de ware Leere gedaan hadden / souden uyt gaan / alsoose 't H. Avondmaal noch niet declagtig konden werden / en niet waardig waren / de bediening des Broods en Wijns t'aanschouwen.

Villagagnons betoning van een sonderlingen yver.

Boven dien / om 't Slot den Almagtigen toe te eygenen / en een openbare Belijdenis van sijn Geloof te doen / soo knielde hy neer op een Kussen van Tijde / 't welk hem van sijne Dienaars gedurig na gedragen wierd / en sprak overluyd twee Gebeeden / welker Copyen ik magtig ben geworden van woord tot woord; waar in hy / met aanroeping van Gods Naam / en betuyging voor God / belijdenis deed van de Gereformeerde Religie, met verwerping van

Sijn Geloofs-belijdenis, en openbare Gebeeden.

andere / en beede om stantvastigheyd / met de beweeglijkste redenen ; [doch 't sou te veel plaats beslaan / deselve hier in te voegen in haren vollen t'samenhang].

Hy Communiceert.

Na 't uytspreeken deeser twee Gebeeden ging hy den eersten aan de Tafel des Heeren / ontfangende 't Brood en de Wijn knielende. Haast daar na begonden hy en Cointas Twijffelingen tegens de Leere der Gereformeerden van 't H. Avondmaal in te werpen (waar van J. Lerius wijdloopig berigt heeft gedaan / gelijk ook van de Disputatien tusschen deese beyde / en de Predikanten ; met wederlegging van 't geen Thevet hier ontrent uytgegeven heeft).

Maar haast daar na valt hy af tot 't Pausdom ; werd tyrannisch en hovaardig, &c.

Voortijds / Villagagno begon seer qualijk van Calvinus te spreeken ; quam nu selden in de Predicatien ; sag de Gereformeerde suur aan ; en viel eyndlijk geheel tot 't Pausdom. Veranderde ook gantsch van Zeeden ; wierd tegens de Wilden en sijn eygen volk boven alle maten tyrannisch ; waar van ongehoorde Exempelen genoeg te vinden sijn ; daarenboven gantsch toornig / ongemeen hovaardig / &c.

Thien Jongens der Wilden na Frankrijk gesonden.

Eer 't dus verr' quam / wierden thien Jongens der Wilden, elk van ontrent negen iaren / na Frankrijk gesonden. Deese hadden de Wilden, by welke wy waren / van d'andere Wilden hare vyanden gevangen bekomen / en Villagagno hadse van deselve gekogt. Den 15 Junius, na gedane Predicatie van den Predikant Richerius, en onser aller Gebeeden tot God / op datse mogten sijn als d'Eerstelingen der Kerk uyt deese ellendige wilde Natien, gingense t'scheep. Een deel der selve vereerde Koning Henrik de III. aan de voornaamste in Frankrijk. Eenen onder haar heb ik op mijne te rugg' hoomst gekend.

Twee Jongelingen der Wilden trouwen twee Dochters, mee uyt Frankrijk gekomen ; na de

Twee Jongelingen der Wilden / welke aan 't Hof van Villagagno waren / wierden / na de wijse der Gereformeerde Kerk / getrouwd aan twee jonge Dochteren / met ons uyt Frankrijk gegaan. Ik verhaal dit / niet alleen / om dat deese d'eerste waren / welke in Brazil na Christlijke gewoonte in d' Echte Staat wierden ingezeegend : maar ook / om dat de Wilden, welke tot ons quamen / sig veel meer ver-

verwonderden over / en geneegen waren tot onse eerlijk-bekleedde Vrouwspersoonen / als over en tot hare naaktgaansters / of onse Kerk-Ceremonien / waar van sy noch niets verstonden. wijse der Christenen.

Den voorheenen gemelden Cointas heeft ook den 16 April Byzuploft gehouden met een Bloedverwante van eenen van Roan, genoemd Roquet; die / korts na dat wy in America waren aangekomen / deese Jonkvrouw by Testament had gesteld tot Erfgenaam aller sijner Goederen / die hy met sig had gevoerd; waar na hy overleed. Sijnen rijkdom bestond in allerley Waren / by de Wilden wel gewilt; als Messen / Kammen / Spiegels / Visch-angelen / en diergelijke dingen. Dit Erfdeel quam Cointas wel te pas; wijl hy alleen alles na sig nam. Houwlijk van Cointas, met een Dochter ook uyt 't selve Rijk.

D'overige twee Dochteren (want vijf soodanige waren met ons overgekomen) namen tot Mannen twee Normandysche Colken. Echt van twee andere.

Vermits nu de seer wreede bedrijven van Villagagnon tegens d'arme Wilden onmenschlijk wierden / en hy ook daaglijks meer en meer ons overlastigde / soo deeden wy hem door de Heer Philippus aansegen / dat wy / na dien hy sig van d'Euangelische Religie had afgeschepden / niet meer aan hem verbonden / of gehoorsaamhepd schuldig waren. Wilden ook voortaan hem niet meer helpen tot de versterking van 't Slot Colligny. Daer op verbood hy / ons voortaan de twee maatjens Wortel-meel meer te geven; meenende ons hier door in d'uyterste nood te sullen brengen / of van honger te doen sterven. Doch dit verdroot ons niet / maar verheugde ons veel meer; want wy konden van de Wilden voor een Mes of twee / of andere kleynigheden meer Wortel-meel bekomen / als hy ons in een half jaar had uytgedeeld. De Nieuwaangekomene willen Villagagno niet meer ten dienst staan.

Deese Wilden voeren dikmaal met hare Schuytjens na ons Eyland / en wy desgelijks na hare Vorpen / om ons te Proviandeeren. Vermits nu Villagagno ons onse Portie niet gaf / hielden wy ons gantschlijk van hem ontslagen. Hy sou gewisselijk geweld tegens ons gepleegd hebben / indien hy sig Eenige Aanmerklijke saken,

op de sijne had mogen vertrouwen; doch sy hateden hem / onder welke de voornaamste sig onbeschroomd voor ons verklaarden. Echter onderstond hy sig noch 't volgende.

welke sig hier ontrent,

Als ik en Johannes Gardienus van 't Vaste Land quamen / waar op wy ons ontrent 15 dagen hadden onthouden / geliet hy sig / als of hy niet wist van 't verlof / 't welk Buteus, sijnen Legaat, ons gegeven had / eer wy van 't Eyland af-voeren: maar lepdde ons voor 't Bevel / 't welk hy selfs had doen verkondigen / dat niemand / sonder verlof / upt 't Slot sou gaan. Wan derhalven de hand aan ons slaan / en ons in de Boeyen leggen / even als waren wy sijne Slaven geweest. De Heer Philippus, dien wy aanbevoolen waren / respecteerde Villagagno te seer; vermaande ons / deese straf voor een dag of twee op ons te neemen / met belofte / dat wy / soo haast de gramschap van Villagagno wat gestilt sou sijn / weer los gelaten souden werden. Doch wy gaven hem tot antwoord / sulks niet te willen doen; eerst / om dat wy sijn Bevel niet meer onderworpen waren; en daar na / om dat hy aan ons trouwloos was geworden. Eyndlijk / dat wy Exempelen genoeg hadden aan de geene welke noch in d'pserg gingen / en daaglijks op 't ellendigste mishandelt wierden.

en ontrent andere dingen

hebben toegedragen.

't Bleef derhalven hier by; want wijl wy ons met ons sesthienen t'saamverbonden hadden / en de voornaamste van Villagagnons Krijgsvolk / wegens sijnen Afval van de Religie, niet souden gedoogd hebben / dat ons leed geschiedde / soo derf de hy sijn voornemen niet in 't werk stellen. Deed ons echter daar na aanseggen / dat hy ons niet langer in sijn Eyland of Slot wou dulden; maar dat wy ons terstond souden wegpakken. Indien wy gewild hadden / ligtlijk hadden wy hem upt 't Eyland konnen verdrijven; doch gewillig gingen wy van daar / om verscheydene gewigtige reedenen wil / na dat wy agt Maanden in 't Eyland en Slot Colligny waren geweest / 't welk wy met swaren arbeyd hadden helpen bouwen. Wy begaven ons op 't Vaste Land;

Villagagno verbied haer sijn Eyland en Slot.

sy wijken

daar

daar wy twee Maanden wagteden / tot dat'er een Schip aanquam / 't welk Brasilien-hout in nam in de Haven / genoemd Hable de Grace : Met wien wy in accoord traden / om ons na Frankrijk over te brengen. gewillig na 't vaste Land.

Ondertusschen begaven wy ons na den Zee-boesem Ganabara, en legerden ons aan een Plaats deg linker Oevers / van de Françoisen geheeten Lateraria, een Italiaansche Mijl van 't Slot Colligny. Dikmaal verboegden wy ons by de Wilden; maakten kennis met haar / en gingen met haar herom wandelen. Sy toonden sig aangenaam en vriendlijk tegens ons; besogten ons als vreemde Gasten; bragten ons ook Eetwaren en andere noodwendigheden. Vriendlijkheyd der Wilden tegens haar.

VII. HOOFDSTUK.

Beschrijving van den Zeeboesem *Ganabara*, anders genoemd *Rio de Jennero*. Steen-Rots, geheeten *Pot de Beurre*, of *Boter-Pot*. Andere Rots, *La Rattiere*, of de *Ratte-Val*. 't Eyland en Slot van *Villagagno*. Versierde Stad *Henricopolis*, van *Thevet* gesteld; maar wel een Berg, geheeten *Henricus*. 't Groote Eyland. Visschen. Walvisschen. Andere Aanmerklijkheden.

VErmits de Zeeboesem / van de Wilden geheeten Ganabara, ter tijd wy in dit Land woonden / wegens de Fransche Schipvaarden / de beroemdste Haven was in dit gantsche Gewest / soo sal niet ondienstig sijn / deselve hier in 't bysonder te beschrijven. Zeeboesem Ganabara;

De Portugeezen noemense Rio de Jennero, wijlse deselve d'eerste maal op Nieuw-Jaarsdag souden ingezeylt sijn. Legt 23 Graden van den Æquator, onder den Tropicus Capricorni. Thevet segt in sijn Boek de Viris Illustribus, daar hy Quoniambec geweldig oppronkt / dat ik / of eenen anderen Bedrieger / deese Zeehaven stel onder den 23 Graad deg Poli Antarctici; daar ik doch nopt anders hier van geschreven heb / dan hier staat. Wat andere mogen gedaan hebben / is my onbekend / en raakt my niet. By de Portugeezen Rio de Jennero.

Onwaarheyd van Thevet.

Lengte en breedte deeser Haven.

S'is ontrent 12 Fransche mijlen lang; en aan sommige plaatsen wel seven of agt mijlen breed. Of nu wel 't Gebergt / waar in deese Haven legt / niet soo hoog is als ons Gebergt aan de Genceesche Zee, soo kan 't echter met 't selve wel vergeleeken werden / wegens 't aanstooten des Landschaps.

D'Invaart gevaarlijk.

Den Ingang is gevaarlijk / wijlmen / uyt de Hooge Zee komende / aan drie woeste Eylanden moet heenen varen; met groot perijkel der Scheepen / datse op de Klippen verballen / en in stukken stooten mogten. Daar na moet men zeplen voorby eenen Arm der Zee / niet boven de 300 Vademen breed / die ter linkerhand uyt een Berg / of Rots koomd / hebbende de gedaante van een Pyramide, onder vierhant / boven een spits toeloopende Steene Tuyl gelijkformig.

Berg, of Steenrots,

van de Françoisen genoemd Pot de Beurre, en waarom.

Deese Rots is boven maten groot; schijnende van verre / niet vande Natuer / maar door blijt van Menschen handen dus opgeregt te sijn. Waarom de Françoisen hem by gelijkenis noemen Pot de Beurre, of de Boter-pot, wijl hy soo rond / en gelijk als een grooten Thoon daar staat. Als men een weynig verder in de Haven koomd / siet men een andere taamlijk-breede Rots / die rondom honderd en twintig Vademen dik is. Wy noemden hem Le Rattier (de Ratte, of Muyse-val). Doe Villagagno eerst in dit Gewest quam / deed hy alles uyt de Scheepen op deese Rots dragen; meenende / deselve sterk te konnen maken; doch d'onstuymigheyd der Golven dreef hem van daar wegh.

Andere Rots, Le Rattier.

Beschrijving van 't Eyland, waar in Villagagno sig ont hield,

't Epland / waar in wy waren / legt noch een Fransche Mijl hooger / of daar boven. Eer Villagagno daar quam / was 't woest en ongebouwd. Bevat een halve Fransche Mijl in den omkring; en is ses maal soo lang als breed. De Klippen gaan'er snoer-regt om heenen; derhalven de Scheepen tot op een Musquet-schoot na 't selve niet konnen naarderen. Selfs met Boots kunnen'er niet aankomen. Deeser wijs is 't van Natueren seer sterk / en heeft geen aankoomst met Boots / als daar de Haven is. Hadmen dit Eyland willen bewaren / 't ware

re door geen geweld te veroveren geweest; maar door de nalatigheyd der daar op sijnde sijn'er de Portugeezen meester van geworden / na dat wy weer in Frankrijk waren gekomen. Op beyde de zijden was een Heuvel / waar op Villagagno Hutten had doen stellen. Sijn Raadhuys bouwde hy in 't midden des Eylands / op een Rots van ontrent 50 of 60 voeten hoogte. D'overige Plaats liet hy effenen / om'er Hupsen op te setten / waar in ontrent 80 persoonen woonden; want soo veel waren'er / als men sijn volk daar onder telde. 't Waren maar slegte Hutjens / van allerley Materialen t'samen geflanst / van ronde Houten opgestapeld / en met Krupden bedekt / gelijk in America 't gebruyk is. Alleen 't Bolwerk en 't Raadhuys was opgeregt van eenig Timmer-hout.

En desselven Gebouwen aldaar.

't Slot genoemd Colligny

Dit nu is 't Konst-stuk / en 't heerlijk Gebouw des gantschen Slots / 't welk Villagagno den naam van Colligny gaf van Nova Francia. Dit deed hy als ter eeren van Caspar de Colligny, Admiraal van Frankrijk. Want sonder des selven gunst en hulp had hy noch deesen Togt konnen verrigten / noch eenige Vesting in Brazil konnen bouwen. Dit Gewest wierd doemaals Nieuw-Frankrijk geheeten.

ter eeren des Admiraals van Frankrijk.

Terwijl ik dit hier verhaal / kan ik my niet genoeg verwonderen over 't geen A. Thevet schrijft van seekere Stad / genoemd Henricopolis, welke sou leggen ter regterhand van 't Slot Colligny, op 't Vaste Land. Dit heeft hy / twee jaren na dat hy weer in Frankrijk was gekomen / Anno 1558 dus voor gegeven / misschien om Koning Henrik de II., die doemaals over Frankrijk regeerde / te flatteeren. Deese Stad schilderd hy ons af in de Beschrijving / des Zeeboesems Ganabaræ, en des Slots Collignii. Wederom herhaald hy 't in sijne Cosmographie. Hier tegens segge ik met gewisse waarheyd / dat by onse afvaart uyt Brazil, wel agtthien maanden na dat Thevet was vertrokken / geen Dorp / veel min een Stad heeft gestaan / ter plaats daar hy sijn verdigt Henricopolis gesteld heeft; welke Stad hy in de Fransche Taal nu Ville-Henry, dan Henry-Ville noemd.

Thevets versierde Stad Henricopolis.

't Is

Twee Bergen, d'eene genoemd Henricus, d'andere Conquilercus.

't Is geenssins geweest de Plaats / welke wy noemden Lateraria, daar onse Handwerkslieden en Daglooners eenige Hutten oprigteden. Ondertusschen evenwel is dit waar / dat ter plaats / daar de Françoisen sig aldereerst neerlieten / een Berg is / diense Henricus noemden / na den Naam des Franschen Konings; gelijk wy dan ook den anderen toevoegden de benoeming van Conquilercus, na Philippus Conquilercus, die ons uyt Frankrijk na America voerde; doch een Berg en een Stad sijn malkander soo gelijk / als een Kerk een Koe.

't Groot Eyland; bewoond van de Natie Tuppin Imbas.

Dit heb ik noodig geagt / hier te seggen / (op dat d'een of d'andere Landbeschrijver door Thevets Henricopolis sig niet mogt laten misleyden); en keere nu weer tot den Zeeboesem Ganabara; waar van noch aan te merken staat / dat ontrent vijf Fransche mijlen boven / of over / de Vesting Colligny een boven maten schoon en bruykbaar Eyland legt / 't welk wy den Naam van 't Groote Eyland gaven / wijl 't ses Fransche mijlen in den omkring bevat. Dikmaal voeren wy derwaarts / om ons te provianderen, en andere behoeften te halen by de daar op woonende Tuppin Imbas.

Woeste Eylanden, daar men veel Oesters vind.

Daarenboven leggen in deesen Zeeboesem veel woeste Eylanden / waar in men ongemeen-treflijke Ostrea, of Oesters / vind. De Wilden duyken onder Water / en halen groote Steenen op / welke vol kleyne Oesters sitten / van haar geheeten Leripes. Soo vast sijnse aan de Steenen / datmense nauwlijks daar van kan afkrijgen. Gantsche keetelen vol kookten wy van deselve; en in eenige vonden wy Paarlen.

Treflijke Visschen.

In dit Water sijn veel treflijke Visschen; insonderheyd seer uytstreekende Barbeelen, Zee-barkens / en andere sooten van middelmatige grootte; welker eenige ik in 't Hoofdstuk van de Visschen sal beschrijven. D'onguur-groote Walvisschen / welke sig boven 't water vertoonden / quamen ons soo na by / datmen deselve met een kleyn Stuk Canon sou konnen berepkt hebben. Doch ik vertrouw / datmen haar met kogelen weynig schade sou konnen toe-

Onguur-groote Walvisschen.

toeboegen: immers / datmen haar daar mee niet vermag dood te schieten. Sy trokken derhalven onbeleedigd van ons weg. Hebben een dikke Huyd / en sijn seer vet.

Eene der selve bleef op de grond sitten / ontrent twee Fransche mijlen van 't Slot Colligny, na 't Voorgebergt Capo de Frie toe; sonder weer in Zee te konnen geraken. Echter derfde niemand ontrent hem komen / soo lang als hy leefde; want men hoorde sijne gerugtmaking twee Fransche mijlen verr'; en hy bewoog d'aarde door 't slaan met sijnen Staart. Doe hy dood was / hieuwen / beyde de Wilden en d'onse / stukken vleesch van hem af / en droegense met sig; latende 't overige leggen. Sy maakten geen werk van 't vleesch; wijl'er geen sonderlinge smaak aan was; doch 't Vet smolten sy / en gebruykten 't voor Olij in onse Lampen. De Tong / welke men voor 't beste houd / wierd gesouten / en aan den Admiraal Colligny na Frankrijk gesonden.

Eene der selve geraakt op de grond vast; en hoe men hem handelde.

Aan den rand deeses Zeeboesems sijn twee soete vlietende Wateren / geheel van 't Land omringd / en in Ganabara loopende. Op deese Stroomen heb ik somtijds met de Wilden gevaren / en besigtigd veele haarer Dorpen / aan beyde de kanten geleegen. Dit alles heb ik in Ganabara waar genomen; en 't bedroefd my dies te meer / dat de Françoisen door de Portugeezen deese Vesting is ontnomen / wijlmen deselve gantsch ligtlijk had konnen behouden / indiense regt bewaard ware geworden. Nu sijn de Franschen beroofd van deese verseekerde toevlugt / en de heerlijke geleegenheyd tot haare Americaansche Schipvaarden.

Soete Wateren.

Dorpen der Wilden; waar van naderhand breeder.

Daar is noch een andere groote Zeeboesem / ontrent 20 of 30 mijlen van Ganabara, na de Provintie Rio de la Plata, en de Zuyd-Zee. De Françoisen noemen deselve Vasorum. De voorby varende Scheepen pleegen deese Haven aan te doen. Gelijk dan ook geschied by 't Voorgebergt Capo de Frie, daar wy / doe wy na Brazil voeren / eerst aanquamen.

Andere Zeeboesems.

VIII. HOOFD-

VIII. HOOFDSTUK.

Geſtalte en Aart der *Wilden* in *Brazil*. Werden ſeer oud. Bekommeren ſig over geene Weereldlijke dingen. Gaan t'eenemaal naakt. D'oude Mannen bedekken 't Manlijk Lid; en waarom. Doorſtokene Lippen; en groene Steentjens in deſelve. Doorſtokene Wangen; waar in ſy ook Geſteenten dragen. Verwingen. Verciersſelen. Vrouwen-Cieraden. Aanmerking op der ſelver Naaktgaaning.

Korte herhaling van 't alreeds verhaalde.

TOt noch toe heb ik beſchreven / wat ons op de Zee / terwijl wy uyt Frankrijk na *Brazil* voeren / bejegend / en van ons geſien is; ook hoe 't ſtond met 't Eyland en Slot Colligny, ſoo lang wy daar waren / nevens de gelegenheyd des Zee-boſems Ganabara. Eer ik nu weer t'Scheep gaa / om na Frankrijk te zeylen / ſtaat ook pets te ſeggen van d'Inwooners deeſes Lands.

Geſtalte der Wilden.

Om nu dit met oyrze te doen / ſoo ſtaat te weeten / dat de Wilden in *Brazil*, by welke ik byna een geheel jaar geweeſt ben / en goede kennis met haar gehouden heb / werden genoemd Tappin Imbas. Sy ſijn wel-geſteld van Ligchaam en Leedematen; ſoo veel de grootte betreft / gelijk de Menſchen in Europa; doch wat ſterker / grover / geſonder / en ſoo veele krankheden niet onderworpen / als wy. Weynige Lamme / of Eenoogige bindmen by haar. Onder haar heb ik geen wanſtallige of mismaakte geſien. Schoon sy tot in 't honderd en twintigſte jaar leven (hare Jaren tellense na de Maan-loopen) / ſo werdense evenwel ſelden grijs; 't welk een bewijs is van de getemperde en geſonde Lugt deeſes Gewests. Vermits hier noch Vorst noch Rijp vernomen werd / ſoo blijven de Velden / Akkers / Gewaſſen / en Boomen in een geduerige aangenaame Groente.

Weynige gebreklijke onder haar.

Hoogen ouderdom.

Geſonde lugt.

Bekommeren ſig nergens over.

Boven dien bekommerense ſig nergens over; ſoo datmen byna ſou mogen ſeggen / datſe ſig in de Bron der Jeugd weer verjongden. Vermits ook geen ſlijmige / of gif-uytdampende Wateren / duyſe Moe-

raſſen /

rassen / stinkende Poelen by haar sijn / gelijk by ons / waar uyt allerley onhepl ontstaat; wy booz den tijd werden verteerd / 't Ligchaam uytgemargelt / Gemoed en Harssenen gekrenkt / veelerley sieknten verboorsaakt / soo is dit een groot behulp tot behouding harer gesondheyd; en sy sijn van veelerley qualen ontslagen. Dan noch sijnse malkander niet ongetrouw; niet Twist-of Eergierig; niet Nijdig / niet opgeblasen; ook niet geheel swart / maar alleen swartagtig / wegens der Sonnen hitte / gelijk de Spaanjaarden, of die van Provencen, een Provintie van Frankrijk.

Sijn niet toornig, twistig, eergierig, nijdig, &c.

Alles gaat hier naakt en bloot. Noch Mannen noch Vrouwen / noch Kinderen bedekken eenig gedeelte haars Ligchaams: schamen sigh ook booz niemand. Sy sijn niet hayrig / gelijk eenige hebben voorgegeven. In tegendeel / soo haast eenig hayr ergens aan haar ligchaam uytwast / soo rukkense 't selve of met hare Nagelen uyt / of snijden 't af met kleyne Scheerkens / welkese van de Christenen bekoomen. Selfs plukkense sig 't hayr des Baards en der Wenbrauwen over al met de wortel uyt; gelijk ik gelesen heb / dat de Peruanen in 't Eyland Cumana ook doen. 't Hoof dhayr snijdense de Mansperssoonen / wanneerse noch jong sijn / boor af / doch laten 't agter staan / soo datmen wel meenen sou / datse geschooren waren als een Monik.

Alles gaat hier naakt.

Gewoonte ontrent haar hayr.

In dit Land wassen eenige Krupden / met bladeren van twee vingeren breed / wat gekromd / gelijk de bladeren / welke boven over 't groot Turksch Koorn, van de Françoisen genoemd Saracensche Tarwe, opschieten. 't Heb gesien / dat somtijds oude Mannen / doch niet alle / veel min jonge Gesellen / met twee deeser Bladeren 't Manlijk Lid bedekten / en met een Cottoene draad vast bonden. Ook gebruyktense hier toe wel de Bandekens (Linten) / en Lijnen doekjens / welkese van ons bequamen. Hier uyt sou wel schijnen / dat in haar noch een vonkje der natuerlijke schaamte is / indien 't niet misschien om een ander oorsaak gedaan wierd; welke

Eenige oude Mannen bedekken 't Manlijk Lid.

Waar meede; en vermoedlijke oorsaak.

te ik niet grondelijk heb onderſogt; echter ſou ik wel vermoeden / dat dit van haar geſchied wegens eenige ſwakheyd / of quaal / die ſig in haren ouderdom aldaar openbaard.

De Mans-perſoonen, alsſe noch ſeer jong ſijn, een gat in de lip gemaakt;

Sy hebben ook de gewoonte / datſe de jonge Knegtjens in haar' eerſte Jeugd een gat in d'onderſte Lip maken / en een been daar in hangen / glad en wit / gelijk Elpen-been; gedoornd als een kleyn Kegeltje / welker eenige men op een Tafel in ordre pleeg te ſtellen / en met een Knikker daar na te ſchieten. 't Spitſe deel gaat ontrent een duym / of twee vingeren breedte / na buyten uyt. Boven is een haakje / waar aan het tuſſchen 't Tandvleeſch in de Lip blijft hangen. Sy konnen 't uytneemen / en indoen / na haar welgevallen. Dit ſpitſe witte been dragenſe alleenlijk in hare jeugd / alsſe noch onder de twintig jaren ſijn. Maar alsſe daar boven ſijn gekomen / ſoo datſe in hare Taal werden genoemd Conomi Ouaſſou, ſoo veel als een kloek volwaſſen Jongeling / ſoo mogenſe in 't ſelve gat een grooter Steen dragen / ſijnde een ſoort van valſſche Smaragden; ſoo groot als een Philips Daler, en tweemaal ſoo dik; die desgelijks aangehangen werd. Eenige ſijn een vinger lang / en rond. Van 't laatſte ſlag heb ik'er een mee in Frankrijk gebragt.

waar in ſy Beentjens, en Steentjens dragen.

Ook de Tong daar door ſteken.

Deeſe Tuppin Imbæ ſteeken dikmaal uyt kortswijl hare tong door dit gat in de lip (alsſe de Steen daar uyt hebben genomen) ſoo datſe ſchijnen twee Monden te hebben. Hoe cierlijk dit ſtaat kannen ligtlijk bedenken.

Gaten in de wangen.

Aan andere heb ik waargenomen / datſe ſig met eene Steen niet laten vergenoegen / maar hadden ook in elke Wang een gat / waar in ſy een diergelijke Steen hingen.

Hoeſe handelen.

Belangende de Neuſen; 't is by ons de gewoonte / dat de Voedſters de jonge Kinderen deſelve met de vinger wat pleegen te fatſoeneeren en uytwaarts te drukken / op datſe wel gedoornd en verheven mogten uytwaſſen: maar regt het tegendeel doen de Wilden in America; vermits ſe door een groot welſtand agten / platte / ingedrukte Neuſen te hebben. Ter dier oorſaak drukkenſe deſelve met

met de

den

den duym in / soo haast de Kinderen ter weereld komen / gelijkmen in Frankrijk en anderweegen gewoon is / de jonge Honden te doen ; welke men Bzakken noemd. Andere Indianen, welke in seekere Gewesten van Peru woonen / sijn dese Wilden gantsch ongelijk ; hebbende sulke groote Neusen / datse aan deselve hangen Esmerauden, Jaspissen, en andere Edele Gesteenten / van witte en roode verwe / aan Gouddzaad. Neusen der jonge Kinderen.

Onse Brasilianen beschilderen haar Lighaam met allerley verwen ; aldermeest makense de Beenen soo gantsch swart met 't Sap eener Bzugt / van haar genoemd Genipar, datmen van verre sou meenen / sy hadden lange / glad opgetrokkene Kousen aan. Deese verwe upt de Bzugt Genipar is soo bestendig / datse wel thien of vijfthien dagen duurd / sonder af te gaan / schoonse sig gedurig wassen. Lighaamsbeschildering.

Daarenboven hebbense gekromde Beenderen / langer dan twee dwars-handen / seer glad en suyver gemaakt / soo wit als Alabaster. Sy noemen deselve Yaci, welk woozd Mond betekend. Deese hangense met een Cottoene Snoer om den hals / sulker wijs / datse booz ober de bozst komen. Beenderen om den hals.

Sy hebben desgelijks een soozt van Paternosters, gemaakt upt veele kleyne stukjens van een groote Scherf. Deese slijpense soo lang / tot datse rond / glad / en soo dun als een penning werden ; maken'er een gat dooz ; rijgense aan een Cottoene Snoer / en hangense om den hals / in plaats van een goudene keeten. De Wilden noemense Bou-re. Paternosters, hoe gemaakt.

De Tuppin Imbæ verbaardigen ook deese hare keeten / of Bou-re, upt seekere slag van hard swart Hout / komende van een Boom / welke gelijk schijnd den geenen / die Matthiolus noemd Sycomoris, en seer bequaam is tot de gedagte Corallen, wegens de swaartte ; dan ook noch een glantsch heeft als een schoone Agaat-steen. Ander slag der selve.

De Wilden hebben boven maten veel Hoenderen van de gemeene soozt / dooz de Portugeezen haar toegebzagt. De witte plukkense dikmaal de Vederen upt ; snijden de sagte Pluymen in kleyne stuk- Hoe de Wilden haar vercieren met de Pluymen

van Hoenderen.

jens met sonderlinge ysere Instrumenten, welkese van de Christenen hebben bekomen; doch booz-heernen gebzuykense daar toe scharpe Steenen. Deese kleyne Plumm-stukjens stekense in siedend-heet water / waar in Brazilien-hout gekookt is; waar doozse seer schoon rood werden. Boozts hebbense een Gom, bysonderlijk hier toe gemaakt; met welkese haar Ligchaam besmeeren / dan de Plumm-stukjens daar op leggen; die'er aankleven. Dus vercierense haar' armen / beenen / en 't geheele lijf; 't welkse anders beschilderen met allerley verwen. Deeser wijs schijnd het / als of haar Ligchaam met een fijne sagte Wol was begroeyd / eben als de jonge Hoenderen / of andere eerst upt 't Ey gekomene Vogeltjens / eer haar de Vederen sijn gewassen.

Hoe sulks toegaat.

Wat dit veroorsaakt heeft.

Dit heeft veroozsaakt / dat d'onse / doese eerst in 't Land quamen / hebben uptgestroyd / dat de Wilden over haar gantsche lijf haayig / wollig / of rupg waren; doch 't is geheel anders daar meede geleegen / gelijk wy nu verhaald hebben. Dan Naturen sijnse glad / en 't is door nuis verstand / dat 't gemeene volk dit geloofd heeft.

In Peru ook deese gewoonte.

Inde Generale Historie van Indiën lib. 2. cap. 79. leestmen / dat die van 't Eyland Cumana in Peru sig ook bestrijken met seekere Gom, en dan haar Ligchaam beplakken met Vederen van allerley verwen.

Voorhoofdbindselen, hoedanig.

De Tuppin Imbæ vercieren haar hoofd op de volgende wijs. Behalven datse 't selve booz bescheeren / bpna gelijk de krupn van een Monik, en agter 't hayr tot in den Nek laten wassen / soo bindense ook Vogel-plumen van lijf-verwige / roode / en allerley andere couleuren seer aardig t'samen / en gebzuykense dan tot een Boozhoofd-bindsel. Deesen Band noemen de Wilden in hare Spraak Yempe Nambi.

Haar' Oorvercierselen.

't Is ook 't gebzuyk onder deese Natie, datse seer schoone witte Beentjens aan d'Ooren hangen / niet ongelijk de geene / welke de jonge Knegtjens in de lippen hebben. Bp haar sijn Vogelen / soo swart als een Raven. Aan de heel hebbense subtile geele plek-

plekjens / en rondom den hals roodagtige Pluymen / als een Halsbandje. Dit Vel trekkense de Vogelen af / en droogen 't. 't Werd van haar / gelijk ook de Vogel selfs / geheeten Toucan. Gedroogd sijnde / kleevense 't aan beyde haare Wangen / met een soort van Lijm / of Wasch / by haar genoemd Tarycrick. Die haar dus toegesteld siet / sou meenen / datse op hare Wangen vergulde Doppen hebben / gelijk aan de Toomen der Paarden sijn.

Haar Wangen-cieraad.

Wanneerse sig ten Oorlog toerusten / of sig bereyden / om hare Gevangene met sonderlinge Solenniteiten en Ceremonien te slagten / en t'eeten / soo trekkense / om sig ten schoonsten op te pronken / kleederen aan / setten Hoeden op / en doen Armbanden aan van groene / roode / blauwe / en ander-verwige Pluymen / dapper afsteekende. Dit alles is soo konstig t'saam gevoegd / geschakeert / en met Cottoene Gaarn aan een gehegt / dat nauwlijks een Borduurwerker in Frankrijk yets konstiger sou konnen verbaardigen. 't Schijnd niet anders / dan gewerkt van vezelagtige Zijde.

Hoese sig vercieren, alsse ten Oorlog willen trekken, of een gevangene sullen slagten.

Konst-stuk.

Dan noch hebbense deese gewoonte. Sy neemen Afschverwige Struys-vederen / welke hare Naburen haar toebrengen (waar uyt blijkt / dat deese Vogelen ook in der selver Land sijn / doch by de Tuppin Imbas heb ikse noyt gesien) / en binden der selver Pennen ordentlijk t'samen / de Pluymen bovenwaarts / gelijk een Roos / of Quas. Deese Vederbosch noemense Araroye, en binden hem op haren rugge met een Cottoene draad. Dus opgesmukt sijnde / sou yemand wel meenen / datse een Hoender-staart agter op 't lijf hadden.

Cieraad van Struys-vederen.

Naderhand sal ik breeder verhandelen / wat 't Kenteken sy der geener / die onder haar voor de strijdbaarste werden geagt; de meeste vyanden verslagen / of derselver meest gegeeten hebben: Hoese sig de Borst / de Heupen / en d'Armen kerven / een swart Poeder in de sneeden stroyen / welk teeken sy haar gantsche leven lang behouden: soo dat de geene / welke haar aanschouwen / sig laten voorstaan / datse

Van welke dingen hier na breeder gehandeld sal werden.

Lijf-kerving.

een doorsneeden Wambais en Broek aan hebben / gelijk de Switsers pleegen te dragen.

Rinkelende beentjens.

Wanneerse een Feest houden / hare gevangene vpanden met Caou-in bedrinken / en bedanssen willen / sijnse ongemeen beesig / maken sig een goede moed / en een groot geschreeuw. Ook versamelense seekere Gewassen / welke een taamlijke harde Schaal hebben / ruyg / gelijk de Castanien. Alsse deese Vrugt hebben gedroogd / doense de Kern daar uyt; en kleyne Steentjens in der selver plaats. Veele der selve rijgense aan een Snoer; 't welkse om hare Beenen binden. Dit rinkeld dan gelijk Slakkenhuysjens; en maakt byna een gelijk als van Bellen. Alsmen de Wilden van onse Bellen toebrengd / sijnse seer begeerig daar na / en neemense aan met groote danksegging.

Seker gewas, 't welk hier gevonden word.

Maraka, een rammelend Tuyg, by deese Indianen.

In 't Land der Tuppin Imba is ook een Boom / dragende een Vrugt / in grootte en vorm als een Strupssen-Ey. In deselve makense gaten / waar in sy kleyne Steentjens / of wel Turksch Koorn doen: ook een Stok van anderhalve voet lengte daar door steeken. Dit maakt sulk een groot gerinkel / dat het overtreft 't gelijk der Varkensblasen / waar in de Kinderen by ons Erweten doen. Dit is der Wilden soo genoemde Maraka. Sy dragense gedurig in de hand / om de gemelde oorsaaks wil. Waar toe sy de gedagte Maraka gebruyken / en watse van dit gerinkel houden / insonderheyd als dit Tuyg met Vederen vercierd is / sal ik voordragen ter plaats daar ik van der Wilden Religie sal handelen.

Kleederen aan d'Indianen verruyld.

Wy hadden veel ruyge Laken van allerley verwen tot de Tuppin Imbas gebragt; waar van wy verscheydene kleedersoorten maakten; die wy aan de Wilden verhandelden tegens Eetwaren / Meirkatten / Papegayen, Cottoen, Brazilien-hout, Indiaansche Peper, en andere dingen. De meeste van haar deeden wy de Flodder-broeken aan / latende 't lijf voorts bloot. Andere agteden deese Broeken niet / en sloegen alleen een Manteltje om / niet verder komende als tot hare Billen. Dus gestoffeert /

Wat sig belagchlijks

en

en daar na ontrent een Akker lengte van ons af gegaan sijnde / bekeekense sig selven om en om met groote aandagt; waar over wy hertlijk moesten lagchen. Doch haast trokkense hare kleeding weer upt / en lepddense weg / tot dat het haar geleegen quam / deselve weer aan te doen. Even alsoo handeldense met de Hembden en Hoeden. daar by toedroeg.

Die nu / volgens de gedane beschrijving / sig een Wilden in Brazil wou voorstellen / moest sig imagineeren (indeelden) een naakt Man / rad en welgestelt van leeden; sonder hayr aan 't Ligchaam / behalven agter aan 't hoofd: de lippen en wangen met gaten / waar in spitse beentjens / of groene steentjens hangen; ook aan d'ooren: 't Ligchaam allerweegen met allerley verwen beschilderd: de heupen en schenkelen bestreeken met 't swarte Genipat: den hals vercierd met kleyne stukjens van de See-schelpen / by haar genoemd Vignol. Die soodanig eenen in sijne gedagten bevat / siet een Tuppin Imba, of een Wilden van Brazil. Naderhand sal deeser Wilden gestalte ook in Figuuren vertoond werden / met een Boog in d'eene / een Pijl in de andere hand. Eerste vertooning eens Wilden van Brazil.

Wilmen sig noch eenen anderen Wilden voorbeelden / soo stelle men sig hem voor / als over 't gantsche lijf besmeerd met een taape kleefagtige Gom; daar na bestrooyd met kleyn-gehakte Pluymen. Als hy nu in deese gemaakte Wol steekt / kanmen ligtlijk bedenken / wat voor een schoone aanschouwing dit geven moet. Doe daar by sijn Veder-cieraad van allerley verwen; 't voorgedagte Kleed van rupg Laken; 't Maraka in de hand / de Vederquas op den rugg' / de Kammelaars aan de beenen / soo siet gy hem in al sijne heerlijkheyd / en opgeschikt / als of hy ten Dans ging; gelijk naderhand upt de Figuuren sal blijken. Laat ons nu ook der Vrouwen-cieraad besien. Andere vertooning eens Wilden, in sijn volle Heerlijkheyd.

Sy noemen hare Wijven in hare Spraak Quoniam; doch aan sommige Plaatsen / daarse met de Portugeezen verkeeren / Maria. Sy gaan naakt en bloot / gelijk de Mannen. Plukken al de hayren De Vrouwen gaan soo wel naakt als de Mannen.

Netheyd ontrent haar Hayr.

aan haar Ligchaam / en d'oog-brauwen upt / behalven 't hoofdhayr / 't welkse niet beschееren / gelijk de Mannen / maar lang laten groeyen / kemmen / en wasschen; ook vlegtense 't selve wel / en winden'er een rood geverwde Boomwolle Hupf om / maar gemeender gaanse met los-bliegend hayr / wijlse behagen hebben / dat 't selve haar om de schouderen speeld.

Haar Oorhangselen.

Sy maken geen gaten in de lippen / gelijck de Mannen; ook verciereuse haar aangesigt niet met steentjens; maar doorbooren d'oorlellen soodanig / datmen / 't geen'er in hangd weg gedaan sijnde / een vinger door de gaten kan steecken. Deese hare Oorbehangselen sijn gemaakt van de groote Slekken-huysen / diese Vignol noemen. Die haar van verre sien / souden ligtlijk sig inbeelden / datse sulke lange Ooren hebben als de Jagthonden.

Hoese haar Aangesigt beschilderen.

Haar aangesigt smukkense deeser wijs op. Sy neemen hier toe eene harer Gespeelen / of Nabuurinnen. Deese maakt midden op de wang met een Penzeel een ronde Cirkel; daar na rondom den selven strijkkense Leber-verwe / geel / en rood / gelijk de Slekken-huysjens gedraayd sijn; tot dat 't geheele aangesigt dus beschilderd is. Ook verwense d'Oogbrauwen / gelijk by ons in Frankrijk d'eersugtige Wijven pleegen te doen.

Armbanden.

Sy maken sig Armbanden upt veele Sneeuwwitte stukjens van Beenderen / gesneeden op de wijs van Schubben. Deselve voegense seer ordentlijk t'samen / door middel van Wasch / vermengd met een taaye Gom; soo datmen sig daar over moet verwonderen. Ontrent een span sijnse lang / byna gelijk de Waapers onser Vrouwspersoonen.

Andere soort.

Ook dragense gemeenlijk de voorheenen gedagte Sneeuw-witte Halsbanden / genoemd Bou-re; doch hangense niet aan den hals / gelijk de Mannen / maar windense om den arm / gelijk men andere Arm-cieraden doet. Wy hadden geele / blauwe / en groene Corallen, van Glas / aan een Snoer gereegen. Deese stonden haar boven maten wel aan / en poogden deselve aan sig te mogen krengen / omse

tot

tot Armbanden te gebruyken. Sy noemense in hare Taal Maurobi.

Soo dikmaal wy in hare Dorpen quamen / of wanneer sy ons in 't Slot besogten / boodense ons hare Drugten en andere dingen aan / om daar voor deese Glas-Corallen te mogen bekoomen ; gebende ons deese vriendlijke woorden in hare Taal : Mair, deagatorem, amabé Maurobi ; dat is : Franschman, gy sijt een goed Man ; geef my een Corallen Armband. Op deselve wijs begeerdense een Guap, of Kuap, dat is / een Kam. Desgelijks Arova, of Spiegeltjens / en andere dingen / daarse lust toe hadden.

Corallen van Glas, haar ongemeen aangenaam.

Wat wy ook doen mogten / wy konden van haar niet soo veel verkrijgen / datse de kleederen / welke wy haar gegeven hadden / souden aangetrokken hebben. Deese kleedjens bestonden uyt vlokkig Wolle Laken. Te meer quam ons dit vy seldsaam voor / wijlse hare Ligchaamen / armen en beenen niet dikmaal beschilderden / of met Vogel-plumme vercierden ; en derhalven dit de reeden van hare wengering niet kon sijn. Sy bleven by haar' oude gewoonte ; en verontschuldigden sig daar meede / dat al hare Naburen deese manier onderhielden. Daar by doende / datse gewoon waren / waarse by eenig water quamen / sig daar in te begeeven ; 't selve met de handen te scheppen / en hare hoofden daar mee te begieten ; veeltijds thienmaal op eenen dag ; gelijk d'Endvogelen. 't Sou haar te beswaarlijk vallen / sig soo dikmaal uyt / en weer aan te kleeden. Dit was haar' eerlijke voorwending ; en wy moesten ons daar meede te vreeden houden ; vermits alles wat wy seyden of deeden / niets met allen helpen mogt.

De Vrouwen der Wilden begeerden geen kleederen aan te doen.

Wat reden sy daar van gaven.

Deese naaktganingh behaaghde de Wilden soo gantsch wel / dat niet alleen al de Wijven der Tupin Imbas, welke wy op 't Land woonden / geene kleederen aan hare Ligchamen gedoogen wilden / maar ook konden wy onse Gevangene / of die wy gekogt hadden / om tot den bouw van 't Slot te gebruyken / door dwang niet daar toe krijgen / datse

Liever wilden dese Wilden haar Ligchamen door de Son laten verbranden,

door 't aandragen der Steenen quetsen, als gekleed gaan.

niet by nagt / eerse sig tot slapen begaven / hare Hembden en Wollen Gewaden afgelegt hebbende / t'harer verlustiging naakt dooz 't Eyland gingen wandelen. Indiense haren wil hadden moogen volgen / om haar' kleed te mogen afleggen na haar wel gevallen; en indiemmense niet met slagen in toom had gehouden / liever haddense hare naakte Ligchamen dooz der Sonnen hitte laten versengen / hare schouderen / dooz 't aandzagen der Steenen / laten quetsen / als dooz bekleed te sijn deese quellingen te voorkomen.

Kinderen der Wilden van drie of vier jaren,

't Heb nu gesprooken van de Cieraden deeser Wilden, soo der Mannen als der Vzouwen. Hoedanig sy hare Kinderen / alsse eerst gebooren sijn / opzonken / daar van sal ik handelen / wanneer ik sal komen tot haren Houwlijken Staat. Hier nu verepscht d'ozdze deeses Werks / eenig gewag te maken van de sulke / welke 't derde of vierde jaar haars ouderdoms hebben berepkt / en van de Tuppin Imbas werden genoemd Conomimiri.

hoedanig gesteld.

Ontrent deselve namen wp dikmaal een goed tijdverdrijf. Deese sijn / tegens d'onse te reekenen / seer vet / en geswind. Hebben een wit been in de lippen. 't Hayr werd haar kozt afgesneeden. Somtijds sijnse ook over haar Ligchaam beschilderd. Als wp eenig Vozp der Wilden naarderden / quamense met hoopen ons te gemoet / maakten een Rey / en dansten lustig daar heenen.

Kortswijl met deselve.

Om nu pets van ons te bekomen / herhaaldense dikmaal deese blepende woozden: Coutouassat, amabe pinda; soo veel als: Vriend, geef my Angelen. Wanneerse dan pets van ons bequamen / 't welk dikmaal gebeurde / soo namen wp thien of twaalf der klepnste upt deselve; setteden haar op d'aarde / of 't Sand neer; en dan sprongense seer geswind weer over eynd. Vooyts schardense en wzoeteldense in aarde en stof / gelijk de Conijnen. Dit veroorsaakte ons een vermaaklijke aanschouwing.

Der Wilden levenswijsen en zeeden sijn

Alhoewel ik nu deese Wilden bpna een jaar lang / soo lang als ik in dit Land ben geweest / seer vlijtig heb aangemerkt / sulker wijs / dat my noch heden

heden dunkt / haar voor mijn oogen te sien staan / soo moet ik echter bekennen / dat het my seer swaar sou vallen / al hare levens-wijsen en gebeerden eygentlijk te beschrijven. Die sijne lust ten vollen hier in vergenoegen wou / moest in eygener persoon na America trekken. Doch 't is geen lustwandeling / om in een dag of twee af te leggen. seer swaar, eygentlijk te beschrijven.

Eer ik dit Hoofdstuk beslupte / moet ik eenig berigt geven aan de geene / welke by sig selven mogten denken / of wel opentlijk seggen / dat sulk een geduurige geselligheyd met naakte Vrouwspersoonen in ons Mannen onvermijdlijk oneerlijke lusten en beweegingen moet verwekken. 'k Bekenne wel / dat deese vermoeding een groote schijn van waarheyd heeft / doch kan den Leeser in tegendeel verseekeren / dat de Mansspersoonen door sulk een wanstallige naaktheyd veel mindere aanprikkelingen gewaar werden / als in onse Landen ontrent de bekleedde. Ja / ik derve seggen / dat de groote Kleederpragt / 't Blanketsel / 't gemaakte Hayr / de gekruilde Lokken / de vercierde Rokken / &c. onser Vrouwspersoonen meer quaads hier ontrent doen / de vonken der onreyne begeerten meer op blasen / dan de naaktheyd der wilde Wijven; onaangesien deselve van sulk een schoone gestalte sijn / als d'onse ooit weesen moogen. Dit kan ik getuygen met de geene / welke met my in Brazil sijn geweest / en al soo beyde dat en dit Vrouwvolk gesien hebben. Ik kon / indien ik my dieper hier wou inlaten / dit mijn gevoelen met kragtige bewijsreedenen bevestigen. De gemeensaamheyd met de naakte Vrouwspersoonen der Wilden, verwekt in de Mannen soo veel aanprikkeling niet, als wel de Kleederpragt der onse.

IX. HOOFDSTUK.

Verscheydene Wortelen, daar de *Wilden* haar Meel van maken, van haar gebruykt in plaats van Brood; als *Aypi*, *Maniot*, en andere. Hoese dit verrigten. Haar' Eetens-wijse. *Maiz*, of *Turksch* Koorn. In *America* wast Wijn: ook Granen, doch geen Rogge. Der *Wilden* Drank, en hoedanig deselve bereyd werd. De *Tuppin Imba* drinken niet onder 't eeten; noch eeten niet alsse drinken. Suypen seer sterk. Klugtig Geval. Hare *Cauou-in* met den Wijn vergeleeken.

Inhoud deeses Hoofdstuks.

IN 't voorige Hoofdstuk hebben wy gehandeld van de Aankoming en uyterlijke Cieraden der Wilden. Wy komen nu tot haar' Eetens-manieren; waar ontrent te weeten staat / datse genoeg hebben om van te leven / en selfs vrolijk te sijn / gelijk ik dikmaal by haar gesien heb / onaangesien by haar geene Granen wassen / noch sy deselve niet zaapen; veel min Wijngaarden planten / om van derselver Vrugt Wijn te bereyden.

Wortelen, genoemd Aypi, en Maniot;

Sy hebben tweederley Wortelen / van haar genoemd Aypi, en Maniot. Deese wassen in drie of vier Maanden ter lengte van anderhalve voet / en soo dik als eens Mans been. De Vrouwen trekkense uyt d'Aarde / en droogense over 't Vyer / sonder dat de Mannen sig daar mee bemoeyen. Sy leggense op haren Haard / van haar Bucan gheeeten. Somtijds rijven sy deselve / wanneerse noch varsch sijn. Dit geschied tusschen twee scharpe Steenen / in een Hout gestoken / als een Rijf-yser / gelijkmen by ons de Notenmuscaten pulveriseert.

waar van de Wilden seeker slag van Meel bereyden.

Deeser wijs werd van de Wortelen een seer schoon Sneeuw-wit Meel gemaakt / 't welk / soo rauw sijnde / gelijk ook het daar uytgekomene witte Sap (waar van hier na breeder sal gesproken werden) de smaak heeft van welgewaterd Stijfsel / noch varsch sijnde. Doe ik weer in Frankrijk gekomen / en eens by de Stijfselmaking tegenwoordig was / wierd my indagtig den reuk / welke men in der Wilden Hutten gewaar wierd / wanneerse haar Wortel-meel bereyden.

De

De Braziliaanſche Vrouwen maken met eygener handen groote Potten tot dit Wortel-meel / yeder meer dan een Scheepel Rooyn houdende bevatten. Deese ſettenſe by 't Vyer; doen 't Wortel-meel daar in / en roeren 't gedurig om met de helft van een Calabaſſe-Schaal / by haar gebruykt in de plaats eens Lepels. Wanneer 't dus gekookt is / ſoo ſchijnd het een ſuyvere Bry ſeer gelijk te ſijn. Hoe ſulks toegaat.

Sy maken tweederley ſoorten van dit Meel. 't Eene werd ſeer hard gekookt / en van haar genoemd Ouy-entan. Dit neemenſe met ſig / wanneerſe tegens hare vyanden ten Oorlog trekken / dewijl 't langer kan dueren. 't Ander werd niet ſoo ſeer gekookt / en is malſſer; van haar geheeten Ouy-pou. Werd vooz beeter gehouden als 't voorige / wijl 't de ſmaak van Brood-kruymelen heeft / wanneermen deſelve / noch varſch ſijnde / knauwd. De ſmaak van 't eerſte werd dooz 't kooken beeter en lieflijker. Tweederley ſlag van Wortel-meel bereyd.

Maar alhoewel beyde deeſe ſoorten van Wortel-meel een goede ſmaak hebben / inſonderheyd noch varſch ſijnde; dan ook goed voedſel geven / en wel te verdouwen ſijn / ſoo kanmen echter geen Brood daar van maken; 't welk my uyt eygener erbarenheyd bewuſt is. Ebenwel kanmen'er een Deeg / en Koeken uyt bereyden / welke oprijſen gelijk Weyten-deeg. Seer goed ſchijnenſe te ſijn / en ſoo wit als Wittebrood. Doch de Rozſt werd ſoo dzoog / en verbrand ſoo t'eenemaal in 't bakken / dat / wanneer men't Brood in twee ſtukken ſnijd / of breekt / alles inwendig gantſch dzoog is / en weer tot Meel verbalt / gelijk het te vooren was. Men kan'er wel geen Brood van bakken; Maar een ſeer goede Bry van maken.

Ik kan derhalven niet anders afneemen / dan dat hy verdwaald is geweeſt / die aldereerſt heeft geſchreeven / dat de Wilden, welke ontrent den 22 of 23 Graad over den Æquator woonen / (dit ſijn de Tuppen Imba) Brood eeten / gemaakt van kleyngewreeven Hout / Hiſt. Gen. Ind. lib. 2. cap. 92., daar hy moeſt geſegt hebben van Wortelen. Dwaling van ſommige.

Beyde de ſoorten van 't gemelde Wortel-meel geven een ſeer goeden Bry / van de Wilden genoemd Mingant; inſonderheyd wanneerſe deſelve kooken met Behendigheyd,

met goed het Nat / of een goede Saus daar toe doen. Dan is d'aanschouwing en smaak als die van goede Kijs.

der Wilden, om dit Meel in haren mond te werpen.

De Tuppin Imba, soo Mannen / Vrouwen / als jonge Kinderen / sijn van der jeugd af gewoon / dit Meel in plaats van Brood te gebruyken. Eeten 't ook soo geswind en behendig / datse / wanneerse 't vooy aan met de vingeren uyt de Pot neemen / en van verre in den mond werpen / niet een krummeltje daar van laten vallen. Wy wilden dit konstje haar na doen / en besogten sulks tot verscheydene malen toe; doch verrigteden niet anders / dan dat wy 't Meel in onse aangesigten kreegen; vermits wy deese greep noch niet geleerd hadden. Moesten derhalven Leepelen gebruyken / indien wy niet vooy Apen hadden willen gaan.

De Franssche konden haar dit niet na doen.

Hoedanig sy handelen met 't Sap uyt de gemelde Wortelen.

Dooyts snijdense somtijds de Wortelen Aypi en Maniot tot kleyne stukjens / terwijlse noch varsch sijn. Hier uyt maken de Wijven groote Balletjens / wanneer 't Meel noch vogtig is. Deese drukkense tusschen hare handen / en dooy deese parssing loopt'er een dun Sap uyt / gelijk Melk. 't Selve versamelense in aarde Vaten / en setten 't in de Son; waar op het t'samen rund / gelijk by ons de Melk. Als men 't eeten wil / soo schudden sy 't in een aarden Scherf / en maken'er een Compost van / op de wijse van geroerde Eyeren by ons.

De Wortel Aypi onder d'asch gebraden, smaakt als gebradene Castanien.

De meer-gedagte Wortel Aypi dient niet alleen om'er Meel van te maken / maar is ook goed ter spijse / wanneermense een weynig onder heete Asch legt / en soo laat braden. Dus werdse mozwe; de schel barst open / en vergelijkt sig dan / soo in gestalte als smaak / met onder d'Asch gebradene Castanien. Maar de Wortel Maniot kanmen op sulk een wijs niet gebruyken; want wanneer deselve niet te vooren werd gemalen / en gaar gekookt / soo kanmense sonder schade aan de gesondheyd niet nuttigen.

Stengel deeser Wortelen;

De Stengels deeser beyde Wortel-soorten sijn d'een d'andere byna gelijkvormig; ontrent soo hoog opschietende / als de Stam van een laage Genever-

besse-

hessen-boom. De Bladeren sijn als die van de Betonie. Deese Woztelen wassen hier in een verwonderlijk-groote meenigte. Sy hebben Takjens / soo swak als Hennip-stengels. Deese breeken d'Indianen met hoopen af / en steekense soo diep in d'aarde als sse konnen. Doen wooxts geenen anderen arbeyd daar aan; en na twee of drie maanden vindense een grooten overvloed deeser Woztelen. en hoese gequeekt werden.

De Vrouwen zaayen 't Turksch Kooxn (ook genoemd Triticum Saracenum, en Milium Crassum, of Amplum; desgelijks Triticum Peruanum; (by de Wilden Avati) op de volgende wijse. Sy steeken een spits hout in d'aarde. In 't hier dooz gemaakte gat werpense een Zaad-graan; 't welk dan op wast. Van dit Graan makense desgelijks Meel / 't welkse kooken / en eeten als 't voorige. Turksch Koorn in Brazil; en verscheydene Namen.

Dit Avati in Brazil houde ik eenerley te sijn met 't Maiz, waar van andere Indiaansche Schrijvers melding doen. Inden eersten druk deeser mijner Reys-beschrijving heb ik wel onderscheyd gemaakt tusschen 't Maiz en 't Avati; maar op beyde blijtiger agt genomen hebbende / soo bevind ik / dat 't een' en 't ander eenerley soozt is. Is even 't selve met Maiz;

De Schrijver der Generale Historie van Indiën beschrijft 't Maiz deeser wijs / Hist. Gen. Ind. lib. 5. cap. 25.: De Stengel / of de Stam / van 't Maiz, wast ontrent eens Mans lengte opwaarts / somtijds noch hooger. Is taamlijk dik. Heeft Bladeren / gelijk 't Ried in de Moerassen. Draagd groote Kooznen / noch rond / noch vierkant / noch ook langwerpig gelijk onse Wept. 't Werd afgesneeden drie maanden na de zaaying; doch indien de grond vogtig is / na anderhalve maand. Van elk gezaayd Kooxntje bekoomdmen twee honderd / drie honderd / vier honderd / vijf honderd / ja ook wel ses honderd Kooznen. Hier uyt kannen genoegsaam afneemen de vrugtbaarheyd deeses Lands / 't welk nu de Spaanjaarden besitten. Dit is 't brood / 't welk men in Brazil heeft. En naarder beschrijving. Dit Land seer vrugtbaar,

De Spaanjaarden en Portugeezen, welke hier woonen / hebben overvloed van Wijn en Kooxn; waar als 't van d'Europiauyt

nen bebouwd wierd.

uyt blijkt / dat Brazil een seer vruchtbaar Gewest is. Dat nu de Wilden hier van niet voorsien sijn / moetmen enkelijk haar' onkunde toeschrijven. Wy hebben hier Koorn gezaayd / en Wijnstokken geplant / welke beyde treflijk-wel opgewassen sijn / als maar 't Land van ons bebouwd wierd.

Aanmerking op de Wijnstokken.

De van ons geplantede Wijngaarden wiessen seer weelderig op; doch de Druyven waren in 't eerste jaar suur / en bleven onrijp; ja wierden daaglijks harder. Maar wel-ervaarne Wijngaardeniers hebben my gesegt / dat alle jonge Wijnstokken in 't eerste en tweede jaar alleenlijk wilde / niets-waardige Druyten dragen. Derhalven staat te geloven / indien de Françoisen hier hare Wijngaarden langer gebouwd hadden / datse welsmaakende Wijndruyven daar van souden bekomen hebben.

Gegevene Reden, waarom de Rogge daar niet wassen wil.

De Rogge / welke wy hier zaayden / bragt wel bladeren voort / groende / en schoot genoeg op; doch 't liet sig niet aansien / dat'er Koorn van komen soude. De Garst droeg volle Aperen / en wierd ten vollen rijp. Wy hielden 't daar voor / dat de Rogge te vroeg uyt d'aarde opschoot / wijl deselve langer daar in moet leggen / dan de Garst; en derhalven noch bloeyen / noch vrugt geven kon. Ter deeser oorsaak besluyt ik / datmen den Aardbodem in Brazil gedurig gebruyken / en daar door magerder maken moet / indien men'er vruchten van trekken wil; waar tegens men in Frankrijk en anderweegen in Europa d'Akkers moet mesten. Indien de Françoisen hier langer waren gebleven / soo haddense even 't selve voordeel daar van konnen genieten / 't welk nu de Portugeezen trekken; en 't sou ook geschied sijn / indien niet Villagagno van de Religie ware afgevallen. Ik derve seggen / dat ik duysend Margen Lands won ingenomen hebben / yeder soo goed als 't beste in Frankrijk.

Andere aanmerkingen op de Brazilsche Landen.

Waigelijke manier,

Eer ik nu kome tot 't Vleesch / de Visch / 't Ooft / en andere spijsen der Wilden, d'onse gantsch ongelijk / staat my pets te seggen van der selver drank / en hoese die berepden. Dit werk werd van de Mannen hare Wijven aanbevoolen / sonder datse sig eenigsins daar mee bemoeyen. Beyde

Beyde de vooz deesen gemelde Wortelen Aypi en Maniot, op de verhaalde wijse toebereyd sijnde / geven haar niet alleen hare voornaamste spijs om t'eeten / maar ook haren besten dzank. Sy neemen de genoemde Wortelen (insonderheyd alsse deselve hebben kleyn gesneeden / gelijk men by ons de knollen doet / wanneermense stoven wil) en latense opsieden in aarde Potten / tot datse mozwe werden. Dan setten sig de Wijven rondom de Pot neer; op welke de Vrouwen in Brazil den dranck bereyden van de Wortelen Aypi en Maniot. knauwen de gekookte stukjens kleyn; neemen 't eene na 't andere met de hand upt de mond / en werpen 't in een ander Vat / 't welk op 't vyer staat / omse noch eens te kooken. Gedurig roerense 't geknauwde om met een stok / tot dat het genoeg gesooden is. Dan neemense het ten anderen maal van 't vyer; doen het in een andere aarden Pot / waar in ontrent een halve Aam Nat mag gaan / sonder het te zeygen. Als 't nu weer gesooden en geschuymd is / dekkense 't aarden Vat toe / tot op den tijd / datse 't willen uptdzinken / gelijk hier na sal gehoozd werden. 't Vat / waar van ik laatst heb gesprooken / is gebozmd als een Kupp by ons / welke tot Loog werd gebzupkt; behalven dat het boven wat enger is.

De Wzouwen in Brazil kooken en knauwen ook 't Turksche Koozn Avati, en maken'er een dzank van / eben als van de Wortelen. Dit alles geschied van de Wijven. Want ik heb geen onderscheyd tusschen Wzouwen en Jonkwzouwen konnen vernemen / wijl de jonge Maagdekens eben soo wel als d'andere met de Mannen te doen hebben. De Brazilianen houden 't daar vooz / dat haren dzank niet wel smaakt / wanneer de Mannen de Wortelen / of 't Turksch Koozn knauwen. Ook houden 't de Wzouwen vooz schande / datse met de Spinrok souden omgaan. Deesen dzank noemen de Wilden Caoú-in. Is wat dik en troubel: smaakt bynа als Welk. Hebben'er tweederley soozten van / rood en wit / gelijk wp roode en witte Wijn.

Defgelijks ook van Turksche Weyt.

Werd gehecten Caoú-in.

Vermits nu soo wel 't Turksch Koozn / als de Wortelen / op alle tijden des jaars in Brazil wassen / De Brazilianen sijn

soo

seer groote Kuypers.

soo konnense haren dzank berepden soo dikmaal alsse willen. 't Heb op eenmaal meer dan tsestig Parijssche Tonnen in hare Hutten gesien; daatse deselve vol laten staan / tot datse alle by een komen om te suppen. Alle Duytschen, Switsers, Vlamingen, Brabanders, Hollanders, en andere / welke eere stellen in veel te konnen dzinken; moeten in dit geval vooz de Brazilianen wijken.

Hoedanigh sy deesen drank

Wanneerse sig schikken / om haren dzank upt te dzinken / insonderheyd alsse eenen Gebangenen willen slagten en eeten / met hare gewoonlijke solenniteyten, waar van hier na verder sal gehandelt werden / soo maken de Wijven een sagt Spertje om de Pot / daar den dzank in is / op dat deselve lauw werd; want soo dzinkense dit Vogt alderliefst; gantsch anders als d'Europæers, die de Wijn liever koel hebben.

in groote meenigte inswelgen;

Alsse nu tot haren Slemp gereed sijn / soo ontdekkense de Pot eerst. In plaats van Dzinkbaten hebbense halve uytgeholde Calabassen, waar in rupm soo veel gaat als in een Beeker van dzie Pinten. Dan beginnen de Mannen te danssen / tot datse by de Pot gekomen sijn; ter welker tijd de Wijven haar den dzank in de Schalen toerepken / welke vol sijn geschept. Haast makense de Mannen leedig; en de Vzouwen sparen ook dit Pat niet. Elke Schaal dzinkense in eenen teug upt. Dit duurd / tot dat'er niet een dzupje Caoú-in meer in de Potten is. 't Heb gesien / datse dzie dagen en dzie nagten na den anderen soopen. Ja / schoonse soo vol en dol waren / datse't dzinkbat niet meer in hare handen konden houden / soo hieldense echter niet op. Anders souden hare Slemp-gesellen haar houden vooz trage lupe Vleegels / nergens toe nut.

dikmaal drie dagen en nagten na malkander.

Eeten niet alsse drinken; drinken niet alsse eeten.

Hier staat aan te merken / dat de Tuppin Imbæ onder haar dzinken niet eeten; ook niet eeten alsse dzinken: derhalven verwonderdense sig boven maten seer / alsse sagen / dat wp t'samen aten en dzonken. Sy hebben geen geregelde upren / om maaltijd te houden; maar eeten wanneerse honger gevoelen / al waar 't ook ter middernagt / gelijk dikmaal van haar gedaan werd.

Sy

Sy houden ook geen maat in haar dzinken. Echter sijnse in 't nuttigen harer spijsen seer geschikt. Veele wasschen de handen / en spoelen den mond / eerse pets aanraken. Doen ook eben 't selve / soo haast alsse gegeeten hebben. De mond-spoeling geschied / mijns oordeels / op dat niet eenig taay sijm sig daar in mogt versamelen / en 't Meel / 't welkse in plaats van brood gebzuyken / sig daar aan hangen. Onder 't eeten sijnse soo gantsch stil / dat men sig daar over verwonderen moet; en indiense pets met malkander te spreeken hebben / soo sparense sulks tot na de maaltijd. Alsse sagen / dat wy onder 't eeten met den anderen gesprake hielden / tegens hare gewoonte / soo beloegense ons. Hare sonderlinge gewoontea, gedurende hare maaltijd.

Soo lang als haren dzank duurd sijnse met malkander seer vrolijk; singen / sprzingen / danssen / en beloven / datse sig in den Oorlog tegens hare vpanden dapper sullen dragen / en soeken / veele der selver gevangen te bekomen. Daar na danssense al weer met Repen in de Hutten / daarse by een sijn gekomen / en s'wieren rondom / soo lang'er noch pets te dzinken valt. Hare vrolijkheyd onder 't suypen.

Aldermeest guptense sig in deese seer sterke suppereyen / wanneerse met hare Vederen sijn vercierd / en eenen harer Gevangene willen slagten / om den selven t'eeten. Dan houdense gelijk als Vasten-avond. Wanneer maar alleen de Naburen vpt eene Hut sig by malkander bevinden / soo makense 't soo groof niet met dzinken: maar als eenige Hutten t'samen komen / om te s'welgen / sonder t'eeten / dan houdense noch maat noch regel; en dit laatste geschied dikmaal onder haar. Wanneerse aldersterkst swelgen.

Noyt makense dus danige t'samenkoomsten / 't sy tot een gemeene of tot een groote suppery / datse niet te gelijk danssen / om alle s'waarmoedigheyd van haar weg te dzijven. Jonge / noch ongetrouwde lieden hebben deese gewoonte / afsonderlijk van d'andere / datse dan hare Vederquas op den nek binden; hare Maraka (waar van in 't VIII. Hoofdtuk gesproken is) in de hand houden / en hare Rinkelbanden om de beenen binden. Dus soo Danssen altijd by hare drinkeryen. Sonderlinge gewoonte der jonge lieden hier ontrent.

penſe den geheelen nagt gintſch en herwaarts: danſſen van d'eene Hut tot d'andere. Soo dat ik nu hier voorſtaan / hier ſoodanig een ſoort van volk te ſien / als men in Frankrijk Famulos noemd; 't welk op ſeekere tijden / ter eeren van den Sanct, of Patroon van yeder Parochie, pleeg daar heenen te trekken gelijk Narren / met de beenen vol Bellekens; makende een Kep over de Straten / en door de Huyſen / met een Dans door de geheele Stad.

Mannen en Vrouwen danſſen noyt onder een.

Al de danſſen deeſer Wilden geſchieden ſulker wijs / dat d'een na d'andere danſt; of t'ſamen in een ronde kring. Doch nimmermeer danſſen Mannen met Vrouwen / of jonge Dochteren / door malkander; maar de laatſtgenoemde houden haren dans affonderlijk.

De Wilden, een Portugeeſch Jagt veroverd hebbende,

Eer ik voort ga / om te verhalen hoe 't onder de Wilden in 't drinken toegaat / moet ik een kortswijlige Geſchiedenis hier aanteekenen; waar uyt de Leeſers ligtlijk ſullen konnen afneemen / hoe 't deeſe Menſchen ſouden maken / indienſe Wijn / en deſelve in overvloed hadden. De ſaak is my verhaald van een Muſſacat, dat is / een Huysvader onder de Tuppin Imbæ, wiens woorden ik hier ſal gebruyken.

Dronken ſig ſoo vol in Spaanſche Wijn,

Onlangs geleeden / ſeyde hy / is 't gebeurd / dat wy een Jagtſchip der Peros (dus noemenſe de Portugeezen), welke onſe vyanden ſijn / veroverden. Doe wy de daar in ſijnde Waren daar uyt namen / vonden wy groote houtene Caramemos (dien Naam gevenſe Tonnen en andere Vaten) / waar in een ſeekere ſoort van dranck was. Wy deedenſe aan d'eene zijde op / om te ſien wat'er in mogt ſijn. Ik weet niet (vervolgden deeſen Ouden) wat het was; en ofmen ook by u een diergelijken dranck heeft; maar dat weet ik / als wy ons wel ſat hier van hadden gedronken / dat wy in een vaſten langdurigen ſlaap vielen / drie dagen agter een / en op den derden dag konnen ons naauwlijks wakker krijgen. My belangende / ik vertrouw / dat het Spaanſche Wijn was / waar meede deeſe Wilden dus Vaſtenavond hadden gehouden. Derhalven was 't ook niet te verwonderen / dat deeſe ſterke

datſe daar door in een Drie-daagſche Slaap vielen.

dranck /

dranck / in stilt een meenigte ingeswolgen / en de dampen daar van in 't hoofd geklommen / haar soo een diepe en lange slaap had veroorsaakt.

In 't eerst hadden wy een afgrijsen en walge van 't gekraauw en gequyl der Wijven / tot 't bereyden van hare Caoú-jn. Om hier van ontslagen te sijn / stieten wy de Worteles Aypi en Maniot met een goed deel Turksche Weyt onder een ; meenende / dat hier door onsen dranck niet alleen suyverder / maar ook beeter sou sijn / als die der Wilden. Doch wierden wel haast gewaar / dat deese bereydings-wijs niets dogt. Wy gewenden ons derhalven allenxen tot der Wilden Caoú-in ; doch dronken'er niet gedurig van : want wy maakten eenen anderen dranck / op de volgende wijse. Afgrijsen der Françoisen van der Wilden Caou-in ; doch gewennen'er sig nog toe.

Wy namen Suyker-ried / 't welk hier in meenigten wast ; lepdden 't selve in varsch water / wegens de groote hitte / welke hier doorgaans is / van ons koel gemaakt ; en als dit dus eenige dagen lang verwaterd was / hadden wy eenen goeden dronk daar aan. Somtijds gebruykten wy ook varsch soet water ; want men vind hier seer schoone klare Bronnen ; ook sijn'er soete vlietende Rivieren / soo gesond ten dranck / wegens den goeden aart deeses Lands ; datse niemand eenige schade toebrengen / hoe veel men'er ook van drinken mogt. Anderen Dranck, van Zuykerried en Water.

De Wilden noemen 't soet / of varsch water Vhete ; 't soute Vheen. Deese woorden konden wy seer beswaarlijk uyt spreeken ; en dielen ons moeylijker als al d'andere. Want de Brazilianen spreekense in de keel uyt ; 't welk voor ons niet wel te doen was. Aanmerking.

Deelligt sullen de Leesers van dit knauwen der Wijven / en deesen Sever-dranck een walge hebben gekregen / soo datse ligtlijk aan 't braken mogten geraken. Doch laat haar eens aanmerken hoemen in Frankrijk de Most (welke veele der Europianen soo begeerig drinken) gewoon is te maken ; en sig voorstellen / hoe de Wijngaard-arbeyders in den Herfst / insonderheyd aan de Plaatsen daar de heerlijkste Wijnen wassen / met hare bloote / stinkende / schurf-

Vergelijking van 't maken der Most in Frankrijk.

met de Caçu-in, of Sever-Drank der Wilden.

schurftige beenen en voeten / somtijds met vuyle Hoosen en Schoenen / in de Kuypen klimmen / om de Dzupven te treeden: hoese in de Wijnpars-bak meer als Varkenagtig daar mee omgaan; soo sullense konnen afneemen / dat deesen dzank niet veel reyner is / als der Wilden Caoú-in, of den Sever-dzank harer Wijven. Wilmen hier tegens inbzengen / dat de Wijn dooz de Gesting / of hare Werking / alle onreynigheyd uytwerpt; soo segg' ik / dat de Caoú-in eben't selve doet; en alsoo in dit geval d'eene dzank d'andere gelijk is.

X. HOOFDSTUK.

Gedierten in *America* sijn die van onse Landen niet gelijkvormig. 't Dier *Tapirousſoú*. Gebruyk en smaak van dit Beest. Roosters der *Wilden*. Hoese haar Vleesch bewaren voor verderf. Meel van Visschen gemaakt. Menschen-vleesch. *Seovasſoú*. *Taiasſoú*. *Agouti*. *Taputis*. Groote Muylen. *Pag*, een geplekt Dier. *Sarigoi*; een stinkend Gedierte. Onguur-groote *Croeodillen*. Groote Haagdisſen. Groote Padden, welke gegeeten werden. Slangen. Geval met een Haagdis. *Meirkatten*. Hoemen deselve vangd. Noch andere seldsame Gedierten.

De Dieren in America sijn d'onse niet gelijk.

EEr ik voozt ga / wil ik in den aanvang deses Hoofdstuks mijne Leesers verwittigen / datmen in gantsch Brazil geene viervoetige Dieren vind / welke sig met die in Europa vergelijken; en dat de Tuppin Imbæ geene der selve in hare Hupsen opvoeden / of tam maken; als seer selden; en dat noch langsaam. Om nu te komen tot de wilde Dieren / van de Brazilianen in't gemeen Soo geheeten / soo wil ik beginnen van de geene / welke de Menschen tot hare nooddzuft konnen gebzuyken.

Tapirousſou, een Wild Americaansch Gedierte,

'k Sal vooz uyt laten gaan een soozt van Wild / 't welk daar aldergemeenst is. Sy noemen't Tapirousſoú. 't Heeft lang / roodagtig haye / en schijnd hyna een Koe gelijk. 't Is ook soo groot; doch sonder Hoozнen; heeft een teederen hals; lange / hangende Ooren / met teedere / dunne beenen / en geheele Hoeven / of Hoozнen aan de voeten. Men sou

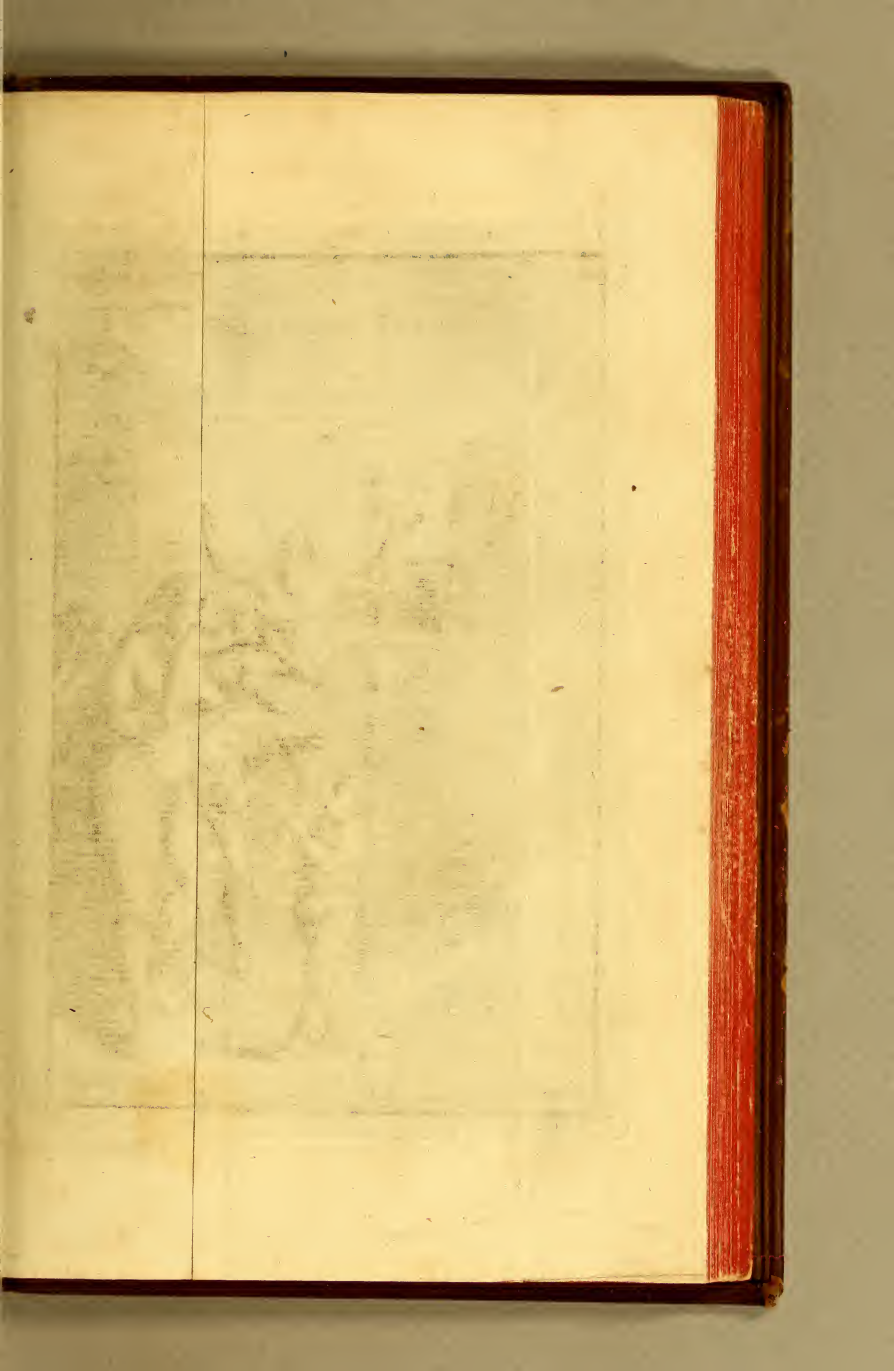

sou moogen vermoeden / dat deese Dieren voort komen uyt de vermenging van een Koe met een Ezel. Evenwel is 't deese beyde seer ongelijk. Want 't heeft een korte Staart. Ondertusschen moet beden Leeser weeten / dat veele Gedierten in America Staartloos sijn. 't Gemelde Dier Tapirousou heeft wel veele seer scharpe Tanden / maar kan'er de Menschen geen schaade mee doen; wijl 't sijne behoudenis alleenlijk door snel loopen en weg te vlieden soekt. De Wilden schieten 't met Pijlen dood / gelijk bijna al 't ander Wild; of vangen 't in een gemaakte Groeve; ook wel in Vallen; diese seer meesterlijk hier toe weeten te bereyden. met de Beschrijving van 't selve.

De Wilden houden dit Dier in hooge waarde / wegens de Huyd. Soo haastse deselve hebben afgetrokken / soo snijdense den rugg' in de rondte uyt; droogen deselve in de Son / en maken'er Schilden van / ontrent soo groot / als den Bodem van een taamlijk groot Vat. Op deselve ontfangense / wanneerse ten Oorlog trekken / de Pijlen harer vianden. De gedagte Huyd / in de Son gedroogd sijnde / werd soo hard / dat'er / gelijk ik geloof / geen Pijl sou konnen doordringen / schoon den Boog met alle kragt gespannen was. Van de Huyd Schilden gemaakt, welke geen Pijlen doordringen konnen.

Uyt curieusheyd nam ik een paar deeser Schilden met my na Frankrijk, om deselve aan mijne vrienden te toonen. Doch op onse na-huys-togt viel ons den honger soodanig aan / dat wy niet alleen onse Meirkatten / Papegayen, en andere Dieren / uyt America in ons Schip gebragt / niet verschoonden / maar ook beyde de gedagte Schilden vrieden / om den rasenden honger wat te stillen. Naderhand sal ik breeder hier van spreeken.

't Vleesch van den wilden Tapirousou heeft de smaak van Rundvleesch. De Wilden kooken 't op hare wijse / en deese kookens-manier noemense Buccanare. Vermits ik dit woord hier gebruyke / en 't selve ook hier na meermaal sal voorkomen / soo sal ik den Leeser daar van een naarder berigt geven. Smaak van 't vleesch.

De Wilden slaan vier Palen in d'aarde / peder soo dik als een arm; soodanig geschikt in 't vierkant / dat Houte Roosters.

der Wilden, dat peder Paal drie voeten van den anderen staat. Daar op leggense stokken / d'eene altijd twee voeten van d'andere. Dus formeerense een Houten Rooster / diense in hare Taal noemen Bucan. Soodanige Haardsteeden hebbense veele in hare Hutten.

daarse het Vleesch op braden; hoedanig gemaakt. Daar op leggense dan 't vleesch / in stukken gesneeden sijnde. Dooits makense een sagt / of kleyn vyer van hout daar onder / 't welk byna geen rook van sig geeft. Deeser wijs werd 't vleesch gebraden soo lang als 't de Kok goed dunkt. In peder uyr wenddense 't vleesch tweemaal om: en wijse 't selve gantschlijk niet souten / volgens de gewoonte deeses Gewests / soo hebbense niet meer dan een middel / om 't gemelde vleesch soodanig te bereyden / datse 't een lange tijd konnen goed behouden.

Hoese haar vleesch goed bewaren. Schoonse op eenen dag dertig stuks wilde Gedierten mogten vangen / van welke ik in dit Hoofdstuk sal spreeken / soo soudense doch al deselve in stukken houwen; dan op de gemelde Roosters leggen / soo spoedig als het mogelijk is. Dus werd dit vleesch dikmaal vierentwintig uyren lang gebraden tot dat het van binnen even soo gaar is als van buyten; en deeser wijs konnense 't een tijd lang goed houden.

Meel, gemaakt van gedroogde Visch. Op deselve wijs bereydense ook hare visch / om die te konnen bewaren. In groote meenigten vangense die; droogense / en maken'er Meel van: insonderheyd een seekere soort / in hare Spraak genoemd Peraparati, sijnde 't regte slag van Barbeelen; waar van hier na breeder. De gemelde Roosters magmen billijk houden voor der Wilden Vleeschhal / of Spijs-kamer. Want men hoomd in geene harer Dorpen / of Hutten / daarmen deselve niet vind / rijklijk voorsien van gedroogd vleesch / of gedorde visschen. 't Gebeurd ook wel / gelijk wy hier na sullen hooren / datmen / wanneermen tot eenen Wilden hoomd / de Roosters vol Menschen-vleesch siet leggen / sijnde dat van hare gevangene en geslagtede vyanden.

Menschen-vleesch op de Roosters.

Scovassou, een soort Dus verre van 't gebraden vleesch der Americaansche Wilden. Hier na sullen wy van haar gesooden han-

handelen; maar nu voortgaan tot de beschrijving der andere Brasiliaansche Dieren; en op den Tapirousſoú laten volgen dan Seovasſoú, als den naasten in grootte.

van Harten.

Dit Dier is een soort van een Hart; doch daar in is 't onse Harten ongelijk / dat het niet soo hoog ook niet soo groot van Gehoornte is.

Taiassous, een wonderlijke soort van Wilde Varkens;

In America vindmen ook wilde Swijnen / geheeten Taiassous, in grootte / Oren / Kop / en Voeten d'onse seer gelijk. Hebben ook lange scharpe Tanden; doen groote schade / en sijn dies te gevaarlijker / wijlse niet soo dik en groof sijn als d'onse. Dit Dier heeft van Naturen in den rugg' een gat / gelijk als de Zee-varkens in 't hoofd hebben / waar door 't adem haald. Den Autheur der Generale Historie van Indien berigt ons / dat in Nicaragua (niet verre van Nieuw-Spaanje geleegen) Varkens werden gevonden / welker Navel op den rugg' staat. Buyten twijffel moeten deese geteld werden tot 't Geslagt der geene / van welke ik hier gewag maak.

met een gat boven op den rugg'.

Dit nu sijn de drie groote soorten van Gedierten in Brazil; namentlijk / Tapirousſou, Seovasſou, en Taiassou.

Agonti.

D'Americanen hebben ook een rood Dier / Agonti genoemd / soo groot als een jong Varkentje van een maand. 't Heeft hooge gekloofde klauwen; een gantsch korte Staart. Mond en Oren hyna als die van een Haas. Is van een boven maten goede smaak.

Tapitis.

Noch sijn'er twee of drie derlei slag van Tapitis, onse Hasen niet seer ongelijk / doch 't haar is wat rooder.

Groote Muysen.

De Wilden vangen ook in de Bosschen groote Muysen / welke haar hebben gelijk d'Eekhoornen; sijn ook ontrent soo groot; en soo goed om t'eeten / als de Conijnen by ons.

Pag, een Dier met een seer schoone Vagt.

Pag, of Pague (want naauwlijks kannen in d'uytspraak bemerken 't onderscheyd deeser beyde woorden) is een wild Dier / taamlijk hoog / gelijk een Jagthond. Heeft een wanstallig hoofd. 't Vleesch smaakt als Kalfs-vleesch. De Vagt is boven maten schoon / met witte / aschverwige /

en swarte vlakken. Indiennen deese Dieren / of der selver Peltwerk / by ons had / men souse in een hooge waarde houden.

Sarigoi, een stinkend Dier; hoe goed ter spijs.

Sarigoi is een Dier / 't welk van de Wilden niet gegeeten werd / wegens de van hem gaande stank. Doch wy Françoisen vilden 't; deeden 't Nieren-vet / 't welk d'oorsaak van de stank is / weg; en aten daar van sonder afkeer; bevonden ook 't vleesch seer delicaat.

't Dier Tatou beschreven.

Men heeft hier noch een Dier / geheeten Tatou. 't Is seer traag in 't loopen / maar 't kruypt door de heggen. Heeft sulke harde Schubben / datmen met geen Zwaard daar door kan houwen. Van de Hupd maken de Wilden Kussens / in hare Spraak genoemd Caramenen. Wanneermen de Hupd t'samen legt / soo vertoondse de gestalte van een pfere / of Harnasch-handschoen. Dit Dier heeft seer schoon wit vleesch / van een goede smaak. Wat de grootte belangd / 'k heb'er geen gesien / die soo groot was / als Bellonius in 't derde en Laatste Boek sijner Observatien heeft afgebeeld; met uytdrukkelijke bydoeging / dat het vertoond een Braziliaansche Tatou.

Aanmerking op Bellonius.

Jacaren, of Crocodillen,

Tot de Dieren / welke in America aldergemeenst sijn / moetmen ook tellen de Jacare, of Crocodil. In de hoogte komense tot aan de heup van een Mansperson / en sijn taamlijk lang. Men behoeft deese Crocodillen niet te vreesen; want der Wilden Huysen sijn dikmaal gantsch vol van deselve / en de Kinderen speelen'er mee sonder eenige schade te lijden. Doch eenige oude lieden hebben my gesegt / datse sig te wagten hebben voor seekere soort der Jacaren, wanneerse over Land reysen / vermitsse sig met hare Pijlen beswaarlijk tegens deselve konnen verweeren.

Onschaadlijk, en schaadlijk.

Want soo haastse eenig Mensch gewaar werden / komense uyt 't Ried / waar in sy verborgen leggen / te voorschijn / en vallen onstuymig op hem aan.

Verder berigt van de Crocodillen.

Ik ga voorby 't geen Plinius en andere van de Crocodillen in dit stuk hebben geschreven; ook 't geen den Autheur der Generale Historie van Indien

ge-

getuygd / dat by de Stad Panama schaadlijke Crocodillen werden gevonden / langer dan 100 voeten. Ondertusschen / al de Crocodillen, die ik gesien heb / hadden een groote / wijde / opgespalkte muyl / hooge beenen / en de Staart noch rond noch spits / maar agter gantsch blak / of plat; doch heb geen agt genomen / offe de bovenste kaak beweegen / of niet.

D'Americaansche Wilden vangen ook Haagdissen / van haar geheeten Tovous, aschgrauw van verwe / en gespreenkeld / gelijk onse kleyne Haagdissen. Dier of vijf voeten sijnse lang / taamlijk dik / en verschrikkelijk van aanschouwing. Onthouden sig in Poelen en vlietende Wateren / ook aan de Beeken / gelijk de Krokodrilschen by ons; doch doen aan geene Menschen eenige schade. Tovous, of Haagdissen, boven maten groot,

Wanneermense vild / en 't Ingewand daar uyt neemd / soo dienense tot een treflijke spijs; en in dit geheele Land heb ik geen delicater lekker-beetje gesroeft. Want sy hebben blank vleesch / gelijk de Kapoenen by ons; soo gantsch malsch en lieflijk van smaak / dat'er niets by te vergelijken is. In 't eerst had ik wel een afkeer van deese kost; soo haast maar ik'er eens van gegeeten had / gaf ik haar de prijs boven alle andere Gedierten. delicater als eenige andere Dieren van smaak.

Men heeft hier ook groote Padden / welke de Wilden sonder onderschepd eeten. Niet alleen de Geneesmeesters / maar ook yeder is bekend / dat soo wel 't vleesch / als 't slijm en swadder / ja alles wat aan een Pad gevonden werd / een seer sterk vergif is. Waar uyt dan ligtlijk staat af te neemen / dat dit Land van een seer goeden Aart / en gematigde gezonde lugt moet sijn / vermits de Padden / in onse en andere Gewesten / zoo doodlijk / hier gantsch onschaadlijk sijn. Groote Padden, welke gegeeten werden.

Sy eeten ook Slangen / soo dik als een arm / en bynа vijf voeten lang. Onder deselve is een sekere soort swart en rood-verwig door malkander gespikkeld / of gestreept. Deese brengen de Wilden in hare Hupsen; werpense hare Wijven en andere toe. Sijn soo tam / datse sig met de handen laten grijpen / en Geweldige Slangen; desgelijks ter spijs gebruykt.

met haar speelen / gelijk met de Crocodillen, waar van hier boven gesprooken is. Sulke verbaarlijk-groote Slangen snijdense aan stukken / en berepdense ter spijs; doch sijn smakeloos.

Water-Slangen; onschadelijk.

Meer dan eenerley slag van Water-slangen hebbense / welke in 't water groen schijnen. Lang en dun sijnse / en schoonse nemand steeken / soo is'er echter geen gevaar by. Behalven de voorheenen beschrevene Haagdissen vindmen noch andere seer schaadlijke / gelijk uyt de volgende Geschiedenis sal blijken.

Bosch-Haagdissen, seer schaadlijk.

Als en twee andere Françoisen op seekere tijd door 't Land reysende / om 't selve te besigtigen / hadden niemand der Wilden by ons / gelijk anders onse gewoonte was. Dus door de Bosschen swervende / quamen wy eyndlijk in een diep Dal. Ondertusschen hoorden wy eenig gerupsch / en meenden 't selve te komen van een swak onweerbaar Diertje / 't welk ons naarderde. Wy gingen derhalven gedurig schroomloos voort. Doe sagen wy op eenen Heuvel / ontrent dertig vademen van ons / een Haagdis / dikker als een Mensch in sijn midden. Lang vijf of ses voeten; allerweegen voorsien met witagtige harde Schelpen / gelijk d'Oesters hebben. D'eene voorste Poot verhief dit Dier in de hoogte / en sag ons aan met een verhevene Kop; te gelijk met dwerrig-flikkerende oogen.

Onsen Reysiger en twee sijner Medgesellen bejegend eene der selve.

Van een onguere grootte, en vervaarlijke gestalte.

Deese aanschouwing verbaasde ons niet weynig; te meer / wijl wy geen Roers / maar alleen ons Zijd-geweer by ons hadden; nevens Boogen en Pijlen; doch door deese konden wy dit onguur Gedrogt niet beleedigen / wegens de gedagte harde Schelpen. Daarenboven vreesden wy / indien wy 't op 't loopen stelden / dat deesen verbaarlijken Haagdis ons van agteren agterhaald en gedood mogt hebben. Wy keeken malkander verbaasd aan / en bleven als onbeweeglijk op onse plaats staan. Als nu dit vreeslijk Monster met opgespalte Kaken grouwlijk snuyfde / wegens de groote hitte. (want 't was een helderen dag / en byna op 't midden des dags) / en ons ontrent 't vierde deel eener

Hoe 't haar daar meede ging.

ner uyt met verschrikkelijke oogen had aangesien / liep het plotselijk boven op een Berg ; makende soodanig een gerupsch in de Struyken en Dooznen / dat geen gejaagd Hart onstuymiger had mogen sijn. Wy hadden geen lust / om dit Schrikdier te volgen ; maar dankten God / dat hy ons uyt dit gevaar had verlost.

't Dier Janovare, 't welk verscheurd alles wat het bekomen kan.

In Brazil is ook een Dier / genoemd Janovare, ontrent een knie hoog ; soo snel en gestwind als een goede Jagthond. Heeft onder de keel lange Hayren ; een bonte Vagt / seer schoon / gelijk die van de Luyaren ; ook is't deselve seer gelijk. De Wilden sijn'er niet sonder reeden voor bevreest ; want sy leven van Roof / gelijk de Leeuwen. Watse bekomen konnen verscheurense en eetense op. Wanneer'er de Wilden een gevangen krijgen / 't sy door daar toe gemaakte Groeven / of in Vallen (want alle schaadlijke Dieren leggense allerley lagen / en bemoepen sig soo veel haar mogelijk is / datse haar niet weer mogten ontgaan) / soo schietense d'eene Pijl voor d'andere na in't Ligchaam / en martelen't op allerley wijsen / om het dies te meer smerten te doen lijden.

Voorbeeld daar van.

Niet sonder reeden sijnse dit Beest soo vyandig. Want als eens vijf of ses Françoisen, onse Medgesellen / voorby een Brasiliaansch Dorp repsden / wierdense van d'Inwooners gewaarschouwd / wel op hare hoede te sijn voor den Janovare, vermits hy in eben deselve week drie harer vrienden uyt haar Dorp weg gehaald / en verslonden had.

De Wilden hadden, voor d'aankoomst der Fransche, noyt honden gesien.

Voor d'aankoomst van Villagagno in Brazil hadden de Wilden noyt Honden gesien. Eens wierdense gewaar eenen der groote Jagthonden / dien wy met eenige Jongen daar gebragt hadden ; hoe wy met den selven speelden / hy daar tegens ons liefkoosde. Seer verschrikt stondense hier over / en blooden weg / wijl hy den Janovare (Jan-oure) seer wel geleek. Gamara, in sijne Generale Historie van Indien verhaald van Vallonas, den strijdbaarsten Hoofdman onder al de Spaanjaarden, dat hy / d'eerste maal d'Oost-Zee door gevaren hebbende / sijne by sig hebbende Honden tegens de Wilden uytsond /

Haren schrik voor deselve, en waarom.

sond / vermitsse hem wonden tegenweer bieden / doch wor deselve soodanig verschrikt worden / datse terstond de vlugt namen. Ja de Honden waren Vallonas immers soo nut / als de beste Soldaten.

Cay, of Meirkatten in Brazil.

In Brazil sijn veele Meirkatten / kleyn en swart / genoemd Cay. Onnodig is 't / deselve te beschrijven / als peder genoeg bekend. Dit sal ik alleenlijk seggen / dat het een groote verlustiging geeft / haar met geheele hoopen te sien sitten op de Toppen van eenige Boomen (welke Vrugten met Hulsen dragen / gelijk onse Boonen sijn) en een jammerlijk Katten-geschreeuw maken / insonderheyd wanneer 't onstuymig Weer is. Op eenmaal werpense niet meer dan een Jong. 't Selve is van de Natuur ingeplant / dat het / soo haast het ter weereld is gekomen / sig slaat om den hals van sijnen Vader / of Moeder / en daar aan vast blijft hangen. Als nu d'oude werden gejaagd / soo geraken ook de jonge deeser wijs uyt 't gevaar.

Eenige sonderlingheden van de selve.

Ongemeen-seer beminnense hare Jongen; en pogen haar voor alle rampen te beschermen. By deese Natuurlijke Neyging hebbense ook een sonderlinge gesindheyd; soo dat d'Apen en Meirkatten hier in alle andere Gedierten te boven gaan. Ter dier oorsaak konnen de Wilden niet ligtlijk noch d'oude noch de jonge bekomen / sonder deselve met hare Pijlen te schieten; soo datse / gewond sijnde / van de Boomen afvallen. Dan geneezense haar weer; voeden haar op / en maken haar eenigsins tam. Naderhand werdense tegens andere Waren verruylt. In 't eerst sijnse soo wild / datse de geene / welke haar vangen of handelen willen / de handen afbijten: derhalven men dikmaal genoodsaakt is / haar plotselijk dood te slaan.

Sagouin, een andere soort van Apen.

Noch een ander slag van Meirkatten hebben de Wilden, genoemd Sagovin (Sagouin). Hare verwe is rood; de grootte als die van een Eekhoontje. Belangende de gestalte / de mond / hoofd / hals / en andere leeden sijn byna als die van een Leeuw. Deese Dieren sijn kloekmoedig; en soo schoon (voor soo veel ik waargenomen heb) / als eenig ander onder

onder de kleyne Gedierten sijn mag. Indiemmense soo wel over de Zee kon voeren / als andere Waren / soo soudense by d'Europianen in een hooge waarde werden gehouden. Doch sy sijn soo swak en teder / datse 't over en weer over hellen / 't slooten en 't slingeren des Schips op 't water niet konnen uytstaan. Sijn ook soo hoogmoedig en trots / datse / maar eenigsins beleedigd werdende / sig daar over vertoornen / en sterven. Aanmerklijkheden van deselve.

Evenwel werden'er noch in Frankrijk gevonden; doch houde het daar voor / dat dit is 't Diertje waar van Marot schrijft (sijnen Knegt invoerende / die aan eenen wangunstigen een antwoord geeft) van hem Sagum genoemd. Ondertusschen beken ik / op dit Diertje geen soo nauwen agt genomen te hebben / om een berseekerd oordeel te derven vellen; daar ik doch op alle andere Dieren seer nauwkeurig gelet heb. Om eens ten eynde te komen / sal ik noch maar alleen van twee der selve handelen / welkenen wel mogt tellen onder d'alderseldsaamste. Vermoeden des Autheurs.

't Eerste is geheeten Hay, soo groot als een Hond. 't Aangesigt is als dat van een Meirkat. Heeft een hangenden buyk / wit-grauw: een seer langen Staart; voeten als een Beer / en lange klauwen. Onaangesien het seer wild is / soo werd het echter ligtlijk getemd / wanneermen 't gevangen heeft bekomen. Vermits de Tuppin Imbæ naakt gaan / soo speelense niet geerne met de Hay, wegens sijne lange scharpe klauwen. Eenige Wilden, ook de Tolken, welke lang in Indien hadden gewoond / hebben my gesegt / dat niemand oopt dit Dier heeft sien eeten. Noch in de Bosschen wy / noch in de Hunsen gevangen sijnde: 't welk een byna ongelooflijke saak schijnd. 't Dier Hay beschreven. Niemand sou 't ooyt sien eeten hebben.

Coaty is 't andere / waar van ik noch te schryven heb. 't Heeft de hoogte van een Haas; hoyt hayr / gespikkeld; kleyne spitse ooren; een kleyne kop / en een Bek / van d'oogen afwaarts langer dan een voet; gelijk een ronde stok / voor aan spits toeloopende / maar anders allerweegen even dik. Den mond is soo eng / datmen'er naauwlijks de Pinkvinger 't Dier Coaty beschreven.

ger van eens Menschen hand sou konnen insteecken. Men weet van geen seldsamer soort onder de Gedierten / als dit. Wanneermen't gevangen heeft / doet het alle vier de voeten by een / en valt soo ter neer / of legt sig op d'eene zijde; en op geenerley wijs kannen 't daar toe brengen / dat het sig weer sou opregten / of pets eeten; ten ware men het Mieren toebragt; 't welk ook sijne Spijs in de Bosschen is.

Sonderling langen bek.

Verwonderring der Françoisen over dit Dier.

Agt dagen na dat wy by Villagagno waren gekomen / bragten de Wilden ons eene deeser Dieren toe; en wy alle verwonderden ons daar over boven maten seer; als sulk een seldsame saak ongewoon sijnde. En waarlijk was 't verwonderens-waardig vergeleeken sijnde met de Gedierten onses Lands. Dikmaal versogt ik eenen onser Medgesellen / een treflijk Schilder / dat hy dit en meer andere Americaansche Dieren / niet alleen wegens der selver seldsame gestalte / maar ook wijlse by ons onbekend sijn / na 't leven wou afbeelden / doch kon dit niet verwerven / tot mijn geen gering verdriet.

XI. HOOFDSTUK.

Vogelen in *Brazil. Indiaansche* Hoenderen in meenigten. Endvogelen. *Jacout*, een slag van *Phasanen*. *Mouton*, een seldsame Vogel. Groote Veldhoenderen. *Arat*, een schoon-gevederde Vogel. *Canide*: waar toe de *Wilden* sijn Vederen gebruyken. Groote en seer schoone Papegayen. Geschiedenis van een Papegay. Verscheydene soorten. De Vogelen *Toucan*, *Panou*, *Quampiam*, *Gonambuk*. Bygeloof der *Wilden*, ontrent de Vogelen. Fledermuysen, met een kortswijlig Geval van deselve. *Braziliaansche* Bijen. Scorpioenen. Aard-Kreeften.

Braziliaansche Vogelen.

DIt Hoofdstuk van de Braziliaansche Vogelen sal ik aanvangen met de soorten / welke de Menschen ter spijse konnen dienen. De Wilden noemense in 't gemeen Oura.

Indiaansche, en gemeene Hoenderen.

Voor eerst dan hebbense meenigten van Indiaansche Hoenderen / van haar geheeten Aringnau ousu. Tsedert den tijd dat de Portugeezen in dit Land quamen

men hebbense ook opgevokt onse gemeene Hoenderen / van haar genoemd Arignau-miri. Of nu wel de witte by haar in de meeste agting sijn / om de Pluymen te konnen verwen / en haar daar meede op te pronken / soo eetense echter geene der selve / noch d'Indiaansche, noch de gemeene.

De Doyer in 't Ey houdense voor vergif. Alsse sagen / dat wy d'Eyeren week kookten / en aten / verwonderden zy sig ten hoogsten daar over; bestraften ons / en zeyden / 't stond gantschlijk niet te gedoogen / dat wy d'Eyeren verdierven / eer'er Jongen uyt voortgekomen waren; want wy aten 't Hoen in 't Ey. D'Eyeren noemense Arignau-ropia. Houden d'Eyer-dooyers voor vergif.

Dus dragense soo wel sorge voor hare Hoenderen / als voor de Vogelen in de Bosschen. Deese latense Eyeren leggen waarse willen; doch de Hoenderen verwijsense na de Heggen en Struvellen / om van d'onrust haars gekakels vry te sijn. De Wijven der Wilden bemoeyen sig soo wel als d'onse / om de jonge Indiaansche Kiekens op te voeden / en geven haar harde Eyer-dooyers. Soo veel jonge Hoenderen vindmen in America, datmense om yet weynigs kan bekomen: insonderheyd in de Dorpen / daar niet veel vreemde lieden komen. Van onse gemeene Hoenderen kanmen'er thien of twaalf voor een stuyver koopen. en andere Sonderlingheden. Groote meenigte der Hoenderen.

By de Hoenderen voeden de Wilden in hare Huysen ook op Indiaansche Endvogelen / van haar geheeten Upec. Sy geloven / wanneerse van een traag / loom en langsaam Dier of Vogel eeten / datse ook traage / vadsige en slaperige lieden souden werden / die niet souden konnen ontloopen / wanneer de vyanden op haar aanvielen; en derhalven latense sig van niemand beyraten / om yets van sulke Gedierten / en insonderheyd van Hoenderen / te nuttigen. Ook sullense niet proeven van eenige Visschen / die niet geswind in 't swemmen sijn / als de Raiæ, en andere. Indiaansche Endvogelen. Seer seld saam Bygeloof.

Belangende de Vogelen / welke sig in de Bosschen onthouden / van deselve vanghdmen'er dikmaal die soo groot sijn als Ravens. Deselve sijn Bosch Gevogelt.

van

Jacout. van diederlep slag ; Jacoutin , Jacupen , en Jacou ovatsou. Alle hebbense swarte en Aschgrauwe Beederen : smaken gelijk de Phasanen ; en ik kan met waarheyd getuygen / dat ik van al mijn leven niets liesliker gegeeten heb / dan 't vleesch der Jacous.

Mouton. Noch sijn'er tweederlep soorten van seer treflijke Vogelen / genoemd Mouton , soo groot als de Pauwen , en hebben Beederen gelijk de voorige ; doch men bekoomdse seer selden.

Ynambour-miri, &c. Daarenboven vindmen hier de Ynambour-miri , soo groot als de Patrijsen ; de Pegassau , in grootte als de Hout-Duyven ; en de Paiccau , ontrent soo groot als een Tortelduyf.

Vogelen, niet goed ter spijse. Al deese Vogelen / begaan om gegeeten te werden / vindmen overvloedig veel in de Bosschen / en aan d'Oevers der Rivieren. Ik koom nu tot de geene / die niet soo goed ter spijs sijn. Onder deselve sijn tweederlep soorten / d'eene soo groot als d'ander / te weeten / als een Raven.

Arat, de schoonste Vogel onder de Son. 't Eerste slag heeft een kromme bek en klauwen / gelijk de Papegayen ; en soodanige hebben al de Vogelen deses Lands. Belangende de Beederen / ik oordeele / dat onder de Son in dit stuk geen schoonder Vogelen sijn. De Wilde noemen deese soort Arat. De Beederen aan de Staart en Vleugelen sijn anderhalve voet lang ; ten deelen Purper-verwig-rood / ten deelen Hemels-blauw ; seer glinsterende. De Beederen over 't ligchaam sijn even soodanig. Als deese Vogel in de Sonneschijn is / welke hy seer bemind / soo kannen hem niet genoeg met verwondering aanschouwen.

Desgelijks de Vogel Canide? Canide , is 't tweede slag. Heeft eenigsins slegter Beederen. Die aan den Hals staan / blinken als Goud. Die aan 't Lijf / de Vleugelen / en de Staart schijnense als 't uytstekenste-schoon Hemels-blauw / vermengd met Goud. Die haar van boven af waarts beschouwd / sou meenen / dat hy een seer schoon Sammet siet.

van de Wilden seer hoog geagt, De Wilden gedenken deese Vogel dikmaal in hare Liederen / singende Canido Iouue , Canide Iouue , Heuraouech ; soo veel als : Vogel geel , Vogel geel , &c. Want Iouue , of Ioup beteekend by haar geel. Deese Vogelen sijn wel geen tamme /

tamme / of Hups-vogelen ; echter neſtelenſe gemeenlijk in de Toppen der Boomen / welke midden in de Bozpen ſtaan / meer als in de Boſſchen. Dit verooꝛſaakt / dat de Wilden dꝛie of viermaal in 't jaar haar de Pluymen uptplukken / om'er haar' Arm-verciersſelen / en andere dingen ten pꝛonk / van te maken. Dan noch plakkenſe deſelve op hare naakte Ligchamen / gelijk hier boven gehooꝛd is.

Een goed deel deeſer Vederen nam ik met mp na Frankrijk, inſonderheyd van ſulke / die een gouden geele en blauwe couleur hebben. Maar ſoo haaſt ik te Parijs was gekomen / lieten mp de Hof-Jonkheren geen ruſt / vooꝛ datſe mp deſelve hadden afgedwongen. om der heerlijke Pluymen wil.

Men vind hier dꝛie of vierderley ſlag van Papegayen. De grootſte en ſchoonſte werden van de Wilden geheeten Aiourous. De kop is rood / geel / en Violet / de Vleugelen ſijn aan 't eynd Purpurverwig. De Staart / ſeer lang / is geel ; anders ſijnſe vooꝛts over 't Ligchaam groen. Van deeſe ſooꝛt komen'er ſeer weynige in onſe Landen. Boven datſe de ſchoonſte verwen hebben / ſijnſe noch in dieꝛ te meerder hoogagting / wijſe beeter leeren klappen dan d'andere. Eenen der Tolken liet mp eene van die ſlag toekomen / dien hp dꝛie jaren lang had geleerd. Hp kon de Franſche en Braziliaanſche wooꝛden ſoo gantſch natuurlijk pronunciceren, datmen / alsmen hem niet ſag / meende / dat'er een Menſch ſpzak. Verſcheyde ſoorten van Papegayen. 't Grootſte, ſchoonſte, en beſtklappenſte ſlag.

Twee Franſche mijlen wegs van ons Epland had seekere Vꝛouw opgeboed eene deeſer Papegayen / die alles watmen hem beval ſoo wel verſtond / als of hp met een Menſchlijk verſtand begaafd ware geweeſt. Als wp ſomtijds daar ontrent quamen / zepde de Vꝛouw tot ons : Wilt gp ons een Kam of Spiegel geven / ſoo ſal ik mijnen Papegap bevеelen te danſſen en te ſingen. Nu en dan voldeeden wp hare begeerte. Soo haaſt de Papegap eenige wooꝛden van ſijne Vꝛouw had gehooꝛd / begon hp niet alleen te danſſen op de Stok / waar op hp ſat / maar ſluptte ſeer cierlijk / even als had hp tot een Kep Seldſaam verhaal van de Papegay eener Braziliaanſche Vrouw;

willen pijpen. Daarenboven wist hy seer aardig na te bootsen de gewoonten der Wilden, wanneer se ten Oorlog willen trekken. Hoorlijk / wou sijne Meestres dat hy sou singen / of daussen; hy deed het. In tegendeel / als wy 't Wijf niets gaven / en zy hem 't Auge (soo veel als sijt stil) gebood / soo sweeg hy van dat oogenblik af stom stil; en wy konden met geene woorden van hem verkrijgen / dat hy Tong of Voet sou verroerd hebben.

en sijne seldsame bedrijven.

Dese Wilde Vrouw noemde haren Papegay Cherinbaue, dat is / haren Alderliefsten. Ook was hy haar soo lief / datse / als wy haar vraagden / hoe hoog zy hem waardeerde / of watse daar voor wou hebben? sportlijk tot antwoord gaf: Macaovas-sou; soo veel als: Een groot Stuk Canon. Dus konden wy hem niet bekomen / wat wy haar ook hadden moogen bieden.

Andere soort.

D'andere soort der Papegayen is van 't slag 't welkmen in Frankrijk pleeg te vrengen; van de Wilden genoemd Marganas. Deese sijn hier soo gemeen / als by ons de Duyven / en werden gantsch niet geagt; derhalven wy deselve seer veel aten / wijl haar vleesch de smaak van die der Veld-hoenderen heeft / behalven dat het wat harder is.

Derde soort.

't Derde geslagt der Papegayen noemen de Wilden Touis; de Normandysche Schiplieden Moissons. Sijn soo groot als de Spreeuwen: Hebben een lange Staart / met Saffraan-verwige Vederen; voorts sijnse seer groen.

Berigt van hare Nesten.

My gedenkt / by seeker Schrijver geleesen te hebben / in sijne Cosmographie, dat de Papegayen hare Nesten aan de Takken der Boomen hangen / op dat haar' Eyeren niet van de Slangen mogten uytgesoogen werden. Doch ik heb waargenomen / datse deselve maken in de holle Boomen.

De Vogel Taucan,

Toucan is den alderbooznaamsten Vogel onder al de Vogelen in America; van welke ook voorheenen gewag is gemaakt. Is in grootte als een Duyf / en in swarthepd den Raven gelijk; behalven op de borst / die een Saffraan-verwe heeft / en

met een

als een bleek-rood Halsbandje om den hals. 't Sel-

ve

de gebruyken de Wilden tot cieraad haarer Wangen; ook van haar Lighaam. Dit houdense insonderheyd voor seer kostlijk / wijlse 't gebruyken by hare dansserpen. Ter dier oorsaak gevense 't den Naam van Toucan tabourace, dat is / van Dansbederen. Snavel.

De Snavel / of Bek deeses Vogels / is langer dan 't geheele lijf; soo dat ook den Bek van een kraan daar by niet te vergelijken staat / en derhalven gehouden mag werden voor d'alderwonderlijkste onder de Son. Waar om dan ook Bellonius, eene der selve bekomen hebbende/hem heeft doen afbeelden aan 't eynd sijns derden Boeks van de Beschrijving der Vogelen. Hy voegt'er wel den Naam niet by; doch uyt alles wat hy daar van segt blijkt ten volle / dat het van den Snavel deeses Vogels moet verstaan werden. d'alderverwonderlijkste onder de Son.

Een andere Vogel sietmen in Brasil, soo groot als de krammets-vogel / met Carmosijn-roode Bederen. De Wilden noemen hem Quampiam. De Vogel Quampiam.

'k Moet hier niet vooryby gaan een seer subtyl en wonderbaarlijk Vogeltjen / van de Wilden geheeten Gonambuck. 't Heeft witte glinsterende Bederen. Is niet grooter als een Wesp / of Hommel / en singd echter boven maten treflijk. Seer geerne sit het op Turksch Kooren / van de Wilden genoemd Auati, of anders op Bruygten / welke een hooge Stengel hebben. 't Singd soo luyde en helder / datmen sig seer te verwonderen heeft / hoe sulk een kleyn Lighaam soodanig een groot gelupd van sig kan geven. De sang is boven maten lieflijk; voor die van onse Nagtegalen niet wijkende. Seer kleyn Vogeltje, boven maten helder en lieflijk singende.

't Is mijne gelegenheyd niet / al de Vogelen van 't Americaansche Land te beschrijven / elk in 't bysonder. De verscheydenheyd is seer veel; doch niet eene der selve is d'onse gelijk / soo in aart / als in verwen; welke sijn rood / Roose-rood / Violet-verwig / wit / groen / Aschgrauw / &c. Alleenlijk sal ik noch eene soort hier by voegen / welke van de Wilden seer hoog werd geagt; sulker wijs / datse niet alleen selfs deselve geen leed doen / maar ook Meenigerley Vogelen in America.

seer ernstig straffen / die haar eenigsins beschadigen.

Vogel van een seer klaaglijk en treurig geluyd,

Deese Vogel is soo groot als een Duyf ; van verwe Aschgrauw. Geeft een klagend treurig geluyd. De Tuppin Imbæ hooren hem meest by nagt ; niet soo veel over dag ; en geloven / dat hare gestorvene vrienden deese Vogelen haar toesenden / soo om haar geluk aan te brengen / als om haar moed in te boesemen / op datse kloekhertig op hare vyanden souden aanvallen. Houden 't ook daar voor / indiense op deese beduyding wel agt nemen / datse in dit leven deselve hare vyanden sullen overwinnen ; en na hun dood hare Zielen over 't Gebergt sullen vliegen / om daar met hare Voorouderen in vreugde te leven / en eeuwiglijk te dansen.

en Bygeloof der Wilden daar ontrent.

Wat onsen Autheur hier ontrent bejegende.

Als ik eens inkeerde in een Dorp / van de Françoisen genoemd Upec, hoorde ik deese Vogel by nagt weeklagen ; want een Gesang kan men 't niet noemen. Doe ik nu sag / dat de Wilden soo gantsch aandagtig daar na hoorden / en de reden daar van my genoegsaam bekend was / soo bestrafte ik hare dwaasheyd. Daar was noch een Franschman by my / dien ik aansag / en deese Bygelovigheyd bespottede. Eenen der oudste onder de Wilden dit gewaar werdende / keek my seer grimmig aan / en voer aldus upt : Swijg, en laat ons gerustelijk aanhooren de goede boodschap onser Ouderen. Want soo dikmaal wy deese Vogel hooren, werden wy verheugd, en onse kragt vermeerderd in ons. Ik gaf hier op geen antwoord / want 't sou doch te vergeefs sijn geweest.

Seer groote Fledermuysen ; welke by nagt 't bloed uyt der Menschen groote Tee suygen.

In Brazil sijn Fledermuysen / soo groot als in ons Land de Kraayen. Deese slupten dikmaal by nagt in de Hutten ; en alsse daar pemand slapende vinden / niet de voeten ongedekt / soo makense sig aan de groote Tee / en zuygen'er een groot deel bloed upt / eermen 't gewaar werd. Als nu den dus gezoogenen 's morgens ontwaakt / verwonderd hy sig over 't bloed / 't welk hy aan sijn Boomwolle Bed gewaar werd. Ondertusschen beschimpen de Wilden den geenen / die sulks bejegend. 't Is ook my selfs gebeurd ; waar over ik niet weynig

nig van haar besmet wierd; en of wel de smert niet groot was / soo kon ik echter in die dagen tijds noch Hoosen noch Schoenen aantrekken / vermits 't vooyste mijner Tee gantsch uytgezoogen was.

De Bewooners van 't Eyland Cuma, leggende 10 Graden aan deese zijde des Æquators, hebben ook diergelijke groote en schaadlijke Fledermuysen van welke den Autheur der General. Historie van Indiën een gedenkwaardige en lustige Geschiedenis verhaald. Den Jongen eens Moniks lag siek aan 't Pleuris, of Zijde-wee. Men wou hem bloed laten / doch d'Aderen lagen soo diep / datmen deselve niet kon raken. Yeder oordeelde / dat hy moest sterven. Maar 's nagts / quam eene deeser Fledermuysen by hem / en zoog hem by den Enklauw des voets veel bloed af. Wijl ook door den beet d'Ader geopend was / soo geraakte hy soo veel bloeds quyt / als tot sijne genesing verreyscht wierd. Waarlijk / de sieke had in dit geval geen beeter Doctor moogen wensehen.

Diergelijke sijn ook in 't Eyland Cuma.

Seldsaam en klugtig Geval, met eenen sieken.

De Bijen in America sijn niet gelijk d'onse / maar byna als onse gemeene kleyne swarte Muggen / welkemen in de Somer met groote meenigten siet vliegen. Sy maken haren Honiggraat in eenen hollen Boom; en de Wilden hebben een sonderlinge wijse / om den Honig te versamelen. Als noch alles onder malkander vermengd is / dan noemen zy 't Yra-Yetic. 't Woord Yra betekend Honig / en Yetic Wasch. Wanneer 't een van 't ander is gescheyden / eetense den Honig; van 't Wasch maken se klompen / soo groot en dik als eens Menschen arm. Dit Wasch is swart. Sy bewaren 't niet om Toortsen of Kaarssen daar van te maken; want zy gebruyken geen ander Ligt / als seeker slag van Hout / 't welk een heldere blam van sig geeft: maar laten 't sig dienen / om daar meede toe te stoppen de groote dikke Kieten / waar in zy hare Vederen leggen / op datse van seekere Beestjens / by de Wilden Arauers geheeten / niet verteerd mogten werden. Met groote hoopen komense ontrent den Vyerhaard; gelijk ook de Kreekels. Alles watse bekomen

Braziliaansche Bijen.

Honig en Wasch; hoe van de Wilden gebruykt.

Schaadlijke Kreekels.

men konnen doorweetense / insonderheyd leedere Wambaisen / en Schoenen / van welkese al 't Overleer verknagen. Als wy onse gebraadene of gezoodene Hoenderen en andere Eetwaren niet nauw bewaarden / soo vonden wy 's morgens alleen de Beenderen / sonder eenig vleesch daar aan.

Ellendige plaag door een kleyn Wormpje;

De Wilden werden ook seer geplaagd van seekere kleyne Wormpjens. Deese komen voort upt 't Stof / of d'Aarde. Sijn soo groot als een Vloo. Werden op 't Braziliaansch genoemd Ton. Wanneerse onder de Nagelen der voeten of handen sijn gekroopen / soo begindmen daadlijk een jeuckte te gevoelen. Indiennense niet terstond upt worteld / soo werdense binnen weynig tijds soo groot als een Erwet; en men kanse niet weer upt hare plaats krijgen / sonder seer groote smerten te lijden.

waar van onse Schrijver sijn deel heeft gehad.

Dit Wormpje doed niet alleen de Wilden, welke gantsch naakt sijn / maar ook ons / die wel gekleed waren / seer grooten overlast. Alhoewel ik my selven voor haar bewaarde soo veel mogelijk was / soo wierd ik'er echter soo vol van / dat ik op eenen dag meer dan twintig der selver hier en gintsch upt mijne Huyd uptgroef. 'k Heb persoonen gesien / welke sig niet wel in agt genomen hadden / die niet alleen handen en voeten daar door te schande wierden / maar ook onder d'Armen en anderweegen aan 't Ligchaam / daar de Huyd wat teeder is / vol van dit Ongedierte waren.

Van sommige genoemd Nigua.

Myns bedunkens is dit even 't selve Diertje / 't welk den Autheur der Historie van West-Indien aldus beschrijft: Nigua is als een Huppelende Vloo / en onthoud sig geerne in 't Stof. Doet geen Lid des ligchaams schade / dan alleen de Voeten. Daar in dringende / maakt hy terstond een gantschen hoop Neeten; sulker wijs / dat het als een onmogelijke saak sou schijnen / in opsigte van sijne soo kleyne gestalte. Echter als hy in 't vleesch gekomen is / werd hy grooter. Indien men 't quaad niet by tijds voor koomd / soo is'er geen helpen aan / als door branden en snijden. Maar graafd men hem by tijds upt / soo valt de geneesing ligt. Hy doet'er by / dat eenige

Hist. Ind. Occident. lib. 1. cap. 30.

ge Spaanjaarden door dit Wormpje gantsch verdorven sijn geworden / soo datse haare Voeten verlooren.

Tot deese quaal gebruyken de Wilden de volgende Artzeny. Sy smeeren de beschadigde plaats met een roode dikke Oly / gemaakt van de Vrugt / diese Courop noemen. Deselve Oly gebruykten wy Françoisen ook; die desgelijks ten vollen heeld alle wonden en verseerингen des gantschen Menschlijken ligchaams. Is derhalven by de Wilden in sulk een hoogagting / als by ons de Heylige Oly. Onsen Chirurgijn heeft'er twaalf groote Krupken vol met hem na Frankrijk gebragt; en eben soo veel Menschen-vet / 't welk hy versamelde / als de Wilden 't Vleesch haarer Gevangene vrieden. Artzeny der Wilden hier tegens, door een heylsamen Oly; van een Fransch Chirurgijn mee na Frankrijk gevoerd; ook Menschen-vet.

In America vindmen ook Muggen / van d'Inboorlingen genoemd Yetin. Deese steeken soo fel / ook selfs door een dun kleed / in 't ligchaam / als of 't met Naalden gedaan wierd. Stel u eens voor / hoe aardig het staan moet / als de naakte Indianen, sig dus gepijnt gevoelende / geduerig met de handen / nu op de Beenen / dan op de Schouderen / op d'Armen / op den Buyk / op den Aars en Billen slaan / om dat Ongediert te verjagen. Wonderlijk steekende Muggen, en aardige aanschouwing.

In dit Gewest heeftmen ook Scorpioenen. Deese verbergen sig in 't Stof; en onder de Steenen. Sijn veel klepper als in Provencen; doch haren steek is eben soo vergifting en doodlijk / gelijk ik met'er daad gewaar ben geworden. Dit ongediert is geerne daar 't net en suyver is. Eens liet ik mijn Slaapbed reynigen / en hing 't weer op / na de gewoonte deeses Lands. Buyten mijn weeten had sig een Scorpioen in eene der vouwen heymlijk verborgen / die my stak in den Duym mijner regterhand / welke terstond geweldig opliep; ja 't vergif sou mijn gantsche ligchaam doordrongen hebben / indien ik niet goede kennis aan een Apotheeker had gehad / die in Oly gedoodde Scorpioenen in een Doosje bewaarde / welker eene hy op de wonde lepdde. Scorpioenen. Onsen Autheur van eenen der selve gestoken. Geneesmiddel, genomen van de Scorpioe-

Of nu wel dit 't alderseekerste Geneesmiddel is / soo moest ik echter vier-en-twintig uren lang seer

nen selfs.

felle smerten uytstaan. De Wilden heelen sig ook hier meede: Wanneerse gestoken sijn / en een Scorpioen bekomen konnen / soo leggense deselve op de quetsuer: Soo seer begeerig sijnse / om sig over alle giftige en schaadlijke Dieren te wreeken / datse dikmaal daar over sig selven vergeeten. Ja / alsse by geval sig tegens een Steen stooten / 't welk haar pijn veroorsaakt / soo ballense daar op aan / en byten'er met de Tanden in gelijk rasende Honden. Men kan ligtlijk denken / hoese dan met de senijnige Dieren te werk gaan.

Seldsame wraakgierigheyd der Wilden.

Oussa, of Aard-kreeften; en aanmerklijkheyd ontrent deselve.

Dan noch sijn'er Aard-kreeften / genoemd Oussa, in America. Met hoopen koomense aan den Oever der Zee / en in Moerassige Plaatsen by een / gelijk de Spinkhanen. Wanneer'er pemand ontrent koomd / soo loopense d'eene hier / d'andere gintsch. Sy kruppen in de Tronken der Boomen en om de Wortelen. Sonder beschadigd te worden / kanmen haar niet ligtlijk daar uyt haalen / wijlse met haar Schaaren de handen en vingeren eubel toerigten. Veel magerder sijnse / dan de Zee-kreeften; evenwel aangenaam om t'eeten / wijlse een reuk hebben als die van de Genever-wortelen.

XII. HOOFDSTUK.

Berigt van de Visschen in *America*. De gemeenste, welke van de Wilden gegeeten werden, sijn de *Kurema*, en *Parati*, een soort van Barbeelen. *Camouroupouy-Ouassou*, een groote Visch. *Ovara* en *Acara Ouassu*, de beste Visch. *Acarapet*, een breede; *Acarabouten*, een roode; *Pira-Ypochy*, een lange; *Raia*, een vergiftige; *Para-miri*, een kleyne; *Tamouata*, een seldsame; *Pana-Pana*, een seer leelijk-gekopte Visch. Swemkonst van de Mannen, Vrouwen, en Kinderen der Wilden. Visch met eens Menschen Aangesigt Doornen, van de *Brazilianen* gebruykt in plaats van Vischhaken. Manier van Visschen.

Visschen in America.

VOor deesen heb ik gehandeld van de Walvisschen / vliegende Visschen / Zee-monsters / en verscheydene andere soorten van Visschen. In dit Hoofdstuk sal ik alleenlijk spreeken van soodanige / die

die by de Brazilianen de gemeenste sijn / en waar van tot noch toe geen gewag is gemaakt.

Gemeenen Naam Pira.

Voor eerst staat te weeten / dat de Wilden al de Visschen met een algemeen woord Pira noemen.

Kurema, en Parati, een soort van Barbeelen.

Sy hebben tweederley slag van Barbeelen, Kurema en Parati. Deese / 't zy gezooden of gebraden / smaken seer wel. Dermits nu de Barbeelen met groote hoopen sig versamelen / wanneerse teelen willen / ('t welkmen onlangs in de Rivier Ligeri, en meer andere Wateren / heeft waargenomen) soo schieten de Wilden met Pijlen na de selve; en sijn in deese konst soo gewis / dat'er dikmaal twee of drie met eene schoot treffen. Dan swemmense haar na / en halense weg; wijl de geschootene boven op 't water drijven. 't Vleesch deeser Visschen is seer week. Derhalven de Wilden, als sy'er veel gevangen hebben / deselve op haren Boucan, of Rooster / leggen / en dus droogen. Naderhand / gerijsd sijnde / gebense 't beste Meel.

Gedord sijnde, geven 't beste Meel.

Camouroupouy is een groote Visch / seer goed om t'eeten. 't Woord Ouassou, of ook Oassum, in der Wilden Spraak / beteekend in d'onse Groot. Van deese Visch makense dikmaal gewag in haar' Avond-Repen / en Liedekens.

Camouroupouy ouassou.

Noch hebbense twee andere soorten van groote Visschen; Ouara, en Acara ouassu; de voorgaande niet seer ongelijk / doch beeter van smaak.

Ouara en Acara ouassu.

Acarapet is een breede / platte Visch. Alsmen deselve kookt / soo koomt'er een geelagtig Vet van / 't welk / wanneerse opgedischt werd / verstrekt voor Sout en Saus.

Acarapet.

Acarabouten is een slijmige Visch / gecouleurd als rood Sand; of de Hupd van een Hart; doch is niet soo goed van smaak als de voorige.

Acarabouten.

Pira-Ypochi is lang als een Aal / doch men derf'er gantschlijk niet van eeten. Dit geeft ook den Naam Ypochi in der Wilden Taal te kennen.

Pira-Ypochi.

Raiæ, (Rogchen) welke gevangen werden in den Seeboesem van Ganabara, en in de naby-gelegene Zee / sijn in grootte de Normandysche en Engelsche ongelijk. Hebben twee Hoornen; ook vijf

Raiæ, veel verschillende van de Normandysche

en Engelsche.

of ses Striemen (Scheuren) aan den buyk / gantschlijk schijnende / als offe opsetlijk daar in gemaakt waren. De Staart is lang / dun / en giftig; 't welk my upt eygener ervarenheyd bekend is. Want als wy eens eene der selve gevangen hadden / en in onse Boot op trokken / stak hy eenen der onse in 't been; 't welk terstond opswol / en seer yverig ontstak. Aan d'onse (Normandysche en Engelsche) werd dit niet vernomen.

Giftige Staart.

Kleyne soorten van Visschen.

Boven de nu gemelde (waar by noch meenigte van andere soorten konden gevoegd werden) sijn'er noch vierderley middelmatige en seer kleyne Visschen in de soete / vlietende Wateren / in hare Spraak genoemd Para-miri, en Acara-miri. 't Woord Miri beteekend kleyn. Twee verwonderlijke van deselve wil ik hier beschrijven.

Tamouata, een seldsame Visch.

D'eene noemen de Wilden Tamouata. Is soo lang als een dwarshand: heeft een groote / seer wanstallige kop / na proportie van 't overige Lighaam. Onder d'ooren staan twee prikkelen. De tanden sijn scharper dan die van de Snoeken by ons; de Vinnen boven maten stekelig. Den rugg' is voorsien met harde Schubben / welkemen met geen Swaard sou konnen doorhouwen / gelijk die van de Tattu, waar van hier boven gesproken is. 't Vleesch is van een uytneemend-goede smaak.

Pana-pana, een vreeslijke Monster visch.

Pana-pana is een andere soort / taamlijk lang. Heeft een rugge Hupd / gelijk de Requiene; welke hy ook van Lijf en Staart niet ongelijk is. 't Hoofd is breed / plat / en verbaarlijk: wanneer hy sigh boven 't water verheft / verdeeld hy 't selve in twee deelen: vertoonende sig dus sulk een vreeslijk Monster, dat'er geen affschouwlijker Visch kan gevonden werden.

Visch-vangst der Wilden.

Belangende der Wilden Visschvangst / gelijk ik gesegt heb datse ontrent de Barbeelen handelen / soo doense ook ontrent alle andere Visschen / welkese met hare Pijlen konnen berepken. Hier staat aan te merken / dat niet alleen de Mannen en Vrouwen / maar ook kleyne kinegtjens boven maten wel swemmen konnen. Als'er eenigen Vupt te bekomen is /

Mannen, Vrouwen, Kinderen sijn seer uytstekende

be-

begevense sig midden in 't water / daar 't de grootste diepte heeft / even als de Waterhonden. Soo haastse gaan konnen / werpense sig in de vlietende Rivieren / of in de hoeken der Zee / wentelende sig daar in om en om / als d'Endvogelen. 't Sal'er een voorbeeld van verhalen. Swemmers.

Op seekere Sondag morgen gingen wy wandelen op eene der Bolwerken van ons Slot. Hier sagen wy by geval / dat een der Canoes, of Schuytjens / welke de Wilden van Boombasten maken (waar van hier na breeder) t'onderste boven tuymelde. By de dertig persoonen waren'er in / soo Mannen / Vrouwen / als Kinderen. Sy wilden na ons toevaren / om ons in onse Vesting te besoeken. Wy traden ten snelsten in een Schip / om haar te hulp te komen; doch haar naarderende / sagen wy haar al t'samen swemmen / met een vrolijk gemoed / en lagchenden mond. Eenen der selve riep ons toe: Waar heenen soo geswind gy *Mair*? Dus noemense de Françoisen. Eenen uyt d'onse gaf tot antwoord: Na u toe, om u te helpen. Wy bedanken u, hernam hy; maar 't is onnodig. Meend gy, dat wy in gevaar sijn, om dat wy in de Zee leggen? Wy konnen wel agt dagen lang dus in 't water sweeven, eer wy te grond souden gaan. Maar veel meer hebben wy te vreesen voor de groote Visschen, datse ons niet na den afgrond heenen trekken. Sonderling voorbeeld deeser harer konst, van onsen Autheur gesien.

Maar als d'andere / welke sagtjens daar heenen dreven / vernamen / waarom wy derwaarts waren gekomen / begondense te lagchen / en ons te bespotten. Wy waren noch wel 't vierde deel eener Fransche Mijl wegs van ons Slot af; even-wel begaven sigh seer wepnige der haare in ons Schip; meer om met ons te praten / als uyt eenige vrees. Ik sag met opmerking / datse dikmaal ons Schip voorby swommen; dan weer stil hielden / of langsaam op 't water dreven / na dat het haar behaagde; rustende met op haren rugg' te gaan leggen. Na haar Schuytje / hare Slaap-netten / en spijsen / draagdense soo veel / als wy na een wormsteekige Hazelnoot. Sijn'er / zepdense / van die dun- Wat Gespraaken hier over tusschen beyde de Deelen voor vielen.

dingen (welkese ons hadden willen toebrengen / doch nu verdronken waren) niet genoeg in de Wereld?

Aanmerklijk Verhaal eens Wilden aan Lerius,

Eer ik mijn berigt van der Wilden Vischvangst beslupte / moet ik pet aanmerklijks verhalen / my van eenen der Wilden selfs verteld. Als ik (zepde hy) op seekere tijd met eenige andere / by een groote stilte der See / was uytgevaren / quam een groote Visch aan onse Schupt / grijpende met d'eene hand aan 't booyd; om / soo ik geloof / of in de Schupt te klimmen / of deselve om te keeren. Ik dit siende / hieuw hem de hand af / die in de Schupt neerviel; en vijf vingeren had / gelijk de hand van een Mensch.

betreffende een Visch, gevomrd als een Mensch,

Vermits nu dit verlies / en deese wonde hem seer smertede / soo stak hy 't hoofd upt de See op / 't welk eens Menschen-hoofd gelijkvormig was; gaf ook eenig gelupd / of gemurmel van sig. Dit getupgde den Indiaan.

welke hy d'eene hand had afgehouwen.

Wijl nu veele staande houden / dat in de See sig bevinden allerley soorten van Gedierten / die sig op 't Land onthouden / selfs ook See-mannen en See-vrouwen / soo laat ik andere oordeelen / of dit niet wel de hand van een der laatstgenoemde / immers van een See-Aap mogt sijn geweest. Ondertusschen moet ik bekennen / dat ik / gedurende de negen maanden / welke ik op See heb gevaren / ook dikmaal langs den Oever heenen / nopt eenigen Visch heb gesien / onder sulk een groote meenigte als wy gevangen hebben / die eygentlijk een Mensch geleek.

Verder berigt van de Vischvangst der Wilden.

In de Vischvangst houden de Wilden noch haar oude gewoonte / van Dooznen / of Vischgraben / in plaats van Angelhaken te gebruyken. 't Was makense van seeker Krupd / 't welkse Teucon noemen. Hier meede vangense niet alleen in de kleyne vlietende Wateren / maar ook in de volle See veel Visch / op Vlotten / welkese Piperis noemen / gemaakt van vijf of ses Staken / soo dik als een arm / met Boombasten t'saam gebonden. Yeder Vlot is maar een El lang / en twee voeten breed / soo dat'er maar alleen een Mensch op sitten kan.

Piperis, of kleyne Vlotjens.

Onse

. Onse Visch-netten behaagden de Wilden boven maten wel; hielpen ons Visschen; en selfs vingen'er wel Visch mee / als wy haar sulks wilden toelaten. Ook wistense sig bequaam genoeg tot 't werk te schikken. Sy weeten 't de Fransschen grooten dank / datse nu onsere Hoeken hebben / veel dienstiger ter Vischvangst / als de Doornen / diese voor deesen gewoon waren aan Touwen te binden / om daar mede te visschen. Hebben nu groot behagen in de Visch-netten en Angelen der Europianen.

De jonge Knegtjens weeten deese Visch-angelen meesterlijk van de Vreemdelingen af te bedelen / waar toe sy deese woorden gebruyken: De Agatorem (gy sijt een goed Man) / amabe (geef my) Pinda (een Angel). Alsmen haar niets wil geven / schuddense 't hooft / en barsten in 't weggaan uyt; De ragaipa aiouca; soo veel als: Gy sijt een boos-wigt, men moet u op eeten. Aardige Bedelary aan deselve.

Wilmen soo wel by d'oude als by de jonge dank verdienen / soo moetmen haar niets weygeren. Maar ook hier tegens sijnse seer dankbaar / insonderheyd d'oude; welke ontfangene weldaden nooit vergeeten / en by voorkomende gelegenheden deselve vergelden. Dankbaarheyd der Wilden.

'k Heb aangemerkt / datse frissche / vrolijke / hertswillige Lieden in een hooge agting houden. Hier tegens hatense swaarmoedige / dronkene / dosse / dwaasagtige Menschen / en sulke / die niemand het goeds gunnen / als haar selven. Die van sulk een aart sijn / wou ik niet raden / sig onder de Wilden te begeven. Aart deeser Indianen.

XIII. Hoofd-

XIII. HOOFDSTUK.

Americaanſche Boomen, Kruyden, en Wortelen. *Arabontan*, of den Boom, daar 't *Brazilien-hout* van koomd: is boven maten dik. Hoe dit Hout gekloofd, en na de Scheepen gevoerd werd. Sonderlingheden van deeſen Boom en 't Hout. Aanmerklijk Geſprek tuſſchen *Lerius*, en eenen *Wilden*. De *Tuppin Imba* ſijn doodlijke vyanden van gierige Lieden. Oordeel der *Peruanen* van de *Spaanjaarden*. Palmboom. De Boom *Ayri*; wiens Hout ſoo ſwaar is, dat het in 't water ſinkt. Seer dikke Boombladeren. Andere *Americaanſche* Boomen, van ſonderlinge Eygenſchappen, en aanmerklijke ſeldſaamheden.

Inleyding tot dit Hoofdſtuk.

IN de voorige Hoofdſtukken hebben wy gehandeld van de viervoetige Dieren/ Vogelen/ Viſſchen / en Gewormten in America. Eer ik nu kome tot de Beſchrijving van der Wilden Religie, Zeeden / Oorlogs-voering / en Regeerings-vorm / verepſcht d'oorſaak / om ook te ſpreken van d'Americaanſche Boomen / Kruyden / Planten / Gewaſſen / Wortelen / en 't geen'er aanhangd.

Brazilien-Boom, geſegt Araboutan.

Onder alle Boomen deeſes Gewests is de beroemdſten dien / daar 't Braſilien-hout van koomd; inſonderheyd wegens de roode verwe / welke onſe Schilders daar van weeten te maken. Sal derhalven ook de voortogt hebben.

Geweldige dikte.

De Wilden noemen hem Araboutan; is in hoogte en meenigte van Takken onſen Eykenboom gelijk. Eenige ſijn ſoo dik / dat drie Menſchen eenen der ſelve niet omvademen konnen. Den Autheur van de West-Indiſche Hiſtorie ſchrijft / datmen in dit Land twee Boomen heeft geſien / welker eenen dikker dan agt / den anderen ſeſthien vademen was; op wiens Top een Cacique een Hutje als een Opevaars-neſt had laaten toerigten; waar over de Portugeezen genoeg te lagchen hadden. Deſelve Schrijver verhaald / dat in de Provintie Nicaragua een Boom was / genoemd Corba, die de dikte van vijfthien vademen heeft.

Boomen van 8, van 15, van 16 vademen dik.

In America

Indien de Kooplieden d'Inwooners niet te hulp had-

hadden / om dit Brasilien-hout na de Scheepen te voeren / soo hondense nauwlijks in een geheel jaar een Schip daar mede bevragten; vermits de Boom soo hard is / datmen hem seer beswaarlijk kan kloven: ook ontbreekt het aan Beesten / om 't Hout na de Zee te brengen ter inlading. Alles moet op Menschen-schouderen daar heenen gedragen werden. Even hier om huerdmen de Wilden daar toe; waar voor men haar geeft Kleederen / Hembden / Messen / en diergelijke Waren.

geen Dieren, om 't Hout na de Scheepen te brengen.

Deese Wilden slaan 't Hout met Beytels en Bijlen van malkander; maken 't rond / en dragen 't op haare bloote schouderen in de Scheepen; somtijds twee Fransche mijlen verr' / op seer quade ongebaande / bewassene Weegen. Sedert den tijd dat de Portugeezen en Françoisen in dit Land quamen / hebbense deese Boomen eerst beginnen te vellen / en te kloven / waar vanse te vooren geen kennis hadden. In plaats van de Stammen om verre te hakken / lepddense een Vyer beneeden om deselve / en lietense dus verbranden tot datse neervielen.

De Wilden moeten 't op haar Schouderen dragen, na datse 't geklooft hebben.

Veele in onse Landen meenen / dat de Boomen in Brazil niet dikker sijn / dan de stukken Hout / welke tot ons komen. En daarom heb ik gesegt / dat de Wilden deselve rond maken / omse gemaklijker te konnen dragen / op dat ik deese dwaling weg nam.

Dwaling van veele onder ons.

'k Heb aan dit Hout waargenomen / dat het niet groen of vogtig is / gelijk gemeenlijk ander Hout. 'k Heb 't geduerig ten brand op mijnen Haard gehad / soo lang ik in Brazil was / en altijd bevonden / dat het van natueren droog is / en wanneer 't aangestooken werd / maar weynig rook van sig geeft. Hier tegens heeft Adams Vijgenboom (Sycomorus) dien aart / gelijk Mathiolus schrijft / dat hy / schoon afgehouwen sijnde / sijne vogtigheyd behoud / en niet uytdroogd / ten sy men hem in water legt.

Brasilienhout ten brand gebruykt, geeft weynig rook.

Seldsaamheyd aan den Boom Sycomorus.

Eenen onser Medgesellen wou onse Hembden wasschen. By geval nam hy d'Asch van Brazilienhout tot Loog. Hier van wierden de Hembden rood; en deese verwe hield soo vast / dats'er niet weer uyt te krijgen was. Dus moestense wy die rood dragen.

Asch van Brazilienhout.

De

De Tuppin Imbæ verwonderen sig, waarom d'Europianen daar soo veel Brazilien-hout komen halen.

De Tuppin Imbæ verwonderden sig / waarom de Françoisen en andere Natien met soo veel moeyte en arbeyd uyt verre Landen quamen / om gantsche Scheepen vol van hare Araboutan te laden. Eenen onder de Wilden vraagde my eens; Wat beduyd het, dat gy *Mairs* en *Peros* (*Franschen* en *Portugeezen*) van soo verre Hout koomd halen? Hebt gy lieden dan geen Bouwhout in uw Land? Myn antwoord was: Ja / wy hebben 't in meenigten; doch niet van sulke Boomen als deese. Wy halen 't niet om te branden / maar om mee te verwen; gelijk gy lieden uwe Boomwolle Netten / uwe Beederen / en andere dingen doet. Hier op vraagde hy: Moet gy'er soo veel toe hebben? Ja / hernam ik. Een eenige Koopman by ons heeft meer rood Laken / meer Messen / meer Scharen / meer Spiegels / dan u alle oopt toegevoerd sijn geworden. Dit zeyde ik / om by hem de saak te vergrooten / en sprak alleen van dingen die hem bekend waren; daar by voegende: Eben dien selven Koopman koopt alleen voor sig een gantsch Schip vol Brazilien-hout; en daarom komen'er soo veele Scheepen tot u. Ey, begon de Wilde weer / kan dat mogelijk sijn? en vraagde voorts: Dien Koopman, waar van gy spreekt, sal hy ook moeten sterven, gelijk andere Menschen? Op myn antwoord van ja / deed hy een gantsch Sermoon, gelijk dan der Wilden gewoonte is / datse by d'aangevangene Stoffe blijven / en hare bedenkingen volvoeren / sonder andere Invallen. Eyndlijk hervraagde hy: Wie sal dan sulke sijne groote Goederen erven? Ik berigte de hem: Sijne Kinderen / indien hy die heeft; anders sijne Broeders / of Susteren / of andere Bloedverwanten. Hy / dit gehoord hebbende / borst uyt: Hier uyt kan ik ligtlijk afneemen, dat gy lieden *Mairs* (*Françoisen*) groote Sotten moet sijn. Want wat nood dringd u, soo groote moeylijkheden op u te laden; over Zee onder soo veele gevaren herwaarts te komen, alleenlijk om voor uwe Kinderen, of vrienden, die noch leven, veel goed te versamelen? Sou 't Land, 't welk u onderhoud verschaft, ook niet

Aaanmerklijk Gesprek hier over tusschen Johannes Lerius en eenen ouden Wilden.

haar

haar konnen onderhouden, gelijk ons Land ons doet? Wy hebben ook Kinderen en Verwanten; sy sijn ons ook lief en waard. Maar vermits wy ons verseekeren, dat d'Aardbodem, die ons voedsel geeft, ook haar, na onsen dood, geen gebrek sal laten hebben, soo houden wy ons daar meede te vreeden.

Dus heb ik kortlijk / sonder eenige toedoening / verhaald 't Gespreek / 't welk ik upt den mond van deesen Wilden heb gehoord. Waar upt wp dan sien konnen / dat 't volk / 't welk wy voor soo groof / woest en wild houden / ons noch kan belachen over de groote moeyten en gevaren / welke wp aanwenden / om / met waging van ons leven / over Zee bp haar / enkelijk om gewins wil / Brazilien-hout te komen halen. En seekerlijk / in dit stuk gaanse veele Naam-Christenen te boven; alhoewelse daar in blind sijn / datse de vrugtbaarheyd des Lands meer toeschrijven / dan d'Almagtigheyd en Wijsheyd Gods. Wy hebben alreeds gesegt / dat alle Tuppin Imbæ dood-vyanden der Gierige sijn. Maar hoe veel Woekeraars en Uytsuygers der Armen werden onder ons niet gevonden. Als de Wilden, bp d'eerste aankoomst der Spaanjaarden in haar Land / gewaar wierden der selver gierigheyd / onvrugt en wreedheyd / zeydense van haar / datse maar 't Schuym der Zee waren / geen Natuurlijke Ouders hadden / gelijk andere Menschen; sig geen rust lieten / maar over al heenen swerfden / om Goederen te winnen / &c.; daarse hare nooddzuft genoeg / indiense arbeyden wilden / in haar eygen Gewest konden bekomen.

die veele Naam-Christenen tot schaamte te behoorde te brengen.

Oordeel der Wilden van de Spaanjaarden.

Ik koom nu weer tot 't Americaansch Geboomte. Vier of vijfderley slag van Palmboomen sijn'er; onder welke d'aldergemeenste is de geene / welkese Gerau noemen; en een andere / die den Naam van Vri (Uri) draagd; doch ik heb'er nopt Vrugten aan gesien; behalven dat de laatstgenoemde een ronde Vrugt geeft / als een groote Drupf-tros / soo swaar / datmense naauwlijks met d'eene hand kan opheuren. De Besiën sijn soo groot als Doornbessen. De Kernen in de Steenen hammen eeten / als die van

Palmboomen in America, van verscheydene soorten.

Geneesmiddel tegens de Roodeloop.

de Karssen. Boven op de toppen deeser Palmbomen staan teedere witte uytspruytsels. Wy sneeden deselve af / en aten'se. Philippus Corguillerius, met den Bloedgang / of Roodeloop behebt / betuygde / dat dit een treflijk middel tegens deese quaal was.

Ayri, een slag van Pokhout.

Eenen anderen Boom / Ayri geheeten / heeft Bladeren / die van de Palmboomen gantsch gelijkvormig; doch de Stam is rondom vol stekelige Pikkelen / soo scharp als Naald-punten. De Vrugt is taamlijk dik. Heeft in 't midden een Sneeuw-witte Kern; doch oneetbaar. Ik agte deesen Boom te sijn een soort des Hebeni, of Françoisen-houts; want hy is swart / en soo hard / dat de Wilden 't Hout gebruyken tot hare Nagelen / ten deelen tot hare Pijlen / gelijk wy hier na sullen hooren. 't Gedagte Hout is glad / en glinsterend; ook soo swaar / dat het / in 't water geworpen sijnde / terstond na de grond sinkt.

Sonderlinge eygenschap.

Hout van allerley verwen.

Voorts heeftmen in America Hout van allerley verwen / en menigerley aart / welker aller Namen ik niet weet te noemen. Eenige sijn van couleur als de Busbomen / andere Roodverwig / waar van ik eenige stukken met my in Frankrijk heb gebragt; noch andere wit als Papier: ook rood / doch gantsch verschillende van 't Brasilien-hout; waar van de Wilden hare Iwera Pemme maken.

Andere soorten, ook

Wederom een ander slag van Hout hebbense / genoemd Capau. De Boom is als die van de Walsche Nooten, doch dragd'er geene. Als 't Hout bearbeyd werd / is 't soo oneffen als een Noteschaal.

met seer dikke Bladeren.

Eenige Bomen hebben bladeren soo dik als een Philips Daler. Andere hebben'er van anderhalve voet breedte. Voorts hier is allerley soort van Geboomt.

Seer lieflijk riekende;

Insonderheyd wast hier een Boom van een lustige aanschouwing en seer lieflijken reuk. De stukjens / die wy opbeurden / wanneer de Timmerlieden 't Hout bearbeydden / hadden den reuk van de treflijkste der welriekende Roosen.

en seer leelijkstinkenden Boom.

Hier tegens stinkt den Boom Aouai soo gantsch leelijk als Knoplook. Als men hem afhouwd / of brand / kan'er niemand ontrent duren. Sijne

Vrugt

Vrugt is de Castanien seer gelijk / doch gantsch giftig. Echter werdse van de Wilden in eere gehouden / wijlse daar van hare Kammelaars maken.

Gelijk de Brazilianen Boomen hebben / welke haar allerley goede Appelen en ander Ooft geven / soo sijn'er ook andere van seer schoone lustige Stammen / doch sonder eetbare Vrugten. Voornamentlijk aan den Oever vindmen veele Struyken / waar aan Appelen wassen / gelijk onse Mispelen ; doch gevaarlijk t'eeten : Als de Wilden sien / dat de Françoisen deselve willen plukken / soo waarschouwense haar daar voor. Sy noemense Ypochi, soo veel als Hoed u. Geboomt met gevaarlijke Appelen.

Hiuourae, wiens bast soo dik als een halve vinger / en goed van smaak is / insonderheyd varsch van de Stam afgedaan sijnde / is een soort van Françoisen, of Pok-hout / gelijk twee Apothekers, met ons overgekomen / my berigteden. De Wilden gebruyken 't tot genesing eener quaal / diese Pinas noemen / by haar even soo gevaarlijk / als by ons de Spaansche Pokken. Françoisen- of Pokhout.

De Boom / van de Brazilianen Choyne geheeten / wast taamlijk hoog. De Bladeren sijn in gestalte en geduytige groenheyd als die van den Lauwerboom. Vraagd Appelen / soo groot als eens Kinds hoofd / gevormd als een Struyssen-Ey ; doch men hanse niet eeten. De gaafste hiesen de Tuppin Imbæ uyt / doorboorense in de lengte / en overdwarg / en maken'er hare Maraka van / welke wy hier boven beschreven hebben. Ook snijdense de selve midden door / hoolense uyt / en dan dienense haar voor drink-of andere Vaten. Den Boom Choyne.

Waar toe dese selver Vrugt de Wilden dient.

Onder de Braziliaansche Boomen werd ook geteld de Sabaucaie. Vraagd Appelen / dikker dan twee vuysten. Sijn gevormeert als een Kelk. Onder in deselve vindmen Kernen als Amandelen ; hyna van de selve smaak. Vermits de bast deeser Vrugt seer bequaam is tot Drinkvaten / soo oordeel ik / deselve te sijn een soort der geene / diemen Indiaansche Nooten noemd / of anders ook Cocos-Noten. Matthiolus, in sijne Commentarien over Dioscorides, gedenkt noch andere Indiaansche Noten, welke rond Den Boom Saboncaie, een soort van Cocosboomen.

sijn / en aan de Bomen hangen als groote Meloenen. De Schalen staan by hem afgebeeld even soo als ik deselve beschreven en in Brazil gesien heb. By ons werdense wel gedraayd / en een Silvere band daar om gedaan.

Konstige Vaten uyt de Schalen der Nooten gedraayd.

Terwijl wy daar in 't Land woonden / heeft Petrus Bordonius, een seer goed Draayer / uyt de Vrugt deeses Booms veele seer schoone Vaten konstig gedraayd; ook sommige uyt 't geverwd Hout; welkers eenige hy aan Villagagno vereerde / diese seer waardig hield; doch haast daar na gaf hy hem een quade vergelding; wijl hy hem met verscheydene andere / om de belijdenis der Gereformeerde Religie, in de Zee deed werpen.

Acaiou, de Vrugt eens Booms, en sonderlingheyd.

Noch is in dit Land een Boom / wiens Vrugt de Wilden noemen Acaiou, van grootte en gedaante als een Hoener-Ey. Rijp sijnde / isse goudgeel / als een Quee; seer gesond t'eeten; suuragtig van smaak; maar 't Sap seer lieflijk / gevende een treflijke verkoeling. Doch vermits wy / wegens de hoogte des Booms / de Vrugten niet konden afplukken / soo kreegen wy'er geene / als die de Meirkatten (welke sig daar van geneeren) lieten vallen.

De Boom Paco Aire,

Paco-aire is een Boompje / of Heester / thien of twaalf voeten hoog; somtijds soo dik als eens Menschen been; doch soo week / datmen het met een Swaard in eene slag kan doorhouwen. Desselven

en desselven Vrugten.

Appelen werden genoemd Paco, ontrent een dwarshand lang / gevormd als een Concommer. Wanneerse rijp is / heeftse ook deselve verwe. Gemeenlijk wassen 20 of 25 deeser Appelen op eenen klomp by malkander. Alsse de Wilden afbreeken / dragense dien geheelen Tros na Huys; soo swaar / datse deselve nauwlijks met d'eene hand konnen voortbrengen.

Aanmerklijkheden daar van.

Wanneer deese Appelen tijdig sijn / en men de Schel daar van doet / gelijk van groene Pijgen / soo schijnense Honig. Diese eeten houdense voor Pijgen / en wy noemdense ook soo. De bladeren deeses Booms sijn niet ongelijk die des Japathi aquosi; soo groot / dat de gemeene lengte is van ses / de breedte

breedte van twee voeten. 'k Geloof niet / dat dier-gelijk-groote bladeren in Europa, Asia, of Africa te vinden sijn. 'k Heb van een Apotheker gehoord / dat hy had gesien een blad van de Petasite (Pestilentie-wortel) / breed by de vijf vierdedeel eener El / of in den omkring drie en een halve El; want dit Gewas is rond: doch 't selve was noch op verre na soo groot niet als een blad van onse Paco-aire. Onder-tusschen is 't seer dun en teeder; wast echter altijd in de hoogte. Als de wind wat sterk waayd / soo houd alleenlijk de Rib in 't midden 't blad op; alles wat'er ter zijden is flabbert soodanig gintsch en herwaards / dat die 't van verre siet / sig wel sou inbeelden dat het de Vederen van een Struys waren. Magtig groote Bladeren, en seldsaamheyd aan deselve.

Matthiolus, handelende van de Palmbomen en Dadelen / segt / dat in Egypten en Cyprus een seeker Gewas is / 't welk de Venetianen, derwaarts komende / Musa noemen; en de Vrugt Musas. Hy heeft het seer cierlijk doen afbeelden; en vermits sijne Beschrijving bysna met onse Paco-aire over een koomt / soo sal ik pets daar van upt hem aantekenen. Musa wast vijf of ses Ellen hoog. Werd voortgeplant van de neven-uytspruytsels eens anderen Stams. De bladeren sijn hol / boven maten lang en breed: wassen dikmaal drie Ellen hoog / en anderhalve El breed. In 't midden des blads is een breede / dikke Rib. Inde Somer werden de bladeren van sig selfs dor / of ook door der Sonnen hitte; soo dat de Ribben in den Herfst gantsch bloot staan / sonder Krupd / 't welk seer dun is. De Steel heeft een schubagtige bast / van sulk een stof als de bladeren sijn. Heeft geene Talken / en is maar alleen een sterke Stengel. Op den Top draagd hy 't Zaad. . . . Upt 't selve spruyt rondom de Vrugt upt / soo groot als kleyne Concommeren. Wanneerse ryp werd / vertoondse sig eenigsins geel. Heeft een Schel gelijk de Vygen / welkemen met de vingeren afrekt. Inwendig is de Materie geronnen / gelijk in de Turksche Concommeren. Heeft van binnen noch Kerne noch Zaad. Alsmen deese Vrugt eerst in den mond Berigt van 't Gewas Musa uyt Matthiolus, seer overeen komende met 't Gewas Paco-Aire.

neemd / proefdmen'er geen sonderlinge smaak aan; soo datmense ligtlijk sou weg werpen; doch die'er sig toe gewennen / smakense hoe langer hoe beeter; wijse een innerlijke lieflijkheyd heeft / die met'er tijd geduriq aangenamer werd / soo datmense nopt zad werd / &c.

Hoedanig hier de Boomwol wast,

De Stam / daar de Boomwol aan wast / schiet niet seer hoog op / en deeser sijn in Brazil seer veel. De Bloessem is als die van de kleyne geele Kloksjens. De daar uyt voortkomende Appel vergelijkt sig met d'Eykelen der Beukebomen. Als hy rijp is / splijt hy open in vier deelen. Daar uyt komen dan Plokken / soo groot als een Kaatsbal / en dit is de Boomwol / van de Wilden genoemd Ameni-lou. Midden in deese Plokken vindmen eenige swarte / vast-t'saam gedrukte Kernen / gefozmeert als de Milt van een Mensch. Dit Kern-klompje is niet grooter dan een Boon. Der Wilden Vrouwen sijn seer geschikt / om met de Boomwol om te gaan / te versamelen / en te spinnen. Hier van berepdense hare Slaapmetten en andere dingen.

waar mede der Wilden Wijven seer wel weeten om te gaan.

Oranje-Appelen. Citroenen.

Voortijds waren in America geen Oranje-Appelen en Citroenen. Doch tsedero de Portugeezen aan de Gzensen na de Zee toe meenigten van deese Boomen daar geplant hebben / soo heeftmen daar nu overvloedig veel seer soete Oranje-Appelen, soo groot als twee vuysten. De Wilden noemense Margouia. De Citroenen sijn'er desgelijks meer en grooter als anderweegen.

Berigt van 't Suyker-ried in America.

't Ried / daarmen de Suyker van maakt / wast in dit Land ongemeen-wel. Doch vermits wy (Françoisen), tot de berepding noch volk noch andere noodwendigheden hadden / gelijk de Portugeezen hebben in de Plaatsen welkese bewoonen / soo wepkten wy 't Suyker-ried in water / om'er de smaak uyt te trekken / gelijk hier boven gehoord is. Eenige zoogen'er 't Marg / of Sap / met den mond uyt.

Seldsaamheyd van edik uyt Suyker.

't Sal hier pets verhalen / 't welk veelligt eenige wy seldsaam sal voor koomen. Somtijds lieten wy 't Suyker-ried verrotten / en daar na in wa-

ter

ter wepken. Yeder is bekend / dat de Supker seer soet is; echter wierd dit water / tegens de Natuur des Supkers / soo scharp-suur / dat wp 't in plaats van Edik gebruykten.

In de Bosschen wast ook Ried / soo dik als eens Menschen been. Doch de Paco-aire sijn / gelijk alreeds geseght is / noch groen sijnde / soo week / datmense met een Deegen in eene slag kan doorhouwen. Maar als de Stengel droy is geworden / bevindmense soo hard en vast / datse / gekklooft en toegerigt sijnde / soo scharp en stevig sijn als eens Wondheelers Lancet; sulker wijs / datse / Pijlen daar van berepd hebbende / met eene schoot een wild Dier ter neer konnen vellen. Maar in Oost-Indien wassen de Riedten noch veel grooter en sterker; soo datmense in plaats van een Schuptje gebruykt / om de Menschen daar in over de Rivieren te voeren. Ja / yeder kan 40 Mudden koorn inladen. Verder berigt van 't Ried Paco-aire, en Indiaansch Ried.

Mastix wast ook in Brazil aan de Hagen / en geeft van sig een seer lieflijke reuk. Veel meer andere welriekende Kruyden en Bloemen sijn'er / van welke alle wy niet handelen konnen. Mastix.

Of nu wel 't Landschap / waar in wy woonden / onder de Steenbocks-Sonne-keer-kring (Tropicus Capricorni) legt / en gantsch niet vry is van verbaarlijke Donderen / geweldige Plas-regenen / en onstuymige Winden / soo sijn echter de Boomen / vermits men hier noch Sneeuw / noch Vorst / noch Hagel heeft / 't geheele jaar door soo groen / als by ons (in Frankrijk) de Bosschen in de May. In Brazil noch Vorst, noch Hagel, noch Sneeuw.

Wanneer wy by ons in December niet alleen de kortste dagen / maar ook sterke Vorst hebben / soo dat Ys-keegelen in den Baard en aan den Neus hangen / hebben de Wilden in America de langste dagen / met sulk een geweldige Hitte / dat ik en mijne Medgesellen op Kersdag ons in de Rivieren moesten begeven / om ons te verkoelen. De geene / welke kennis van de Sphæren hebben / is bewust / dat de dagen onder de Tropicis, of Sonne-keer-kringen / noopt soo kort sijn / gelijk onder onse Climaten; maar veel gelijker in lengte. Ook hebben daar de Menschen een Als wy de kortste dagen en grootste koude hebben, hebben de Brazilianen de langste dagen, en grootste hitte.

veel gesonder lugt / als by ons. 'k Sal nu voortgaan tot de Gewassen en Kruyden / welke de beste Vrugten dragen / en wegens hare deugden d'eedelste sijn.

Beschrijving van d'Ananas, de beste Vrugt in America.

't Gewas / 't welk de Vrugt Ananas geeft / is in gestalte gelijkvormig d'Iris, of de witte Hoogduytsche Schwertelwortel, (Gladiolus); heeft gekromde Bladeren / rondom geslooft / byna als d'Aloes, doch noch gelijker de groote Distelen. Den Appel is soo groot als een middelmatige Meloen; gefatsoeneert als een Pijnboom-noot. Als hy wast / hangd hy niet afwaarts / maar staat regt om hoog.

Seer hoog gepreesen.

Wanneer nu d'Ananas-Appel sijne rijpheyd bekoomd / is hy Goudverwig / doch wat na 't blauw trekkende. De reuk is als die van de Framboisen. Als wy in de Bosschagien wandelden / konden wy aan den reuk berneemen / waarse stonden. De smaak is ongemeen soet. Ik agt deese Vrugten van de beste in gantsch America. Op seekere tijd drukte ik eene der Ananas upt / en bequam'er een Beeker vol Sap van / soo goed / als de Malvasay by ons oopt sijn mag.

't West-Indiaansch Petum; soo veel als onse Tabak, gelijk sommige meenen.

Onder alle Kruyden / welke in America wassen / is 't voornaamste dat / 't welk de Tuppin Imbæ den naam van Petum geven. De Bladeren sijn die van de Wal-wortelen (Consolida Major) gelijk. Deese Wilden agten 't seer hoog / wegens sijne groote deugden en kragten. Wanneerse 't ingesameld hebben / hangense 't met Bossen in hare Hutten op / en droogen 't. Dan neemense vier of vijf der Bladeren / windense in een ander groot Blad / 't welkse aan 't een eynd in 't vyer aansteken / en de rook in den mond trekken / soo datse in 't lijf koomd. Schoon deselve door de Neusgaten ten deelen weer uptgaat / ook upt de mond / soo werdense echter daar van vol / en bekomen'er soo veel kragt van / datse sig drie of vier dagen sonder eeten kunnen houden / wanneerse ten Oorlog trekken / of gebrek van Spijs hebben. Benzo, in sijne Historie van de Nieuwe Weereld verhaald / dat de Wilden in Peru, te veld trekkende / een Kruyd in de mond dragen 't welkse Co-

Sonderlinge nuttigheden

ca

ca noemen / waar meede zy een gantschen dag konnen gaan / sonder honger of dorst te gevoelen.

Behalven dit dient het Petum de Wilden tot reyniging der Harssenen van alle boose vogtigheden ; derhalven hangd elk van haar een Bundeltje deeses Krupds om den hals / om den reuk gedurig in sig te trekken ; selfs alsse met hare vrienden spreeken. Doch dien reuk / gelijk alreeds gesegt is / dampt weer upt door de Neus / en de gaten in hare Lippen / gelijk als door een Trechter. Deesen rook is niet sterk / noch qualijk-riekend. Derhalven den Franschen Vertaler van Benzo sig seer heeft bedrogen / meenende dat dit Krupd even 't selve is / 't welk de Mexicanen den Naam van Tabaco geven / of in 't Eyland Cuba werd gegeeten Cozobba ; diens reuk seer sterk en onaangenaam is / soo dat Benzo een Duyvelsche stank daar van maakt. Nopt heb ik der Wilden Wijven dit Krupd sien gebruyken ; waar van d'oorsaak my onbewust is. Maar upt eygener ervarenheyd kan ik getuygen / dat deesen damp den honger kragtig wederstaat.

van 't gebruyk deses Kruyds.

Verschild van den Tabak.

Necotiana, of Reginæ Herba ('t Koninginne-Krupd) werd van veele der onse Petum genoemd / doch is niet 't selve. Beyde deese Krupden sijn malkander noch in gestalte / noch in deugden gelijk. Seker Fransch Autheur schrijft / dat 't Gewas Necotiana den Naam heeft bekomen van eenen Necot, die 't aldereerst upt Portugal in Frankrijk bragt. De Portugeezen hadden 't upt Florida derwaarts gevoerd ; welk Gewest 1000 Fransche mijlen van America legt. 'k Heb vlijt aangewend / om in alle Lusthoven der groote Heeren na te speuren / of ik'er 't regte Petum sou mogen vinden / doch nergens 't selve gesien / of wel de gemelde Heeren sig seer hoog daar van beroemden. Gelijk ook Thevet hoog opgeeft / dat hy d'aldereerste 't Petum in Frankrijk heeft gebragt / 't welk ik hem nopt sal toestaan : ook sou 't by ons / in onse koude Landen gezaayd sijnde / seer beswaarlijk willen opkomen.

Necotian, soo genoemd na eenen Necot,

is 't regte Petum niet.

De Wilden hebben noch andere Wortelen / behalven de Maniot en Aypi (waar van hier boven

De Wortel, of Knol,

Hetich. gesprooken is / dat haar Wijven daar Meel van maken) / welke zy Hetich noemen / en in Brazil soo gemeen sijn / als in Savoyen de witte Rapen. De daar om sijnde Knollen sijn twee duymen dik / en anderhalve voet lang / eenige minder / andere meerder. Alsmen deese Woortelen / of Knollen / upt d'aarde trekt / schijnd d'eene te sijn als d'andere; maar alsmense gekookt heeft / bespeurdmen 't onderschejd. Want sommige werden Dioolverwig / andere Goudgeel; een gedeelte blijft wit. 'k Vertrouw derhalven / dat het verschejdene zoorten sijn. Ondertusschen kan ik getuygen / dat deese Woortelen / onder d'asch gebraden / soo goed van smaak werden bevonden / als de beste gebraadene Peeren by ons. De bladeren breyden sigh over d'aarde upt / en kruypen voort gelijk die van de Brionie. De gestalte is als die van de Concommeren. Deese Woortelen draagen geen Zaad. De Wijven der Wilden snijdense in kleyne stukjens / en zaapense soo in 't wild daar heenen; diergelijk wort in den Veldbouw gehoord is. Deese Stukjens in d'aarde gworpen sijnde / brengen korts daar na yeder een nieuwe groote Knol voort. 't Is de gemeenste spijs in deese Landen.

Bysonderheden van deselve.

Seldsame voortteeling.

Manobi, een Vrugt die onder d'aarde wast. Sy hebben een slag van Oost / genoemd Manobi. Deese wassen onder d'aarde / gelijk by ons d'Aard-appelen. Sijn met dunne veselen aan malkander gehegt; soo groot als de Kern in een Hazelnoot; ook van sulk een smaak. Hebben geen dikker bast / dan die / die om d'Erweten sijn. 'k Heb'er dikmaal van gegeeten; weet echter niet / offe ook bladeren en Zaad voortbrengen.

Braziliaansche Peper, In Brazil heeftmen veel Indiaansche Peeper, niet lang / maar gehoornd; soo dat ik in den eersten druk mijns Werks hier ontrent een misslag heb begaan / stellende datse langagtig is. De smaak is seer scharp. De bladeren sijn als die van onse Nagtschade; doch wat grooter. De Stengel is een El hoog. Heeft witagtige Bloessemen. De Vrugt is in de lengte als kleyne Hoorntjens; eerst voort komende groen / maar rijp sijnde / geeftse een swart-

boven maten scharp.

swartagtige glantsch van sig. Is soo glad-blinkend / datmen sig daar in spiegelen kan / en schitterd als Coral. 't Zaad is soo scharp / insonderheyd eer 't gedzoogd is / dat / wanneer yemand 't selve met de hand aanroerd / en dan deselve hand sijnen mond / of eenig deel van de Huyd sijns Ligchaams raakt / straks bladeren oploopen ; gelijk d'erbarenheyd my selfs geleerd heeft. Dit is d'oorsaak / dat onse Hooplieden 't selve alleen gebruyken om mee te verwen. De Wilden wzijven deese Peeper met Sout / 't welkse seer wel weeten te berepden van water / 't welk in een groeve daar toe behouden werd. Dit Sout noemense Jonquet, en gebruyken 't tot hare Spijsen ; doch doen niet gelijk als wy / die onse beet in 't Sout steeken / eer wpse na den mond senden / maar zy steeken de Spijs eerst in den mond / en dan neemense haar Jonquet met de vingeren / 't selve ook in den mond doende. Hoe van de Wilden gebruykt.

In dit Land wast een slag van Boonen / soo groot als een duym. De Wilde noemense Commenda-onassou. Ook hebbense witte en aschverwige Erweten / genoemd Commenda-miri. Voozts sijn'er Meloenen, van haar genoemd Maurongaus, van een seer lieflijke smaak. Meenigerley andere Boomen en Gewassen sijn'er in America, van welke ik hier niet kan handelen / om niet al te lang te sijn. Magtig groote Boonen. Meloenen.

't Geen ik gesegt heb van de vierboetige Dieren / Vogelen / en Visschen in West-Indien, dat geene der selve d'onse in Europa in alles gelijk sijn / 't selve seg ik van de Boomen / en Gewassen / vooz soo veel ik heb konnen afnemen in de Bosschen en op de Velden / daar ik dikmaal heb gaan wandelen / om'er agt op te slaan ; behalven alleen dziederley Gewassen. Vaarne-krupd (Filix), Pozcellain-krupd (Portulaca), en Basilicum (Ocymum), welke groeyen aan eenige Plaatsen deeses Lands. Geen Dieren, geen Boomen, &c. der Brazilianen d'onse gelijk,

Soo dikmaal ik gedenk aan 't Landschap Brazil, soo dikmaal koomd my ook in gedagten de daar sijnde gesonde lugt / de veelheyd van allerley soozten der Gedierten / de meenigerley schoone Vogelen ; Aanmerking.

de

de treflijke Dzugten / en dan roep ik met David uyt / Hoe groot sijn uwe Werken, ô Heere! Gy hebtse alle met wijsheyd gemaakt. 't Aardrijk is vol van uwe Goederen. Psalm civ.

'k Sou derhalven deese volkeren dooz seer gelukkig houden / indiense maar den waaragtigen Schepper kenden / en sijne Weldaden erkenden. Doch in 't vervolgen sal blijken / hoe verre zy daar van verzeemd sijn. Der Wilden onkunde van God.

XIV. HOOFDSTUK.

Oorsaak der Oorlogen onder d'*Americanen*. Onverstoenlijkheyd der *Wilden* tegens hare vyanden. Der *Brazilianen* Regeerings-vorm. Hare Wapenen. Sijn goede Boogschutters. Hare verbaasdheyd over 't Geschut der *Françoisen*. Krijgs-gewoonten. Pijlen van Menschenbeenderen. Schuytjens. Manier van Vegten. Toerusting.

Vyandschap onder de Wilden.

OF wel onse Tuppin Imbæ en Tuppin Ikin eenen altijd-durenden Oozlogh voeren tegens al de Naburige Natien der andere Wilden, na de gewoonte aller volkeren in deese Nieuwe Weereld (welke begind aan de Zuyd-Zee, geleegen onder den 50 Graad des Poli Antarctici, en sig uytstrekkende tot over den 60 Graad aan deese zijde des selven Pools, een wijdte van 2000 Fransche mijlen / (want soo breed is America), soo sijn doch haar' argste vyanden de Natie Markayas, welke naast by haar woond; en dan de Portugeezen, van de Wilden geheeten Peros, Bondgenooten van de Markayas: gelijk dan ook niet alleen de Tuppin Imbæ, maar ook de Françoisen der Markayas doodlijke vyanden sijn. Grootte van America.

Oorsaak der Oorlogen.

De Wilden Oozlogen tegens malkander niet om haar Land te vergrooten / 't welkse meer hebben dan haar noodig is; ook niet om dooz Buytmaking geld en goederen te bekomen / maar enkelijk om te wzeeken de dood harer Ouderen en Vzienden / al dooz lang van hare vyanden gevangen bekomen / doodgeslagen en gegeeten. Dit heeft sulk een verbittering in haar verweckt / datse soo haastse eenen

haarer

harer vpanden gevangen bekomen / hem even 't selve doen.

Tsedert zy d'een den anderen de vreede hebben opgesegt / is den haat soodanig by haar ingewortelt / dat'er nopt versoening sal getroffen werden. Al hare gedagten sijn / sig aan hare vpanden te wreeken / en om daar toe middelen upt te vinden. Hebben ook niet anders van hare Tegenpartyen te verwagten. Sy houden 't voor schande / datse / in harer vpanden geweld geraakt sijnde / levendig deselve ontkomen souden. Onverfoenlijke vyandschap

Wanneer de Tuppin Imbæ ten Oorlog willen trekken / houdense / voor soo veel ik gesien heb / de volgende gewoonte. Sy hebben wel geene Koningen of Vorsten onder haar / maar sijn malkander in waardigheyd even gelijk. Echter heeft de Natuur haar ingeplant / datse d'oudste onder haar in Eere houden / wijl de meeste ervarenheyd by deselve is te vinden; gelijk voortijds de Lacedemoniërs dien regel seer vlijtig onderhielden. Derhalven werden in al hare Dorpen / of Plekken / d'oudste behoorlijk gerespecteert / en gehoorsaamd. Wanneer deese gelegenheyd hebben / gaanse onder de hare op en neer wandelen / of leggen sig in hare Slaap-netten / en vermanen dan d'andere met de volgende woorden / waar in men der Wilden welsprekenheyd kan vernemen; en waar by ook aan te merken staat / datse hare woorden agter malkander / als in eenen adem voortbrengen / meest al t'samen vraags-wijse. hebben noch Koning noch Vorst, maar eeren echter d'oudste onder haar.

„ Sijn onse Voorvaderen ons een voorbeeld geweest / om gedurig t'huys op de bupge zijde te „ leggen; zy / die niet alleen tegens hare vpanden „ soo veel Oorlogen gevoerd / maar ook deselve door „ dapperheyd overwonnen / geslagtet / en gegeeten „ hebben? Souden wy gedoogen / dat onse Natie, „ die voortijds alle andere tot soodanig een schrik „ was / datse ons niet konden aanschouwen / nu „ gantsch te niet en tot schande wierd / ons allen ten „ nadeel? Sou 't onser traagheyd schuld sijn / dat de „ Markayas, en de Peros engaja (dat is / Portugeezsche Voorwigten) ons eerst souden aantasten / en „ overvallen? Staaltje van de Welsprekenheyd der oude Wilden, Tot aansetting der andere,

Als

om hare Voorouderen te wreeken.

Als hy sijn Gesprek tot dus verr' toe heeft volvoerd / soo slaat hy met de handen op sijne Schouderen / en Aars-billen; roepende overluyd; Erima, Erima Tuppin Imba, Canoni ouassou Tan, Tan. Soo veel als: Dat sy verre, dat sy verre, ô mijn lieve Landsgenooten en jonge Helden. Dus moeten wy 't niet aanstellen. Veel meer willen wy ons tot den Krijg en Strijd toerusten / en ons of aan de dood opofferen / of onse Voorouderen door dapperheyd wreeken.

D'Oratie duerd dikmaal ses uyren lang.

Door deese Oratie der oudste vatten d'andere moed; vermanen haar selven tot klockmoedigheyd; spreeken in alle Dorpen malkander een hert in 't lijf; besiemmen / soo kort als mogelijk is / een tijd / en komen ter beraemder plaats by een. Sulk een Oratie (waar van wy den korten Inhoud alleen verhaald hebben) / duurd dikmaal ses uyren lang; d'andere hooren soo blijtig toe / dat niemand een eenig woord onder deselve voortbrengd.

D'andere seer daar door aangemoedigd.

Hare voornaamste Geweeren sijn Tapaces, dat is / kolven / of ook Swaarden / gemaakt van rood of swart Hout. Sijn gemeenlijk wijf of ses voeten lang; voor aan rond / of gevormd als een Ey; een voet breed; in 't midden een duym dik / aan den rand gevoeglijk gescharpt. Sy neemen'er 't alderswaarste Hout toe; en weynig scheit'er aan / datse niet soo scharp sijn / als de wel-geslepenste Bijl. 'k Vertrouw / indien eenen Tuppin Imbæ met sulk een Geweer in grimmigheyd op een paar onser Krijgsknegten aanquam / dat hy haar genoeg te doen sou maken.

Der Tuppin Imbæ Geweeren.

Tapaces.

Orapats, of Boogen.

Orapats sijn hare Boogen / van 't selve hout toegerigt. Deese sijn veel langer en dikker dan d'onse. Onser geene sou deselve konnen spannen of buygen / ten ware hy sijn uterste kragt daar aan te hoff legde; waar tegens by haar Jongens van thien jaren deese Boogen gemaklijk spannen konnen / en ook gebruyken. De Peesen makense van 't kruyd Tocon; 't welk / alhoewel seer subtyl, echter soo taay en sterk is / dat een Paard een deeser Peesen niet in stukken sou konnen trekken.

't Kruyd Tocon bovematen taay en sterk.

Hare

Hare Pijlen sijn een El lang. Werden van die stukken t'saam gevoegd in de lengte. 't Middenste is van Ried; 't onderste en bovenste van swart Hout. Deese stukken werden soo bequaamlijk t'saam gebonden met Boombasten / datmense niet sterker aan een sou konnen voegen. Sy maken'er twee groote Vederen aan / yeder een voet lang; welkese met een Cottoene draad daar aan binden / vermits-se geen Lijm hebben. Aan de Punten voegense scharpe beenderen / somtijds ook wel een stuk van doorr' Ried / hebbende de lengte van een dwars-hand / en wel gepolijst. Sy neemen'er ook wel toe 't uyterste des Staarts van de Visch Raia, seer giftig / gelijk hier boven is verhaald. Maar tsederd de Françoisen en Portugeezen sig in dit Land neerlieten / hebbense der selver wijse aangenomen / en maken voor aan hare Pijlen spitsen van Yzer / of ten minsten seer scharpe yzere Nagelen. Hare Pijlen, en sonderlingheden van deselve.

Wy hebben gehoord / datse met hare Houte Swaarden seer wel weeten om te gaan. Wat de Boogen belangd / ik ben verseekerd / dat al de geene / welke by de Wilden sijn geweest / my getuygenis sullen geven / datse met hare bloote armen seer geswind en gewis konnen schieten. Ja / wanneerse de Pijlen in de hand hebben / waar in sy den Boog houden / veel eer twaalf der selver souden losten / als een Engelschman seg. Ik noem insonderheyd d'Engelsche, wijlmen deese Natie agt voor de best-afgerigtste met den Boog. Sijn seer geswinde en gewisse Boog-schutters.

Hare Schilden sijn gemaakt van de Hyyd des Diers Tapiroussou, waar van wy alreeds hier boven gehandeld hebben. Deselve sijn breed / plat / rond / gelijk 't Vel van een Trommel. Anden Oorlog gebruykense die niet / gelijk de Natien in Europa en anderweegen; maar alleen / om des vyands Pijlen daar op te vangen / en te doen afstuyten. Dit nu is de geheele Wapenrusting der Wilden; die haare Lighamen nergens anders mee bewaren. Ja / indiense / ten Gevegt gaande / maar alleen een Hembd aan hadden / sy souden 't van haar werpen; uyt vreés / dat het haar hinderlijk Hare Schilden. Hoese die gebruyken. Sijn anders gantsch naakt.

lijk sijn sou / en sy sig daar in verwarren mogten. Evenwel versuymense niet / sig met haar Plumcieraden op te pronken.

De Wilden willen met geen ysere Swaarden vegten.

Alsse somtijds pzere Zwaarden van ons bequamen (gelijk ik'er dan een vereerde aan een Mousacat), wierpense de Scheede terstond weg. Desgelijks doense met die der Messen / wijlse seer vermaakt sijn met die te sien blinken. De Zwaarden houdense dienstiger te sijn / om daar meede Takken van de Boomen te houwen / als te vegten. En seekerlijk / met haar Geweer kommense veel beeter omgaan / als met 't onse.

Schieten Grof Geschut selfs af; en hoedanig dit roeging.

Wy hadden eenige Stukken Geschut met ons gebzagt / welke wepnig waardig waren. Deselve schooten dzie en dzie der Wilden eens af. Den eenen stelde en hield het Stuk daar heenen / derwaartz de schoot sou gaan. Den andere mikte / of 't ook regt gepast was; en de derde bzandde los. Indien wy niet gestootene Koolen onder 't Buskruyd hadden gedaan / soo souden gewisselijk de Stukken in stukken hebben gespzongen / en groote schade sou'er dooz veroozsaakt sijn gewozden; want zy vuldden deselve tot boven toe vol.

Waren in 't eerst daar over verbaasd.

Doese eerst 't Gebarst en gelupd van 't groot en klepn Geschut hoozden / warense daar ober seer verbaasd; insonderheyd alsse sagen / dat eenige der onse een Vogel van de Boomen ter neer schooten / of een wild Dier met een Kogel dood ter aarden deeden vallen / daarse doch de Kogel niet sagen; maar naderhand / gewaar werdende hoe 't toeging / pasten sy'er niet meer op. Seyden ook / zy wouden met hare Pijlen eer ses Dieren vellen / eer een der onse sijn Musquet kon lossen. Wil pemand seggen / dat een Musquet-kogel dieper doozdzingd als een Pijl; 'k sal antwoozden / dat geen pzere Harnasch of Bozstwapen d'uytgeschootene Pijl eens Wilden kan weerstaan; en veel beeter doozgaat / als een Kogel.

Welke hare Oversten en Capitainen sijn.

Alsse op de voozheenen gedagte wijs toegerust sijn / komen'er agt of thichduysend t'samen. Hebben ook vzy veel Wijven by haar / doch niet om te vegten /

begten / maar om haar hare Wapenen en Proviande na te dragen. 't Leeger vergaderd sijnde / soo makense d'oude onder haar tot Oversten. Hare Capitainen sijn de geene / die de meeste vpanden verslagen en gegeeten hebben. Dit verrigt sijnde / trekkense op. Offe wel geen order houden / echter gaanse / op reps sijnde / met hoopen; de strijdbaarste voor aan. Men moet sig verwonderen / dat sulk een groote meenigte sig soo geswind en geschiktlijk tot den Strijd kan verbaardigen / soo haast de leus gegeven is / daarse noch Ritmeesters noch andere Aanvoerders onder haar hebben / als alleenlijk eenige / welke blasen op een Hoorn van anderhalve El lengte / en soo dik als eene onser Spiessen; onder soo wijd als een blakke hand / ontrent gefourneert als een der Trompetten die by ons in gebruyk sijn. Op deese Hoornen blasense wanneerse van Hups trekken / of alsse van d'eene plaats na d'ander opbeeken. Eenige hebben ook Fluyten / gemaakt uyt de beenderen harer vpanden / van haar geslagtet en gegeeten. Op deselve fluytense den gantschen weg langs / om hare Medgesellen moedig en lustig te maken tot den aanval harer vpanden / om deselve ook op t'eeten.

Schoonse in 't optrekken geen ordre houden, soo loopense echter niet in 't wild daar heenen.

Fluyten uyt Menschenbeenderen.

Alsse te water tegens hare vpanden aangaan / houdense sig digt aan den Oever / sonder sig op de hooge Zee te wagen. Sy varen nevens malkander in hare Schuytjens / peder toegesteld uyt den Bast van een geheelen Boom. Sijn soo groot / dat in elk 50 personen konnen sitten / of liever over eynd staan. Sy roepen gedurig voort aan beyde de zijden met een breede Riem / welkese in 't midden vatten.

Hare Schuytjens,

Deese Schuytjens sijn ligtlijk voort te krijgen / vermitsse vlak sijn: doch op de volle Zee / of by een onstuymige wind / sijnse van geen nuttigheyd. By een stille Zee / wanneerse tegens hare vpanden aan willen / sietmen dikmaal een Vloot van 60 sulke Schuytjens / soo snel daar heenen schietende / datmense in der yl uyt 't gesigt quyt is.

hoedanig gesteld.

Dus toegerust sijnde / vallense dikmaal in harer vpanden Land / een weg van 25 Fransche mijlen verr'.

Oorlogslist der Wilden;

verr'. Hare krijgs-list is / datse de sterkste en strijdbaarste een dagreys of twee voor den gantschen hoop heenen laten trekken. Deese begeven sig seer stil in der vpanden Land; leegeren sig hier en gintsch in de Bosschen/en verbergen sig daar dikmaal 24 uren lang. Vallen dan onvoorsiens op hare vpanden aan. Alles watse bekomen konnen / Mannen / Vrouwen / of Kinderen / voerense met sigh na haar Land / houwense in stukken / braden / en eetense. Dies te ligter konnense de gedagte hare vpanden aantasten / wijl om derselver Dorpen geen Muuren sijn (beslootene Steeden of Plekken hebbense niet) : ook hebben haar Hutten / somtijds 80 of 100 vademen lang / geene Deuren; maar in der selver plaats leggense voor d'Opening Palmtakken / of de Stronken van 't kruyd Pinde. Doch nu hebbense de gewoonte / datse eenige Dorpen bevestigen met Palmpalen / ses voeten lang. Ook bewarense den Ingang met steekelige Doornen / als Voetangelen. Als nu de vpanden by nagt hare Dorpen willen aanvallen / volgens der selver gewoonte / soo bejegenen haar d'Inwooners door een weg sonder gebaar. D'aanvallers konnen'er niet onbeschadigd van komen; want ten minsten blijven'er eenige op de plaats; welke / hare voeten gewond sijnde / en daar door niet loopen konnende / agterhaald werden.

om hare vpanden t'overvallen,

of ook af te weeren.

Veldslag der Tuppin Imbæ tegens de Makayas.

Als beydersijds Heyr-kragten in 't opene Veld komen / om malkander Slag te leveren / soo gaat dit ongelooflijk verschriklijk toe. 'k Heb selfs sulk een Strijd gesien / en kan derhalven met gewisheyd daar van schrijven. Vier duysend onser Wilden trokken tegens de Markayas (ik / en noch een Franschman, was'er by; niet sonder in groot gebaar te staan; want indien onse Tuppin Imbæ de Neerlaag hadden bekomen / soo souden d'andere ons geslagtet en gegeeten hebben) / quamen aan den Oever by een / en stoegen d'een op d'ander als rasende.

Grouwlijk gebaar, tot een Voorbereydinge.

Soo haast de Tuppin Imbæ hare vpanden gewaar wierden / begondense sulker wijs te schreeuwen en te huylen / datmen 't niet soo hebben konnen hooren

don-

donderen. Digt by hare Tegenpartijn gekomen sijnde / wierd 't geraas noch grooter. Sy bliesen in hare Hoornen / speelden op hare Fluyten; dreygden d'andere / weesen op de Doodsbeenderen en Tanden der Dooden / van welke eenige een Snoer van meer dan twee Ellen lang aan den hals hadden hangen. Voortlijn / sy stelden sig soo seer grouwlijk aan / datmen sig daar over moest ontsetten.

Doe 't tot den Strijd quam / wierd het noch arger. Want sy schooten de Pijlen met sulk een meenigte op malkander / datse daar heenen vloogen als een dikke hoop Muggen. Veele / die 'er van gewond waren / trokkense met een onverbaasde kloekmoedigheyd weer uyt hare Ligchamen; beeten daar in als dolle Honden / en setteden 't Gevegt gedurig voort. Want deese Natie is soo strijdbaar / datse niet aflaten soo lang sy eenig lid noch beweegen konnen. Nopt heeftmen gesien / datse gingen loopen. Onder d'Inwendige Fransche Oorlogen had een Krijgs-Oversie twee der selve onder sijn Krijgsvolk / die sig soodanig droegen / dat hy haar boven maten waard hield. Wat sig in deesen

De Pijlen verschooten sijnde / begonden de Tuppin Imbæ met hare Strijd-kolven soo hevig op hare vyanden te slaan / dat al de geene / welkese raakten / ter neer vielen als een Os / die de Bijl voor de kop krijgd. 'k Had doemaals wel gewenscht / een Paard te hebben / om dit gevaar te moogen ontkomen. Indien my yemand vraagd / wat ik en den anderen Franschman onder deese Wilden te doen hadden? 'k Sal antwoorden / dat wy uyt nieuwsgierigheyd niee gegaan waren; ons ook niet vermeeteliik in perijkel wilden werpen / maar wat van verre 't spel toekeeken. seer vreeslijken Strijd,

'T Was lustig te sien / hoedanig deese Wilden pijpten en dansten: hoe geswind sy sig in een kring wisten om te draayen / terwijl de Pijlen als een Wolk daar heenen vloogen; om welke Pluymen waren / van geele / groene / roosenroode / blauwe en andere verwen; welke in de Son een cierlijken glantsch van sig gaven; gelijk ook haar' Armban-

van onsen Autheur selfs bygewoond,

banden / en ander Veder-cieraad om hare Ligchamen.

aanmerklijks toedroeg.

Dzie upren lang duurde deese Slag. Beyderſijds bleven'er veele dood; noch meer waren'er gewond / doch eyndlijk behielden de Tuppin Imbæ d'overhand. Ontrent 30 harer vyanden / ſoo Mannen als Vzouwen / vzagtenſe gevanklijk na hare Hutten. Deeſe haddenſe / na geëyndigden Strijd / in 't midden van haren hoop geordonneert; met ſterke Touwen gebonden. Dus begavenſe ſig na den Zeeboeſem Ganabaræ, ontrent 12 Franſche mijlen van de plaats deg Gevegts. Veele quamen van alle kanten ons te gemoet danſſende / huppelende / en juygchende van blijdſchap; te gelijk ons geluk wenſchende met onſe Zeege.

De Tuppin Imbæ bleven Overwinners.

Brengen hare Gevangene na huys:

Tegens over ons Epland gekomen ſijnde / traden ik en mijn Medgeſel in een Schuytje / en voeren weer na ons Slot. De Wilden bleven op 't Land / en yeder van haar ging na ſijn Dorp. Weynige dagen daar na quamen eenige der hare / welke de Gevangene ten bupt waren gewozden / na onſe Veſting; en wy lieten haar aanſeggen / datſe een deel harer bekomene vyanden aan Villagagno ſouden verkoopen. Hier dooz wierd 't grootſte deel der ſelve upt de wzaak en kaken der Wilden gereddet; alhoewel niet met derſelver will / wijlſe die liever geſlagt en gegeeten ſouden hebben.

van welke de Franſche eenige kogten.

Lerius kogt een Vrouw, en haren Soon.

Ik kogt een Vzouw / en een Knegtje van nauwlijks twee jaren; gaf'er booz ontrent de waarde van dzie Franſche guldens aan Waren. Die haar aan my verkogt / beklaagde ſig daar over deeſer wijs: 'k Weet niet; wat'er voortaan van werden ſal. Tſedert den *Paycolas* (dus noemdenſe Villagagno) hier geweeſt is, hebben wy nauwlijks de helft onſer Gevangene gegeeten.

Wat ſig hier op toedroeg.

Geerne had ik 't Jongſken willen behouden; doch Villagagno gaf my 't geen ik'er booz gegeven had weer / en nam bepde de Moeder en Soon tot ſig. Eens zepde ik tot de gemelde Moeder / dat ik / als ik over Zee weer na huys ging / harer Soon met my wou neemen. Doch zy gaf my tot antwoozd:

Liever

Lieber wouse / dat hy van de Tuppin Imbæ opgegeeten wierd / dan dat hy na soo verr'-afgeleegene Landen sou gaan. Sy hoopte / dat hy / onder werdende / weer in sijn Land komen / en sijner verwanten dood wreeken sou. Ebenwel sijn / doe wy vertrekken wilden / thien Kinderen van de 40 of 50 Wilden, welke wy gebruykten tot den bouw van 't Slot Colligny, uytgekipt / en Koning Henrik de II. van Frankrijk toegebragt geworden. Antwoord eener Wilde Vrouw.

XV. HOOFDSTUK.

Hoe de gevangene *Wilden* van hare vyanden werden gehandeld. Versameling by 't slagten der Gevangene. Wonderlijke kloekmoedigheyd der geene, die gedood sullen werden. Voorbeeld daar van. Haar vleesch gebraden, en gegeeten. Grouwlijk bedrijf met twee jonge Kinderen. Godloosheyd der *Normandysche* Tolken. Andere Aanmerklijkheden.

SOo haastse de Gevangene binnen de Palen Shaars Lands gebragt hebben / gevense haar de beste spijsen t'eeten: voegen de Mannen ook Vrouwspersoonen toe / doch de gevangene Wijven geen Mannen. Selfs gevense haar eygene Dochteren of Susteren aan de Mannen / om haar op 't beste te dienen / en ten wille te sijn. Eyndlijk / alsse wel gemest / en dus bequaam ter slagting sijn / soo gaanse deeser wijs met haar te werk. Hoe de Gevangene van haar wierden gehandeld,

Al de Naburige Dlekken maaktmen den tijd des doodens bekend. Dan komen Mannen / Vrouwen en Kinderen van alle kanten by een ter plaats daar den gebangenen sal om 't leven gebragt werden. Dien selven morgen brengense door met drinken. Midden onder haar is ook den gebangenen / dien wel bekend is / wat hem te gebeuren staat. Hy is lustig opgeschikt met Veder-cieraden. Toond sig met danssen / drinken en lagchen veel vroolijker als yemand der andere Gasten; niet in 't minste de dood vreesende. en wel gemestet werden.

Als hy nu-ses of seven uren lang sig deeser wijs verlustigd heeft / treeden twee of drie der sterkste uyt den hoop tot hem met een Koord van Cottoen, of Versameling by de Slagting.

van de Basten des Booms Yuire, den Lindenboom byna gelijk sijnde. Deese batten hem in 't midden / en binden hem. Hy streeft'er gantschijk niet tegen / onaangesien beyde sijn armen los en vry sijn. Doeren hem dus gintsch en herwaarts door 't Dorp / als in Triumph. Als hy ons de Misdadige ter dood gaan / latense 't hoofd hangen / en sijn gantsch ontroerd. Maar by deesen is niets hier van te merken. Men siet een wonderbare kloekmoedigheyd in hem. Hy verhaald al de dappere Daden / welke van hem bedreeven sijn / met een groote vrolijkheyd / seggende tot de geene / die hem gebonden daar heenen leyden: Ik / ja ik / die den alderstrijdbaarsten Held ben / heb voor deese uwe Bloedvrienden ook aldus gebonden. Beroemd sig voorts hoe langer hoe meerder van groote dingen. Keerd sig nu hier dan daar / seggende tot deesen: Uwen Vader heb ik selfs gegeeten. Tot eenen anderen: Uwen Broeder heb ik geslagtet / en in den Kook gedroogd. Soo veele Mannen / Vrouwen en Kinderen heb ik upt u / gy Tuppin Imbæ, in den Oorlog gevangen / dat ikse niet alle in mijne geheugenis kan brengen. Weet ook / dat mijne Landsgenooten de Markayas, soo veel alsse uwer sullen konnen bekomen / op deselve wijse sullen slagten / en alsoo mijnen dood aan u wreeken.

Sonderlingheden, ontrent de Grootmoedigheyd,

en doodsveragting des geenen, die geslagt sal werden.

Hooge beroemingen derselven.

Als nu elk hem genoeg heeft beleeken / gaan de twee / welke hem gebonden leyden / peder drie Ellen verre van hem staan / doch trekken 't Touw soo stijf toe alsse konnen. Dus kan de Gevangene noch voorwaarts noch agterwaarts komen. Daar na brengdmen Steenen / of eenige Scherven van aarde Potten by hem. Die hem dus gebonden houden / hebben Schilden van de Hyde des Diers Tapirousson, waar meede zy sig beschermen / en den Gebondenen aldus aanspreeken: Wreek nu uwen dood aan ons / eer gy sterft. Fluks grijpt hy Steenen op / en werptse met alle geweld onder d'Omstanders / die veelligt wel vier duysend in getal sijn / om alles t'aanschouwen. Ligtlijk kanmen denken / dat'er al veele van deese beschadigd

Hoedanige solenniteiten hier ontrent gehouden werden.

worden.

werden. 'k Heb gesien / dat seekere Vrouw sulk een Steen op haar been kreeg / 't welk ik meende gebrooken te sijn.

Als hy nu al de Steenen heeft uytgeworpen / soo koomd de geene / die hem sal dooden / doch sig dien gantschen dag noch niet had laten sien. Hy heeft in sijne hand 't Hout / daar de Doodslag mee geschieden sal. 't Selve is met schoone Pluymen vercierd; en hy selfs met Vederwerk treflijk opgesmukt. Dus koomd hy by den Gevangenen / en spreekt hem deeser wijs aan: Sijt gy niet een *Markayas*, welke onse argste vyanden sijn? Hebt gy ook niet selfs veele onser vrienden geslagtet en gegeeten? De Gebondene antwoord hem/sijnde nog veel vrolijker dan hy te vooren was: Ja seekerlijk, ik ben dien alderdappersten Held; en heb ontelbaar veel der uwe gedood en gegeeten. Om nu sijne vyanden dies te meer te hoonen en te veragten / soo neemd hy sijn hoofd in beyde de handen / en segt: O hoe dapper heb ik my gedragen! hoe heb ik u en d'uwe in den Oorlog uytgedaagd; soo veel der selve gevangen genomen, soo veel gegeeten, dat ikse byna alle niet kan tellen; met meer andere diergelijke roem-woorden.

Redenvoering tusschen den geenen die dood geslagen sal werden,

en die den doodslag doen sal,

Doch die hem sal dooden / geeft hier op tot antwoord: Daarom wil ik u ook doodslaan, op den Rooster braden, en eeten. Waar op den anderen laat hooren: Wat dan meer? 'k heb noch veele vrienden, die mijnen dood niet ongewrooken sullen laten. D'oorsaak / waarom zy soo grootmoedig en getroost sijn om de dood uyt te staan (diense anders seer vreesen) is / om datse meenen / op deese wijs stervende / salig te sullen sijn: want zy geloven d'onsterflijkheyd der Zielen / gelijk wy hier na breeder sullen voorstellen.

waar op dan eyndlijk

Alsse nu noch meer diergelijke Gespraken hebben gehouden / soo neemd hy / die hem doodslaan sal / 't Hout / Iwera Pemme van haar genoemd; verheft het met beyde de handen om hoog / en slaat met alle magt 't voorste breede deel den Gevangenen op 't hoofd / sulkerwijs / dat niet nodig is / hem noch een andere slag toe te brengen. Hier van daan is 't

den doodlijken slag volgd.

Spreekwoord gekomen / 't welk ook onse Françoisen al in gewoonte hebben : 'k Wil u den kop verpletteren ; in plaats dat de Soldaten gewoon sijn te seggen : 'k Sal u den Deegen door 't Lijf stooten.

Des gedoodden hem toegevoegd Wijf eer alder-eerst van sijn vleesch.

Als nu den Gevangenen dus om 't leven gebragt is / soo staat het hem toegevoegd Wijf ('t welk hem in sijne gevanknis ten wille en dienst is geweest) by 't Lijk ; en schijnd te weenen ; doch 't sijn Crocodils-tranen ; van welk Dier men schrijft / dat het de Lighamen der geene / die 't gedood heeft / beweend / eer 't deselve verslind. Want sy / sig een wepnig tijds droevig aangestelt hebbende / is d'eerste / die van haars soo genoemden Mans vleesch eet ; ten ware pemand der andere haar te vooren quam.

Wassching van 't Lijk.

Vervolgens maken d'oude Wijven sig ten snelsten by dit Aas ; brengen heet water aan ; wrijven en wasschen 't doode Lighaam soodanig / dat het soo wit is als een jong Speenvarkentje / 't welk men aan 't Spit wil steeken. Deese oude Drouwen sijn soo begeerig na dit Menschen-vleesch / datse gedurig staan by de jonge Gesellen / die den Gevangenen aan 't Touw houden / om haar voort te drijven tot de haastige volbrenging haars werks.

Hoe 't dan verder toegaat.

Dan koomd ook den Heer des Gevangenen : neemd tot sig soo veel Medgesellen als hy begeerd / en deeld den dooden romp in stukken / met sulk een gesw indheyd / dat geenen Vleesch-houwer een Varken soo vaardig sou komen door-hakken. De Jagers sijn gewoon / 't Ingewand eens gevelden Harts / of eens anderen Diers / hare Jagthonden voor te werpen : Maar deese Wilden bestrijken hare Kinderen met der doode vyanden bloed / om haar dus dies te wilder en bloddorstiger te doen werden.

Messen nu by de Wilden in gebruyk gekomen.

Tsedert de Christenen in Brazil sijn gekomen / gebruykense Messen / soo om hare Gevangene / als om de wilde Dieren daar mee in stukken te snijden. De vooren haddense tot dit werk genomen scharpe Steenen / gelijk d'oudste onder de hare my verhaalden.

Hare en

Eyndlijk neemense van 't doode Lighaam 't eene stuk

stuk na 't ander; wassen 't / reynigen 't / en braden 't op haren Boucan, of Rooster. Terwijl 't vleesch dus gaar werd gemaakt / staan'er d'oude Wijven rondom / welker lust na deese Rost onuytspreeklijk-groot is. 't Uytdruppende Vet vangense op; en 't smaakt haar soo wel / datse de jonge Gesellen vermanen / sig toe te rusten; op te trekken / en noch meer vpanden te vangen / om dikmaal soo een heerlijke Maaltijd te moogen genieten. Sy lekken de vingeren / daar noch wat Menschen-vet aankleeft; en roepen Ygnatou; soo veel als: 't Is seer goed.

harer Wijven ongelooflijk-groote begeerte na Menschenvleesch.

In 't voorige X. Hoofdstuk, by de Beschrijving van 't Dier Tapirousson, heb ik vertoond de gestalte des Boucans; derhalven den Leeser daar breeder berigt van deesen Rooster kan vinden. Ondertusschen moet ik hier aanwijsen de dwaling eeniger Weereldbeschrijvers, welke onse Wilden hebben afgebeeld als offe 't Menschen-vleesch aan Braad-spitten gaar maakten / gelijkmen by ons 't Swijnen en ander vleesch doet. 't Is een enkel verdigtsel. Want in den tijd dat wy by haar waren / wistense noch gantschlijk niet van onse Braadens-wijs. 't Geburde dat ik / en eenen mijner Medgesellen / in seeker Dorp eenen Indiaanschen Haan aan 't Spit staken: doch de Wilden bespotteden ons en konden niet geloven / dat een stuk vleesch / 't welkmen gedurig omdraayd / soo konnen gaar werden.

Haren Rooster, om 't selve te braden.

Dwaling eeniger Weereldbeschrijvers.

Wanneerse nu eenen of meer sulker Gevangene en Geslagtede op de gedagte wijs braden (want dikmaal doodense 'er twee of drie op eenen dag) / soo gaat den gantschen hoop rondom den Boucan (Boucan)); dansen / en sien de stukken / welke gebraden werden / met een grimmig gesigt aan. Voorts rukt peder wat daar van af; niet alleen upt Eeteng-lust (want buyten twijffel is 't Menschenvleesch seer smaaklijk) / maar noch inmers soo seer upt wraakgierighejd: behalven alleen d'oude Wijven / die op dit vleesch als rasende verlekkerd sijn.

Der Wilden bedrijf onder 't braden van 't Vleesch.

Ondertusschen knagen d'een en d'ander alles tot

Alles tot op

't been toe afgeknaagd.

op 't bloote been toe af: ten deelen ook / om de levendige hier door een schrik aan te jagen; dan noch om haar wraakgierig gemoed dies te beeter te vergenoegen. Van den Neus af tot de Teeën toe latense niet 't alderminste over blijven / behalven alleen de Harssenen.

Hoopen van Hoofden der gedoodde.

De Hoofden der verslagene vyanden bewaren de Tuppin Imbæ in al hare Dorpen met de hoogste vlijt / gelijkmen by ons op de Kerkhoven doet. Als wy (Françoisen) dan by haar quamen / verteldense ons seer wijdloopig hare begane dappere Daden; te gelijk ons toonende deese hoopen van doodshoofden / als heerlijke Triumph-teekenen. Wat de Scheen-en andere groote Beenderen belangd / deselve behoudense seer vlijtig / om 'er hare Fluyten van te maken.

De beenderen, waar toe gebruykt.

De Tanden slaanse uyt de hoofden; rijgense aan een Snoer / en hangense dus om den hals. Die van 't Eyland Zamban, doen met de Tanden haarer omgebragte vyanden desgelijks / doch de Hoofden hegtense aan de Deur-posten haarer Kerken.

De Gevangene dood te slaan, is een groote eer.

Die vergund werd / sulk eenen Gevangenen dood te slaan / agt dit een groote Eere voor hem. Alsse nu deese Ridderlijke daad verrigt hebben / treedense af; snijden haar selven sneeden in de borst / in d'armen / en in de dyen; ook in de beenen / en andere oorden des Lighaams; smeeren deselve met een Salve / ons onbekend / en strooyen 'er een swart Poeder in / 't welk nopt daar uyt gaat. Hoe meer van deese sneeden pemand heeft / hoe hy voor strijdbarer gehouden werd / als die soo veel vyanden verslagen heeft.

Onverssoenlijken Haat tusschen de Tuppin Imbas, en Markayas.

Indien 't gebeurd / dat de Vrouwen / de Gevangene toegevoegd / van haar swanger sijn geworden / soo neemen de Wilden de Kinderen / soo haastse ter weereld sijn gekomen (selden latense die wat groot werden) / en eetense; om datse sijn getreeld uyt 't Zaad haarer vyanden. Niet anders soecken de Tuppin Imbæ, als hare Tegenpartyen de Markayas tot de grond toe te verdelgen. Desgelijks sijn de Markayas gesind ontrent de Tuppin Imbas. 't As haar

haar een hertlijke vreugde / alsse bemerken / dat de tot haar komende Gasten / of Vreemdelingen / even alsoo geneegen sijn. Als wy 't Menschen-vleesch / 't welkse ons voorstelden / van ons stieten / meendense / dat wy geen regte vrienden van haar waren. Niemand der onse is daar toe verballen / dat hy pets daar van sou gesproeft hebben. Ondertusschen is 't my een diep hertenleed / te moeten verhalen / dat eenige Normandysche Tolken / die tot in 't negende jaar onder de Wilden waren geweest / de gewoonte der selve aannamen; en niet alleen sig durig ontugtig vermengden met hare Wijven; maar ook sig beroemden / met een grooter onmenschlijkheyd dan de Wilden selfs / datse veele der Markayas selfs geslagtet en gegeeten hadden. Eenige Normandyers eeten met de Wilden ook Menschenvleesch.

Op seekere tijd trok ik na een Dorp in 't Groote Eyland / waar in eenige Markayas woonden; doch onder 't Gebied der Tuppin Imbas, wijlse sig in een Oorlog aan haar hadden over-gegeeven. Twintig gantsche jaren haddense in goeden vreede onder haar gewoond. Maar nu maakten de Tuppin Imbæ, tot een drinkery by malkander sijnde / d'een d'ander gaande / en beslooten gesamentlijk / al d'Inwooners deeses Dorps om hals te brengen. Grouwlike daad der Tuppin Imbæ.

Haast quamense tot de daad. By nagt overvielense haar / en vermoorden haar gelijklijk. Als nu de Françoisen in 't Slot ter middernagt 't jammerlijk geschreeuw deeser ellendige hoorden / (want 't Kasteel lag niet boven de vijf Fransche mijlen van 't gemelde Dorp) / maaktense sig gewapend derwaarts; doch dit vreeslijk werk was alreeds verrigt. Daarenboven staken de Tuppin Imbas de Hutsen in brand / om'er uyt te dryven de geene / die sig noch daar binnen mogten verborgen houden. Gepleegd aan d'Inwooners eens Dorps.

Eenige der onse getuygden gesien te hebben / datse niet alleen de dolwassene in stukken hieuwen / maar ook de Suygelingen / noch aan haren Moeders Borsten leggende / soo geheel op haren Boucan eyden / vrieden en aten. Eenige der Ouden hadden sig in de Zee begeven / en swommen in de duysterenagt na ons Slot. De Wilden dit verneemende / welke 20 jaren lang vreedsaam onder haar geleefd hadden.

moor-

mozden tegens ons / en klaagden / dat wy hare vyanden Hupsvesting gaven. Doch wy stelden haar met eenige Waren te vreeden; en dus blevense Lyfeygene van Villagagno.

Ander Geval met een geboorne Markayer, doch die lang by de Portugeezen geweest

Weynige dagen daar na ging ik met andere Françoisen wandelen na een Dorp in 't Groote Eyland, genoemd Pirati-iou. Wy wierden gewaar een schoon, lang Jongeling / doch geboeyd in Yser / door de Wilden van de Christenen bekomen. Hy sprak ons aan in 't Portugeezsch. Twee der onse konden hem verstaan. Hy verhaalde / dat hy in Portugal geweest / ook een gedoopt Christen was / genoemd Antonius. Wenschte hertlyk / uyt der vyanden handen te moogen geraken. Want of hy wel een Markayas gebooren was / soo had hy doch onder de Portugeezen verkeerd / en den Aart der Wilden wat afgelegt.

en gedoopt was,

Wy gehoord hebbende / dat hy een Christen was / erbarmden ons over hem / en hielden ons verpligt / hem te verlossen / indien 't ons mogelyk ware. Eenen der onse / een Smid van syn handwerk / en in de Spaansche Taal ervaren / beloofde hem / dat hy hem 's anderen daags een Byl sou brengen / waar mee hy syne Yzers sou konnen doorbylen / en dus ontkomen na den Oever der Zee / daar wy hem met een Boot van daan souden halen.

hoe van de Tuppin Imbæ omgebragt.

Dit gaf hem goede moed / en hy bedankte ons hooglyk. Maar de Wilden, alhoewelse onse Gesprake niet verstonden / vatteden echter een argwaan op. Soo haastse weer in haar Dorp quamen / bragten zy sommige der hare by een / en sloegen den goeden Antonius dood. Doe wy 's anderen daags weer by dit Dorp quamen / onder schyn van Eetwaren te soeken / de Byl by ons hebbende / vraagden wy de Wilden na den Gevangenen. Sy bragten ons in de naaste Hut; en daar sagen wy des Antonii vleesch op den Boucan leggen. Toonden ons syn hoofd / en bespotteden ons noch daar toe.

Twee Portugeezen van de Wilden gevan-

Onlangs daar na vingen onse Wilden ook twee Portugeezen; welkese onvoorsiens overvallen hadden in een Hut / staande midden in een Bosch /

ge-

gemaakt van Leem / niet verr' van 't Portugeezsche Slot Morpion. De gemelde Portugeezen verweerden sig een geheelen dag lang Manhaftig tegens de Wilden. Maar alsse geen Pijlen of andere Wapenen meer hadden / namense yeder een Slagzwaard in beyde de handen; vielen uyt onder de Wilden, en dooden'er veele. Deese echter wilden niet een voet breedte wijken. Yeder van haar wou liever 't leven verlaten / als sonder Zeege na huys keeren. Eyndlijk kreegense de Portugeezen gevangen / en voerden deselve weg. Ik selfs heb van haren Buyt kleederen gekogt. Eenen der Tolken bequam van deese Wilden een Silvere Schootel voor twee Messen. Veelerley andere Huysraad haddense geroofd / doch wisten niets van de waarde. Weer in haar Dorp gekomen sijnde / rukten sy de Portugeezen by den Baard / ten spot. Als nu deese kleynmoedig waren / beschimptense haar met deese woorden: Wat is dit / dat gy u soo Wijfsch aansteld / wegens de dood / daar gy doch soo Manlijk tegens ons hebt gevogten? Eyndlijk slagteden sy haar na hare gewoonte / en maakten'er hare Maaltijd van. Veel andere Voorbeelden van sulk een onmenschlijkheyd ga ik voorby.

gen bekomen, na een hard Gevegt.

Van haar bespot, geslagtet, en gegeeten.

XVI. HOOFDSTUK.

De *Tuppin Imbas* weeten noch van den waren God, noch van d'Afgoden, noch van Tempelen, noch van Godsdienst. Hebben geen onderscheyd, noch Namen van dagen. Hoese den tijd reekenen. Haar' Oordeel, alsse onsen Autheur yets sagen schrijven. Verwondering der *Wilden*, alsse van God hooren spreeken. Geen volk op de Weereld soo seer sonder *Religie*, als dit. Geloven echter d'onsterflijkheyd der Zielen; en watse hier van gevoelen. De boose Geest van haar *Aygnan* genoemd. Hoe hy haar queld. Haare *Propheeten* en *Prieslers*. 't Groote *Feest* der *Wilden*, en wonderlijke Plegtlijkheden. Gestalte der Hutten. Dans. Dwase Bygeloven. Guychelaars. Veelerley andere Aanmerklijkheden. Van wien de *Wilden* in *America* afkoomstig sijn.

DE Spreuk van den Heydenschen Cicero, by elk voor een algemeenen en gewissen Regel gehou- Cicero de Leg. lib. 1.

den /

den / namentlijk / dat'er geen Natie onder de Son is / hoe woest en onbandig deselve ook sijn mogt / die 't niet daar voor houd / dat'er een God moet sijn / schoonse niet verstaan / hoe den selven te kennen staat / schijnd by onse Tuppin Imbas een uytneeming te hebben. Want zy kennen niet alleen den waaragtigen God niet / maar hebben ook geen gemaakte Goden / 't zy in den Hemel of op der Aarden. Desgelijks geenen Godsdienst / en dienvolgens geene Tempelen, of gemeene Vergaderplaatsen / om ten Gebeede by een te komen.

De Tuppin Imbæ hebben noch van den waren God,

Dus sijnse hier in afgesonderd van alle andere Heydenen, welke altijd Afgoden hebben gehad / en noch by onsen tijd hebben; selfs ook d'Americanen, welke woonen in de Provintie van Peru, eenerley Gewest met dat van de Tuppin Imbas, maar 1000000 Passen, of 500 Fransche (250 gemeene Duytsche) mijlen van haar afgeleegen: want deselve offeren de Son / en de Maan.

noch van Afgoden, noch van Tempelen, noch van Godsdienst, noch van bidden eenige kennis.

Daarenboven weeten deese Wilden niets van de Schepping der Weereld. De dagen sijn by haar met bysondere Namen niet onderscheyden. D'eene dag werd niet heyliger gehouden als d'ander. Sy reekenen den tijd noch by weeken / noch by maanden / noch by jaren / maar by Maneschijnen. Sy kennen noch Heylige noch Weereldlijke Schriften / noch Letteren / noch andere Teekenbeelden / om daar by yets aan te teekenen ter gedagtenis. Doe ik eerst in dit Land quam / schreef ik eenige woorden en Spreuken op papier / om my dies te ligter tot hare Spraak te gewennen; en las dan 't geschrevene terstond haar voor. Dit hieldense voor Tovery; en d'eene zeyde tot d'andere: 't Is geen wonder / dat deesen onse Taal soo wel kan spreeken / dat wy hem verstaan konnen / schoon hy noch gisteren niets daar van wist / want dat blad heeft sulk een kragt / dat het hem alles bekend kan maken.

Hebben geen onderscheyd noch namen van dingen.

't Schrijven der Françoisen van haar voor Tovery gehouden.

Doe voor deesen d'Americanen in 't Eyland Hispaniola vernamen / dat de korts te vooren daar aangekomene Spaanjaarden ook hare Taal onder mal-

Diergelijk Voorbeeld heeftmen ook van de

malkander spraken / haddense eben sulken waan als onse Tuppin Imbas; te weeten / datse of een waarseggenden geest in haar hadden / of dat de letteren spreeken konden / en haar alles bekend maakten. Derf den derhalven niet quaads doen / upt vreés / dat het op sulk een wijs de Vreemdelingen ook openbaar mogt werden; en wagteden sig nauw van liegen / steelen / &c. D'Inwooners van Europa, Asia en Africa konnen hare gedagten / gehepmen / en alles watse willen / door stomme letteren uptdruklken; die in America konnen 't alleen door platte woorden doen. Wilden in Hispaniola.

Soo dikmaal wy Françoisen met de Tuppin Imbas in gespreck traden / en gelegenheyd voorviel / om van God gewag te maken / zeyden wy haar / dat wy geloof den aan eenen God / die de Schepper van Hemel en Aarde was; die de geheele Weereld / met alles wat de selve begreep / had geschapen / en na sijn welgevallen regeerde. Sy dit hoorende / sagen malkander aan / seggende Teli (een woord onder haar seer gemeen / waarmeerse sig verwonderen) / en stonden voorts als verstomd. Als de Wilden van God hooren spreeken, staanse als verstomd van verwondering.

Dermitsse seer verschrikten voor den Donder / van haar Toupan genoemd / soo wilden wy hier door occasie neemen / om haar onderstand te gemoet te komen. Seyden / dat dit een en deselve God was / van wien wy haar gesproken hadden; die deser wijs Hemel en Aarde deed beven / om daar door sijn Almagtigheyd te kennen te geven. Hier op gavense tot antwoord / dat die God / die haar soo seer verschrikte / seer boos moest sijn. Haten schrik voor de Donder, en haar wijs gemaakt, dat de Donder God is.

Indien hier yemand vraagd / of 't wel mogelijk is / dat de Wilden in America soo gantschlijk sonder eenige kennis van God / gelijk de Beesten / in 't wilde daar heenen leven? soo antwoord ik / dat'er weynig aan feyld / gelijk alreeds is aangeweesen; en ik geloof niet / dat'er eenige Natie onder de Son soo t'eenemaal sonder Religie is. Hebben geen meer Religie als de Beesten.

Maar schoonse soo gantschlijk ten aansien van God en Godsdienst in duysternis steeken / soo gelovense echter een eenig leven der Zielen seer vastelijk; Geloven echter der Zielen

en

onsterflijkheyd.

en dat die / die sig der deugden bevlijtigd hebben / (welke deugden by haar sijn sig aan veele vpanden gewrooken / en derselver veele gegeeten te hebben) na de dood des Ligchaams over d'alderhoogste Bergen heenen vliegen na de Geesten harer Vaderen en Grootvaderen / daarse leven met malkander in schoone Lustgaarden / in eeuwige vreugd en wellust; in dansen en springen / &c. Dit schijnd over een te komen met der Poëten Campi Elysii, of Elisëische Velden. Maar die niet na Eere gestreeft / niet Manhaftig voor 't Vaderland gestreeden hebben / werden van den Aygnan (dit is by haar de Duyvel / of boose Geest) weg-gevoerd / om met den selven eeuwige Pijnen te lijden.

Haar Paradijs, en Hel.

Werden selfs in dit leven van den Agynan, of boose Geest, deerlijk gequeld.

Selfs noch in dit leven werden d'ellendige Wilden van den Aygnan, of Satan, diense ook Kaagerre noemen / jammerlijk geplaagd. Ik selve heb gesien / dat / als wy somtijds met haar in gespreck waren / sy seer schielijk begonden te schreeuwen / even als onsinnige Menschen / Hei! Hei! Help / Help / want den Aygnan slaat ons. Voegden daar by / datse den boosen Geest somtijds sagen in de gestalte van een Dier / somtijds van een Vogel / dan weer onder een andere verbaarlijke gedaante.

Hoedanig sulks toegaat;

Sy verwonderden sig seer / dat deese Duyvelen ons geen leed deeden. Als wy haar daar op zeyden / dat dien God / van wien wy haar gedurig predikten / ons voor sulke plagen beschermde / vermits hy veel magtiger was dan den Aygnan, en den selven verhinderde ons eenigsins aan te roeren / soo beloofdense meer als eenmaal / datse ook aan onsen God wilden geloven; maar soo haast de plaag voor-by was / agttedense hare toesegging niets met allen.

en wat onsen schrijver Lerius

Dat deese hare quelling geen Kinderspel was / soo betuyge ik / dikmaal gesien te hebben / dat haar / wanneerse aan deese Plaag gedagten / uyt schrik en vreeg 't angstig weet uytbraak; sy op hare heupen klopten / en in deese woorden uytbarsteden: Mair, Atouraſſap, Acequeicy Aygnan Atoupaue, dat is: O mijn lieve *Franschman*, ô miju goede Gesel, ik vrees veel meer voor den *Aygnan*, als voor eenig ander quaad

C 3

XPJCB

quaad. Wanneer nu eenen der onse daar op antwoordde: Nacequeie Aygnan, soo veel als: Ik vraag na de Duyvel niet; soo beweendense haar' elende / uytroepende: O wat gelukkige Lieden waren wy / indien wy voor den Aygnan soo verseekerd waren als gy sijt! Daar op hielden wy haar voor / datse geloven souden aan hem / die oneyndig magtiger was als den Aygnan: doch offe ons wel veel beloof den / zy bleven / soo haast hare Plaag voorby was / by haar' oude wijse. daar omtrent aangemerkt heeft.

'k Heb hier boven gesegt / dat'er geen volk onder de Son is / soo verre verwreemd van de kennis Gods / sulker wijs / dat gantsch geen Religie by haar schijnd te sijn. Echter is'er noch yets in haar / 't welk toond / dat alle gevoelen van Religie (indien men dien heerlijken Naam aan dit soo seer verduysterd werk mag geven) niet in haar uytgebluscht is / volgens 't geen ik heb aangetekend aangaande hare meening van d'onsterflijkheyd der Ziel; van haren schrik voor de Donder; en van hare quelling door den Aygnan, of de Duyvel. 'k Sal'er nu noch 't vierde by doen / 't welk is / datse onder haar ook hare Propheeten of Priesters hebben / genoemd Caraibes. Blijken dat alle Religie noch in haar niet gebluscht is.

Deese gaan van 't eene Vlek na 't ander / en maken deese arme blinde Menschen wijs / datse ook / dienste sulks gunnen / sterkte en kloekmoedigheyd konnen meede deelen (wijlse omgang met gemeensame Geesten hebben) / om hare vpanden in den krijg t'overwinnen. Ja / zy beroemen sig / datse allerley Oost en Wortelen konnen doen wassen / welke in America gewoon sijn te groeyen. Hare Propheeten, of Priesters, en derselver voorgeven.

De Tuppin Imbas hebben ook de gewoonte / (gelijk my verhaald hebben de Normandysche Tolken / welke veele jaren in dit Land waren geweest) datse om 't vierde of vijf de jaar in grooten getale t'samen komen; tot welke Vergadering ik ook eens by geval gekomen ben / nevens eenen anderen Franschman, Jaques Ruffus, en eenen der Tolken uyt Normandyen. Wy waren t'samen op weg gegaan en in seeker Dorp gekomen. Vroeg 's morgens begaven Een seer groot Feest by de Tuppin Imbæ, om de vier of vijf jaren eens;

wy ons weer op de reys / en sagen de Wilden van alle kanten daar heenen wandelen. D'Inwooners des Vleks / waar in wy geherbergd waren / vervoegden sig ook tot d'andere. In aller yl waren'er 600, of daar ontrent / op eene plaats by malkander. Wy vraagden na d'oorsaak deeser Versameling / en traden ook toe. Ondertusschen verdeeldense sig in drie hoopen. De Mansperssoonen gingen gesamentlijk in eene Hut. De Vrouwen in een andere: de Kinderen in noch een andere.

Hare seldsame gewoonten op't selve.

Doe ik nu sag / dat eenige Caraibes midden onder de Mannen waren / dagt ik / dat'er pet seldsaams sou voorvallen; versogt derhalven mijne Medgesellen / by my te willen blijven / om 't eynd' van dit spel te sien; en sy bewilligden geerne daar in. Doe de Caraibes de Vrouwen en Kinderen van de Mannen weg lieten gaan / verhooden sy de selve ernstig uyt hare Hutten te treeden / maar vlijtig agt op 't Gesang te geven. Ons bevalense / ons stil te houden in der Wijven Hut. Doch wy / die naar den ontbijt verlangden / en niet wisten wat haar voornemen was / hoorden een halve Stems gemommel / komende uyt der Mannen Hut / die ontrent dertig vademen van ons stond. De Wijven / ontrent 200 in getal / spitsteden d'ooren / en stelden sig alle op eenen hoop.

Mannen, Vrouwen, Kinderen,

elken hoop van malkander afgesonderd.

Doe nu de Mannen hare Stemmen noch meer verhieven / soo datmen de woorden beschepdentlijk kon hooren / waar onder sy 't gebruyklijk woordje waar mee sy malkander opwekten / He, He, He, He, He, He, He, He, He, He, somtijds rijsende / dan dalende in den Toon voortbragten / hoorden wy ook de Vrouwen even 't selve woordje straks daar op met een bevende stem repeteeren, en d'andere nasingen He, He, He, &c. Sy verhieven de Stem met soo groote kragt / 't vierde deel eener uyr lang / dat wy ons hooglijk daar over verwonderden. Sy huylden niet alleen boven maten verbaarlijk / maar sprongen ook met alle geweld op / schuddeden hare borsten / hadden schuym voor de mond; en sommige vielen ter aarden neer / even als hadden-

Haar grouwlijk geschreeuw, en vervaarlijke gebaarden.

se

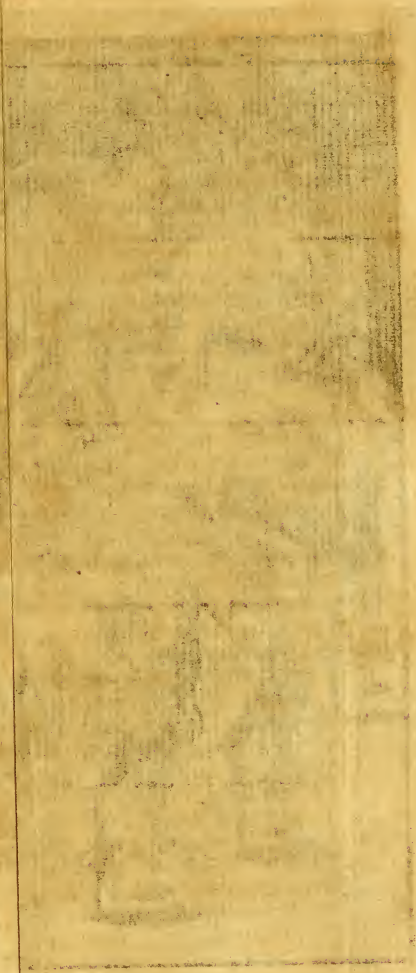

e de vallende Siekte bekomen. Ik geloofde / dat
ne booſe Geeſt in haar gevaren was / en zy beſeeten
waren. Als ik nu vervolgens hoorde / dat ook de
knegtjens een diergelijk gebaar en geſchreeuw
maakten / ſoo begon ik / alhoewel ik nu een half
aar onder haar gewoond had / en hare manieren
meeſt gewoon was / voor haar te vreeſen; inſon-
erheyd wijl ik niet wiſt / wat voor een eynd dit ſpel
ou mogen neemen.

Als nu dit geraas op hield / de Mannen wat ge-
ild waren / de Wijven en jonge knegtjens gantſch-
ijk ſweegen / begonden de Mannen ſoo treflijk en
aardig te ſingen / dat ik ongemeen-ſeer verlangde /
p haar te ſijn / om alles t'aanſchouwen. Maar
als ik upt de Hut wou treeden / hielden de Wijven
mp op; en de Tolk waarſchouwde mp / ſeggende /
at hy / onaangeſien hy ſeven jaren lang onder deeſe
Wilden was geweeſt / nopt ſig tot dit hooge Feeſt
jad derven vervoegen; en dat ik qualijk ſou doen /
ndien ik mp dit wou onderſtaan. Derhalven be-
woog de vreeſ mp / in de Hut te blijven. Evenwel /
wijl hy mp geen genoegſame redenen kon geven /
jernam ik de moed / om upt te gaan / ſchoon de
Wijven / en ook de Tolk / daar over t'onvreeden
waren; want ik verliet mp op de kennis / welke ik
jad met eenige der oudſte des Dorps.

Daar op-gevolgd ongemeen lieflijk en aardig geſang.

Ik vervoegde mp na de plaats deeſer Melody;
en om alles dies te beeter te mogen aanſchouwen /
maakte ik met de hand een gat in 't Dak van de
Hut / van boven tot beneeden met Krupden gedekt.
Doe wy nu ſagen (want de Tolk was mp ge-
volgd) dat de Wilden geen werk van onſe tegen-
woordigheyd maakten / maar in haar ordre bleven /
en al voort ſongen / ſoo traden wy binnen; gingen in
een hoek ſtaan / en merkten met goede ruſt alles aan.

Koenheyd onſes Autheurs.

Sy ſtonden alle in een kring. D'eene hield ſig
aan eenen anderen digt geſlooten / doch ſonder mal-
kander by de hand te houden; bukten een wepnig
neerwaards; trappelden met 't regter been; de reg-
ter hand haddenſe leggen op hare Billen; de linker
hing na d'aarde af.

Wonder-lijken Dans.

der Wilden, en harer Caraibes.

De gantsche meenigte der Wilden, doemaals daar by een sijnde / maakten maar alleen dzie sulke kringen. In 't midden der selve waren dzie of vier Caraibes, met cierlijke Mutsen / Middel-kleedje / en Armbanden van Vederen. Yeder hield in beyde de handen een Maraka, of Rinkelaar, voor deesen beschreeven / gemaakt upt een seekere Vrugt / gefatsoeneert als een Struysse-Ey / doch wat grooter. Sy geven voor / dat de Geesten upt deselve met haar spreeken.

Ceremonien, welkese daar ontrent gebruyken.

De Caraibes dansten nu agterwaarts / dan voorwaarts; sonder aan eene plaats te blijven stil staan / gelijk d'andere deeden. Wendden sig ook gedurig om / met een lang Riet in de mond / waar in 't aangestookene krupd Petum was / welkers damp sy op d'Omstanders bliesen / met deese woorden: Neem al t'samen tot u den Geest der Sterkte, op dat gy uwe vyanden moogt overwinnen. Dit wierd dikmaal van de Caraibes gedaan / en deese Ceremonien duurden ontrent twee upren lang / terwijl de Mannen sonder ophouden songen en sprongen.

Ongelooflijk-aangename Melodyen

Hare Harmonie was ongelooflijk aangenaam; onaangesien sy geen kennis van de Musijk hebben. Soo dikmaal ik daar aan gedenk / verheugd sig mijn gantsche Hert / en my dunkt / dat hare Melody noch in mijn' Oren klinkt. Insonderheyd luydde seer wel 't eynd haarer Lossangen; want elke Rey beslootense met deese woorden:

Heu Heura Heura Heura Heura Heura Heura Heura oueeh.

by haare Gefangen.

Na dit beslupt stamptense harder op d'aarde als anders; en yeder spouwde tegens de grond. Daar na begondense alle met een groobe stem een ander Liedje / 't welk dikmaal herhaald wierd:

He He Hua He Hua Hua Hua.

Inhoud van deselve.

Doemaals verstond ik hare Taal noch niet ten vollen; derhalven de Tolk my zepde / datse in 't eerste Gesang hadden beweend hare doode Voorouderen / welke dappere Helden waren geweest. Doch vertroosteden sig weer / door de hoop / datse na dit leven by haar komen souden in een Oord der vreugde / ver-

verr' over 't Gebergt. Daar na haddense de Natie Ouetaca, niet verr' van haar woonende / en met welkese gedurig Oorlog voerden / doch noch nopt overwonnen hadden / alle ongeluk toegewenscht / en haar voorsegt / datse haar na verloop van een korte tijd / gevangen neemen en opeeten souden / volgens de Prophetie harer Caraibes.

In hare Gesangen makense gewag van een Watervloed / waar in de Wateren soo hoog opswollen / datse de gantsche Aarde overstroomden / en alle Menschen deeden om 't leven komen / behalven alleen hare Grootvaderen / die sig op de hoogste Boomen hadden begeven. Dit koomd eenigsins over een met 't geen de H. Schrift van de Sondvloed ten tijde Noachs verhaald. Veelligt hebben haar' oude Voorvaders yets daar van gehoord / en 't selven hare Nakomelingen van hand tot hand overgeleverd / die'er 't een en 't ander by verdigt hebben. Maken gewag van de Sondvloed.

Wy keeren weer tot de Caraibes, die dien selven dag van de Wilden seer heerlijk onthaald wierden met de beste Spijsen / en overvloed van haren Dzank Caou-in. Ook wierden wy van onsen Mousacat, of Hupswaart / eerlijk getracteert. Onthaal harer Priesteren

Straks na 't gehoudene Feest ('t welk de Tuppin Imbas gemeenlijk om 't derde jaar houden) ook wel eer 't selve begind / en de Caraibes derwaarts komen / gaan de Wilden van Dorp tot Dorp / beeelende / dat elk Geslagt moet toerusten drie of vier Maraka, opgepronkt met d'aldercierlijkste Dedesen. Dit gedaan sijnde / soo steekense de lange Steel / door de Maraka heenen gaande / in d'aarde / en gebieden / deselve Eeten en Dzinken voor te setten. Sy meenen niet anders / als dat de Maraka Spijs en Dzank konnen nuttigen alsse dus op 't beste met Plumen vercierd sijn. Dus bedziegen haar hare Caraibes. Heerlijkvercierde Maraka.

Ter dier oorsaak stellen de Hupsvaders haar seer vlijtig niet alleen Worzel-meel / Vleesch en Visch; maar ook den Dzank Caou-in voor. Soo lang de Maraka dus in d'aarde steekt / dienense haar vijfthien dagen lang ten Disch. Dwaas bygeloof, en sotte dwaling

ontrent deese Maraka,

Als nu de meergemelde Maraka van de Caraibes gezeegend en beswooren sijn / soo houden deese blinde Menschen deselve voor Heylig / en derven voorgeven / dat / soo dikmaal sy deselve beweegen / een Geest midden uyt de Maraka met haar spreekt. Soodanig sijnse met dit Guychelwerk ingenomen / datse (wanneer wy in 't voor by gaan deese Lekkerbeetjens voor de Maraka sagen staan / en een deel daar van na ons namen) vastlijk geloofden / dat ons een groot ongeluk sou treffen. Als wy nu hier uyt gelegenheyd opvatteden / om haar voor te houden / datse van hare Caraibes bedroogen wierden / soo daar in / datse sig lieten wijs maken / dat de Maraka aten en dronken; als ook / datse d'oorsaak waren van den wasdom harer Dugten en Wortelen; 't welkse alleenlijk te danken hadden dien God / aan wien wy geloofden / soo hielp doch alles by haar niet. En even hierom hateden ons de Caraibes even soo seer / als vooryijds de Baals-Papen den Prophcet Elias, doe hy hare bedriegerpen openbaar maakte.

door de bedriegery hare Caraibes.

Echter sonder Afgodery.

Evenwel gebruyken de Tuppin Imbas geen uyterlijke Ceremonien van bupging / of eerbiedigheyd / noch aan hare Caraibes, noch aan hare Maraka, noch aan eenig Schepsel; veel min soudense deselve d'Eere van aanbidding willen toevoegen.

De Wilde sien de Françoisen eens Maaltijd houden,

Eens bevond ik my met andere Françoisen in 't Dorp Ocarentim. Hier aten wy onder den openen Hemel. De Wilden des Dorps vergaderden sig by ons; niet om met ons t'eeten (want sulks doense nooit met de geene / diese groot agten / of waard houden) / maar om onse gewoonte te bemerken. D'oudste stonden rondom ons als Trauwanten; gaven veele teekenen van genegenheyd t'ons waarts / en dreven de jonge Knegtjens van ons / seggende / dat haar niet toequam in ons geselschap te sijn.

en dat de selve wierd begonnen en geëyndigd met 't Gebed.

Niet 't alderminste woord spraakense tot ons / maar sagen stilswijgende op onse manieren van doen. Na gedane Maaltijd trad een oud Man tot ons / en vraagde (wijl hy waargenoomen had / dat wy voor en na den eeten hadden gebeeden): Wat be-

dupd

dupd dit / dat gp al t'samen den Hoed afneemd / en gantsch stilswijgd / behalven eenen / die 't woozd doet ? Met wien spzeekt hp ; met eenen der uwe / die tegenwoozdig is / of met eenen afweesenden ? Hier op nam ik occasie, om met haar te handelen van den waren Godsdienst ; en zp hoozden sonderling naarstig toe. Ik zepde haar / dat onse gebeeden tot God waren gerigt : en schoon wp hem met onse oogen niet konden sien / soo hoozde hp doch al onse woozden / ja sag 't alderverborgenste van ons Hert. Vervolgens quam ik tot de Schepping der Weereld. Beweeg / dat de Menschen van God geschapen waren / sijnde d'Eedelste van al sijne Schepselen ; welke derhalven schuldig waren hem te danken ; en verpligt / hem te dienen na sijnen wil. Dat hp ons had verlost upt ontelbare gevaren op sulk een langereps ; dat wp in en na dit leven dooz sijne bestiering bezijd waren van alle vzees vooz den Aygnan. Wildense de Bedziegerpen harer Caraibes verlaten / en aan dien God geloven / soo soudense even die genade van God ontfangen / welkese sagen dat wp genooten. Ik hield haar vooz den val des Menschlijken Geslagts ; de Leere der Verlossing dooz den Heere Christus, &c. / met soodanige redenen / als vooz haar verstand de bevatbaarste waren.

Harc vraag hier over gedaan.

Waar by onsen Schrijver gelegenheyd nam, haar van den waren God, en Godsdienst te spreecken.

Twee upren lang hoozdense mp seer vlijtig en met groote verwondering prediken. Doe begon een aansienlijk oud Man onder haar dit Gespzek. Gp hebt ons voozwaar wonderlijke en seer goede dingen voozgehouden / waar van wp te vooren niets met alsen gehoozd hebben ; behalven dat van over-oude tijden / soo veel Maneschjnen (hier bp / en niet bp jaren / reekenense den tijd) in ons Land een Mair is gekomen (dus noemense een Franschman, of anderen Vzeemdeling) gelijk gp lieden / die ook op even sulk een wijse spzaak / om haar te bzengen tot de gehoozsaamheyd des waren Gods. Doch onse Voozouderen wilden sijne woozden geen geloof geven / gelijk van oude tijden af / van Vader op Kind / dit tot ons is gekomen. Haast daar

Wat eenen harer oudste hier op seyde.

Oude overlevering onder haar.

na quam eenen anderen / die haar een Swaard overleverde / als een teeken des vreeds ; waar na ook onder ons gedurige Oorlogen en Oproeren sijn ontstaan / soo dat des Moordens en Bloedstortens geen eynde is geweest. Dit sijn wy van over lange tijden gewoon geworden ; en indien wy deese gewoonte plotselijk wilden verlaten / soo souden wy onse Naburen ten spot werden.

Wat vrugt dit Gesprek gaan.

Ik betuygde haar / dat het geheel anders sou gaan. Datmen sulk een bespotting niet moest agten. Indiense den Schepper des Hemels en der Aarde erkenden / soo soudense in alles gezeegend sijn / en hare vyanden overheerschen / &c. Mijne redenen hadden sulk een nadruk / dat veele der Wilden beloofden na de Wet / diese van ons gehoord hadden / te willen leven ; geen Menschen-vleesch meer te sullen eeten / &c. Ten eynde des Gesprecks vielense op hare knyen neer / en preesen God met ons. Sy namen ons met haar / om by haar dien nagt te herbergen. Maar eer wy noch in slaap waren geraakt / hoorden wy haar overluyd roepen en singen : Sy moesten sig aan hare vyanden wreeken / en noch meer der selve / als oyt voor heenen / op eeten. Sie daar haar' onbestandigheyd.

scheen gedaan te hebben ontrent haar.

Aanmerking op yets in 't Gesprek des Ouden Wilden.

'k Heb wel dikmaal gedagt aan d'oude overlevering deeser Wilden, dat by haar een Mair (of Vreemdeling) was geweest / die haar van den waren God had gesproken / &c. Dat het eenen der Apostelen sou geweest sijn / is niet ligtlijk vast te stellen. Doch de verhandeling deeser Stof sou te wijd uytlooopen. Ondertusschen vertrouw ik / dat deese Natie noch wel te bekeeren sou sijn (onder Gods Zeegen) / indien men lang daar in 't Land bleef / en behoorlijke vlijt aanwendde / wijl d'Americanen niet soo plomp sijn / als men wel denken sou ; ook beeter van eenige saak weeten te spreeken / dan de Boeren onder ons.

Bedenkingen op de vraag,

Belangende de Vraag / van wie de Wilden in America moogen gekomen sijn ? 't Is gantsch seeker / datse sijn ontstaan uyt eenen der Soonen van Noach; doch uyt wien der selver / is niet eygentlijk bekend / als

als onbewijsbaar soo uyt de H. Schrift, als uyt d'oude Historien. Dit weetmen / dat Moyses van Noachs Soonen spreekende / segt / datse in d'Eylanden hebben gewoond. De Schrijvers in 't gemeen verstaan dit van Griekenland, Frankrijk, en Italien, vermits de Zee tusschen deese Landen inbloeyd. Men kan 't niet op America betrekken. Datse van Sem, of uyt 't Gezeegende Zaad der Joden souden sijn / sullen vrele niet willen geloven / wijlse soo t'eenemaal sonder kennis van God sijn / meer dan eenig volk in de gantsche Weereld. Geloofslijker schijnd het / datse haren oorsprong van Cham hebben. Is 't niet een seekere waarheyd / immers 't is waarschijnlijk. Doe Josua, volgens de Beloften / aan de Patriarchen gedaan / en 't aan hem selfs van God gegevene bevel / met de Kinderen Israels in 't Land Canaan trok / geraakten / volgens 't getuygenis der H. Schrift, d'Inwooners in sulk een schrik / datse als verstoven / uyt vrees voor d'Israëliten. 't Kan derhalven seer wel sijn / dat de Voorouderen der Wilden in America, in hare vlugt voor 't aangesigt der Kinderen Israels, sig in Scheepen begeven / en dus over de Zee na dit Weereldsdeel verwoyen sijn gewoorden. Ondertusschen heb ik in America beeter konnen begrijpen / wat een groot onderschepd daar is tusschen de geene / die van den H. Geest, en door 't ligt der H. Schriften verligt sijn / en die / die in blindheyd / en na haren verkeerden sin leven.

van wien de Americanen afkoomtig,

en hoese in America mogen gekomen sijn.

XVII. HOOFDSTUK.

Graden van Bloedverwantschap onder de *Wilden*, in welkese niet moogen trouwen. Hare Houwlijken. Veelwijvigheyd. Eenigheyd onder deselve. Afkeer der *Brazilianen* van d'Overspeelsters. Hoerery by haar geen schande. Hoesig de swangere Vrouwen dragen. De Mannen hier Vroedwijven. Drukken de Nieuw-geboorne Kinderen den Neus in. Naamgeving. Spijsen. Opvoeding. *Wilden* sijn in 't echte werk seer schaamagtig. Andere dingen.

Graden der Bloedverwantschap, in welke de Wilden niet mogen trouwen.

DE Graden des Bloedverwantschaps / in welke de Wilden niet moogen trouwen / sijn alleen deese: Niemand mag sijne Moeder / Suster / of Dochter ten Houwlijk neemen. Onder d'andere houdense geen onderscheyd. Eens Broeders Dochter te trouwen / is toegelaten / en soo voorts; doch niet sijns Atouratsaps Dochter / of Suster. Atouratsap werd genoemd den geenen / die sig met yemand soo nauw vergesel heeft / of sulk een groote vriendschap met hem gemaakt / dat hare Goederen beyde gemeen sijn.

Geene Ceremonien ontrent haare t'samenkoomst.

By hare Echtsvergadering gebruykense geene Ceremonien. Als yemand een Jonkvrouw of Weduw begeerd / soo gaat hy / hare toestemming bekomen hebbende / tot haare ouders / of by gebrek van de selve by haar naaste vrienden / vragende / offe te vreeden sijn / dat hy hare Dochter / of Mabestaande / ten Vrouw neemd? Bewilligense / soo voerd hy haar terstond t'huys / sonder Houwlijksvoorwaarden / of andere Conditien, en houd haar alsoo voor sijn Wijf. Werdse hem geweygerd / soo blijft het daar by / en hy bekommerd sig verder niet.

Eenen Man mag veele Wijven neemen;

Ondertusschen hebbense de gewoonte / van meer dan eene Vrouw tot haar gebruyk te neemen; ja soo veel als 't hem goed dunkt. Hoe meer'er yemand heeft / hoe hy voor dapperder en Adelijker werd gehouden. 'k Heb eenen gekend / die'er agt had / en seer hoog daar op roemde. Men heeft sig niet weynig te verwonderen / dat onder soo veel Wijven

den d'eene op d'andere niet nijdig of ongesind is. Geene van haar toond sig over d'andere jalours. Men hoord onder haar geen gekijf / gemor / of twist. Ondertusschen evenwel is eene d'opperste. Seer vreedsaam levense onder malkander; bzepden hare Slaapnetten / versorgen hare huysshouding / passen op hare Hoven / en planten Wortelen. Sou 't onder ons Vrouwvolk wel soo gaan / indien 't den Man geoorloft ware / meer dan eene te mogen nemen?

en verwonderlijke eendragt onder deselve.

D'Overspeelsters sijn by de Wilden, alleen door leyding van de Natuur / in soodanig een haat en verbloeking / dat de Mannen / in geval van dit misbedrijf / volkomene magt hebben / om haar' Echtbreeksters of te slagten / of van sig te stooten / met d'uperste schande en smaad. Ondertusschen vragense weynig daar na / of de noch ongetrouwde haren Maagdom bewaren / of niet. Ja / de Vaders bes waren sig niet / hare Dochteren upt te leenen aan wien 't ook sijn mogt; gelijk ik dan hier en gintsch in de Dorpen veele gesien heb / welke van de Normandysche Tolken bes wangerd waren; 't welk haar echter niet tot oneer wierd toegereekend. Doch de geene / welke een Man hebben / mogen wel op hare hoede sijn / datse sig hier aan niet schuldig maken; indiense de voorgemelde straf niet onderworpen willen sijn.

Overspeelsters by de Wilden vervloeklijk; en hoe gestraft.

Hoerery der ongetrouwde Dochters geen schande.

'k Heb waargenomen / dat deese Wilden, schoonse in een heet Land woonen / soo Jongelingen als jonge Dochteren / niet seer tot ontugt geneegen sijn. Wanneerse met malkander in een hevig gekijf sijn geraakt / gebruykense wel 't scheldwoord Tyaire, soo veel als Jongens-schender / waar upt blijkt / dat dien grouwel onder haar ook bekend is; doch ik kan met waarheyd seggen / dat ik die snoode daad nopt onder haar vernomen heb.

Sijn niet seer geneegen tot Ontugt.

De swangere Vrouwen sijn ontlast van swaren arbeyd te verrigten; doch 't gewoone Huysswerk neemense soo wel waar als anders. Den grootsten arbeyds last koomd hier op de Vrouwen aan. De Mannen brengen den tijd door met Oorlogen / Jagen /

Swangere Vrouwen.

gen / Vischvangen / houte Nagelen / Boogen en Pylen te maken; behalven datse somtijds 's morgens vroeg / nopt ontrent of na de middag / eenige Boomen in d'aarde setten / en hare Boomgaarden toerigten.

Barende Wijven.

Hoe 't ontrent de Vrouwen toegaat / welke sig in barens-nood bevinden / sal ik verhalen / niet uyt hooren seggen / maar uyt eygener beschouwing. Ik en noch een Franschman bevonden ons in een Dorp. Ter middernagt hoorden wy een groot Wijven-geschreeuw; stonden op / en sagen een Vrouw in Kindsnooden. De Man was 't Vroedwijf; nam 't Kind in den arm; beet de Navelstreng met de tanden af; druckte 't Neusje plat ('t welk by haar een sonderling Cieraad is); en soo haast 't nieuwgeboorne Schepsel was afgewassen / beschilderde hy 't Ligchaam met swarte en roode verwe: daar na leyde hy 't in een Boomwolle Slaap-net / sonder eenige Windelen / of swegteling. Is 't een Soontje soo geeft de Vader hem terstond na de geboorte een houte Swaardje; een kleyn Boogje / en een Schiltje; legt al deese dingen nebens hem in sijn Slaap-net; kust hem / en segt: Myn Soon / als gy groot werd / soo wreek u aan uwe en onse vyanden.

De Man is de Vroed-vrouw.

Andere bygaande seldsaamheden.

Naam-geving; na dingen die haar bekend sijn.

Belangende de Naam-geving / my is noch wel indagtig / dat de Vader dit sijn Soontje Orapacen noemde / soo veel als een Boog en een Pees; want Orapat is een Boog / en Cen de Pees tot den selven. Gemeenlijk / of doorgaans / ontleenense den Naam van sulke dingen / die haar bekend sijn; by voorbeeld: Arigoy, een vierboetig Dier: Arignan, een Henne: Arabouten, Brazilien-hout; Pindo, een groot Gewas / &c.

Spijs der nieuw-geboorne Kinder-kens.

De spijs der jonge Kinderen is haars Moeders Melk en geknauwd Wortel-meel; voorts de sagtste kost welkese hebben. De Kraamvrouw legt twee / of ten langsten drie dagen in haar Slaap-net. Daar na neemdse haar Kindje in een Cottoene Doek / loopt met hem na den Boomgaard / of gaat over 't Veld / tot de verrigting van haren arbeyd.

Werden

Men houd het daar voor / dat onse Kinderkens kromme

kromme beenen souden krijgen / indiemmense niet met Windelen swagtelde. De Wilden hebben hier ontrent geen bedenken; maar leggen de hare na hare gewoonte soo los in haar Slaap-net; echter werdense soo regt en sterk / als eenige andere in de gantsche Weereld. Ik kan derhalven niet vooz goed houden / datmen onse teedere Suygelingen soo hard inparst / insonderheyd in de Somer; wanneerse dooz de hitte gelijk als gebzaden werden in hare beswechtelde Doeken; waar uyt haar gewisslijk veel onheyl moet ontstaan. noyt geswagteld. Aanmerking.

Doozts werden der Wilden Kinderen seer suyver gehouden / onaangesien de Vzouwen geen Lijnwaad hebben; noch Boom-bladeren / noch ander Loof hier toe gebzuyken / schoon hier van by haar geen gebzek is. Sy repnigen en schaben den Aars met klepne Houtjens soo blijtig / datmen nopt de minste vupligheyd aan haar gewaar werd. De groote en volwassene maken 't eben alsoo. Seldsame Kinderreyniging.

Dikmaal losserse haar water in hare Hutten; ewenwel werdmen'er geen stanck in gewaar / schoon'er gedurig een helder vper in bzand / en de Hutten met Sand bestrooyd sijn. Doch alsse haar gevoeg willen doen / begevense sig verr' van hare Hut af; in welke een groot getal Kinderen by een sijn; echter soo groot niet / dat een eenige Vader harer 600 sou hebben / gelijk de Schzijver der Generale Historie van Indien verhaald / dat hy een Koning heeft gesien / die 't genoemde getal van Kinderen had. D'oude doen 't ook soo.

De Wilden hebben hare Knegtjens alderliefst / alsse bequaam werden tot den Oozlog / en een groote begeerte toonen / om sig aan hare vyanden te wzeeken. Nergens anders onderwijsense haar in van hare teedere Jeugd af; behalven ook in 't Jagen; eben als warense nakomelingen van Lamech, Nimrod, en Esau. Meenige van Kinderen eens Mans. Opvoeding ten Oorlog, en ter Jagt.

Doozts kan ik van de Tuppin Imbas getuygen / dat de Mannen sig dzagen na den regel der Natuurlijke Schaamte; en met hare Wijven 't Echte werk nopt in de tegenwoozdigheyd van pemand anders sullen pleegen; gelijk andere valschlijk van harer hebben

hebben voorgegeven. Syn derhalven veel eerlyker / als veele onser geple Bokken / die in 't pleegen haarer ontugt op verre na soo veel schaamagtigheyd niet betoonen.

Waarneeming.

Hier by staat noch aan te merken / dat wy in 't gantsche jaar / 't welk wy in dit Land hebben doorgebragt / nopt Vrouwspersoon sagen / die hare maand-stonden had. Veelligt hebbense een middel / om op een andere wyse / als de gewoone / sig van deese onreynigheyd t'ontlasten; doch ik wil van deese Stof niet verder handelen.

XVIII. HOOFDSTUK.

Eendragtigheyd der Wilden onder malkander. Straf over Doodslagers. Laten hare Hutten niet boven de ses Maanden op eene plaats staan. Eygendom der Akkeren. Cottoen-spinning. Slaap-netten. Potten. Nappen. Drinkvaten. Ontfangen de Vreemdelingen vriendlijk. Kortswijlig verhaal, hoe 't onsen Schrijver ging, doe hy eerst by haar quam. Hare goede geheugenis. Seldsame Gewoonten. Vyermaking. Andere Aanmerklijkheden.

Eendragt der Wilden onder malkander.

WAt nu de Politie der Wilden belangd / 't is by na ongelooflijk / hoe eendragtig sy onder malkander syn; hoe gantsch vreedsaam / enkelijk upt een natuerlijke neyging; onse Christenen daar in verre te boven gaande / en beschaamende. Ondertusschen evenwel moetmen dit verstaan van de geene / welke in eene Hut by malkander woonen / of Bondgenooten syn. Want hoedanig sy sig tegens hare vyanden dragen / is alreeds voor deesen verhaald.

Seer selden komense tot vegten; en dan geld by haar de Wet van gelijke Vergelding.

Indien sig onder haar eenige tweedragt verheft / 't welk seer selden gebeurd; ja in 't geheele jaar / 't welk ik hier doorgebragt heb / niet meer dan tweemaal is voorgevallen / soo sullen de geene / die'er by syn / de strijdende parthyen niet schepden / maar latense t'samen begaan. Doch die pemand een wonde slaat / en hy daar over gegreepen werd / soo heeft hy van de vrienden des gewonden de Wet der gelijke vergelding te verwagten / eben aan deselve

plaats /

plaats / daar hy den anderen verseerd heeft / en op eben deselve wijse. Indien de gewondde sterft / of op de plaats dood blijft / soo dooden de Vrienden des gestorvenen den Dader ook. Dus geld by haar leven voor leven; bloed voor bloed; oog voor oog; tand voor tand. Doch seer weynig voorvallen werden hier van gesien.

Hare leggende Goederen sijn Hutten / en Akkeren / veel grooter als se tot hun onderhoud van nooden hebben. Belangende hare Hutten / in yeder Dorp bevinden sig ontrent 600 persoonen; derhalven moeten'er veele in eene Hut woonen; doch yeder Geslagt heeft sijne bysondere plaats in de Hut / die gemeenlijk 60 Vademen lang is / van 't een eynd tot 't ander doorgaande. Dus leeft elke Hups-vader met Vrouwen en Kinderen op sig selven. Niet boven de vijf of ses maanden latense hare Hutten op eene plaats staan / maar dragen de Bouw-stoffen / en 't Krupd Pindo, waar uyt deselve opgeregt werden / anderwegen heenen / en maken een nieuw Dorp; behoudende echter den voorigen naam. 'k Heb gesien / datse eenige Dorpen een halve Franse Mijl wegs van haar andere plaats verdroegen. Waar uyt men ligtlijk kan afmeeten / dat in America geen groote Pallaisen sijn. De reden deeser Verplaatsing is / om dat verandering van lugt seer dienstig is tot een goede gesondheyd. Indiense de gewoonte harer Voorouderen niet onderhielden / soo soudense niet lang konnen bestaan. Gestalte haarer Hutten; en dikmalige verplaatsing. Oorsaak daar van.

Belangende d'Akkeren / yeder Mousacat heeft'er eenige / welke hy verkiest ter plaats daar 't hem best behaagd. Sy bekommeren sig weynig / om Marksteenen te setten / of Afpalingen te maken / of de grootte te meeten. Van den Hupsraad der Wilden heb ik voor deesen geschreeven; doch om niets te vergeeten / soo wil ik hier voordragen / wat voor een konst de Vrouwen gebruyken / om 't Cottoen of de Boomwol te spinnen; welkse seer veel gebruyken / soo tot allerley Touw-werk / als tot hare Slaap-netten. Akkeren der Wilden.

Alsse de Boomwol uyt hare Schalen hebben getrokken / heekelense die niet / maar plukkense een Hoe haar Wijven de

wijl

Boomwol spinnen.

wijl tijds met de vingeren van malkander / en leggense met hoopen nevens haar op d'aarde. Met 't Spinrokken weetense niet om te gaan. Sy hebben een Stokje / soo dik als een vinger / ontrent een voet lang / waar aan zy een houte Wervel steeken. De Boomwol bindense boven aan 't eynd van 't Stokje: dan draayense dit Instrument om 't eene been om / en laten 't uyt de hand varen. De Wervel loopt dan in de Hut rondom / en dus werd den draad gesponnen; niet alleen grof en sterk tot de Slaap-netten / maar ook seer fijn en suyver. 'k Heb van dit Spinsel met my in Frankrijk gebragt / en een wit Wambais daar van laten maken. Yeder meende / dat het uytgeleesene suyvere Zijde was.

Hoese hare Slaap-netten toebereyden, en gebruyken.

Sy Weven hare Slaap-netten van onder na boven. Een deel der selve makense doorlugtig / gelijk by ons de Vischnetten; doch andere digter / gelijk dun-geweeven Laken. Vijf of ses voeten sijnse lang / een El breed. Weersijds aan d'eynden makense sterke Cottoene Ooren / daarse Touwen in haken / en deselve in de Hutten vast binden aan daar toe bereydde Houten. Alsse ten Oorlog trekken / of ter Jagt gaan / hegtense hare Slaap-netten aan de Boomen.

Hoese deselve wasschen.

Als nu deese Netten door sweet en anders onreyn sijn geworden / of berookt / door 't vyer 't welkse gedurig in hare Hutten brandende houden / soo neemense seekere Vrugt / grooter als een Pompoen; snijdense in stukken; werpen die in een groot aarden Vat; doen'er water op / en roeren 't met een Stok tot dat het schuymd. Hier mee makense hare Slaap-netten / in plaats van Zeep / soo wit als Zneeuw.

't Is gantsch gewis / dat in deese Slaap-netten veel gemaklijker te leggen en te rusten is / insonderheyd in de Somer/als in onse Veder-bedden. Veel bequamer soudense sijn voor de Soldaten op de Wagten / als datse sig moeten neerleggen op luysige Vodden en harde Planken / waar door haar 't lijf als geradbraakt werd.

Maken

Voorts maken de Wijven / die alleen de Huyshou-

houding waarneemen / groote aarden Vaten / of ook dikke Kiedten / daarse hare Caou-in in doen / nevens allerley slag van Potten / Bekkens / Platteelen / &c. Dan buyten sijnse gantsch niet beschaaft; maar van binnen soo glad en wit gemaakt (met een ons onbekende Stof) datse vooz d'onse niet behoeven te wijken. Met een seekere verwe beschilderense die inwendig met allerley Beelden; insonderheyd de geene / waar in zy haar Wortel-meel doen. Ondertusschen / als deese Schilder / vers soo wat hebben geschilderd / en men van haar begeerd / datse noch een diergelijke afbeelding willen maken / soo is haar onmogelijk yets te verbaardigen 't welk 't andere gelijkt. allerley slag van Aarden vaten. Beschilderring, en aanmerklijkheyd.

Daarenboven hebbense Calabassen, en andere Vzugten / welkese doozsnijden / en uythoolen. Dan sijnse bequaam tot haare Dzinkvaten / en andere dingen. Ook berepdense kozven / soo groote als middelmatige; geblogtene Nappen van seekere Kruyden / gelijk by ons 't Wepten-stroo is. Hier in bewarense haar Wortel-meel / en andere dingen. Hare drinkvaten.

Van hare Wapenen / Kleeding / Vederen / Maraka, &c. is voozheenen gehandeld.

Allhoewel de Tuppin Imbas de Vzeemdelingen boven maten vziendlijk ontfangen / evenwel ontsetten sig deselve / hare Taal niet verstaande / in 't eerst niet wennig vooz haar / wegens haren wilden aart; 't welk my ook gebeurde / doe ik d'eerste maal by haar quam / ontrent dzie weeken na mijn aankoomst in 't Slot Colligny. Vriendlijkheyd der Wilden,

Eenen der Tolken gelepdde my in sommige harer Dozpen op 't Land. 't Eerste daar ik in quam noemden de Wilden Ybouraci, de Françoisen Pepin, na den Naam eens Schippers / die vooztijds sijn Schip hier had bevzagt. 't Lag twee Fransche mijlen van ons Slot. Doe ik'er in ging / quamen deese Wilden met hoopen rondom my / my groetende met de volgende woozden. Marape-derere, Marape-derere? dat is / Hoe heet gy, hoe heet gy? doch ik verstond het niet. Eenen der hare nam den hoed van mijn hoofd / en settedese op sijnen kop. Eenen in 't ontfangen van Vreemde Gasten.

Kortswijlig Geval

tuſſchen Lerius en de Wilden.

anderen naam mijnen Goordel en mijnen Deegen my af / en bondſe aan ſijne zijde op de naakte Huyd. Wederom eenen anderen deed mijnen Mantel om / en maakten my byna dol en doof door haar geroep; plonderden my; en liepen met den roof gantſch en weer. 'k Meende niet anders / dan dat ik al mijn tuyg ſou hebben moeten agterlaten; wiſt ook niet / of mijn leven hier wel ſeeker mogt ſijn. Doch d'oorſaak was / dat ik hare manieren noch niet wiſt; want dus handelenſe met alle Vreemdelingen; inſonderheyd dieſe te vooren noyt meer geſien hebben. Doeſe ſig nu een wijl tijds met mijne dingen verluſtigd hadden / gavenſe die alle my weer.

Ander klugtig Geval met deſelve

De Volk ſeyde my / datſe geerne mijnen Naam wilden weeten. Ik vond niet goed / den ſelven haar eygentlijk bekend te maaken / wijſe die doch noch in hare gedenkenis konnen vatten / noch behoorlijk uyt ſpreeken; want in plaats van Johannes ſeggenſe Nian. 'k Moeſt derhalven pets bedenken 't geenſe verſtonden. Ondertuſſchen trof ik het ſeer wel / ſeggende / dat ik was genoemd Lery-ouſſou, beduydende by haar ſoo veel als de groote Zee-Sleh (Zee-Moſſel / Zee-Oeſter) / gelijk de Volk my berigtede. Dit behaagde haar ſeer wel / en riepen haar verwonderings-woord The uyt / met byvoeging: Dit is een regtſchapene Naam. Ons is noch geenen *Mair* voorgekomen, die ſulk een wakkeren Naam heeft gehad. Hier ſtaat aan te merken / datſe / eens een Naam regt bevat hebbende / den ſelven noyt uyt haare gedagtenis verlieſen. Hare gewoonten / in een vreemden gaſt t'ontfangen / ſal ik hier na verhalen; maar nu / wat my bejegende / doe ik d'eerſte maal onder haar quam.

over ſijnen Naam.

Lerius koomd in een ander Dorp, daar hy de ſtukken eens geſlagteden op haren Rooſter ſag leggen.

Dien ſelven dag ging ik met den Volk noch verder / en wy quamen in een ander Dorp / van de Wilden geheeten Euramiri, van de Françoiſen, Goſcet, na den Naam eens Volks / die daar eenigen tijd heeft gewoond. 't Was alreeds laat / doe wy'er in traden. Hier vonden wy de Wilden t'ſamen dzinkende en danſſende: Want zy hielden Feeſt over eenen gevangenen / dienſe geſlagtet hadden. Ik ſag de ſtuk-

ken

ken vleesch op een Boucan (of Bucan leggen) 't bloed daar noch uptloopende. Ligtlijk kanmen bedenken hoedanig ik verschrikte. Doch dit was noch als niets by 't geen'er volgde. Wy begaven ons in een Hut / en setteden ons / na gewoonte / in een Slaap-net. De Hupswaard ontfing ons vriendlijk. De Tolk / deesen handel gewoon / en die meesterlijk met haar wist te suppen / ging stilswijgende van my / tot den Slemp en den Dans.

Doch ik / moede en afgemat sijnde / lepdde my ter rust in 't Slaap-net neer / na dat ik my met Wortel-meel / en andere my voorgestelde spijsen / wat verquikt had. Maar de Wilden deeden my den slaap haast vergaan / door haar gedans en gebaar / terwijlse den Gevangenen vast aten. 't Argste was / dat eenen der hare tot my quam / met een voet van den gebraadenen in de hand / my vragende / (gelijk ik naderhand vernam / want doemaals verstond ik der Wilden spraak noch niet) / of ik niet daar van eeten woud? Bovenmaten groot wierd mijnen angst; wijl ik niet anders dagt / als dat hy tot my quam / om my te toonen / hoe datmen my ook braden en eeten sou. Ik geraakte in vermoeden / dat de Tolk my verraden had (gelijk dan pemand / die in vrees staat / ligtlijk in argwaan kan vallen) / en my gelevert op de vleeschbank der Tuppin Imbas; die aan alle kanten rondom my stonden; sonder dat ik wist / watse mogten voorneemens sijn.

Bieden hem een gebraden Voet aan.

Sijnen geweldigen schrik daar over; en groote vrees,

Ik verschrikte hoe langer hoe meerder; in angst / dat de beurt haast aan my sou komen. Ondertusschen bad ik dien gantschen nagt met allen ernst tot God. 's Morgens vroeg quam de Tolk weer tot my / dien geheelen nagt met de Wilden geslempt hebbende; sag / dat ik seer bleek en hupverig was. Vraagde derhalven / of ik my niet wel bevond; of ik niet wel gerust had / &c. Ik bestraftte hem ernstlijk / dat hy my dus alleen onder de Wilde had gelaten / daar hy wel wist / dat ik niets van hare Spraak verstond. Ondertusschen woud de schrik my niet verlaten; bad hem derhalven / met my hier van daan te willen vertrekken.

datmen hem ook sou doodslaan, en opeeten;

doch was een vergeeffchen angft.

Hy antwoordde / 't fou wel te vreeden fijn / vermits de Wilden goedaardig / en ons toegeneegen waren. Voorts verhaalde hy my / wat fig dien nagt had toegedragen ; en dat de Wilden dien gantfchen tijd rondom my hadden geftaan / alleen om my te verwelkomen. Sy zeyden hem / gemerkt te hebben mijne bekommering / en dat haar feer leed was / dat ik in fulk een vreefe voor haar had geftaan ; fonder te konnen ruften ; daar na begondenfe te lagchen / en fig vriendlijk te toonen ; 't welk my een goede moed deed vatten. Vervolgens befogt ik met den Tolk noch meer andere Dorpen der Tuppin Imbas.

Eenigfins breed verhaal,

Als de Wilden Vreemdelingen ontfangen / foo houdenfe deefe gewoonte. Voor eerft moet de Gaft fig neerfetten in een Slaap-net / foo haaft hy in de Hut des Mouffacats, of Hupswaarts / ingaat ; want in peder Dorp moet hy eenen fulken verkiefen ; en mag daar na tot geenen anderen overgaan ; ten ware hy by den eerften grooten ondank wou behalen. Dus moet hy een wijl tijds blijven fitten. Haaft daar na komen de Wijven aan rondom 't Slaap-net ; fetten fig op d'aarde neer ; houden de handen voor d'oogen / en beweenen alfoo d'aankoomft des vreemden Gafts / op des felven goed geluk ; hem te gelijk dapper roemende.

op hoedanig

Hier toe gebruykenfe dusdanige woorden : O lieve Gaft ! gy hebt foo veel moeyte en arbeyd uytgeftaan, eer gy tot ons fijt gekomen. Gy bent een goed redelijk Vriend, en een dapper Man. Is nu den Vreemdeling een Franfchman, foo doenf'er noch by : Gy hebt ons veele koftlijke Waren gebragt, welker geene wy te vooren hadden.

een fonderlinge

Met fulk een gemaakt geween ontfangenfe de Vreemdelingen. Will nu den Gaft by fijnen Hupswaard dank verdienen / foo moet hy fig ook foodanig aanftellen ; diep fugten ; en eenige tranen laten vallen / als of 't hem ter herten ging ; ook eenige woorden fpreeken. 't Heb fommige der onfe gefien / foo weekhertig / dat der Wijven gebupl haar ook tot weenen bewoog.

Deefe

Deese hoztswijlige begroeting der Vzouwen geendigd sijnde / soo treed den Mousſacat, of Hupsvader (die onderwijl seer beesig is geweest om Pijlen te maken; ja soodanig / dat hy sijn oogen daar van niet afwendde) ook na den Gast. Hy gebruykt deese woozden: Ere-Joubé; soo veel als: Sie, bent gy daar? of / Koomd gy? Voozts vzaagd hy: Hoe staat het met uw goed leven? Wat bedied het, dat wy malkander hier bejegenen? en seldsame wijs

Daar op vzaagd hy / of den aankomeling honger heeft? Segt hy ja / soo steldmen hem allerley Spijsen vooz; als Woztel-meel / Gevogelt / Visch / &c. / in aarden Vaten; alleg op d'aarde neer / wijlse noch Tafel noch Bank gebruykten. De vzank is Caou-in, indiense die gereed hebben. De Vzouwen brengen hem Ooft en andere Verversschingen toe. Maar begeeren daar tegens / schoonse 't niet met uytdzuklijke woozden seggen / Spiegels / Messen / en Glasene Corallen, welkese om den Arm dzagen. de Wilden de vreemde

Wilt gy 's nagts in 't Dozp blijven / soo berepd de Hupsvader vooz u een seer supver Slaap-net / en laat by tijds 't vyer oplaasen met een sonderling slag van Blaasbalgen. Dit geschied niet om der koude wil / maar om de vogtigheyd des nagts wat op te droogen; doch voornamentlijk / om datse 't dus gewoon sijn. Dermits ik hier van Vyer gewag maak / soo kan ik niet voozby gaan den Leeser te berigten / op wat vooz een seldsame wijs 't selve hier gemaakt werd; waar over men sig soo wel te verwonderen heeft / als over den Steen in Schotland, die / volgens 't verhaal van den Autheur der Singulariteiten, in Werk / of Stroo / gewikkeld sijnde / 't selve van selfs ontsteekt. haar besoekende Gasten ontfangen. Wondersteen in Schotland.

't Sy dat de Wilden in Hups / of op de Jagt / of ter Vischvangst upt sijn / soo moetense altijd vyer hebben / insonderheyd by nagt / om niet schielijk overballen te werden. Van een Vyerslag hebbense gantsch geen kennis. Maar daar tegens tweederley slag van Hout; 't eene t'eenemaal week; 't ander bovenmaten hard. Van dit harde Hout neemense een stuk / ontrent een voet lang; maken 't Wonderlijke manier der Wilden.

op d'eene zijde spits; en steeken 't gescharpte eynd in een stuk des weeken Houts; setten 't op d'aarde / neemen de Steel van 't harde tusschen hare handen / draayen 't op 't gestadigste om en om / even als wildense 't onderste Hout doorboren. Door deese snelle en sterke beweeging ontstaat niet alleen rook / maar ook vyer. Dan doense 't er Boomwol / of dorre Boombladeren by; welke ligtlijk aangaan; en dus brengense ander Hout in brand. Dit heb ik selfs dikmaal in 't werk gestelt.

om vyer te bekomen.

Als nu den gedagten Gast op de gehoorde wijs gegeeten / gedronken / en sig ter rust neer gelegt heeft / soo schenkt hy sijnen Waard / indien hy eenigsins milddadig is / Messen / Scheeren / en Nijptangetjens / daarse 't hayr des Baards mee uptrukken. De Wijven vereerd hy Kammen en Spiegeltjens; de Kinderen Visch-haken.

Sijn begeerig na Vereeringen van geringe dingen.

Vermits in dit Gewest geen lastdragende Beesten sijn / soo moeten hier alle Menschen over Land te voet gaan. Als dan een Vreemdeling vermoeyd / en wil hy aan eenen Wilden een Mes schenken / soo sal hy terstond aanbieden / hem te dragen. Dit heb ik my hier meer dan eenmaal laten doen / dikmaal een geheele Fransche mijl wegs. Als ik haar gebood / wat te rusten / soo gavense my tot antwoord: Siet gy ons door soo verwijfd aan / dat wy moede souden werden? 't Wou u wel een geheelen dag lang dragen / sonder rusten. Als wy dit hoorden / moesten wy daar over lagchen / en te gelijk ons verwonderen over deese twee-beenige Tellenaars.

Dragen om een Mes de Menschen op haren rugg', alsse vermoeyd van gaan sijn.

Natuurlijke trouw en liefde is haar gelijk als aangeboren. Den eenen schenkt den anderen dagelijks Visch / Wildbraad / Oost / en diergelijke dingen. 't Doet haar seer wee / datse sien souden / haren Nabuur pets t'ontbreeken van 't geen sy in voorraad hebben. Tegens de Vreemdelingen sijnse even soo vrygevig als tegens de hare; 't welk dit voorbeeld kan bevestigen.

Hare natuerlijke trouw en liefde seer groot.

In 't thiende Hoofdstuk heb ik verhaald / hoe ik / en noch twee andere Françoisen, in levens-gevaar stonden / wegens d'ontmoeting van een seer gewel-

Meedelijden met d'ongevallige, of

dig-

dig-groote Haagdis. Doemaals verdwaalden wy midden in 't Bosch / twee dagen lang omswervende met groote hongerlijding. Eyndlijk quamen wy by 't Dorp Pano, waar in wy te vooren geweest waren. Seer vriendlijk ontfingen ons de Wilden, en deeden ons veel goeds. Want ons ongeval vernomen hebbende / en de gevaren van ons uytgestaan / soo van de wilde Dieren / als van de Natie Markayas, die ons byna in handen had gekreegen / om ons te slagten en t'eeten: dan noch haar toonden / hoe jammerlijk onse Hyd was gescheurd door de Doornen / door welke wy hadden moeten gaan / lietense soodanig een meedogen en diep verdriet blijken / dat ik geen woorden kan vinden / om een verbeelding daar van te doen. Een groot onderschepd is 'er tusschen onse gevepnsde en haar opregte leed-betuyging; welke wy doch wilde en groobe Menschen noemen.

gebrek-lijdende.

Sonderling voorbeeld

Sy wiesschen ons de voeten met suyver Water af / en setteden ons peder in een Slaap-net. Doorts beval de Hypsvader / ons eeten voor te stellen / om ons te verquikken. Sy bragten ons van 't beste datse hadden / Wildbraad / Gevogelt / Visch en 't uytgeleesenste Ooft / nevens 't heerlijkste Wortelmeel / soo goed als 't Hoorn / daar wy ons Wittebrood van bakken. Doe de nagt aanquam / deed de Hypswaard de Kinderen van ons af wijken / op dat wy dies te geruster mogten slapen. 's Morgens vroeg quam hy by ons / noemende ons sijne beste vrienden / en vraagde / of wy ook wel geslapen hadden? Wy antwoordden / bovenmaten wel. Doe zepde hy: Kust noch wat / want ik heb gisteren genoeg bemerkt / dat gy seer vermoeyd sijt geweest. Voorlijk / ik sou niet genoeg konnen uytdrukken de vriendlijkheyd / met welkese ons ontfingen / en tracteerden. Als wy over Land repsden / hadden wy altijd een pakje Waren by ons; 't welk ons by de Wilden even soo wel te pas quam / als by ons 't geld. Doe wy ons afschepd namen / schonken wy de Mannen Messen / Scharen / en Nijptangetjens; de Wijven Spiegeltjens / Kammen / Armbanden / en Glasene-Corallen; de Jongens

van hare meede-doogen en vriendlijk-heyd,

aan onsen Schryver, en desselven Medgesel-len ge-toond.

Vischangelen; welke dingen van haar seer hoog geagt werden. Sie hier een Voorbeeld daar van.

Voorbeeld hoe hoog de Wilden een Mes, en andere snuysteryen agten.

Eens in een Dorp synde / had mijnen Hupswaard my / hem doch te willen seggen / wat ik in mijne Tasch had. Ik haalde alles wat ik had uyt / en seyde 't oordentlijk nevens malkander. Hy verwonderde sig boven maten seer; riep andere Wilden tot sig / en seyde: O mijn lieve vrienden / hier siet gy / wat voor een dierbaren Gast ik heb geherbergd. Ligtlijk is hier uyt af te meeten / hoe bovenmaten rijk hy moet sijn / nadien hy sulke groote Schatten by sig draagd. Al dese Waren bestonden alleenlijk in ses Messen met bonte Hegten / ses Kammen / drie Spiegeltjens / en weynige andere dingen van seer geringe waarde / al t'samen geen twee Rijksdalers waardig. Ik vereerde mijnen Hupswaard een Mes / 't beste onder den Hoop / 't welk hy soo hoog-waardig hield / als yemand by ons de kostlijkste Goudene Keeten sou mogen doen.

Uytsteekende gerrouwheyd.

Gelijkse hare vyanden ter dood toe vervolgen / soo beminnense daar tegens hare vrienden op 't uyterste / onder welke ook wy waren. Eer soudense allerley ongeval op sig selven laden / als hare vrienden niet voor beleediging beschermen.

Kortswijlig en aanmerklijk Geval,

Eens echter liet het sig aansien / dat ik onder haar in doods gevaar sou geraakt hebben. Op seekere tijd quamen ses onser Françoisen gevalligljk by een in 't Dorp Ocarantin, om daar dien nagt te blijven. Tot tijdverdrijf schooten onser drie tegens drie met een Boog om prijs. Die 't verloor / sou Indiaansche Hoenderen en andere Kost tot d'Avondmaaltijd moeten leveren. Ik en mijne twee Medgesellen verloren 't Wedspel. Gingen derhalven heenen / om te sien / waar wy Hoenderen souden mogen krijgen. Een Jongen / met ons uyt Frankrijk in America gekomen / bejegende my / en weeg my een Indiaansche Endvogel / seggende / neemse mede / gy kondse hier na de Wilden betalen met een Mes / of yet anders. Ik deed soo; sloeg de Vogel dood / naamse by den hals / en droegse in de Hut / daar een groot deel Wilden slempten; vragende / wien

onsen Autheur bejegend met eenen Wilden,

wien dit Dier toebehoorde / ik wou 't hem betalen. Terstond antwoordde eenen ouden met een gefronst voorhoofd / dat het sijnen Endvogel was. Ik vraagde / wat ik hem daar voor sou geven? Hy eyschte een Mes. Ik gaf 't hem. Hy begeerde een beeter. Ik bood het hem aan. Doe wou hy een ander ding. Dit was een ongewoonen eysch; ook had ik 't niet. Seyde derhalven / hy sou met 't Mes te vreeden sijn; want pet anders wou ik hem niet geven. De Tolk maakte my bekend / dat den Wilden seer toornig was; en daarom stond my toe te sien / dat ik 't begeerde bekomen mogt. Ik leenden 't dan van de gemelde Jongen / en leverde hem 't geen hy geëyscht had. Doe wou hy 't ook niet. Ik / wat vergramd / vraagde / wat hy dan hebben wou? 'k Wil / liet hy hooren / u dood slaan / gelijk gy mijnen Endvogel hebt gedaan; die my 't liefste van al mijnen voorraad was / als voortijds behoord hebbende mijnen liefsten Broeder.

diens Endvogel hy had dood geslagen, en meê genomen, doch hem betaling aanbiedende:

Na deese woorden haalde hy een knuppel van ses voeten lengte / en dreygde / my daar mee te willen dooden. 'k Wierd boven maten seer-verschrikt. Wy maakten beele woorden d'een tegens d'ander. Niemand der andere begeerde vreede tusschen ons te maken. Eyndlijk lepdde sig den Wilden, die den gantschen dag gesoopen had / en dronken was / in sijn Hangbed neer / om te slapen. Ik daar tegens begaf my met mijn Geselschap tot de Maaltijd. Deesen gantschen Alarm was maar enkel ook geweest. Want doe den Wilden weer ontwaakte / deed hy my door eenen anderen aanseggen / dat ik sijnen lieben Soon was. Dat hy sig maar alleen soo grimmig tegens my had aangesteld / om te sien / hoedanig ik my tegens de Portugeezen (haar' eenwige vyanden) en de Markayas in den Oorlog sou verweeren (want ik had my in posture gesteld / om mijn lijf te verdeedigen). Ondertusschen / op dat hy niet weer sulk een boertery tegens my of eenen anderen François mogt aanvangen / deed ik hem weeten / dat ik sulk een Vader / die met een knuppel sijnen Soon wou probeeren, niet van noo-

Maar vanij den selven gedreygd wierd,

dat hy hem ook dood slaan wou;

echter alleen uyt kortswijl;

den had. Om hem ook te toonen / hoe seer dit werk my verdroot / ging ik de volgende dag in een Hut / daar hy sig ook bevond ; vereerde aan alle eenige Messen en Vischangelen/maar hem niets met allen.

doch met groote schrik van Lerius.

Hier staat aan te merken/dat d'oudste onder haar/ welke voortijds geen Bijlen / Messen / en diergelijke dingen gehad hebben / en nu gewaar sijn geworden / wat voor een groot gemak en voordeel sy daar van trekken in 't kloven van Hout/en 't vervaardigen van Pijlen en Boogen / de jonge gedurig vermanen / de Françoisen wel te tracteeren , en niet te beleedigen / maar in tegendeel alle Eere te betoonen / om 't nut deeser dingen / welkese van haar bekomen moeten / niet te verliesen.

XIX. HOOFDSTUK.

Artzen der *Wilden*. Siekten onder deselve. Hoese op hare Sieken passen. Geween en gehuyl over eenen Dooden. Begraving harer Dooden. Seldsame *Ceremonien* daar ontrent. Verscheydene andere Aanmerklijkheden.

Manier

TEn besluyt mijner Historie van d'Americaansche Wilden staat my noch pets te seggen / hoese handelen ontrent hare Sieken / en wat sig toedraagd ontrent hare dood.

van Sieken te geneesen onder de Wilden.

Wanneer pemand onder haar krank werd / en aanwijst / waar de quaal sit / of ter welker plaats hy pijn gevoeld / soo supgd des Sieken alderbesten vriend deselve met sijnen mond. Somtijds werd het ook gedaan van eenige Landloopers / by haar genoemd Pages , soo veel als Artzen / of Geneesmeesters. 't Is een andere soort van Menschen als de Caraïbes , van welke hier vooren is gesproken. Deese Pages geven voor / datse de smerten uytsupgen / en 't leven verlangen konnen.

Siekten by de Brazilianen.

Deese Wilden bekomen somtijds Hoortsen / en andere gemeene Siekten / doch niet soo steek / noch soo dikmaal als by ons de Menschen onderworpen sijn. Ondertusschen heersmen by haar een Quaal / welke niet geneezen kan werden / genoemd Pians. Gemeenlijk ontstaatse uyt dertelheyd / ontugt /

en

en welluſt. Evenwel heb ik geſien / dat ook jonge Kinderen daar meede behebt ſijn geweeſt. 't Is een ſoort van Kinderpokken; welke bladeren eyndlijk een duym dik werden; overloopende 't geheele Lighaam / en ook 't aangeſigt.

Die van deeſe quaal aangeballen werden / krijgen even ſoodanige lidteekenen / als die by ons de Françoiſen, of Spaanſche Pokken hebben. Eenen der Normandyſche Tolken in dit Geweſt / die gedurig met der Wilden jonge Dochteren in onkuyſheyd leefde / bequam ſijnen verdienden loon. Sijn gantſche Lighaam wierd ſoodanig geſteld / dat hy ſcheen over al Melaats te ſijn; en behield daar van ſoodanige blijkteekenen / datſe nopt weer verdreven konden worden. Deeſe Plaag houdense voor d'alderargſte. Doch ik keere my nu weer tot der Wilden gewoonten ontrent hare Sieken.

Seekere quaal, als in deeſe Landen die van de vuyle Pokken.

Deſelve gevense gantſchlijk niet t'eeten / ten ſy hy 't ſelve epſcht / al ſou hy ook verſmagten. Of ſchoon de krankheyd ten hoogſten gevaarlijk is / ſoo houden echter daar om de Geſonden niet op van ſingen / ſpringen / en ſuppen; ja hoe 't arger met den patient werd / hoe ſy 't meerder doen; ſulkerwijs / dat den Sieken door haar geraas en geſwarm wel onſinnig werden / of geheel om 't leven komen mogt. Evenwel klaagd hy niet / als wel weetende dat hy niets daar meede ſou konnen verrigten.

Haar seldſaam bedrijf by de Sieke.

Indien hy ſterft / en is hy een Hupsbader / ſoo veranderd haar Geſang plotſlijk in een gehupl en geſchreeuw. Als wy ter ſulker tijd ergens in een Dorp quamen / om daar te vernagten / moeſten wy of voort repſen / of dien nagt ſlaaploos doorbrengen. Meeſt moetmen ſig verwonderen over de Wijven / welker gehupl en geſchreeuw dat van een Hond of Wolf ſeer gelijk is. De klagt / welkeſe met een bevende ſtem voortbrengen / is duſdanig. Nu is hy dood / dien alderdapperſten Held / die ons ſoo veele vyanden heeft toegebragt / om deſelve t'eeten. Dan beginnen d'andere: O dien geweldigen Jager! O dien heerlijken Viſſcher! O dien dap-

Gehuyl en getier als van Honden en Wolven, als de ſieke ſterft.

dapperen Slagter der Portugeezen en Markayas. Hoztlijk / d'eene vermaand en verweht d'andere om te klagen. Sp batten malkander met d'armen om de schouderen / en houden niet op van klagen / voor dat den overleedenen uptgedragen werd.

Hoedanig de Vrouwen in Bearn hare doode Mannen pleegen te beklagen.

Dus maken 't deese wilde Wijven gelijk die van Bearn, wanneerse hare overledene Mannen beklagen / roepende: La mi amou, la mi amou; cara rident oeil desplendou: Cama leuge, bet dansadou. Lo mé balen, lo ni esburbat; mati de pes: fort tard cougat. Dat is: Mijn lieve vriend, mijn lieve vriend, wiens aangesigt soo vrolijk was, wiens oogen soo helder en klaar waren. Gy, die sulke snelle beenen had, die soo wakker kond dansen; die een sterk en dapper Held waart; die 's morgens vroeg opstond, en 's avonds laat te bed gingd! Maar de Wijven in Gasconje (ten tijde van Lerius) maakten 't noch slimmer / en deeden'er de volgende woorden by: Yere, Yere, O le bet, regenadou, ô le bet; iougadon qu'; soo veel als: Hey, hey! hoe manlijk kon hy sweeren en vloeken! wat een Spitsboef was hy! Dit hier / tot verlustiging des Leesers, tusschen gevoegd sijnde / keer ik my weer tot de Wijven der Wilden.

Hoe 't de Wijven in Gasconje maakten.

Vervolg van de klagten der Wilden.

Tot hare hier boven verhaalde klagten doense noch deese: Nu is hy dood; nu is hy dood / die wy tegenwoordig beklagen. Hier op antwoordden de Mannen: Hey / hy is gestorven / en wy sullen hem niet meer sien / tot dat wy met hem over 't Gebergte sullen dansen en springen / gelijk onse Caraibes ons leeren. Noch veel andere diergelijke dingen hangense daar aan; en dit gehuyl duurd ontrent ses uren lang; want langer latense hare Dooden niet onbegraven leggen.

Hoese hare dooden onder dompelen.

Daar na makense een kuyl / niet in de lengte / gelijk by ons de gewoonte is / maar rond / gelijk een groot Vat. Setten'er den dooden over eynd in / en doen'er dan Aarde over. Een Huysvader wikkelense in sijn Slaap-net / en begraven hem in 't midden der Hut. Leggen ook by hem in 't Graf sijne Wederen en andere dingen welke hy in sijn leven lief gehad / en hoog geagt heeft. De Wilden in Peru hebben

hebben de gewoonte / datse by hare gestorvene Koningen en Caciquen een groot deel Gout / Silver en Edele Gesteenten in 't Graf leggen. De Spaanjaarden, deese Graven openende en doorsoekkende / hebben'er magtige rijkdommen uptgehaald.

Tsedert den tijd / dat de Françoisen in 't Land der Tuppin Imbas sijn gekomen / hebbense niet kostlijks meer in hare Graven gelegt / maar sig begeven tot een dwaas overgeloof. Sy houden 't daar voor / dat den Aygnan (boose Geest) / indien hy in d'eerste nagt na de dood van een Mensch / geen Spijsen by 't Graf vond / dat selven sou opgraven / en opeeten. Derhalven settense veele aarden Vaten met de treflijkste kost van de beste Visch / 't lekkerste vleesch / nevens 't heerlijkste Worzel-meel / ook haren drank Caou-in, rondom 't Graf heenen. Deese Offerhande onderhoudense / tot datse oordeelen / 't doode Ligchaam vergaan te sijn. Hardnekkig Bygeloof der Wilden, dat de boose Geest den begravenen sou opeeten,

In deesen waan sijnse seer versterkt geworden / door 't bedrijf van eenige Normandysche Tolken / die deese Spijsen heymlijk wegnamen / niet een / maar meenigmaal hier in sig gelijk makende d'Afgods-Priesters van den Bel te Babel. Soo sterk is dit bygeloof in haar gewortelt / datse / schoon wy haar dikmaal 's morgens toonden / dat de Spijsen / welkese 's avonds by 't Graf hadden gesteld / daar noch in 't geheel stonden / echter niet te beweegen waren / om van hare dwaling af te staan; behalven alleen eenige weynige. indienste geen Spijsen by 't Graf stelden.

Wanneer nu de Wilden op de voorheenen gehoorde wijs hare Hutten na een andere plaats verdragen / soo makense over de Graven een Dekssel van 't Krupd Pindo. Derhalven de geene / welke door 't Land wandelen / 't selve hier en ginsch gelijk als een Kerkhof sien. Als de Wilden somtijds door de Bosschen gaan / en een Begraafnis-plaats van eenen der hare gewaar werden / heffense soodanig een geschreeuw op / datmen 't van verre hooren kan. Hoese met de Graven handelen, wanneerse hare Hutten verdragen.

Om den Leeser een kleyn proefje te geven van de Spraak der Wilden, soo sal ik eenige deelen des Menschlijken Ligchaams in deselve voorstellen. 't Woord Ché beteekend mijn. Ché- Yet weynigs

van de Taal der Wilden, die ook veele woorden met de Grieken

Ché-aué, mijn hoofd / of hayr. Ché-voua; mijn aangesigt. Ché-nembi; mijn ooren. Ché-ressa; mijn oogen. Ché-tin; mijn neus. Ché-jourou; mijn mond. Ché-redmiua aue; mijn baard. Ché-asseoc; mijn keel. Ché-poca; mijn borst. Ché-atoú coupè; mijn aars. Ché-reüire; mijn billen. Ché-inua; mijn arm. Ché-poncu; mijn vinger. Ché-reguic; mijn buyk. Ché-reduponam; mijn knie / &c. Ché-raup mijn Vader. Ché-si; mijn Moeder. Ché-raijt; mijn Dochter / &c.

gemeen hebbe.

Staat te weeten / dat de Wilden veele woorden met de Grieken gemeen hebben.

XX. HOOFDSTUK.

Oorsaak van 't vertrek des Schrijvers uyt *Brazil. Villagagnons* afval van de *Gereformeerde Religie* heeft veroorsaakt dat de *Françoisen America* niet konden behouden. Tijd des vertreks. Voor oogen staande Schipbreuk. Eenige keeren weer na *Brazil*; doch tot haar verderf. D'andere komen in een woest Eyland. 't Gebergt van *S. Rochus*. Verscheydene andere aanmerklijke dingen.

Oorsaak van 't vertrek des Schrijvers, en eeniger andere

INdien yemand begeerig is te weeten de Gront-oorsaak / waarom wy America weer verlieten / soo sal hy sig gelieven indagtig te maken 't geen wy voor deesen hebben verhaald / namentlijk / dat wy van Villagagno wierden verstooten uyt 't Eyland / 't welk hy had ingenomen / na dat wy agt maanden tijds daar in waren geweest; om dat hy / van de Gereformeerde Religie afgevallen sijnde / ons niet tot een diergelijken afval kon dwingen.

uyt America.

Wy begaven ons derhalven op 't vaste Land / ter linker-zijde van den Zeeboesem Ganabara, ontrent een halve mijl van 't Slot Colligny; daar wy ons twee maanden lang ophielden / in eenige Hutten / voortijds van de Françoisen opgeregt / tot gemak van de Visch-vangst.

Accoord met den Schipper, die haar sou overvoeren.

Even ter selver tijd quamen tot ons Chappellæus en Boissius, die wy by Villagagno hadden gelaten; doch van hem afgevallen waren / om deselve oorsaak als wy / te weeten / om sijnen afval van de Religie, en sijnen dwang / om ons desgelijks te doen

doen.

doen. Deese beyde namen wy tot ons boven ons getal; want wy waren alreeds met den Schipper over een gekomen / dat hy voor 600 Franken, en een bestemd deel van Voorraad / ons sou overvoeren. Doch eer wy voortgaan / moet ik den Leeser, tot 't regte verstand der saken / onderrigten van Villagagnons handel in America, en hoe hy sig droeg / als hy aan ons 't affscheyd gaf.

Handel van Villagagnon.

Hy stelde sig aan in dit Gewest als Koninglijken Gesant / of liever Gevolmagtigde. Geenen daar aankomenden Franschman derfde / sonder sijn verlof / pets ordonneeren. Hy gaf ons een geschreeven Paspoort, dat wy weer na Frankrijk mogten varen; en sond aan den Scheeps-patroon een Brief / hem berigtende / dat hy 't selve had toegelaten. Dit geschiedde terwijl 't Schip noch op Anker lag aan den Seeboesem van Ganabara. Te gelijk gaf hy aan den gedagten Patroon een Kistje vol Brieven / geschreeven aan sijne vrienden. 't Selve was omslagen met gewasscht Doek / volgens Scheepsgewoonte. Onder deese Brieven had hy heymlijk gemengd verraderlijke Schriften / en een gantsch Proces tegens ons / beveelende d'eerste Koninglijke Staats-dienaars in Frankrijk, of der selver onderwoppene / de handen aan ons te leggen / en ons te doen verbranden / als van hem voor Ketters verordeeld. Dit was den loon voor onse getrouwe diensten.

Waar door de Koning van Frankrijk

De Heere echter keerde alles om / soo dat dit ons tot grooten troost / maar Villagagno tot seer groote smaad gedijdde. Op den 4 Januarius Anno 1558 gingen wy t'scheep / geladen sijnde met Brazilienhout, Indiaansche Peper, Cottoen, Meirkatten / Sagovins, of kleyne Apen / Papegayen / &c. / welke de meeste van ons by tijds hadden ingehandeld. Ons Schip was genoemd Jacobæa. Indien Villagagno bestendig by de Religie was gebleven / hupten twijffel souden wel thien duysend persoonen uyt Frankrijk sig na Brazil hebben begeven / en dus magtig genoeg geweest sijn / om dit Land te beschermen tegens de Portugeezen, die 't selve korts hier

Brazil, en andere Deelen van America heeft verlooren; de Portugeezen daar van meester sijn geworden.

hier na hebben overweldigd / 't welk de Fransche Majestept had konnen behouden.

Afvaart uyt America. Op den gemelden 4 Januarius zeylden wy af / en begaven ons op de woeste wijde Westersche Zee, sterk 45 persoonen; want 't was maar een klepn Last-Schip. De Capitain wierd genoemd Balduinus. 't Scheepsvolk was 25 in getal. In den aanbang onser reys lag ons pet swaars op 't hert; en soo haast wy in 't Schip waren getreeden / vermoedden wy een aanstaande ongeluk. De meeste onder ons souden nopt weer na Frankrijk sijn gekeerd / indien Villagagno ons niet had willen dwingen / onse Religie af te sweeren. Buyten dit sou ik ook voor mijn persoon geerne daar gebleven hebben / by soo verre ik God daar had mogen dienen na mijn Gewisse; want ik woonde daar in een goed vrugtbaar Land. En dikmaal heb ik gewenscht / doe ik my weer in Frankrijk bevond / by d'Americanen te mogen sijn / als ik my erinnerde / hoe wel het my by haar ging; als by welke ik veel meer trouw en opregtigheyd heb bevonden / als by den meesten hoop onser Fransche Mond-Christenen.

Voorteekenen van ongeluk op de Reys.

Gevaarlijke Oorden, op deese Vaart. Inden aanbang onser Reys moesten wy over gevaarlijke Oorden heenen zeylen; vol Steenklippen en Sandbanken / welke sig ontrent 30 Franschē mijlen in de Zee uytstrekken / derhalven de Schippers soo verr' als moogelijk is daar van af wijken. Doch de wind was te slap / om op de hooge Zee te komen / en deese perijkelen t'ontgaan. Als wy nu seven volle dagen door de Zeegolven gintsch en herwaarts waren gedreven / sonder veel gewonnen te hebben / gebeurden 't ontrent middernagt / dat 't Scheepsvolk beurt om beurt 't water / 't welk onder in 't Schip was gedrongen / uytpompten / volgens gewoonte. Maar hoe lang sy met deesen arbeyd aanhielden / echter kondense niet ten eynde komen. De Stierman hier over verwonderd / begaf sig na beneeden / om te sien waar 't haperen mogt.

't Schip lek geworden. Doe bevond hy / dat 't Schip een barst had bekomen / byna vol water was; en alreeds begon te sinken. Ligtlijk kannen bedenken / in wat voor een

een verbaasdheyd wy geraakten / als wy / d'een voor d'andere na ontwakende / ons in sulk een groot gevaar bevonden ; niet anders dan de dood voor oogen sagen / en peder oogenblik stonden na den afgrond te sinken. Uyterste perykel, Evenwel beslooten eenige der onse / en daar onder ook ik / ons leven te beschermen / soo lang mogelijk was. Twaalf uren lang / van middernagt tot den middag / hielden wy 't Schip op met twee Pompen. 't Water dryng soo geweldig in / dat wy als boven magt moesten arbeyden. en uytersten arbeyd daar tegens aan. Doe 't selve by 't Brazilien-hout was gekomen / waar mee ons Schip insonderheyd bevragt was / liep het soo rood als bloed uyt de Pompen. Al onse kragten stelden wy te werk / tot dat wy een goede Wind bequamen / om weer na 't Land der Brazilianen te varen / daar wy noch niet verr' af waren ; ons ontrent ten elf uyren in 't gesigt quam ; en derwaarts wy onse Zeylen rigteden.

Ondertusschen bemoeyden sig 't Scheepsvolk en een Timmerman / soodanig / datse de grootste gaten meerendeel stopten met Spek / Lood / wolle Lakenen / en diergelijke dingen / welke wy haar in meenigten toerepkten. Om 't Schip boven te houden. Doe konden wy eenigsins van onsen arbeyd rusten / alreeds gantsch afgemat synde. Maar als nu de Timmerman 't Schip allerweegen besigtigde / bevond hy 't selve seer oud en wormsteekig ; gantsch onbequaam. Gaf ons derhalven den raad van weer te keeren daar wy afgevaren waren ; en d'aankoomst van een ander Schip uyt Frankrijk te verwagten / of een nieuw te doen bouwen. Veele waren seer hard hier tegen / doch de meening des Stiermans wierd gevolgd ; die in vreese stond / dat 't Scheepsvolk mogt verloopen. De Stierman beweegd door sijnen raad eenige aan Land te gaan. Wou derhalven liever sijn en onser aller leven in gevaar stellen / dan sijn Schip met de daar in geladene Waren agter te laten. Doch indien Philippus en andere weer na America begeerden / soo beloofde hy haar een Byschip daar toe. Philippus seyde / niet weer na Brazil, maar na Frankrijk te willen / 't welk hy ook al de sijne ried. Doe vragt de Stierman wat anders voort / te weeten / 't was

een gevaarlijke Reys; 't lag hem op sijn hert / dat deselve langdurig sou vallen; waar door dan de Proviande voor soo veel volk niet genoeg sou sijn. Dit bragt soo veel te weege / dat ses der onse weer na America keerden; waar van wy niet boven de thien Fransche mijlen af waren.

Lerius alreeds in de Boot, gaat weer tot sijn geluk in 't Schip.

Ik was eenen der ses. Wy wierpen onse Bagage in de Boot; nebens een weynig Wortel-meel / en dranck. In 't afscheyd neemen van d'andere / seyde eenen / die by Philippus was / en my by de hand vatte de: Ik bid u om Gods wil / blijf by ons; want genomen / dat wy in Frankrijk niet konden aankomen / maar ergens in een Eylandt aangedreven wierden / soo sou 't ons echter veel verdraaglijker sijn / als weer na Villagagno te keeren / by wien gy niet veel rust sult hebben. Door deese woorden wierd ik bewoogen; en vermits men geen lang Gespreck hier kon houden / liet ik een goed deel van mijne goederen in de Boot / en begaf my weer in 't Schip. Ben dus / door de voorsigtigheyd mijns vriends / gered uyt 't grootste gevaar / gelijk gehoord sal werden.

Namen der geene, die weer na Brazil voeren.

D'overige vijf / namentlijk / Petrus Bordonius, Johannes Bordellus, Mattheus Vernellius, Andreas Fontanus, en Jacobus Ballæus, sijn gantsch weemoedig en met tranen van ons geschreyden / varende weer na Brazil; daarse eyndlijk / na veel uytgestane moeyte / by Villagagno aanquamen; die de drie eerst-genoemde / wegens de belijdenis der Gereformeerde Religie, heeft doen om 't leven brengen.

D'andere varen weer af

Vervolgens rusteden wy ons op 't beste toe / en begaven ons weer op de Hooge Zee / in ons oud / bouwvallig Schip / waar in wy meer de dood en ons Graf / dan een gelukkige overkoomst te verwagten hadden.

In een oud bouwvallig Schip.

Boven maten groote moeyte en arbeyd moesten wy aanwenden / om te geraken voorby de schroomlijke Steenklippen en gevaarlijke Sandbanken. Daarenboven sloegen ons de Golven en geweldige Winden / gedurende de geheele Maand Januarius, onophoudelijk ginstsch en herwaarts. 't Water liep soo-

soodanig in ons Schip / dat wp op elken dag wel hondert maal na den afgrond souden gesonken hebben / indien wp niet gedurig 't selve hadden uytgepompt / t'onser seer groote afmatting. Dit was geenen arbeyd van eenige uyren / maar van veele dagen agter malkander. Groot gevaar en swaren arbeyd door pompen.

Ondertusschen geraakten wp noch twintig Franssche mijlen wegs voort. Doe wierden wp gewaar een woest Eyland / na 't uyterlijk gesigt van forme als een ronden Hoorn ; inden omkring meer dan een Franssche mijl groot. Terwijl wp ter regterhand daar voorby voeren / sagen wp 't selve / onaangesien het in de Maand Januarius was / allerweegen groen / en vol groene Boomen : ook gantsch vol Vogelen ; welker veele op onse Mast en Zeplen quamen neervallen / sig lieten vangen / en met de handen streelen. Dus soumen ons Schip van verre wel voor een Dupf huys aangesien hebben. Sien een woest Eyland, seer vol tamme Vogelen.

De gemelde Vogelen deeses Eylands waren ten deelen swart / ten deelen aschverwig ; ook witagtig / en gesprenkeld van de nu genoemde verwen. Wanneerse vloogen / scheenense taamlijk groot ; doch als wijse gevangen en geplukt hadden / warense niet grooter dan een gemeene Musch. Berigt van deselve.

Doch twee Franssche mijlen voortgeraakt sijnde / wierden wp ter regter zijde gewaar spits toeloopende scharpe Steenklippen voor een Eyland. Vreesden derhalven / dat meer andere diergelijke onder 't water verborgen mogten sijn ; waar op ons Schip in stukken sou mogen stooten. Indien nu 't selve geschied ware / soo hadden wp verlost gewees van de gedurige moeyte deg uytpompens. Gevaar van Steenklippen.

Inden gantschen tijd onser Reys / die ontrent vijf maanden lang geduurd heeft / hebben wp nergens eenig Land vernoomen / behalven de nu gemelde Eylanden ; welke echter in geene Kaarten onser Schiplieden aangeteekend stonden ; veelligt ook voorheenen van niemand gesien waren. In een lange tijd geen Land gesien.

Ten eynde der Maand Februarius quamen wp by de Linie Æquinoctial, noch maar drie Graden daar van sijnde. Maar vermits wp alreeds vijftig dagen Linie Æquinoctial.

De voorraad begind te minderen.

gen op de vaart geweest waren / en onsen Voorraad van Eetwaren al wyt verminderd was / daar wy doch noch niet 't derde deel onser Reys volbragt hadden / soo stonden wy in twijffel / of wy ons wilden wenden na't Gebergt van S. Rochus, daar eenige Wilden woonen / om van deselve eenige Proviande te bekomen. Eyndlijk volgden wy de meening der geene / welke voor best hielden / voort te varen / en dat wy / om met onsen Voorraad dees te langer toe te komen / een deel der Meirkatten en Papegaayen souden doodslaan.

Groote moeylijkheden, gevaren,

In 't vierde Hoofdstuk onser Reys-beschrijving hebben wy aangeweesen / wat voor groote moeylijkheden men heeft upt te staan / wanneermen by den Æquator, of Æquinoctial-Linie koomd ; en ik kan upt eygener ervarenheyd getuygen / dat het eben soo beswaarlijk is / van de Zuyd-Pool (Polus Antarcticus) derwaarts te komen / als van de Noord-Pool (Polus Arcticus). Niet sonder groote moeyte kanmen ; 't sy van 't Noorden / of van 't Zuyden / den Ebenaar naarderen / wegens de Zeegolven / welke van beyde de zyden supsen en bruysschen.

en eenige bysonderheden onder de Linie Æquinoctial.

Dan noch werden de Scheepen den toegang verhinderd door de Winden / welke op deese hoogte ontstaan / en van beyde de kanten blasen.

Waarom dan ook de Schiplieden / wanneerse eenen Graad over den Æquator sijn gekomen / 't sy dan op deese of geene zyde / sig vrolijk maken / en verquikken met spijs en dranck / als nu veele gevaren en verhinderingen te boven gekomen sijnde ; ook in hoope staande / datse nu een voorspoedigen voortgang sullen hebben. Daarenboven gaan dan de Scheepen veel geswinder voort / eben gelijk de Voetgangers / wanneerse een Berg afgaan. Dan de seer gemeene Onweeren onder de Linie / tot groot beletsel en gevaar der Zeevarende / heb ik voor deesen gesprooken.

Aanmerking onses Schrijvers.

Van d'oorsaken der nu verhaalde dingen / insonderheyd ook van den geswinden loop der Rielen / wanneerse over de Linie sijn gekomen / en waarom de Zee / hooger dan 't Land sijnde / 't selve niet

over-

oberstroomd / werd veelsins gedisputeert. Niemand kan hier van sulk een eygentlijk berigt geven / dat eenen anderen niet wat anders daar tegens sou konnen inbrengen. Alleenlijk d'Almagtige God / die de diepte der Wateren / en den swaren last der Aarde geschapen heeft / en noch wonderlijk / aan een Niet hangende / onderhoud / sijn deese Geheymnen openbaar.

Aanmerklijkheyd.

Doe wy nu allenxen tot den Æquator quamen / observeerde onsen Stierman door 't Astrolabium de Pools-hoogte; en bevond / dat wy even op den dag / als de Son d'Æquinoctial had bereykt / onder deselve ook waren gekomen; namentlijk / op den 10, 20 van Martius. Dit is voor al wy wat gedenkwaardigs te houden / en tot dien tijd toe seer weynige weervaren.

Geweldige hitte onder den Æquinoctial.

't Wil van deese saak hier niet wijdloopig handelen; alleenlijk geef ik peder te bedenken / wat voor een geweldige hitte wy hier moesten uytstaan / wijl wy de Son snoerregt boven ons hoofd hadden. Of wel op verschepdene tijden des jaars de Son nu tot deese / dan tot geene keerkring (Tropicus) koomd / soo is doch de hitte aldergroost onder deese Hemelstreek / 't sy dan te Water of te Land.

Sonderlinge feldsaamheyd van Zneeuw en Vorst onder de selve.

Ik kan my derhalven niet genoegsaam verwonderen / over 't geen eenen (de Schrijver der Generale Historie van Indien lib. 4. cap. 126.) heeft geschreven / die doch doorgaans geloof waardig is / soo veel ik heb konnen onderbinden / te weeten / dat eenige Spaanjaarden, als se door seeker Landschap van Peru trokken / niet groote bevreemding vernamen / datse onder den Æquator Zneeuw sagen: ja / datse best waarlijk de vol Zneeuw leggende Gebergten beklimmen konden. Selfs leedense soo een groote koude / dat sommige haarer Medgesellen gantsch verbooren waren.

Bedenking des Autheurs over dit wonders.

Wilmen hier inbrengen de stelling der Natuurkundige / dat de Zneeuw ontstaat in 't midden der Lugt / soo kan ik echter niet bevatten / hoe sulks hier te pas kan komen; 't welk de Geleerde my ten goeden gelieven te houden. Want als de Son in

de gemelde Linie is / soo vallen de Stralen snoerregt op d'aarde af / en verwarmen ook alsoo de lugt; waar in dan nimmers geen Sneeuw sig kan houden; veel min daar in ontstaan / en bevriesen.

en aanmerking op de redenen der Philosophen.

Even soo weynig gelt by my de voorwending van der Bergen hoogte / en de houde van de Maan. Houde dit derhalven voor een ongewoone saak / waar over de Regulen der Philosophen niet te gebieden hebben; en ik kan dit niet beeter oplossen / als met de woorden Gods selfs / gesprooken tot

Job XXXVIII.

Job: Sijt gy gekomen tot de Schatkameren der Sneeuw, en hebt gy de Schatkameren des Hagels gesien? de vermetene wroetelaars in deese Geheymenissen beschimpende met deese woorden: Gordet nu als een Man uwe Lendenen, soo sal ik u vragen, en onderrigt my. Gy weet het, en uwe dagen sijn veel in getal, &c. Ik keere weer tot 't vervolg mijner Reysbeschrijving.

Sien nu weer 't Noorder-Gesternt.

De West-Zuyd-Weste Wind hielp ons eyndlijk uyt deese groote hitte / en wy sagen nu 't Noorder-Gesternt / 't welk ons een geheel jaar lang niet had moogen gebeuren. 'k Sal hier geen herhaal doen van veelerley gedenkwaardige saken / van Visschen / Vogelen / &c. / welke ons in onse Reys na America onder de versengde Lugtstreek (Zona Torrida) voorquamen. Wy hebben voorheenen den Leeser daar van berigt gegeven. Nu sal ik komen tot de seer groote gevaren / uyt welke ons echter d'Almagtige geholpen heeft.

Twist tusschen een Schips-Capitain en de Stierman,

Tusschen eenen der Capitainen en den Stierman in ons Schip ontstond een twist; 't welk veroorsaakte / dat niemand sijn Ampt en Plight na behooren waarnam. 't Gebeurde den 26 Martius, dat onsen Stierman beval / al de Zeylen te gelijk uyt te spannen / sonder agt te neemen / op een voorhanden sijnde Stormwind: die ook plotselijk in onse Zeylen viel. Had hy hem bekaamlijke voorsigtigheyd gebruykt / soo sou hy in tegendeel gebooden hebben / deselve in te trekken.

veroorsaakt 't uyterste gevaar van

Terstond lag ons Schip op de zijde. De Scheepszeylen / de Vogelhoopen / en veele Pakken / wel-

ke

ke niet ten besten bewaard waren / vielen al t'samen in de Zee ; en weynig scheelden'er aan / dat eben 't selve ons niet te beurt viel. Doch in aller yl sneeden wy de Touwen der Zeylen af ; waar op sig 't Schip eenigsins weer oprechte. Ondertusschen stonden wy doemaals in 't uyterste gevaar. Ebenwel bleven de geene / die ons dit onheyl veroorsaakt hadden / even hardnekkig in haar verschil en tweedragt; sonder malkander in 't gemoet te willen komen. Soo haast 't gevaar voorby was / begondense / in plaats van aan God danksegging te doen / op nieuws tegens malkander aan te gaan ; en sulk een hevigen Strijd ontstond'er uyt / dat d'een d'ander byna vermoord had. een ellendige Schipbreuk.

Eenige dagen hier na / by een sterke Wind / ging een Timmerman met sommige der Scheeps-knegten na beneeden in 't Schip / op 't blytigst onderzoekende waar pets gebreeken mogt ; en daarse reeten vonden / deselve stoppende / om ons dan een groote moeyte t'ontslaan ; want dag en nagt moesten wy gedurig pompen. Een stuk van een Plank

Terwyls met dit Werk besig waren / braak een stuk van een Plank / ontrent een voet lang / en breed / schielyk af ; waar door 't Water met sulk een onstuymigheyd in 't Schip dzong / dat 't Scheepsvolk wegh liep / en den Timmerman alleen liet. Met een seer groote verbaasdheyd quamense boven op 't Verdek / konnende van schryk en angst niet anders uytbrengen / als schreeuwen : 't Is met ons gedaan, 't is met ons gedaan ! Daar-en-boven wierp den Overste / de Scheeps-patroon, en Stierman met alle snelheyd de Planken des Verdeks in de Zee / om dies te geswinder by de Boot te konnen komen. Dan noch moesten veele Waren / nevens een groote meenigte Brazilien-hout, over Boord ; ter waarde van ruym thiendupsend Franken. beneeden in 't Schip breekt af; waar door 't water met alle gewelt indrong. Ellendige schrik;

De gedagte dzie persoonen beslooten onder malkander / 't Schip te verlaten / en haar Heyl in de Boot te soeken. Dzeesden echter / dat deselve / door 't invallen van 't ander volk / mogt overladen werden. Derhalven de Patroon, met een uytgetrokken en niet anders dan de dood voor oogen.

bloot Swaard / ons al t'samen met geweld af weerde / soo dat niemand sig daar in derfde begeven; wijl hy dreygde / al die in de Boot quamen d'armen van 't Lijf af te houwen. Wy sagen dan ook niet anders voor oogen / als / dus in de woeste Zee verlaten sijnde / na den Afgrond te sullen dalen. Echter errinneerden wy ons d'eerste Schipbreuk / waar uyt ons d'Almagtige soo genadiglijk had gereddet: en dit moedigde ons aan / om met alle vermogen tegenstand te doen / op dat 't Schip niet moght sinken.

Evenwel, door de moed van sommige

't Schip noch behouden.

Dus tusschen vreés des doods en hoop des levens swevende / werkten wy noch soo veel uyt / dat wy 't Schip behielden. Ondertusschen waren wy niet alle niet even kloekmoedig. Byna al de Schiplieden / sulk een sterbens-wijs aanmerkende / waren soodanig verschrikt / datse alles lieten staan en leggen; nergens meer voor sorgende. Indien de roekloose Menschen / welke / by den Wijn sittende / spotten met de geene / welke de Zee bevaren / hier by ons waren geweest / ik ben verseekerd / dat de schrik haar de spotterij wel verdreven sou hebben. Ondertusschen is 't Fransche Spreekwoord soo geheel onbillijk niet; luydende. 't Is best t'huys gebleven, en Kool in sijnen Akker te planten.

Aanmerking.

Hoedanig 't Gat in 't Schip noch gestopt,

't Geen ik nu verhaald heb is 't noch niet al. Wy hadden noch dupsend Fransche mijlen af te leggen / eer wy bereyken konden de Haven daar wy sijn moesten; derhalven heb ik noch al wat te beschrijven; insonderheyd den alderellendigsten van ons uytgestanen Honger / doch eerst moet ik 't begonnene voorts afhandelen / en voordragen / hoe wy 't doods gevaar noch ontworstelden. Onsen Timmerman was kleyn van persoon / doch kloekhertig. Hy deed niet gelijk d'andere / maar bleef beneeden in 't Schip / en had sijne Scheeps-Py in 't groote gat gestooken; ging met sijne voeten daar op staan / en deed dus 't Water met geweld tegenstand / alhoewel hy verscheydene malen door des selven kragtige aandringing opgeheven / en afgestooten wierd. Riep ook de geene / die door angst byna dood boven op 't Schip stonden /

en dus 't gevaar ontworsteld

stonden / met luyder stemme toe / datse hem Kleederen / Slaapnetten / en andere tot sijn voorneemen dienstige dingen souden toewerpen / en datse hier mee 't Water na alle vermogen souden afweeren / tot dat hy een stuk Hout soo gereed gemaakt hebben / om 't gat te stoppen. Daar op replikten wy hem toe alles wat wy konden / en voor de hand was. Dus sijn wy / door deeses Mans blijt / onder Gods zeegen / ook dit levens-gevaar ontworsteld. wierd.

Maar van deesen tijd af hadden wy sulke onstuymige tegenwinden / dat ons Schip nu West / dan Oost / of Zuyd-Oost wierd gedreven / daar doch onsen Cours Zuyden moest gerigt sijn. Boven dien verdwaalde onsen Stierman / die in sijne konst niet al te wel ervaren was / soo dat wy niet wisten / waar heenen wy zeylden / door dat wy quamen onder de Kreefts-Sonne-Keerkring (Tropius Cancri). Onstuymige Tegenwinden.

Dan noch moesten wy vijfthien dagen lang varen door een geweldige meenigte van Krupd en Gras / 't welk boven op de Zee dreef / soo dik en digt op malkander / dat ons Schip / 't welk swak was / door 't selve niet sou konnen dringen hebben / indien wy dit rupgt niet met Bijlen doorgehouwen / en alsoo de Kiel een weg gebaand hadden. Dit Gras scheen de Zee de gestalte van waterig Land te geven. Derhalven meenden wy in 't eerst / dat dit een Moerassig Oord / en eenig Eyland hier ontrent was. Doch als wy 't Dieploot uptwierpen / waar aan een Touw van vijf honderd vademen vast gemaakt was / en ebenwel daar mee geen ground konden peylen; ook noch Eyland noch Vast Land ergens vernamen / soo bemerkten wy / dat wy in de diepte der Zee waren. Anno 1492 quam Christophorus Columbus op sijn' eerste Reys na Indien ook in sulk een met Gras bewassene Zee / een Beemde gelijk schijnende; waar over hy niet weynig verbaasd stond; alhoewel hem sulks geen gevaar toebragt. Koomen in de Gras-Zee; welk Gras sy met Bijlen van malkander moesten houwen.

'k Sal nu den Leeser eenig berigt van dit Krupd / of Gras / geven. 't Is geelagtig / gelijk dor Hooy. De bladeren sijn gelijk die van de Wijnrupt. Heeft een lange en taaye Vesel / waar Beschrijving van 't selve;

meede dit Kruyd sig in malkander wikkeld / byna gelijk d'Aardbeyl ; doch is sonder Wortelen ; en dryft slegts dus op de Zee. 't Is niet seer seeker / 't selve veel te handelen.

Van noch een ander gevaarlijker drijvend Kruyd.

Dan noch heb ik seeker Kruyt gesien ; 't welk rood was / doch weet niet van wat voor een Stof / of Aart. 't Was byna de Hanekammen gelijk / en dreef desgelijks op de Zee. Gevaarlijk was 't / 't selve aan te raken ; want soo haast men sig sulks had onderstaan / swol de hand op / en wierd seer rood / of ontstooken.

't Schip in gevaar van verbranding, door 't aangaan van Buskruyd.

Doe wy door deese seldsame Gras-Zee gekomen waren / moesten wy in wreese staan voor de Zeeroovers. Maakten derhalven ons Geschut gereed / nebens andere dingen / welke tot tegenweer konden dienen. Doch hier uyt ontstond ons een nieuw ongeluk. Onse Constapel had een Baatje Buskruyd by 't Vyer geset / om 't selve te doen droogen. Hy liet het soo lang staan / tot dat 't Vat doorheet wierd ; waar door 't Buskruyd aanging / en de vlam door 't Schip sloeg. Weynig scheelden er aan / dat wy niet al t'samen om 't leven geraakten door verbranding / vermits ons Schip allerweegen bepekt was. Eenige Scheeps-touwen waren verseerd ; drie persoonen van 't Scheepsvolk swaarlijk gebrand ; onder welke den eenen weynige dagen daar na overleed.

Schade hier door geschied.

Indien ik selfs mijnen Hoed niet voor mijn aangesigt had gehouden / dunkt my twyfel sou 't selve t'eenemaal geschonden sijn geweest ; of wel noch wat argens kon my overkomen hebben ; doch den Hoed beschermde my soodanig / dat my alleen 't bovenste der Oogen en 't Haar versengd wierd. Dit ongeval droeg sig toe den 15 der Maand April. Dus hebben wy Winden / Water en Vyer dikmaal tot vyanden gehad.

XXII. Hoofd-

XXII. HOOFDSTUK.

Uyterſte Hongersnood, van onſe Reyſigers uytgeſtaan. Muyſen, Ratten, een uytſtekend Lekker-beetje. Muyſen-drek gegeeten; deſgelijks andere onnatuurlijke dingen. Sonderlingheden hier ontrent. Een brandende Kloot in de Lugt geſien. De *Conſtapel* ſterft door honger. Een Muysje dierder betaald, als een geheelen Os in *Frankrijk* geld, Wenſch na Hooy. *Brazilien-hout* geknauwd. Meer andere van honger geſtorven. Onuytſpreeklijke Ellenden. Werden eyndlijk Land gewaar, en komen in de Haven van *Blavot*. Aanmerklijkheden, hoe 't haar nu ging; en hoe 't gegaan was de geene die in *Brazil* waren gebleven.

NA ſoo veel uytgeſtane gevaren quamen wy / om 't gemeene Spreekwoord te gebruyken / uyt den Regen in de Sloot. Want platſlijk wierd ons ontrokken de helft van onſe Portie der Proviande welke wy genooten hadden / ſchoon 't Kantſoen niet te groot was geweeſt. Doemaals waren wy noch vijf honderd mijlen van Frankrijk: want niet alleen d'Ontweeren hadden ons ſeer veel in onſe Reys verhinderd / maar onſe Stierman had de reeliening ſoo qualijk gemaakt / dat wy / als wy meende de Spaanſche Gronden te naarderen / ons bevonden aan d'Eſſoreiſche Eylanden / noch drie honderd Franſche mijlen van de Plaats daar hy meende te ſijn. De Stierman 300 Franſche mijlen verdwaald.

Door deeſe ſijne dwaling geraakten wy in ſulk een nood / dat wy ten eynde der Maand April geen Proviande meer overig hadden: Onſe laatſte voorraad was / dat wy de Spijskamer uytvaagden / en in dit uytvaagſel meer Wormen en Muyſe-keutelen vonden / als Brood-krummelen. Echter ſchaapten wy alles by een; deelden 't getrouwlijk onder malkander uyt / en maakten'er een Spy van / die ſwarter was als 't Hoed in de Schoorſteen / en niet min bitter. Ligtlijk kanmen derhalven bedenken / wat voor een koſtlijke en lieflijke Compoſt dit was. Waar door ſig den honger begind t'openbaren. Walgelijke Spijs.

Die doemaals noch Meirhatten en Papegayen had- Twee van

honger gestorven.

hadden behouden / verschoonden deselve niet meer; maar doodense en atense; gelijk te vooren alreeds veel andere gedaan hadden. Hortlijk / twee onser Scheepsknegten stierven in 't begin der Maymaand van honger / en wierden begraven in de diepte der Zee / na de gewoonte der Zeevarende.

Ellende van buyten en van binnen.

Behalven de geweldige Hongersnood plaagden ons ook de Stormwinden en Zeegolven soodanig / dat wy niet alleen al de Zeylen moesten neer laten / en 't Scheeps-roer vast binden / maar ook ons soo afgemat bevonden / dat wy 't Schip niet meer vermogten te regeeren. Moesten ter dier oorsaak Wind en Water haren wille laten; waar door wy ook in dien gantschen tijd niet een eenig Vischje konden vangen; onaangesien wy van d'uyterste Hongersnood waren aangevallen / plorsijster wijs. Dus wierden wy bestreeden van buyten door de woedende Winden / en rasende Golven; van binnen door 't indringende water in ons Schip / en d'onlijdelijke honger in onse Lighamen. Dikmaal dagt ik aan de woorden Davids: Die met Scheepen ter Zee afvaren, handel doende op groote Wateren, die sien de Werken des Heeren, en sijne Wonder-werken in de diepte. Als hy spreekt, doet hy eenen Stormwind opstaan, die hare Golven om hooge verheft. Sy rijsen op na den Hemel, sy dalen neer in d'Afgronden; hare Ziel versmelt van angst, &c. Ter dier tijd rigteden wy met allen ernst onse Gebeeden en Geloften tot God; wiens goedertierenheyd wy nu dikmaal gewaar waren geworden: die ons ook wonderbaarlijk in deesen doodelijken honger by 't leven behield; vertrouwende ons ook op hem / dat hy ons uyt de Zee-gevaren sou redden.

Psalm cvii. 22. 23. 24. 25. 26.

De Schilden, gemaakt van de Huyd des Diers Tapiroussou.

Of wy nu wel soodanig uytgemergeld en kragteloos waren / dat wy 't Schip niet meer konden regeeren / soo dwong echter de nood ons / daar na te tragten / dat wy yets in den leedigen buyk mogten bekomen / wat het ook sijn mogt. Eenige wilden stukken van de Schilden / gemaakt van de Huyd des Diers Tapiroussou, waar van hier boven melding is gedaan / kookten en aten; doch dit middel was

was vrugtloos. Andere vrieden deese stukken op den Rooster / of liever op Vyer-koolen ; sneeden 't verbrandde met Messen af ; en dit gelukte haar wel; want dan smaakte dit Leer gelijk 't gebraadene Zwaart van een Darken.

Dit dus goed bevonden sijnde / soo hieuw yeder / die een Schild had / den selven aan stukken / en bewaardese / meer dan Goud / in sijne Ogie-sakken. Geenen Moederaar kan een Kist met geld soo lief hebben / als wy deese Leeder-stukken. Behalven deselve moesten de Leedere Wambaisen en Schoenen aanhouden. Ja / de Jongens / die ons dienden / wierden door den Honger soodanig gedwongen / datse 't Hoorn in de Lantaarnen niet verschoonden. Voorlijk / 't ging hier / gelijk Josephus verhaald dat het in de Beleegering van Jerusalem is gegaan. Leedere Wambaisen, Schoenen, 't Hoorn in de Lantaarnen, werden gegeeten.

Den 5 May, 's avonds met Sonnen-ondergang / sagen wy een boven maten groote brandende Kloot in de Lugt ; so een vyerige glantsch tegens onse Zeylen uytschietende / dat wy niet anders meenden / dan datse in brand stonden: doch alles verdween plotselijk / sonder eenige schade. Op dat het ons immers aan geen ongeluk mogt ontbreeken / soo was hier (wy woeren voorby de Canarische Eylanden) de Noorden-wind soo koud / dat wy ons in geheele vijfthien dagen tijds niet verwarmen konden. Groote brandende Kloot in de Lugt. Koude.

Onse Constapel stierf den 28 April. Had soo grooten honger geleeden / dat hy in mijne tegenwoordigheyd de Darmen uyt een Papegay soo rauw op-at. Hy wierd / gelijk de voorige / en die hem volgden / in de Zee begraven. Wy bedroefden ons te minder over sijn verlies / wijl wy hem niet noodig hadden. Want indien een Zeerover op ons was afgekomen / wy souden hem niet alleen niet ontvlooden / of afgeslagen / maar ons met blijdschap aan hem overgegeven hebben / als men ons maar alleen een stuk broods had willen geven. Doch 't gelief de God / dat op onse geheele reys niet een eenig Schip ons te gemoet quam. De Constapel gestorven van honger.

Doe de voorheenen gemelde Schilden / al 't Leer der Wambaisen en Schoenen / al d'overtrekselen der Kisten Alles in 't Schip nu verteerd.

Kisten en Koffers verteerd waren / niets meer voor handen was / om den honger pets te konnen stillen / soo deed de nood ons een middel bedenken / om Mupsen te vangen ; welke even soo wel gebrek moesten lijden als wy / wijl al de Brood-krupmelen op 't nauwste by malkander waren gebaagd / en met den daar onder gemengden Dzek gegeeten. Met hoopen liepense boven op 't Schip / om pets te vinden. Wy loerden met alle vlijt op haar ; maakten konstige Mupsevallen / en vingen'er somtijds eenige in de stille nagt / gelijk de Katten. Weynige bleven'er overig / welke wy niet konden betrappen. 'k Heb gesien / dat eenige vier Kroonen voor een Mupsje gaven. Onsen Chirurgijn ving eens twee Mupsen. Eenen onder ons bood hem voor d'eene sijnen Hoed / Muts / Kleederen / Kousen / en Bagage, hem over te leeveren soo haast wy in Frankrijk souden aangeland sijn. Doch de Wond-artz had sijn leven liever dan al't hem aangeboodene goed.

Een gevangen Muysje voor vier Kroonen verkogt.

Onsen Oversten had eens een taamlijk-groote Mups gevangen / en toegerigt / doch de vier poten daar van afgesneeden / en weg gewozpen. Eenen der onse sogt deselve met d'upterste vlijt op ; bziedse op koolen : en s'woer / dat nopt de vleugelen van een Veldhoen hem soo wel en liefijk gesmaakt hadden. Gewisselijk / hadden wy Gras of Hoop gehad / wy souden 't / gelijk d'onvernuftige Beesten / gegeeten hebben. O hoe seer wenschten wy na de Beenderen / na den Dzek van 't Gevogelt / te vooren van ons weg-gewozpen.

Muysepooten een uytsteekend Wildbraad.

By dit ongeluk ging noch een ander. In de twintig geheele dagen / gedurende welke wy dien vreeslijken honger moesten uytstaan / was'er niet een eenige dzuppel Wijn / of soet Water in ons Schip / om ons daar mee eenigsins te verquikken. Alleenlijk hadden wy noch een klein Vaatjen Appeldzank / 't welk onsen Oversten soo spaarsaam ombeelde / dat selfs de Keyser / indien hy by ons geweest ware / niet meer dan yemand van d'andere sou konnen bekomen hebben. Elk van ons kreeg yeder dag een Maatje van vier leepelen.

By den onverdraaglijken honger,

Ver-

Vermits wy nu soo wel van den Dorst als van den Honger gepraagd wierden / soo spandden wy een linnen doek uyt / leggende in 't midden een loode Kogel / op dat het nat / wanneer 't regenen mogt / dies te beeter na beneeden loopende / uyt de bogt in een daar onder gestelt Vat ontfangen sou konnen werden. 't Geen in de Gangboorden des Schips viel / schepten wy seer nauw op / en dronken 't / onaangesien veele onreynigheyd sig daar onder gemengd had / stimmer dan of men 't van de Straten had hy een gebaagd. ging noch d'onlidlijke dorst.

Of wel den Honger / welke wy in de Beleegering der Stad Sancerre Anno 1574. moesten uytstaan / mag gerekend werden onder d'alderswaarste ellenden / waar van in de Geschied-boeken soo klaaglijk werd gesproken / en die ik selfs ook uyt eygener kennis heb beschreeven / veel langdueriger is geweest als deese in ons Schip / soo wasse echter noch soo onverdraaglijk niet. Want in Sancerre hadden wy Water en Wijn genoeg; dan noch eenig Krupd / en d'uytspruytende ranken der jonge Wijnstokken; behalven drooge Beesten-huyden / Leedere Wambaisen / Rolders / Schoenen / Parcamenten / en diergelijke dingen. Maar in ons Schip was niets met allen / als alleen Brazilien-hout, 't welk dorrer en drooger is dan eenig ander Hout / sonder 't minste sap. Ebenwel waren'er onder d'onse / die 't met de tanden knauwden; onder welke ook onsen Oversten Philippus was; die / een stukje in den mond neemende / met een diepe sugt tot my sepde: Myn goede vriend Lerius: Ik heb in Frankrijk een som gelds van vier dupsend Franken op renten staan; wonde God / dat ik den Brief sou quiteeren, en my daar voor maar alleen een eenig Brood en een Glas Wijn mogt gegeven werden! Vergelijking van deesen honger met die van Sancerre, gedurende de Beleegering Anno 1574. Jammerlijke wenseh.

Onsen Predikant Petrus Richerius lag in sijne Cel uytgestrekt ter neer / soo t'eenemaal magteloos / dat hy niet vermogt sijn hoofd op te heuren / wanneer hy sig ten gebeede sou begeeven. Ondertusschen ebenwel sprak sijn hert en tong gedurig tot God / met ernstige aanroeping. De Predikant Richerius, hoe gestelt.

Ik

Als 't Ligchaam door honger geheel afgemat is, werden de Sinnen verward;

Ik kan hier niet voorby gaan / aan te merken 't geen ik selfs / die tweemaal / eens in dit Schip / eens in Sancerre, in deesen ellendigsten nood geweest ben / aan my selven heb waargenomen; te weeten / wanneer 's Menschen Ligchaam door honger gantsch uytgemargeld is / geen kragten meer in hem overig sijn / dat dan ook de Sinnen verward werden / de Geesten verstrooyd sijn; sulker wijs / dat men niet alleen stuursch / geemelijk / knorrig / maar ook toornig en grimmig werd; welke toornigheyd te houden staat voor een soort van onsinnigheyd. Men kan hier op passen de woorden Deuter. XXVIII. daar de Heere onse God een grouwlijke Hongersnood dreygd / ter straffe van de sonden sijns volks: Gy sult onsinnig zjn wegens 't Gesigt uwer oogen dat gy sien sult. . . Aangaande den Man, die teeder onder u, en seer wellustig geweest is, sijn ooge sal quaad sijn tegens sijnen Broeder, en tegens de Huysvrouw sijns schoots, en tegens sijn' overige Soonen, die hy overgehouden sal hebben; dat hy niet aan eenen van dien sal geven 't vleesch sijner Soonen, die hy eeten sal, om dat hy voor sig niets heeft overgehouden, in de beleegering, en in de benauwing, waar meede u de vyand in al uwe Poorten sal benauwen. Lees voorts de volgende twee Verssen.

Deuter. XXVIII. 34. 54. 55. &c.

Met een boos hert d'een tegens d'ander.

Ik heb met'er daad ervaren / doe wy op de Zee in sulk een alder-ellendigste Hongersnood waren / dat d'een d'ander noch lief hebben / noch vriendlijk aanspreeken / noch met goede oogen aanschouwen kon. En of wel de vreese Gods ons weerhield van daadlijkheden te pleegen / soo hadden wy echter ('t welk de goedertierne God ons vergeve) d'een tegens d'andere een boose wrok / en als een woedend gesigt.

't Werd van dag tot dag arger.

't Wierd met ons van dag tot dag arger / soo dat noch twee onser Scheepsknegten van honger stierven den 15 April. Eenige onder ons dagten / in aanmerking dat wy soo lang op de Zee geweest waren / gintsch en herwaarts swervende / sonder ooyt eenig Land vernomen te hebben / of 'er niet wel een nieuwe Sondvloed over d'Aarde mogt ontstaan sijn. Als wy ook sagen / dat de Schiplieden de ge-

Vreemde

stor-

stozvene in de Zee setteden / maakten wp de reeke- gedagten.
ning / dat wp alle sulk een eynd souden moeten nee-
men. Wat booz raadslagen hier op volgden / sullen
wp haast hooren.

Doe alles in 't Schip verteerd was / had ik noch Uytsteken-
eenen Papegap over behouden / boven maten schoon de Pape-
van Vederen / en soo groot als een Gans. Hp kon gay van
seer duydlijk veele woozden klappen. Vijf dagen Lerius
lang had ik hem / sonder hem eenige spijs te konnen
geven / bewaard; boozneemens sijnde / hem / als
wat raars / aan den Heer Caspar de Coligny te ver-
eeren. Doch nu moest hp'er ook aan. Ik doodde voor 't al-
hem bp nagt / op dat hp mp niet ontstoolen mogt detlaatste
werden. Dzie of vier dagen aten ik en eenige mij- gegeeten.
ner vzienden van sijn vleesch. Niet 't alderminste
wierd'er van weg gewozpen / als alleenlijk de Ve-
deren. Al 't Ingewand / de Pooten / Klauwen /
ja selfs den krommen Bek / dienden ons ter spijs.
Naderhand berouwde mp seer hertlijk / dat ik hem
van 't leven had beroofd / wijl wp vijf dagen daar
na Land sagen. Want vermits deese Vogelen ligt-
lijk sonder dzank konnen leven / soo had ik hem /
gedurende dien tijd / noch wel alleenlijk met dzie
Noten konnen onderhouden.

Eyndlijk dan quam 't daar toe / dat de genadige Hare red-
God / die ons dus lang met ongemeene / ja als ding be-
sonder Spijsen / had bp 't leven behouden / op den 25 gind te
May, als wp bpna alle op 't Schip flauw en kragt- naarderen.
loos uptgestreckt lagen / Neder-Britannien, volgens 't
berigt des Stiermans / ons in 't gesigt deed komen.
Doch vermits wp nu meermaal van hem bedzoo-
gen waren gewozden / die Wolken en Dampen booz
Land had aangesien / welke hozts daar na weer
verdweenen / soo honden wp hem ook niet geloven /
onaangesien hp dikmaal met groote blijdschap
Land! Land! riep. Maar wijl wp doemaals een
seer goede wind hadden / soo wierden wp hozts daar
na waarlijk Land gewaar.

Om nu den Leeser te doen bevatten / in wat booz Grouwlijk
nood en angst wp stonden / soo sal ik hem berigten / voornemen
wat onsen Stierman ons verhaalde / soo haast als des Stier-
mans, om

eenen van 't volk te doen vermoorden, en dan t'eeten.

de Dankſegging vooz onſe verloſſing verrigt was; te weeten/ dat hy gantſchlijk by ſig had beſlooten/indien onſe ellende noch maar alleen eenen dag geduerd had / niet dooz 't Lot / gelijk anders wel ſomtijds geſchied is / eenen te doen ſterven; maar hepmlijk eenen upt d'onſe te vermoozden / om d'andere daar meede te ſpijſigen. Als ik dit vernam / maakte ik weynig bekommering daar over vooz my ſelven / wijl ik my verſeekerde / dat het my niet gegolden ſou hebben / nadien aan my niets anders dan Hupd en Been was; alhoewel ik bekennen moet / dat d'andere ook weynig vleeſch aan haar gantſche ligchaam hadden.

Komen by Land, en krijgen Neder-Britannien in 't geſigt.

Ons Scheepsvolk / 't Land in 't geſigt hebbende / wilden te Rochel Habenen / om daar haar Brazilien-hout te verhandelen. Doch dzie Franſche mijlen van Britannien ſijnde / voeren de Stierman en Philippus in een Boot na 't naaſtgelegene Vlek / genoemd Hodierna, om daar Proviande te kopen. Twee andere der onſe waren'er by / aan welke ik geld gaf / om vooz my eenige ſpijs op te doen. Doch deeſe aan Land gekomen ſijnde / ſepden rondlijk / datſe nopt een boet weer in 't Honger-neſt (meenende 't Schip) wilden ſetten. Sy hielden haar woozd / latende al haar Paktuyg t'ſcheep / en nopt hebben wy haar weer geſien. Echter heeft den eenen in dit loopende jaar 1584 (waar in ik deeſe myne Reys-beſchzijving weer overſie en verbeetere) aan my geſchzeeben; met berigt / hoe beſwaarlijk hy weer tot geſondheyd had konnen komen.

Eenige Viſſchers komen by haar Schip; in groote onbarmhertigheyd tegens deſe verhongerde.

Terwijl wy Ankerden / quamen ſommige Viſſchers by ons. Ik begeerde eenige Eetwaren van haar te kopen. Sy meenden/dat het ons geenen ernſt was / ja vreeſden / dat wy haar eenig onheyl ſouden moogen toeboegen; en wilden derhalven te rugge wijken. Doch wy dwongen haar ſtil te houden/ en vielen met geweld in hare Schupt. Al hare gedagten waren / dat wy haar vermoozden wilden; doch wy handelden met haar ſeer vziendlijk. Wonden echter niet anders / dan alleen eenige ſtukken bzood. Eenen onder haar / verneemende dat wy

ſoo

soo hard van den honger geparst wierden / dzoeg sig tegens ons soo onbarmhertig / dat hy dooz een stukje bzoods / 't welk men dooz een dupt had konnen koopen / twee Realen van ny epschte. Ondertusschen quamen d'onse met Proviande weer te rugg'. Ligtlijk kannen denken / hoe graag wy daar op aanbielen.

Wy zeylden nu op Rochel aan / en waren'er tot op dzie Fransche mijlen na by gekomen. Doe naarderden ons eenige Schiplieden / welke ons waarschouwden / dat sig Zeerovers op deese Kust onthielden. Vermits nu de Heere onse God ons upt soo veele doodlijke gevaren had gereddet / soo wilden wy ons niet vermeetelijk in een nieuw werpen. Begaven ons derhalven na de Haven Blavet in Neder-Britannien, daar doemaals veele Scheepen upt verschepdene Landen gelukkig waren aangekomen / en haar Canon afschooten. Werden gewaarschouwd voor Zeerovers.

Onder deese was een Spaansch Schip / genomen dooz een Schip van S. Malo, soo als 't van Peru quam / bevzagt met veele seer kostlijke Waren. Als dit in Frankrijk rugtbaar was gewozden / quamen een goed deel Kooplieden van Parijs, Lions, en anderweegen / om dooz 't koopen deeses Bupts boozdeel te doen. Dit quam ons seer wel te pas: Want alsse / soo als wy upt 't Schip traden / ons onhepl vernamen / en sagen dat wy van kragteloosheyd niet gaan konden / soo verschaftense ons onderhoud / en waarschouwden ons / dat wy in 't eerst niet te veel spijs moesten gebzupken / maar met wepnig t'elkens ons verquikken / om allenxen dus weer tot kragten te komen: genietende in den aanbangh Hoender-nat / Gepten-melk / en diergelijke dingen / op dat de Darmen al sagtjens weer uptdijen mogten. Komen in de Haven van Blavet. Treeden aan Land; en vinden tot haar geluk een seer goed onthaal.

Wy volgden deesen getrouwen raad; die ons ook seer wel bequam; doch 't Scheepsvolk / 't welk den bupk terstond met spijsen oppzopte / was soo gelukkig niet. Thien van de twintig / welke noch levendig aan Land waren gekomen / bleven straks dood. Onser waren bijfthien / doe wy in America afvoeren / en wy sijn al t'samen te Water en te Veele sterven terstond, door al te gulsig t'eeten.

Afkeer van spijs en drank, na sulk een lange honger-lijding.

Land by 't leven behouden. Doe wy in Frankrijk upt 't Schip traden / hadden wy niet anders aan ons / als Hupd en Beenen. Als wy d'een d'ander aansagen / scheenen wy niet anders te sien / als doode Ligchamen / upt een Graf genomen. Doe wy in de lugt op 't Land quamen / hadden wy sulk een afkeer van de spijsen / dat ik / in een Herberg komende / en den reuk van my aangebodene Wijn gewaar werdende / in onmagt ter neer sonk / vallende op een Kist / die nevens my stond. De geene / die om my waren / dagten niet anders / dan dat ik den geest sou opgegeven hebben; insonderheyd alsse my soo bleeschloos en uptgemargeld sagen.

Hoe 't Lerius hier ontrent ging.

Ik lepde my derhalven in een Bed / en viel in sulk een saghte rust / dat ik niet ontwaakte voor 's anderen daags / als 't nu alreeds helder dag was: alhoewel ik nu in thien maanden op geen Bed had geleegen. Waar tegens andere schrijven / datmen / alsmen de weeke Veder-bedden ontwend is / in 't eerst op de selve tot geenen slaap kan komen.

Opswelling harer ligchamen, en swakheyd der Maag.

Als wy nu vier dagen te Blavet hadden stil geleegen / repsden wy na Hannebon, twee Fransche mijlen van de gemelde Plaats; daar wy ons vijftig gantsche dagen onthielden; ons dragende na den raad der Geneegs-meesters. Maar of wy wel ons selven met alle vlijt in agt namen / soo was'er echter niemand onder ons / wiens gantsche Ligchaam niet seer op swol; behalven alleenlijk ik / en noch drie andere / welke van deese swakheyd niet overvallen wierden / dan alleen van de Navel af tot de voeten toe. Boven dien bequamen wy de Buykloop / en rauwheyd van de Maag; soo dat wy geene spijsen konden inhouden.

Geneesmiddel daar tegen.

Doch ons wierd een Geneesmiddel gegeven? en soo haast wy 't selve gebruykten / wierd het met ons al t'samen beeter. Deese Artzeny / bestond upt Aardtepl en Rijs / wel onder malkander gesooden; dan 't Nat genomen / en in een Pot gegooten / wel toegestopt met oude lompen; daar na eenige Eyer-dopperen daar in gedaan / en de Pot dus op 't vyer geset. Dit Mengsel aten wy met Leepelen / gelijkmen den Bry doet; en ik hou-

de

de 't gantschlijk daar voor / indien wy dit middel niet gebruykt hadden / dat wy al t'samen aan de gemelde onpaslijkheyd souden gestorven hebben.

Nieuw doodlijk gevaar

Yemand sal misschien denken / dat al ons gevaar / moeyte / en arbeyd eens een eynd heeft genomen ; en wy nu tot rust sijn geraakt. Maar indien ons de Heere / door wiens hulp en goedertierenheyd wy soo veel' Onweeren / Schipbreuken / en d'uyterste Hongersnood waren ontworsteld / niet verder had bygestaan / soo had ons noch een grooter ongeluk getroffen / als wy nu op 't Land seeker meenden te sijn.

voor onse Reysigers, nu te Land gekomen sijnde.

'k Heb hier boven verhaald / hoe Villagagno ons Urias-brieven ; en een gantsch Proces, tegens ons ingestelt / had meede gegeven ; te weeten / gelevert aan den Oversten deg Schips / waar in wy na huys voeren ; nevens een Bevel / aan alle Magistraten en Overheden / daar wy by komen souden / om ons / als verdoemde Ketters / aan te tasten / en te verbranden.

door een snoode trouwloosheyd van Villagagno.

't Gebeurde nu / dat onsen Oversten en Gelevdsman Philippus in goede kennis en vriendschap stond met d'Overighevd aan welke wy 't Kistje met Brieven / nevens het tegens ons ingestelde Proces, overleverden. 't Ging ons derhalven beeter als Villagagno had gemeend / wijl de gedagte Overheyd onse Religie niet seer vyandig was. Wy wierden van haar vriendlijk ontfangen ; ja / sy deeden ons selfs eenige Vereeringen ; en leenden Philippus een goede som gelds. Dus verlosten God ons van dit doodlijk gevaar ; en d'ontrouw van Villagagno wierd hier door ontdekt ; hem tot smaad / ons tot troost.

Vertrek, elk na sijn Vaderland.

Na deese nieuwe Godlijke weldaad voer ons Scheepsvolk van Hannebon na haar Vaderland Normandyen ; wy begaven ons na de Stad Nannes, vermits wy in Neder-Britannien niet begeerden te blijven ; te meer / om dat wy der Inwooneren Spraak soo weynig verstonden / als die der Americanen, doe wy eerst onder haar quamen. Ondertusschen waren wy noch soo swak / dat wy de

Paarden niet konden regeeren; derhalven moesten wy elk eenen huuren / die de selve leydde.

Vreemde lusten onser verhongerde Reysigers.

Nu wy ons weer verquikken en versterken souden / quamen ons sulke seer vreemde lusten aan / als gemeenlijk de swangere Vrouwen onderworpen sijn. Veele der onse hadden sulk een afgrijsen van Wijn / datse in een geheele maand tijds niet een druppel daar van proeven konden. Doe wy te Nannes quamen / wierden al onse Sinnen verkeerd. Plotselijk verging ons 't gehoor en 't gesigt / soo dat wy gantselijk vreesden / geheel blind en doof te sullen werden. Veele treflijke Geneesmeesters / en andere aansienlijke persoonen quamen ons besoeken; door welker behulpsaamheyd wy weer te regt geraakten.

Doof en blind geworden,

doch haast geholpen.

Wat my belangd / ik kan betuygen / dat ik na verloop van een maand mijn gehoor en gesigt ten vollen weer bequam. Echter heb ik tsederd dien tijd altijd een swakke Maag gehad; welke quaal naderhand in den honger der belegerde Stad Sancerre, ook van my uptgestaan / soodanig weer ingewoekerd is / dat ik vertrouw / dat quaad al mijn leven te sullen moeten dragen. Van Nannes is peder der onse na sijn hups getrokken.

Hoe 't de weer na America gekeerde persoonen gegaan is.

Eer ik mijn Historisch-Verhaal beslupt moet ik ook den Leeser berigten / hoe 't de vijf voorgedagte persoonen / onse Medgesellen / gegaan is: welke weer te rugg' na America waren gekeerd / doe wy in onse afvaart van daar d'eerste Schipbreuk geleeden hadden. Vier maanden na onse landing van Frankrijk quamen eenige geloofwaardige Lieden / welke wy in America hadden agtergelaten / tot onsen Oversten en Leydsman Philippus; hem met een treurig gemoed voor dragende / datse met eygener oogen hadden gesien / dat Villagagno drie van de gemelde vijf / nauwlijk Petrus Bourdonius, Johannes Bordellus, en Matthæus Vernevilius, wegens de Belijdenis der Gereformeerde Religie had doen verdrinken. Datse by sig hadden 't gantsche Verhaal harer Confessie en haars doods; 't welkse Philippus overleverden. Men kan 't een en 't ander vinden in Johannis Crispini Catalog. Martyr.

Drie der selve om der Religie wil door Villagagno doen verdrinken.

Be-

Belangende Villagagno (van wien gesproken is/ hoe hy / van de Religie tot 't Pausdom afgevallen sijnde in America, ons tot een diergelijken af val wou dwingen; ter welker oorsaak wy ons weer na ons Vaderland begaven) / korts na ons vertrek upt Brazil verloor hy ook sijn Kasteel Coligny, 't welk van de Portugeezen wierd ingenomen / met al het daar in sijnde Geschut; en een grouwlijke vermoording der van hem daar gelatene Françoisen. Tsederd heb ik niet wijders van hem gehoord / ook niet veel na hem gevraagd; als alleenlijk vernomen / dat hy tsederd sijn weerkoomst in Frankrijk soo schrijftlijk als mondlijk seer hevig tegens de soo genoemde Hugenoten sig heeft upt gelaten. Eyndlijk is hy gestorven in December Anno 1577 op 't Hof Bellovaco, behorende de Johanniter Orden. Eenen sijner Verwanten heeft my gesegt / dat hy voor sijn eynd soodanig had huys gehouden / dat niemand sijner Bloedverwanten pets van hem heeft geërfd. Wat voor een eynd deesen Villagagno heeft bekomen.

EYNDE.

REGISTER

der voornaamste Saken, in deese Reysbeschrijving verhandeld.

A.

Aard-Kreeften, van de Wilden geheeten *Oussa*. Aanmerklijkheyd ontrent deselve, 88

Acaiou, de Vrugt eens Americaanschen Booms, en sonderlingheyd der selve, 100

Acarabouten, een slijmerige Americaanssche Visch; van verwe als rood Sand, 89

Acara-ouassou, een soort der groote Americaansche Visschen, *ib.*

Acarapet, een breede, platte Visch. 't Vel verstrekt voor Sout en Saus, *ibid.*

Agouti, een Americaansch rood Dier. Beschrijving. Boven maten goed van smaak, 71

Aiourous. Sie op *Papegayen.*

Albacoren, een soort van Visch, dus genoemd van de Normandyers, 13

——— Beſchrijving der ſelve. Onder de beſte Viſſchen geteld, 14
America; grootte deſes Weerelds-deels, 108
Americanen, vyandſchap onder derſelver Natien, 108
——— Oorſaak van d'Oorlogen onder haar, *ibid.*
——— Van wien d'Americanen af-koomſtig, en hoeſe in America geraakt mogen ſijn, 137. *Sie voorts op Wilden.*
Ananas, de beſte Vrugt in America. Beſchrijving. Seer hoog gepreeſen, 104
Araboutan, dus noemen de Wilden den Boom des Brazilienhouts, 94
Arat, een Americaanſche Vogel, de ſchoonſte onder de Son, 80
——— Niet ſonder verwondering, als hy inde Sonneſchijn is, te aanſchouwen, *ibid.*
Arignay, of Aringnau. Sie op *Indiaanſche Hoenderen.*
Aſch van Braſilien-hout, verwd alle Lijnwaad beſtandig rood, 95
Avondmaal des Heeren, na Chriſti inſtelling d'eerſte maal van de Gereformeerde in Brazil gehouden, 37
Auraten, de beſte ſoort van alle Viſſchen in ſmaak. Naamreden, 14
Aygnan, dus noemen d'Americaanſche Wilden de Satan, of booſe Geeſt, 128
——— Werden ſelfs in dit leven daadelijk en gevoelijk van hem geſlagen en geplaagt, *ibid.*
——— Hoedanig ſulks toegaat; en wat onſen Schrijver ſelfs daar ontrent aangemerkt heeft, 128. 129
Aypi, een ſoort van Wortelen, daar d'Americaanſche Wilden ſeker Meel van bereyden, 58
——— Men kan'er wel geen Brood van bakken, maar een goeden Bry van maken, 59
Ayti, een ſoort van Pokhout, 98
——— Sonderlinge eygenſchap van 't ſelve, *ibid.*

B.

Boniten, anders ook geſegt *Albacoren*; een ſoort van Viſſchen. Sie op *Albacoren.*
——— Echter is'er onderſcheyd tuſſchen d'Albacoren en Boniten, 14
Boombladeren in America van een geweldige grootte, welker gelijke in geene der andere Weerelds-deelen in lenghte en breedte te vinden ſijn, 100. 101
Boomen in America. Araboutan, een Boom van een geweldige dikte, 94
——— Bomen, welker Stammen vijfthien, ſeſthien, en meer vademen dik ſijn, *ibid.*
——— In America ſijn geen Laſtdieren, om 't Brazilienhout na de Scheepen te brengen: maar de Wilden dragen 't op hare Schouderen, 95
——— Boomen, daar 't Brazilien-hout van koomd. Sie op *Brazilien-hout.*
——— Seldſaamheyd aan den Boom Sycomorus, of Adams-Vygenboom, 95
——— Palmboomen in America van verſcheydene ſoorten, 97
——— Ayti, een ſlag van Pokhout, 98

—— Boomen met seer dikke Bladeren, van een lieflijken reuk, *ibid.*
—— Seer leelijk stinkende Boomen, *ibid.*
—— Boomen met gevaarlijke Appelen; en andere, tot geneesing der vuyle Pokken, 99
—— De Boom Choyne. Sie op *Choyne.*
—— De Boom Saboucale. Sie op *Saboucale.*
—— Acaiou, de Vrugt eens Booms. Sie op *Acaiou.*
—— De Boom Paco-aire. Sie op *Paco-aire.*
—— Oranje en Citroen-boomen in America, van wie daar eerst geplant, 102. *Sie voorts op Hout, &c.*
Boomwol, hoedanig deselve wast, 102
—— De Wijven der Wilden weeten'er seer wel meê om te gaan, *ibid.*
Boonen in Brazil, soo groot als een Duym; hoe van de Wilden genoemd, 107
Booterpot, een Berg, of Rots. Sie op *Pot de beure.*
Boucan, of Bucan, Roosters van Hout by de Wilden. Sie op *Roosters.*
Brazil, in dit Gewest verneemdmen nog Vorst, nog Hagel, nog Zneeuw, 103
—— Als by ons de dagen op 't kortste sijn, heeft men hier de langste, en de meeste hitte, *ib.*
—— Brazil, en andere deelen van America, waar door de Koning van Frankrijk deselve verlooren, en Portugal die bekomen heeft, 159
Braziliaansch Ried. Sie op *Indiaansch Ried.*
Braziliaansche Peeper. Sie op *Peeper.*
Brazilien-hout, ten brand gebruykt, geeft seer weynig rook van sig, 95. Sie op *Hout.*
—— Asch van Brazilien-hout verwd 't Lijnwaad rood met een bestendige verwe, *ibid.*
Bruyloft, d'eerste op Brazil, 38
Bucan. Sie op *Boucan.*
Byen in Brazil. Haren Hoonig, en 't Wasch, hoe van de Wilden gebruykt, 85
Bygeloof der Braziliaansche Wilden, ontrent hare Maraka, seer dwaas, 133
—— Ander hardnekkig Bygeloof derselve, ontrent haare Dooden, 157

C.

Canaria, een lustig Eyland, 10
Canarische Piek, een seer hoogen Berg, 10. Gehouden voor den Atlas der ouden, *ibid.*
Canide, een der schoonste Vogelen onder de Son. Van de Wilden seer hoog geagt, 80
—— Seer heerlijke Pluymen, 81
Caou-in, den Sever-drank der Wilden. Sie op *Drank.*
Capo de Frie, een vermaarde Haven, 32
Caraibes, Propheeten, of Priesters, onder de Braziliaansche Wilden. Derselver voorgeven, 129
—— Haar bedrijf by een seer groot Feest der Tuppin Imbæ, 't welk om de vier of vijf Jaren eens gehouden werd, seer seldsaam, 129. 130. *en de volgende.*

gende. Sie op *Feeſt.*
—— Broeden in de Wilden een ſeer dwaas Bygeloof, echter ſonder Afgodery, 133. 134
Cay. Sie op *Meirkatten.*
Choyne, een Braziliaanſchen Boom. Waar toe derſelver Vrugt de Wilden diend, 99
Cieraden der Wilden. Die der Mansperſoonen ſijn een gat in de Lip te maken, en daar beentjens in te dragen: ook wel de Tong daar door te ſteeken, 48
—— Een gat in elke wang, en een Steentje daar in, *ibid.*
—— Ligchaams-beſchildering, 49
—— Beenderen om den hals. Paternoſters, hoe gemaakt, *ib.*
—— Hoeſe ſig vercieren met de pluymen van Hoenderen. Wat voor dwaling dit by d'Europianen veroorſaakte, 49. 50
—— Voorhoofd-bindſelen. Oorcieraden, 50
—— Wangen-cieraad. Hoeſe ſig vercieren alſe ten Oorlog willen trekken, of eenen gevangenen ſullen ſlagten, 51
—— Cieraad van Struys-vederen, 51
—— Lijf-kerving, *ibid.*
—— Vertooning eens Braziliaanſchen Wilden in ſijne volle heerlijkheyd, 53
—— Vrouwen-cieraden by hare Naaktheyd, 53
—— Netheyd ontrent haar Hayr. Oorhangſelen. Aangeſigts-beſchildering. Armbanden, 54
—— Corallen van glas haar ſeer aangenaam, 55
Citroenen en *Oranje-Appelen*, van wie in America geplant, 102
Coaty, een Americaanſch Dier, ſeer ſeldſaam; beſchreven, 77
—— Verwondering der Franſoiſen over 't ſelve, 78
Colligny, Admiraal van Frankrijk, is Villagagno, onder de vervolging der Gereformeerde in dit Koningrijk; ſeer bevoorderlijk tot ſijnen Scheeps-togt na Brazil, 2
Colligny, een Slot, van Villagagno in Brazil gebouwd, en na den Admiraal Caſpar de Colligny ſoo genoemd, 33
—— Verder beright van dit Slot, 43
Compas, ſonderlinge nuttigheyd van 't ſelve op de Zee, 7
Corallen van Glas, der Wilden Vrouwen boven maten aangenaam, 55
Cottoen. Sie op *Boomwol.*
Crocodillen in America, genoemd Jacaren, onſchadelijk een ſchadelijke, 72
—— Verder berigt van deſelve, 72. 73

D.

Dans der Tuppin Imbæ; of der Wilden in Brazil, ſeer ſeldſaam, 131
Danſſen der Wilden, geſchied altijd by hare Suyperyen, 65
—— Sonderlinge gewoonten der jonge Lieden hier ontrent, 65. 66
—— Mannen en Vrouwen danſſen noyt onder malkander, 66
Delphinen, een ſoort van Zee-Viſſchen, 13
—— Sonderlingheden ontrent deſel-

deſelve, 24
Dieren in America ſijn niet gelijckvormigh die met onſe Landen, 68
——— Berigt van de voornaamſte ſoorten der Americaanſche Gedierten, 68, *en de volgende.*
——— Noch Dieren, noch Viſſchen, noch Boomen, &c. in America ſijn die in Europa gelijk, 107
Dooden der Wilden in Brazil. Derſelver gehuyl en getier, als dat van Honden en Wolven, wanneer yemand onder haar ſterfd, 155
——— Wonderlijke Manier van Dooden-beklaging, niet alleen by de Wilden, maar ook by de Vrouwen in Bearn en Gaſconje over haare Mannen, 156
——— Hardneckig Bygeloof der Wilden ontrent hare Dooden by de Begraafnis, 157, Sie ook op *Graven.*
Dorſtlyding onder de Linie Æquinoctial; ſeer ſwaar, 20
——— Noch onlijdlijker in des Autheurs te rug-reys uyt Brazil na Frankrijk. Sie op *Hongersnood.*
Drank der Wilden. Walgelijke manier, op welke de Vrouwen in Brazil dien Drank bereyden, 62
——— Werd gemaakt van eenige Wortelen, ook van Turkſche Weyt, en genoemd *Caou-in*, 63
——— Hoedanig ſy deſen drank in een groote veelheyd ingulpen, dikmaal drie dagen en nagten na malkander. Eeten niet alſſe drinken; en drinken niet alſſe eeten, 64
Drinkeryen der Braziliaanſche Wilden, dagen en nagten agter een, 64
——— Hare vrolijkheyd onder 't Suypen. Wanneerſe alderſterkſt ſwelgen, 65
——— Danſſen altijd by hare Slempen; en ſonderlinge gewoonten der jonge Lieden hier ontrent, *ibid.*
——— Seldſaam geval van 't volſuypen deſer Wilden in Spaanſche Wijn, van haar bekomen in een Portugeezſch Schip, 66

E.

EDik, gemaakt van Suyker, tegens de Natuur des Suykers, 102
Eerſte Predicatie; eerſte Avondmaals-bediening; eerſte Bruyloft op de wijſe der Gereformeerden in Brazil; Sie op *Predicatie, Avondmaal, Bruyloft.*
Endvogelen in Brazil. Sie op *Indiaanſche Endvogelen.*
Ey-dooyeren, van de Braziliaanſche Wilden voor vergif gehouden, 79
Eyeren, willen de Wilden niet gegeeten hebben: waarom niet, 79
Eyland, waar in Villagagnon 't Kaſteel Colligny had gebouwd, beſchreven, 42. 43
Eylanden, woeſt; daar veel Oeſters werden gevonden, 44
——— Hoemen de ſelve bekoomd, *ibid.*

F.

FEeſt by de Tuppin Imbæ, ſeer groot, om de vier of vijf jaren eens van haar gehouden, 129
——— Hare ſeldſame gewoonten en Ceremonien op 't ſelve 130

——— Om-

—— Omſtandig berigt, hoe dit Feeſt van onſen Autheur is waargenomen, 131, *en vervolgens.*
Fledermuyſen, van een geweldige grootte, welke by nagt 't bloed uyt der Menſchen groote Teeën ſuygen, 84
—— Onſen Schrijver ſelfs bejegend. Wat daar uyt ontſtaat, *ibid.*
—— Diergelijke Fledermuyſen ſijn ook op 't Eyland Cuma; en ſeldſaam-klugtig geval met eenen Sieken, t'ſijner geneeſing, 85
Fluyten der Wilden, gemaakt van Menſchen-beenderen. Waar toe gebruykt, 113
Fortunatis, of de Geluckige Eylanden, 8
—— Miſlag der Weereldt-beſchrijvers ontrent de ſelve, 9
Françoiſen-hout, 't regte. Sie op *Pock-hout.*
Françoiſen ſchendige trouwloosheyd, tegens eenige Portugeezen, 11

G.

Ganabara, anders Rio de Janeiro, of Jenneiro, 33 Sie voorts op *Rio de Janneiro.*
Genees-middel ſeer treflijk, tegens de Roode-loop, genomen van de Palmboomen, 97.98
—— Van den Boom Ayti, tegens de vuyle Pokken, 98
Geſprek onſes Schrijvers met de Wilden, aangaande 't Brazilien-hout, 't welke d'Europianen in Brazil quamen afhalen, en der ſelver vernuftige redenen hier ontrent, 96
—— Met deſelve Wilden, over den Aygnan, of booſe Geeſt, die haar dikmaal geweldigh plaagde, 128
—— Met even deſelve, aangaande God, en den Godsdienſt, 135. 136
Verſcheydene andere Geſpraken met de Wilden over andere ſaken, hier en gintſch door 't geheele Werk.
Geval van twee Zee-golven, ſeer ſeldſaam, 10
Gevangene, welke de wilde Natien d'een van d'ander bekomen, hoeſe gehandeld, en wel gemeſt werden tegens den tijd der Slagting, 117
—— Verſameling by de Slagting, *ibid.*
—— Sonderlingheden ontrent de grootmoedigheyd en doodsveragting des geenen, die geſlagtet ſal werden; en hoedanige ſolenniteyten hier ontrent gepleegd werden, 118
—— Hoe hy eyndlijk dood geſlagen werd, 119
—— Verdere byſonderheden ontrent 't braden en eeten des geſlagteden, 120, *en vervolgens.*
Graden van Bloedverwantſchap, in welke de Braziliaanſche Wilden niet trouwen mogen. Sie op *Houwlijk.*
Gras-Zee, waarom ſoo genoemd, en ſeldſaamheyd der ſelve, 169
—— Een ander ſeer gevaarlijk op de Zee drijvend Kruyd, 170
Graven der Wilden. Haar bygeloof, wat den Begravenen ſou geſchieden, indienſe geen Spijſen by ſijn Graf ſetteden, 157
—— Hoeſe met de Graven han-

handelen, wanneerse hare Hutten na een andere plaats dragen, 157

H.

Haagdissen in Brazil, genoemd *Tovous*, boven maten groot; in 't eeten van een delicater smaak als eenige andere Dieren, 73

—— Onthouden sig in Poelen, en aan Beeken, gelijk de Kikvorsschen by ons, 73

—— Bosch-Haagdissen, seer schaadlijk, 74

—— Onsen Schrijver en twee andere Françoisen bejegend eene der selve, van een onguure grootte, en vervaarlijke gestalte, *ibid.*

—— Hoe 't haar daar meede ging, 74. 75

Hay, een Dier, soo groot als een Hond, in Brazil. Beschrijving van 't selve, 77

—— Niemand heeft het ooyt sien eeten, *ibid.*

Hen in een Portugeesch Schip, legt op d'onstuymige Zee yeder dag een Ey, 12

—— Haar verlies van den Oversten des Schips, door de Fransche genomen, seer beklaagd, *ibid.*

Henrico-polis, of Ville-Henry, een van Thevet versierde Stad in Brazil, 43

Hetich, een Wortel, of Knol, anders Knol-wortel; seldsaamheyd aan de selve, 106

—— Onder d'asch gebraden, sijnse soo goed, als de beste gebradene Peeren by ons; *ibid.*

—— Seer verwonderlijcke voort-teeling, 106

Hitte onder de Linie Æquinoctiael seer groot, en swaare Dorstlijding, 21, 165

Hoenderen in Brazil. Sie op *Indiaansche Hoenderen.*

Hoerery van ongetrouwde Dochteren in Brazil voor geen schande geagt. Echter sijnse niet seer geneegen tot ontugt, 139

—— Maar Overspel by de Wilden vervloeklijk, en hoe gestraft, *ibid.*

Honden, van de Wilden in Brazil nooyt gesien voor d'aankoomst der Françoisen in dit Gewest, 75

—— Haren schrik voor de selve; en waarom, *ibid.*

Hongersnood in 't Schip onser Reysigers ontstaan, op hare te rugg'Togt uyt Brazil na Frankrijk, 171

—— Neemd allenxen meer en meer toe, tot dat deselve eyndlijk op 't hoogste en alderhoogste was geklommen, 172 *en vervolgens.*

—— D'uyterste ellenden deeser hongersnood: eerst de walgelijkste dingen gegeten, daar na 't Le'er van Schoenen, Wambaisen; Brazilien-hout geknauwd, eyndlijk niets met allen, waar by noch d'onlijdlijkste dorst ging, van pag. 172 tot 179.

De meenigerley sonderlinge seldsaamheden, onder deese Honger-en dorstlijdingh, konnen op deese korte Lijst niet gebragt werden.

—— De Hongersnood in de belegerde Stad Sancerre Anno M D LXXIV.

MD LXXIV., op verre na soo groot niet, als in dit Schip; 175
—— Als 't Ligchaam door honger afgemat is, werden de Sinnen verward; met een boos hert d'eene tegens d'andere, *ibid.*
—— Seer seldsaame toevallen deeser uytgehongerde, doese nu weer in Frankrijk waren aangeland, 182
Hoopen van hoofden der gene, die van de Wilden geslagt en gegeeten zijn, 122
—— Der selver Beenderen, waar toe gebruykt, *ibid.*
Hout in Brazil van allerley verwen, 98
—— Pok-hout. Sie op *Pok-hout.*
—— Brazilien-hout. Eenige deeser Boomen sijn sesthien vademen dik, 94
—— De Wilden verwonderen sig, waarom d'Europianen daar soo veel Brazilien-hout komen halen, 96
—— Aanmerklijk Gesprek hier over tusschen Lerius en eenen Wilden, 96
—— Hout, soo swaar, dat het terstond in 't Water sinkt, gelijk Yser, 98
Sie voorts op *Boomen*, en *Brazilien-hout.*
Houwlijk, 't eerste in Brazil op de Gereformeerde wijs, tusschen twee Jongelingen der Wilden, en twee uyt Frankrijk overgekomene Dochteren, 38. Andere Houwlijken alhier, ook op de wijs der Gereformeerde, 39
Houwlijken der wilden. Graden van Bloedverwantschap, in welkese niet mogen trouwen, 138
—— Ontrent hare Byeenkoomst werden gene Ceremonien gebruykt. Eenen Man mag veele Wijven nemen, 138
—— Verwonderlijke eendragt onder de selve.
—— Overspeelsters by haar, vervloeklijk, en swaar gestraft. Doch Hoerery der ongetrouwde Dochteren geen schande, 139
Huvassou, een Landschap in Brazil, van de Wilden soo genoemd, 25
—— Is een seer rauwe Landstreek, *ibid.*

I.

Indiaansche Endvogelen, van de Wilden genoemd *Upec*, 79
—— Haar seer seldsaam Bygeloof, soo van dese als van alle andere Vogelen, Dieren, en Visschen, 79
Indiaansche Hoenderen, soo eygentlijk Indiaansche, als gemeene, van de Portugeezen daar gebragt, 78
—— De Wilden houden d'Eyerdooyeren voor vergif, 79
—— Groote meenigte van Hoenderen; en sonderlinge seldsaamheden, 79
Indiaansch Ried in de Bosschen, soo dik als eens Menschen been, 103
—— Indiaansch Suyker-Ried. Sie op *Suyker-Ried.*
Indiaansch Petum. Sie op *Petum.*
Indiaansche Tabak. Sie op *Tabak.*

J.

Jaceren. Sie op *Crocodillen.*
Jacou, een ſoort van Boſch-vogelen in Brazil. Geen vleeſch ter weereld van ſoo een lieflijke ſmaak, als dat van deeſe Vogelen, 80
Jacoutin, een ſlag van Brazili-aanſch Boſch-gevogelt, 80
Jacupen, een Boſch-vogel in Brazil, 80
Janovare, een Dier in Brazil, alles, waar het by komen kan, verſcheurende, ſoo Menſchen als Dieren, 75
—— Voorbeeld daar van, *ibid.*
Jennere, of Ganabara. Sie op *Rio de Jennero.*

K.

Kanarien. Kanariſche Piek. Sie op *Canarien.*
Kinderen der Wilden in Brazil, van drie of vier Jaren, hoedanig geſteld, 56
—— Kortswijl der Françoiſen met de ſelve, *ibid.*
—— Naamgeving der Vaders aan haar; ſoo haaſt alsſe geboren ſijn, 140
—— Werden nooyt geſwechteld, noch in Windelen gewonden. Hebben daarom echter geen kromme beenen. Aanmerking hier op, 141
—— Wonderlijk - ſeldſame Kinder-reyniging, alsſe ſig bevuyld hebben. D'oude doen deſgelijks, alsſe haer gevoeg gedaan hebben, 141
—— Meenigte van Kinderen eens Mans, *ibid.*
—— Opvoeding ten Oorlog en ter Jagt, *ibid.*
Kleederen, van de Françoiſen aan de naakte Braziliaanſche Wilden verruyld, 52
—— Wat ſig belagchlijks daar by toedroeg, 53
—— De Vrouwen der Wilden begeerden gantſchlijk geen Kleederen aan te doen; en wat reden ſy daar van gaven, 55
—— Liever wilden de Wilden hare Ligchamen door de Son laten verbranden, door 't aandragen der Steenen op hare bloote Schouderen quetſen, als gekleed gaan, 56
Kortswijlig geval tuſſchen Lerius en eenige Wilden, 145
—— Ander klugtig Geval van hem met de ſelve, over ſijnen Naam, 146
—— Kortswijlig Geval, onſen Autheur bejegend met eenen Wilden, 152. 153
—— Klugtig en ſeldſaam Geval van eenen Sieken met een Fleermuys, 85
Kreeckels in Brazil, ſeer ſchaadlijk, 85
—— Vreeten en door-bijten alles, 86
Kurema, een ſoort van Barbeelen in Brazil. Gedood ſijnde, geven 't beſte Meel, 89

L.

Le Rattier (de Ratte-, of Muyſe-val), een Rots, van de Françoiſen dus genoemd, 42
Leelijk-mooy der Wilden in Brazil, ſeer ſeldſaam en affchouwlijk, by haar een ſonderling Cieraad, 27. Sie op *Cieraden.*
Lerius, beſchrijver deeſer Reys. Oorſaak, waarom hy en andere

dere Gereformeerde Françoiſen deſelve aannamen, onder de Vervolging in Frankrijk 1. 2
—— Namen der Predikanten en Godsgeleerden, die deeſen Togt ook aannamen, 4
—— Afvaart van Honfleur, 5. 6
—— Vreeſlijk Onweer, 8
—— *Leerii* verdeediging tegens Thevet, en den ſelven overtuygd van verſcheydene Onwaarheden, 18. *Sie voorts op Thevet.*
—— Aankoomſt in Brazil, 33
—— Sijn gevaar door een vreeſlijken Boſch-Haagdiſch, 74
—— Werd van een Scorpioen geſtoken, en Genees-middel, 87
—— Sijn kortswijlig geval met eenige Wilden, 146
—— Oorſaak van ſijn en eeniger anderer vertrek uyt Brazil weer na Frankrijk, 158
—— Afvaart van America, en voortekenen van ongeluk op de Reys, 160
Hoe 't hem en d'andere op deſelve gegaan is, werd in 't vervolg verhaald.
Ligthaams-beſchildering der Wilden, ſeer ſeldſaam, 49
Linie Æquinoctial. Aanmerklijke waarneemingen onder deſelve, 20
—— Stinkende, giftige Reegenen. Onbeſtendige winden. Boven maten groote hitte, 20. 21
—— 't Scheeps-brood en 't water verdorven, onder deſelve, 21
—— Gewoonte der Schiplieden ontrent de geene, die nog noyt onder de Linie ſijn geweeſt, 23
—— Eenige andere byſonderheden, aangaande den Evenaar, 164
Loopers van een ongemeene ſnelheyd onder de Braziliaanſche Wilden, 30
—— Wetden tweevoetige Poſtpaarden geheeten, *ibid.*

M.

Magenſes, eenige ſoo genoemde Eylanden, 30. 31
Maniot, een Wortel in Brazil; hoe deſelve waſt, 58
—— De Wilden maken ſeeker ſlag van Meel van deſelve, *ib.*
—— Hoe ſulks toegaat. Men kan'er wel geen Brood, maar een goede Bry van bereyden, 59
—— Hoeſe handelen met 't Sap uyt deeſe Wortelen, 60
—— Hoe deſelve voortgeteeld werden, 61
Mannen der Braziliaanſche Wilden ſijn harer barender Vrouwen Vroed-wijven, 140
Manobi, een Vrugt die onder d'Aarde groeyd, gelijk by ons d'Aard-Appelen, 106
Maq-he, een Landſchap in America, 30
—— Breeder berigt van 't ſelve, 31
—— Meenigte van ſeer tam Gevogelt, *ibid.*
Marganos. Sie op *Papegayen.*
Markayas, een Natie der Wilden in Brazil; geduerig in Oorlog met de Tuppin Imbæ, maar ſijn

sijn Vrienden der Portugeezen, 25. 26
—— Onverſoenlijken haat tuſſchen de Markayas en Tuppin Imbæ. 122
—— Die d'eene Natie van d'andere gevangen bekoomd, werden eerſt wel gemeſt; daar na dood geſlagen, gebraden, en gegeeten, 117. 122. 123
—— Verſcheydene Voorbeelden hier van 121, *en vervolgens.*
Oock anderweegen hier en gintſch in dit Werk. Sie ook op Tuppin Imbæ.
Maraka, een rammelend Tuyg by de Braziliaanſche Wilden, 52
—— Waar van, en hoe gemaakt, *ibid.*
—— Heerlijk-vercierde Maraka by hare Feeſten, 133
—— Dwaas bygeloof en ſotte dwaling ontrent deſelve, *ibid.*
—— Echter ſonder Afgodery, 134
Maſtix in Brazil, van een ſeer lieflijke reuk, 103
Meel, gemaakt van Wortelen, 58
—— Van gedroogde Viſſchen 79
Meir-katten, van de Brazilianen genoemd *Cay*, 76
—— Eenige ſonderlingheden van deſelve, *ibid.*
—— Gelijk ook van Apen, 77
Menſchen-eeters in Brazil, hoeſe handelen met de geene, welkeſe van hare vyanden gevangen bekomen. Sie op *Gevangene.*
Moiſſons, een ſoort van Papegayen. Sie op *Papegayen.*
Mouton, een ſeer treflijke Vogel in Brazil, ſoo groot als een Pauw, 80
Muggen; in Brazil, ſteeken ſeer fel, ſelfs door der Menſchen Kleederen heenen, 87
—— Aardige aanſchouwing, alsſe ſig ſetten op de naakte Ligchamen der Brazilianen, *ibid.*
Muſa, een Gewas en Vrugt van een ſonderlinge aanmerklijkheyd, met bladeren van drie Ellen hoogte, en anderhalve El breedte, 100, 101.
—— Beſchrijving der Muſa uyt Matthiolus, 101
—— Seer over-een-komende met de Braziliaanſche Pico-Aire, *ibid.*
Muyſedrek, met de hier en daar gevallene Brood-kruymelen en de vuyligheyd in 't Schip vlijtig t'ſaam gevaagd, en alles door hongersnood gegeeten, ſelfs met de daar onder vermengde Wormen, 171
Muysje, in 't Schip gevangen, verkogt voor vier Franſche Kroonen; voor een ander noch veel meer gebooden, 174
Muyſe-pooten, een uytſteekend Wildbraad, *ibid.*
Muyſe-val, of Ratte-val, een Berg, of Rots, in Brazil. Sie op *le Rattior.*
Muyſen van een geweldige grootte, 71

N.

Naaktheyd der Braziliaanſche Vrouwsperſoonen. Den gemeenſamen ommegang met deſelve verwekt in de Mannen ſoo veel aanprikkeling niet, als wel de Kleederpragt, in-

sonderheyd de dertele, van 't Vrouwvolk onder ons, 57
Naamgeving aan de Kinderen der Wilden, genomen van de dingen, welke haar bekend sijn, 140
Necotiaan, een Gewas, dus genoemd na eenen Necot, die 't aldereerst uyt Portugal in Frankrijk heeft gebragt; anders gesegt Tabak, 105
——— Is 't regte West-Indiaansch Petum niet, 105. Sie ook op *Petum*.
Neusen van de jonge Kinderen der Wilden, werden straks na der selver geboorte plat ingeduwd, als een sonderling cieraad aan de selve, 49
Nigua, een kleyn Wormpje, soo groot als een Vloo, komende voort uyt 't stof der Aarde: van de Brazilianen genoemd Ton, 86
——— Veroorsaakt de Menschen een ellendige plaag. Waar aan ook onse Schrijver Lerius sijn deel heeft gehad, *ibid.*
——— Doet geen ander Lid des Ligchaams schade, dan alleen de voeten, 86. 87
——— Hoe dit onheyl te geneesen staat, *ibid.*

O.

Onweer van seven dagen agter een, seer vreeslijk, 8
Verscheydene andere Stormen en Onweeren hier en gintsch in 't Werk.
Oorhangselen der Braziliaansche wilde Vrouwen, gemaakt van groote Slekken-huysen, en gehangen in de doorboorde Oorlellen, 54
Oorlogs-list der Wilden, 't sy om hare vyanden af te weeren, of om deselve t'overvallen, 113. 114
Oranje-Appelen en *Citroenen* in America niet geweest, voor dat de Portugeezen in dit Gewest quamen. 102
Orapats, of Boogen der Wilden, hoedanig gemaakt, 110
Oratien der oude Wilden tot de jonge, om haar op te wekken tot kloekmoedigheyd tegens hare vyanden, en wraakneeming, 109
——— Staaltje van de welsprekenheyd der oude Wilden, om d'andere hier toe aan te setten, 109. 110
——— Sulke Oratien dueren dikmaal ses uyren agter een; en werden van d'andere met de grootste aandagt aangehoord, 110
Overspeelsters by de Braziliaansche Wilden seer vervloeklijk; en hoedanig gestraft, 139
——— Evenwel werd de Hoererij der jonge Dochteren voor geen schande gehouden, *ibid.*
Ovetacaten, een Natie der Wilden, seer woest en wild; ook boven maten snel en gewind, 29
——— Hoese hare Waren verhandelen aan hare Naburen, welke haar niet vertrouwen, *ibid.*
——— Wat sig daar ontrent toedraagd, 30
——— Loopen soo snel als de Windhonden, *ibid.*
Oussa. Sie op *Aard-kreesten*.

P,

Paco-Ayre, een Boompje, of Heester in Brazil. Beschrijving van 't selve, en des selven Vrugt, 100
—— Aanmerklijkheden daar van, 100
—— Geweldig-groote bladeren; van welke de gemeene lengte is van ses, de breedte van twee voeten; en seldsaamheyd ontrent deselve, 100. 101
—— De Paco-ayre koomd seer wel over een met 't Gewas Musa, gelijk Matthiolus 't selve beschrijft, 101
—— Verder berigt van dit Gewas Paco-ayre, 't welk kon geteld werden onder 't Indiaansch Ried, 103
Padden in Brazil van een geweldige grootte; welke echter gegeeten werden, 73
Palmboomen in America, van verscheydene soorten, 97
—— Genees-middel van deselve, bysonder goed tegens de Roode loop, 98
Pana Pana, een vreeslijk Visch-monster, beschreven, 90
Papegayen in America, vliegen met sulke groote hoopen in de lugt, als by ons de Kraayen en Duyven, 32. 33
—— Verscheydene soorten van Papegayen in West-Indien, 81
—— 't Grootste, 't schoonste en 't best-klappende slag, *ibid.*
—— Seldsaam verhaal van de Papegay eener Braziliaansche Vrouw, en des selven seer seldsame bedrijven, 81. 82
—— Andere soorten van Papegayen; daar onder Marganas, Touis, of Moissons. Berigt van hare Nesten, 82
Parati, een welsmakende Visch in Brazil, 89
—— Gedroogd sijnde, geven 't beste Meel; gelijk ook de Kurema, *ibid.*
—— Hoe dit Meel gemaakt werd, *ibid.*
Peeper in Brazil, boven maten scharp, 106
—— Hoedanig van de Wilden gebruykt, 107
—— 't Zaad, noch groen, met de hand aangeraakt, en de hand aan eenig deel van 's Menschen Huyd gebragt sijnde, doet deselve vol bladeren komen, *ibid.*
Petum, een Americaansch Kruyd, soo veel als, volgens veeler meening, onse Tabak, 104
—— Sonderlinge nuttigheden van 't selve, gesmookt werdende gelijk de Tabak, *ibid.*
—— Verschild echter van den Tabak, derhalven de Fransche Vertaler van Benzo hier in berispt werd 105
—— Necotiaan, van veele der onse 't selve met Petum geagt, doch is 't niet. Waar van daan den Naam Necotiaan gekomen is, 105
—— Thevets valsschen roem, dat hy aldereerst het Petum in Frankrijk gebragt heeft, *ibid.*
Pira is by de Wilden den gemeenen Naam van alle Visschen, 89
Pira-Ypochi, een Visch, lang als een Aal, doch men derf 'er niet van eeten, 89

Pokhout. Sie op *Ayti*.
—— 't Regte Pokhout, 99
Politie der Wilden. Haar eendragt onder malkander, 142
—— Seer selden komense tot Vegten; en als 't geschied, soo geld by haar de Wet der gelijke vergelding: Oog om oog; tand om tand, &c., *ibid.* Sie voorts op *Wilden*.
Pot de Beure, of *Boterpot*, een Berg, of Rots, van de Françoisen soo genaamt, en waarom, 42
Predicatie, d'eerste Gereformeerde, op Brazil gedaan, over de woorden Psalm XXVII. het vijfde vers, 35
—— Hoedanig Villagagno sig in deselve droeg, *ibid.*
Propheeten, of Priesters der Tuppie Imbæ. Sie op *Caraibes*.

Q.

Quampiam, een sonderlinge Braziliaansche Vogel, 83
Quoniambec, een Koning der Wilden in America. Wat Thevet van den selven schrijft. Daar over van Lerius beschimpt 19

R.

Raia, of Braziliaansche Rogchen, die in den Zeeboesem van Ganabara gevangen werden, 89
—— Verschillen seer veel van de Normandysche en Engelsche, *ibid.*
—— Beschrijving harer gestalte. Giftige Staart, welke d'andere niet hebben, 90
Reegenen onder de Linie Æquinoctial, seer schaadlijk alsse op de bloote Huyd der Menschen vallen; stinkende, en giftig, 20. 21
Requiem, of Hay, een seer schaadlijke Visch; 16
Rio de Janneiro, dus genoemd by de Portugeezen, of korter *Jenero*; by de Wilden *Ganabara*, een vermaarde Zeeboesem, 41
—— Onwaarheyd, van Thevet hier ontrent Lerius te last gelegt, *ibid.*
—— Lengte en breedte deeser Haven, 42
—— D'Invaart seer gevaarlijk. Berg, of Steenrots, van de Françoisen geheeten Pot de Beure, *ibid.*
Rogchen in Brazil, verschillende van d'Engelsche en Normandysche. Sie op *Kaia*.
Rogge, waarom deselve in Brazil niet wil wassen, 62
Roosters van Hout; van de Wilden genoemd Boucan; hoedanig sy deselve toerigten, 69
—— Op deselve bradense 't Vleesch harer vyanden, van haar gevangen bekomen, 70
—— Verder berigt van deese Roosters; en aanwijsing van dwaling eeniger Weereld-beschrijvers hier ontrent, 121
Rots, seer groot en blinkende, gehouden voor een Smaragd, of Esmaraude, 30
—— Bysonderheden van deselve, *ibid.*
Rots, of Berg, van de Françoisen genoemd *Pot de Beurre*. Sie op *Pot de Beure*.
Rotteval, of Muyse-val; een Berg, of Rots. Sie *Le Rattier*.

S.

Abaúcaie, een Braziliaanschen Boom, sijnde een soort der Cocos-boomen, beschreven, 99

—— Konstige Schalen, gedraayd uyt de Schalen der Noten, nevens andere sonderlingheden, 100.

Sagovins, een soort der Meirkatten. Sie op *Meirkatten*.

Sardinen, een seldsaam slag van Visschen, soo kleyn, datmen sou meenen, hoofd en Staart aan malkander te staan, 9

—— Verdere sonderlingheden, *ibid.*

Sarigoi, een seer stinkend Americaansch Dier, echter goed ter spijs, alsmen 't Nieren-vet weg doet, 72

Schildpadden van een geweldige grootte. Eene der selve in 't Schip bekomen, waaraan tagtig persoonen sig overvloedig versadigden, 17

—— Smaken als Kalfsvleesch. Hoese gevangen werden, *ibid.*

—— Verdeediging van Lerius hier ontrent, tegens de beschimping van Thevet; en Thevet door Thevet selfs weerlegt, 18

Schipbreuks-gevaar, 167., en op verscheydene andere plaatsen.

Scorpioenen in Brazil; kleyner als in Provencen, doch der selver steek even soo vergiftig en doodlijk, 87

—— Onsen Schrijver van eenen der selve gestooken; *ibid.*

—— Genees-middel, genomen van de Scorpioenen selfs, 87, 88

Seovassou een Braziliaansch Dier, en een soort der Harten, 71

Sicomorus. Sie *Sycomorus*.

Sieken onder de Wilden in Brazil. Wijse, om deselve te geneesen, 154

—— Gewoone Siekten onder de Brazilianen, *ibid.*

—— Haar seer seldsaam bedrijf by de Sieke. Gehuyl en getier als van Honden en Wolven, wanneer de Sieke sterft, 155. Sie voorts op *Dooden*.

Slangen in Brazil, van een geweldige grootte; doch ter Spijs gebruykt, 73

—— Water-Slangen, doch onschadelijk, schoonse yemand bijten, of steken, 74

Sondvloed ten tijde Noachs. Van deselve maken de Wilde Brazilianen gewag, in hare Gesangen, uyt een oude overlevering harer Voorouderen, doch seer verward, en met Fabulen vermengd, 133

Soute Spijsen, als Pekel-vleesch. Abberdan, Haring, &c., in Zee-water te weyken gelegt, werd veel eer lak, dan in soet water, 21

Spiritu Santo, een Fort der Portugeezen, van haar dus genoemd; doch van de Wilden Moab, 28

Steen van een verwonderlijke eygenschap in Schotland, die, in Stroo of Werk gewikkeld sijnde, 't selve terstond aansteekt, en doet branden, 149

Suyker-Ried in Brazil, 102

—— Alsmen 't laat verrotten, daar na in Water te weyken legt, soo werd dit Water,

tegens de natuur des Suykers, soo scharp zuur, als Edik, 103
Swangere Vrouwen. Sie op *Vrouwen.*
Swemmers onder de Braziliaansche Wilden, 90
——— Mannen, Vrouwen, Kinderen, sijn hier uytstekende Swemmers, 90. 91
——— Sonderling voorbeeld van deese hare konst. 91
Sycomorus, of *Adams Vygeboom*, seldsaamheyd aan den selven, 95

T.

Tabak, van eenige even-gelijk gesteld met 't West-Indiaansch Kruyd Petum; doch door misverstand, 104. Sie voorts op *Petum.*
——— Van Benzo genoemd een Duyvelsche stank, 105
Tajassous, een wonderlijke soort van wilde Varkens, 71
Tamouata, een seer seldsame Braziliaansche Visch; van een uytnemend goede smaak, 90
Tapemiry, een geweest in West-Indien, 28
Tapirousson, een wild Americaansch Gediert, 68
——— Beschrijving van 't selve, 69
——— Van de Huyd Schilden gemaakt, welke van geene Pijlen doorschooten konnen werden, *ibid.*
Tapitis, Americaansche Dieren, onse Hasen niet seer ongelijk, 71
Tatous, een seer traag Dier in America, met sulke harde Schubben, dat geen Zwaard deselve kon doorhouwen, 72
——— Andere seldsaamheden; en aanmerking op Bellonius, *ibid.*
Thevet van Lerius weersprooken, en overtuygd van onwaarheden; als, ontrent de grootte van eenige Schildpadden; waar by hy selfs door hem selven werd weerlegd, 18
——— Ontrent de Zeehaven Ganabara, of Rio de Jennero, 41. 42
——— Sijne verdigtede Stad Henricopolis in Brazil, 43
——— Sijnen valschen roem, dat hy aldereerst 't Petum in Frankrijk heeft gebragt, 105
——— Sijne Spotteryen tegens Lerius aardig beschimpt, 19
Tocon, een Braziliaansch Kruyd, boven maten taay, en sterk, gebruykt tot Boog-peesen, 110
Ton, een seer schaadlijk Wormpje. Sie op *Nigue.*
Toucan, den aldervoornaamsten Vogel onder al de Vogelen in America, 82
——— Heeft de verwonderlijkste Snavel onder de Son. Andere aanmerklijkheden, 83
Touis. Sie op *Papegayen.*
Tovous. Sie op *Haagdissen.*
Trouwloosheyd der Françoisen seer schendig, tegens 't Volk van een Portugeezsch Schip, 11
Tuppin Imbæ, een Natie der Wilden in Brazil, 32
——— Verwonderen sig, waarom d'Europianen soo veel Brazilien-hout uyt haar Land quamen halen, en haar aanmerklijk Gesprek daar over met Lerius, 96
——— Haar oordeel van de Spaanjaarden, 97
——— Hare Geweeren, 110

—— Pijlen, en sonderlinghe-den der selven. Sijn seer ge-swinde en gewisse Boogschut-ters. 111
—— Hare Schilden, en hoese die gebruyken. Sijn anders gantsch naakt, 111
—— Willen met geen Yssere Zwaarden vegten. Welke hare Krijgs-Oversten sijn, 112
—— Hebben Fluyten, ge-maakt van Menschen-beende-ren, 113
—— Hare Schuytjens. Oorlogs-listen. Veldslag der Tuppin Imbæ tegens de Markayas, hoe toegegaan. Van onsen Schrij-ver selfs bygewoond, 114. 115
—— Hoe de gevangene van haar werden gehandeld, ge-slagt, gegeeten. Sie op *Ge-vangene.*
—— Haren Rooster, om 't Menschen-vleesch op te braden, 121
—— Knagen alles tot op 't been toe af, en andere vreeslijke seld-saamheden hier ontrent, 122
—— Onversoenlijken haat tus-schen de Tuppin Imbæ en hare Naburen de Markayas; met een grouwlijk voorbeeld, 122. 123
—— Weeten noch van den waren God, noch van Afgo-den, noch van Tempelen, noch van Godsdienst, noch van bidden, 126
—— Alsse van God hooren spreken, staanse verstomd van verwondering. Hebben geen meer Religie als de Beesten, 127
—— Werden selfs in dit leven van den Aygnan, of booze Geest, seer geplaagd, en hoe sulks toegaat, 128
—— Blijk, dat alle Religie in haar noch niet t'eenemaal uyt-gebluscht is. Hare Propheeten, of Priesters, 129. Sie op *Ca-raibes.*
—— Haar groot Feest. Sie op *Feest.*
—— Heerlijk-vercierde Mara-ka, en dwaas bygeloof daar ontrent, echter sonder afgode-ry, 134
Sie voorts op *Wilden.*
Turksch Koorn, of Weyt, an-ders *Mais*, in Brazil. Ver-scheydene Namen, en naarder beschrijving; 61

V.

Villagagnon, sijne voorwen-ding, waar om hy den Togt na Brazil aannam, 2
—— Bewoog veel' aansienlijke Lieden, hem geloof te geven; insonderheyd ook den ver-maarden Caspar de Coligny, Admiraal van Frankrijk; die hem bevoorderlijk is, *ibid.*
—— Koomd in Brazil aan. Sijne Brieven aan de Gemeente van Geneve, en versoekt toe-sending van Bedienaren des Godlijken Woords, en ande-re in de H. Schrift wel ervaar-ne Mannen; 't welk hem toe-gestaan wierd, 3. 4
—— Namen des Godsgeleer-den, welke uyt Frankrijk der-waarts trokken; waar onder ook Lerius was, 4. 5.
—— 't Slot Coligny van hem gebouwd, 35
—— Hoe de toegesondene van

hem ontfangen wierden; en ſijnen ſonderlingen ſchijn-yver tot de Religie, 34. 35, *en vervolgens.*
——— Valt haaſt af tot 't Pausdom, en wil d'andere Gereformeerde Françoiſen ook gewelddadig tot afval dwingen; die derhalven van hem afvallen, en wat ſig daar op toedroeg, 38, *en vervolgens.*
——— Doet eenige der voornaamſte Gereformeerde vetdrinken. 182
——— Verlieſt Brazil. Keerd weer in Frankrijk. Sijn eynde. 182. 183
Viſch, van een wonderlijke Geſtalte. Men kan'er niet van eeten, ſchoon men die vier-entwintig uyren lang kookte, 32
——— Gedroogd, en daar van Meel gemaakt, 70
——— Hebbende de geſtalte van een Menſch: door eenen Wilden in de Zee d'eene hand afgehouwen, 92
——— Viſch-vangſt der Wilden in Brazil, 90. 92
——— Berigt van veelerley, en daar onder ſeer ſeldſame Viſſchen in d'Americaanſche Zee en Rivieren, 88, *en vervolgens.*
Vleeſch, hoe de Wilden 't ſelve goed bewaren, 70
Vliegende Viſſchen. Meening onſes Schrijvers van de ſelve. Sijn nergens, noch in 't water, noch in de lugt, verſeekerd, 13
Vogelen in Brazil. Meenigte van Hoenderen, ſoo Indiaanſche als gemeene, 78
——— Endvogelen; en ſeldſaam Bygeloof, 79
——— Arat, de ſchoonſte Vogel onder de Son. Deſgelijks de Vogel Canide, van de Wilden byſonder hoog geagt, 80
——— Papegayen van verſcheydene ſoorten; en ſeldſame bedrijven van de Papegay eener wilde Vrouw, 81
——— Toucan, de voornaamſte onder alle Americaanſche Vogelen, 82
——— Desſelven ſeer verwonderlijken Snavel, 83
——— Beſchrijving van veelerley andere ſoorten van Vogelen in America, 83, *en vervolgens.*
——— Boſch-Vogelen, 79
Vorſt en Zneeuw onder de Linie Æquinoctial, ſonderling ſeldſaam, 165
Vrouwen in Brazil, ſijn niet ſeer geneegen tot ontugt. Hoe d'overſpeelige geſtraft werden, 139
——— Swangere en Barende Vrouwen. De Man is de Vroed-Vrouw, en andere bygaande Aanmerklijkheden, 140
——— Hoe der Wilden Vrouwen de Boomwol ſpinnen; de Slaapnetten toe bereyden: Drinkvaten maken, en aardig beſchilderen, 145
——— Hoeſe hare Doode Mannen beklagen, 156
——— Hare Cieraden, ſchoonſe gantſch naakt gaan. Sie op *Cieraden.*
Vyer; wonderlijke manier, op welke de Wilden 't ſelve weten te bekomen, door middel van twee houten, 149

W.

Walviſch voor een Klip in Zee aangeſien, 24

Walvisschen van een ongure grootte, 44. 45
Wangen der Wilden, gaten daar in gemaakt, ook in de Lippen, en Steentjens, of Beentjens daar in gehangen, 48. 27
Water-Slangen. Sie op *Slangen*.
Wet der gelijke Vergelding onder de Wilden, 142
Wilden in Brazil, gaan t'eenemaal naakt. Afschouwlijk Cieraad, soo der Vrouwen als der Mannen, 27
——— Hare Gestalte. Weynige gebreklijke onder haar. Hoogen ouderdom, 46
——— Bekommeren sig met geene weereldlijke dingen. Sijn noch toornig, noch twistig, noch eergierig, 46. 47
——— Ligchaams beschildering, en andere gewaande Cieraden, 49. 50
——— Hoese sig vercieren alse ten Oorlog willen trekken, of een Gevangene sullen slagten. Konst-stuk. Lijfkerving, 51
——— Hare Maraka, of Rammel-tuyg, 52
——— Kleederen, aan haar van de Françoisen verruyld. Wat sig belagchlijks daar by toedroeg, *ibid.*
——— Vertooning eens Brazilianschen Wilden, in sijne volle heerlijkheyd, 53
——— De Vrouwen gaan soo wel naakt als de Mannen, *ibid.*
——— Aangesigts-beschildering, 54
——— De Vrouwen willen geen Kleederen aan doen. Wat reden sy daar van geyen, 55
——— Liever willen dese Wilden hare Ligchamen door de Son laten verbranden; hare naakte schouderen door 't aandragen van Steenen laten quetsen, als gekleed gaan, 56
——— Kinderen der Wilden, *ibid.*
——— De gemeensame ommegang met de naakte Vrouwspersoonen der Wilden verwekt in de Mannen soo veel aanprikkeling niet, als wel de Kleederpragt der onse, 57
——— Bereyden Meel van Wortelen, 58
——— Ook van gedroogde Visschen, 70
——— Sijn seer groote Suypers. Waar van, en hoe sy haren Drank bereyden, 63. 64
——— Eeten niet alsse drinken; drinken niet alsse eeten, *ibid.*
——— Hare sonderlinge gewoonten gedurende hare Maaltijden. Wanneerse aldersterkst swelgen. Dansen altijd by hare Drinkeryen, 65
——— Afgrijsen der Franschen van deeser Wilden walgelijk bereydden drank; doch gewennen sig ook daar aan, 67
——— Seldsame wraakgierigheyd der Wilden. 88
——— Haar uytstekende Swemkonst, 90
——— Hare dankbaarheyd, en aardige bedelary, 93
——— Aanmerklijk Gesprek tusschen Lerius en eenen Wilden, 96
——— Haar oordeel van de Spaanjaarden, 97
——— Oorsaak harer Oorlogen onder malkander, 108
——— Staaltje van de welspreekenheyd

kenheyd der wilden, 109
—— Hare Oorlogs-Geweeren, 110
—— Schuytjens. Oorlogs-liſt, 113
—— Hoeſe hare Gevangene handelen, ſlagten, braden, en eeten. Sie op *Gevangene.*
—— Hebben geen kennis van den waren God, noch van Afgoden, noch van Tempelen, noch van Godsdienſt, noch van bidden, 126
—— Hebben geen meer Religie als de Beeſten. Geloven echter der Zielen onſterflijkheyd, 127
—— Haar Paradijs en Hel. Werden van de booſe Geeſt deerlijk gequeld, 128
Sie voorts op Tuppin Imbæ.
Meenigte van andere ſonderlingheden deeſer Wilden konnen op deſe korte lijſt niet gebragt werden.
Winden onder de Linie ſeer onbeſtandig, 20
Witte Mooren, 11
Wormpje, de Menſchen ſeer ſchaadlijk. Sie op *Nigue.*
Wreedheyd der Spaanjaarden tegens de Françoiſen, ſeer grouwlijk, 7
—— Der Françoiſen tegens de Spaanjaarden, 8
Wijn, hoe morſſig en walgelijk deſelve in Frankrijk werd bereyd en gehandeld, 77

Y.

Ynambour-miri, een treflijke Braziliaanſche Vogel, 80
Ypochi, een Boom in Brazil, van de Wilden dus genoemd; betekenende ſoo veel als wagt u. Waarom dien Naam gegeven, 99

Z.

Zee-Swijnen in Brazil, 14
—— Sonderlinge aanmerklijkheyd ontrent deſelve, 15
—— Geſlagt ſijnde, is de gedaante en ſmaak even als die van Land-varkens. Men kan'er goede Hammen van ſnijden, 16
Zee-vogelen. Seldſaamheyd aan de ſelve, 14
Zee-volks rovenden Aart, en hoeſe daar ontrent pleegen te werk te gaan, 7
Zee-water maakt alle geſoutene Viſch en Vleeſch, daar in te weyken gelegt ſijnde, veel eer lák, als ſoet of varſch water, 21
Zneeuw en Vorſt onder de Linie Æquinoctial, 165

EYNDE.

Berigt aan den Boekbinder, waar hy de volgende Platen moet ſtellen.

c 1	Op Pagina	~~13~~	119
c 2	- - -	69	
c 3	- - -	~~119~~	128
c 4	- - -	~~128~~	131
c 5	- - -	~~131~~	155
c 6	- - -	~~155~~	13

Pag. 145 regel 10 ſtaat: *als deeſe Schilder, vers*, moet ſijn: *als deeſe Schilderſters.*

F706
A111n
V.15

F706
N111N
V.15